

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI LITERE

P. P. PANAITESCU

C U R S

DE

ISTORIA RUSIEI

1937 - 38

EDITORI

N. ZAMFIRESCU

și GH. IONESCU

Miercuri 3 Noembrie 1937

I S T O R I A R U S I E I

P R E L E G E R E A I-a

INTRODUCERE

Importanța Istoriei Rusiei. Subiectul cursului nostru de anul acesta este „Istoria Rusiei și a legăturilor ruso-române”. Vom căuta deci să insistăm în special asupra punctelor de contact cu istoria noastră. Subiectul acesta este interesant în genere și pentru noi, mai ales în chip deosebit.

În Istoria popoarelor civilizate Rusia nu a jucat un rol însemnat decât foarte târziu și din cauza aceasta la începuturile ei a fost un stat izolat, de-abea pe vremea țărilor care au introdus civilizația apuseană în Rusia, se poate vorbi de un rol însemnat

al acestui popor în Europa, adică din sec. XVII-lea.

Cu toate acestea istoria Rusiei este interesantă din anume puncte de vedere chiar, și partea aceea din vechime în care poporul rus nu se afirmă încă între celelalte popoare ale Europei într'un chip deosebit

Istoria acestui popor este interesantă pentru istoria lumii, fiindcă Rusia este aceea care formează trecerea dela Asia la Europa și civilizația asiatică are o parte foarte importantă, căci stă în strânsă legătură cu istoria poporului rus.

Pe încetul, istoria acestui popor intră și mai adânc în istoria popoarelor Europei, ajungând să joace un rol de frunte, și aceasta se întâmplă odată cu ridicarea la tronul țarilor a lui Petru cel Mare, cu care începe a pătrunde civilizația occidentală în Rusia, Sub urmașii lui importanța statului rus crește și mai mult, așa încât pe vremea Ecaterinei a II-a însemna o reală forță în Europa și sub Alexandru I Rusia va ajunge să fie un greu și puternic adversar al lui Napoleon I.

Dar, în altă ordine de idei, importanța istoriei Rusiei nu stă numai în interesanta evoluție politică

a acestui stat, ci și în ceea ce privește transformările sociale care au avut loc în Rusia dela începuturile ei ca stat și până în vremile de azi, când avem Rusia Sovietică.

Cum trecutul este știut că, explică prezentul, de aceea istoria întreagă a acestui popor poate interesa popoarele Europei și deci și pe noi. Firește că vom trata aceste lucruri din punct de vedere științific, obiectiv, accentuând asupra faptelor mai însemnate.

Dar pe lângă acest interes pe care-l prezintă istoria Rusiei pentru istoria universală, ea prezintă interes în special pentru noi Români. Nu cred că mai e nevoie să spun de ce, fiindcă în mod fatal a trebuit să avem legături cu Rușii așa cum am avut și cu ceilalți vecini ai noștri. În aceste legături ale Rușilor cu noi avem câteva momente de foarte mare interes. Dacă privim numai statul rusesc ce s'a format în jurul Moscovei, atunci legăturile cu noi sunt mult mai nouă, căci până la a doua împărțire a Poloniei, - care știți că a avut loc la 1792 - Rusia nu a fost vecină cu noi. Regiunea Ucrainei de care ne desparte Nis-

trul, nu făcea pe acele vremuri parte ca azi din Rusia, ci aparținea Polonilor dela care în 1792 Rușii o răpesc și o atașează la statul lor datorită abilei politici a țarinei Ecaterina a II-a. Dar legăturile noastre cu ei nu încep deabia dupăce am devenit vecini, ci ele sunt mult mai vechi. Au fost momente înainte de 1792, în care armate rusești au venit chiar în țările noastre așa cum s'a întâmplat pe vremea lui Petru cel Mare (1711). Au fost timpuri când domnii noștri ajunseseră să aibe legături de rudenie cu țarul din Moscova, și anume pe vremea lui Ștefan cel Mare, care știți că a avut o fiică Olena pe care a căsătorit-o cu fiul țarului Ivan III-lea al Rusiei.

Deci, iată că tocmai din secolul XV cu toatecă nu eram vecini, încep relațiile cu Rușii.

Dar în afară de aceasta, am avut legături, nu cu un stat rus, cel puțin cu poporul rus din vremurile cele mai vechi și iată dece.

Ucraina este de mulți socotită ca fiind o provincie locuită de Ucrainieni, care mai sunt numiți și Maloruși sau Ruteni. Dacă îi socotim ca fiind deosebiți de

Ruși, atunci într'adevăr nu putem spune că nu am fost vecini cu Rușii de prea multă vreme. Dacă îi socotim însă tot una cu aceștia, atunci firește legăturile noastre cu ei sunt foarte vechi și, mai mult, constatăm că Ucrainienii - deci Rușii - au pătruns chiar la noi în țară încă din timpurile în care Istoria Rusiei nu are importanță pe care a căpătat-o după introducerea civilizației apusene.

Prin urmare dacă socotim pe Ucrainieni ca fiind Ruși - și trebuie s'o facem - constatăm că dela ei a putut să pătrundă diferite influențe culturale, la noi.

Vom vedea anume în cursul acesta, că unele din momentele, curențele însemnate din istoria noastră se leagă de unele elemente din istoria Rusiei.

A) In primul rând e lupta pe care țările noastre au dus-o pentru eliberarea de jugul turcesc. Aceasta a fost o idee care a devenit ca o dogmă politică a multora din voievozii noștri și e începută chiar de Mircea cel Bătrân . Dela o vreme, când Rusia

a început războaiele cu Turcii, socotite ca fiind făcute pentru liberarea creștinilor și apărarea credinței și a crucei de cotorpirea mahomedanilor, lupta pentru eliberarea noastră de sub Turci intră în legătură cu istoria rusă.

B) Mai este un alt curent din istoria noastră în legătură cu istoria Rusiei. Când sentimentele naționale și-au făcut loc s'a văzut că Rusia e o piedică pentru noi. D-voastră știți că ținta Rusiei era Constantinopolul pe care voia să-l cucerească și până la realizarea acestui vis de veacuri sub forma unei protecții binevoitoare, unui ajutor creștinesc urmărea să înglobeze la teritoriul ei atât pe Români cât și pe creștinii din Balcani. Aceasta nu putea conveni nimăui și cu atât mai puțin nouă, și iată că se începe lupta națională contra tendințelor de acaparare ale Rușilor, luptă ce se dă în secolul XIX începând cu revoluția dela 1848. Iată deci un nou element care pune în legătură istoria principatelor noastre cu istoria Rusiei.

C) Lupta de eliberare națională Mai e apoi și

chestiunea prea cunoscută care privește pe una din provinciile țării noastre, anume Basarabia, deschisă în 1812 și terminată în 1918 , și care vedeți este o problemă dureroasă care ne leagă de istoria Rusiei.

Pe lângă aceasta mai este însă o altă latură a istoriei rusești, care e interesantă de urmărit și care indirect ar putea fi pusă în legătură cu istoria noastră. Nu este vorba de o legătură politică sau culturală, ci de altceva. E vorba de anume probleme care pot fi socotite de învățătură, fiind paralele cu unele asemănătoare din istoria noastră. Deci studiindu-le aici le vom putea înțelege mai bine atunci când le vom întâlni la noi. Iată spre pildă poporul rus este eminamente agricultor și aceasta fiindcă Rusia este o țară cu o întinsă câmpie propice agriculturii. Acelaș lucru se întâmplă și cu noi spre deosebire de apusul industrial și negustoresc, unde clasa de mare însemnătate nu este cea agricolă, ci cea burgheză și industrială. Acest raport numeric în favoarea agricultorilor, rezultă mai ales din așezarea geografică a statului rusesc.

Proprietarii de pământ erau, ca și la noi, boierii care în Rusia au ca și ai noștrii perioade în care sunt slabi deci conduși, stăpâniți într'un cuvânt, de țari și perioade în care din contră sunt puternici și ei conduc. Cu alte cuvinte întâlnim și în Rusia o evoluție în ceea ce privește clasa boierilor, anume perioade în care avem o dominație feudală în care boierimea guvernează și altele în care feudalitatea este guvernată. Fără ca aceste fapte să fie în legătură directă cu noi iată că se întâmplă același lucru.

În legătură cu boierii avem clasa țăranilor, a muncitorilor de pe moșiile lor. Nu mai e nevoie să vă amintesc că și la Ruși se întâlnește tendința de a reduce la șerbie această oropsită clasă, și apoi lupta pentru a-i da libertatea pe care o merită și clasa țăranilor din punct de vedere omenesc.

Prin urmare chestiunea șerbiei se aseamănă și la noi ca și în Rusia așa, încât și din acest punct de vedere istoria Rusiei este interesantă de studiat pentru Români.

Dar mai este ceva. Și la noi și în Rusia era aceeași

religiune ortodoxă care în forma slavă a predominat multă vreme. Astfel încât pe deoparte din punct de vedere al istoriei politice ca și din punctul de vedere al asemănării unora dintre elementele însemnate din istoria vieții celor două popoare rus și român, trebuie să cunoaștem istoria Rusiei.

Dar cred că nu este prea folositor să tratez acest subiect într'un chip prea amănunțit. Acest fel de istorie s'ar potrivi mai bine cu istoria națională, deaceia mi-am propus să fac o istorie a Rusiei din punct de vedere general, insistând asupra epocilor în care legăturile cu noi sunt mai intense, mai strânse, și dând mai puțină importanță, datelor prea numeroase, într'un cuvânt știrilor ce privesc detaliul. Voiu sublinia deci elementele însemnate.

Elementele esențiale ale Istoriei Rusiei. Aceste elemente sunt în primul rând situația geografică. Cadrul geografic al Rusiei are o întindere foarte mare și această întindere, fără granițe naturale, a avut o mare influență asupra istoriei acestui stat. Unii istorici au definit istoria Rusiei ca o continuă coloni-

zare. Această colonizare a avut o foarte puternică influență asupra vieții sociale a Rusiei. A făcut în primul rând ca ea să fie o țară de țărani cu sate foarte răsfifate, ceea ce a determinat pe unii istorici să explice cu acest argument absolutismul țarului, care putea să trimită pe țărani pe teritorii foarte depărtate de cel pe care se născuseră, ceea ce evident făcea ca niciodată ei să nu se poată întruni la timp pentru vreo revendicare, fără ca autoritățile centrale să nu poată interveni la timp. Iată pentru ce mișcările țărănești din Rusia au fost totdeauna înăbușite cu ușurință.

Un al doilea element cuprins tot în cadrul geografic este chestiunea ieșirii la mare. Ca și Polonia acest stat întins pe o suprafață imensă, nu avea o ieșire la mare nici la nord, nici la sud. La nord îi împiedecau Suedezii, și Cavalerii Germani, la sud Turcii. Nu mai spre Marea Albă aveau acces dar aceasta n'avea nici o valoare, întâiu din cauza climei și apoi Marea Albă era prea depărtată de marile porturi occidentale. De aceea Rușii vor purta mari și nu-

meroase lupte cu vecinii stăpânitori de teritorii vecine cu marea, care-i împiedecau să aibe la rândul lor o ieşire care să le îngăduie legăturile comerciale.

Un alt element însemnat din istoria Rusiei pe lângă cadrul geografic este acela pe care l-am amintit şi anume problema de ordin social a luptei dintre clasa ţăranilor şi a boierilor, la care element vom vorbi şi despre clasa burghezilor, care nu lipsea cu totul.

În domeniul politic, este problema, ce poate fi urmărită ca un fir roşu, a absolutismului ţarului, uneori foarte puternic afirmat, alte ori pe cale de dispariţie.

În domeniul cultural, este lupta pentru ortodoxie alături de care mai este o problemă, este conştiinţa rusă a unificării tuturor popoarelor slave. Ideia panslavistă deci, care este o idee călăuzitoare în istoria Rusiei.

Avem apoi de arătat cum a pătruns influenţa occidentului în Rusia, ceea ce alcătuieşte iarăşi o însemnată problemă, în care vom vorbi de căile pe care această influenţă a pătruns, întâiu din Polonia şi

apoi din apusul mai depărtat, în fine cum a fost impus (exemplu pe vremea lui Petru cel Mare) și cum a întâlnit aici elemente care s'au opus acestei influențe.

Acesta este pe scurt cadrul istoric al Rusiei.

Perioadele istoriei Rusiei. Mai rămâne acum să arătăm cum este împărțită în perioade, istoria Rusiei. Fi-rește că împărțirea istoriei în perioade este foarte variabilă, după anumite puncte de vedere. Totuși nu o cred cu toată variabilitatea ei inutilă, această împărțire.

D-voastră știți că istoria universală se împarte în 4 perioade principale. Întâiu, "Istoria Antică" în care intră istoria popoarelor vechi, Egipteni, Asiro-Chaldeeni, Medo-Perși, Greci, Romani, etc. socotită că se termină cu data convențională 476 d. Hr. (Căderea Imperiului Roman de Apus). Urmează apoi "Evul Mediu", caracterizat prin fărâmițarea vechilor imperii în sumedenie de stătuțe feudale și în care predomină o cultură exclusiv bisericească; iar în economie avem de-a-face cu economia locală. În această epocă nu au existat drumuri comerciale. Oamenii depe o moșie căutau

să-și facă toate lucrurile de care aveau nevoie la ei acasă și nu să și le procure din alte părți. Ar fi un fel de autarhie regională. Epoca se termină cu o altă dată convențională 1453 (căderea Constantinopolului).

Vine după aceasta "Epoca Modernă", care ține până la "Revoluția Franceză" 1789, caracterizată în primul rând prin creșterea puterii regale în dauna feodalilor ale căror stătuțe sunt distruse și unificate în state mari cu putere absolută. Acum au loc descoperirile geografice care deschid noi orizonturi comerțului.

După 1789 avem "Epoca Contemporană" ce merge până în vremurile noastre, când ideea națională se dezvoltă ajungând până la înfăptuirea de state naționale. Acum se formează prin revoluții state ca cel italian, sârbesc, românesc, etc. Tot atunci începe mișcarea democratică în Europa.

Acestea sunt epocile în diferitele state ale Europei.

Să vedem dacă le întâlnim acum și în istoria Rusiei. Dela început trebuie să vă spun că nu suntem obligați să păstrăm aceiași cronologie și iată de ce. În Apus

curentele de idei sau economice se pot naște mai devreme, dar până au ajuns în Răsărit a trebuit să treacă timp, deci avem o întârziere.

De exemplu ideile revoluției franceze, nu puteau ajunge, în acele vremuri, la noi în timpul în care, ele au început a cuprinde țara unde se născuseră. Ia noi se manifestă deabia la 1821.

Deaceea și în istoria Rusiei putem admite patru epoci dar fără a păstra cronologia de mai sus.

În ceea ce privește istoria antică a Rusiei, ea nu poate alcătui decât o prefață a istoriei acestui stat. Poporul rus neexistând în această epocă nu avem decât câteva date păstrate de autori antici despre Slavi și atât. Cu alte cuvinte nu avem o istorie veche a Rușilor deaceea epoca aceasta nu poate fi considerată decât ca o introducere a istoriei rusești.

În ceea ce privește data la care ar putea să înceapă istoria rusă, ea este cu aproximație pusă la anul 862. În vremile acestea în Nordul Europei se aflau cunoscuții pirați, Normanzii. O ramură a lor Varegii au năvălit în ținuturile actualei Rusii și au format

acolo o viață de stat. Se citează pentru aceasta și numele căpeteniei Varegilor, Rurik ca fiind primul care a făcut un stat vareg în 862.

Prin urmare, cu toată aproximația ei, data de 862, o putem socoti ca începuturile istoriei unui stat rus.

De altfel și numele de rus nu este un cuvânt slav ci unul normand. Cu acest cuvânt numeau ei populația pe care au găsit-o în teritoriul în care năvăliseră. Se pune acum chestiunea, când se termină evul mediu rus care începe cu data aceasta 862 ? Este foarte probabil că a durat mult mai mult ca în Apus. Nu vom greși așa dar, dacă vom spune că istoria modernă a Rușilor începe cu acea dinastie care i-a civilizat și unificat tendințele centrifuge ale nobililor anarhici, cu dinastia Romanovilor, care a dăinuit până în zilele noastre în linie indirectă. Data la care această dinastie își începe domnia este 1613 când e ales țar Mihail Romanov. Așa dar evul mediu rus se cuprinde între 862-1613 .

Vine apoi epoca modernă. Care e însă momentul când aceasta se termină ? Cred că momentul trebuie căutat atunci când în Rusia încep tendințele democratice să se afirme contra țarului și când poporul rus caută liberarea de sub jugul care-l apasă. Data însă e greu de găsit. Cum aceste tendințe de liberare sunt mai active în timpul țarului Nicolae I decât în timpul țarului Alexandru, am putea alege ca sfârșit al epocii moderne data morții lui Alexandru și suirii pe tron a lui Nicolaie, adică 1825. De acum începe contemporana, care ține până în zilele noastre.

Ar rămâne acum să vă arăt care sunt principalele lucrări de istoria Rusiei. Firește că sunt foarte multe, unul privind istoria Rusiei întreagă, altele numai anumite epoci sau fenomene, scrise fiind în limba rusă sau în alte limbi moderne.

Evident lista aceasta nu va cuprinde toate lucrările de istorie rusă, voi scoate pe cele învechite și vă voi da numai pe cele ce sunt în curent cu cercetările noi și mai ales pe cele mai importante. Rămâne numai ca atunci când vom ajunge în timpul expunerii la anu-

mite capitole însemnate să vă dau acolo și cărțile care le tratează numai pe ele.

10 Noemvrie 1937

P R E L E G E R E A II-a

Bibliografia Istoriei Rusiei. La sfârșitul lecțiunii trecute rămăsese să vă dau o bibliografie referitoare la istoria Rusiei, care va fi scurtă firește, pentru că voi elimina din această listă acele opere care s'au învechit și deci nu mai sunt la curent cu informațiile științifice. Voi insista mai puțin asupra acelor care sunt scrise în limba rusă, care nu vă este cunoscută și vă voi da mai ales pe acelea care sunt scrise în limbile europene mai accesibile pentru d-vo în franceză și germană.

Prima lucrare pe care o amintesc, e destul de veche a lui N. Caramzin, a fost scrisă în 1818 în 12 volume. Este intitulată „ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА РОССИЙСКАГО” și are o concepție imperialistă. Caramzin dă în această lucrare a sa mai mare importanță oamenilor mai însemnați din istoria Rusiei, împăraților, lăsând pe al doilea plan poporul sau ceilalți factori economici, sociali, culturali. De fapt această operă e o lucrare în care se cuprind 12 volume, + 7 volume de anexe în care se cuprind informații direct de la izvor. Numai din această privință lucrarea lui Caramzin își mai păstrează valoarea, celelalte lucrări pe care ea le cuprinde, din cauza vechimii ce o are nu mai au importanță. Această istorie a imperiului rus a rămas neterminată, și duce povestirea evenimentelor, până la 1613, adică până la ridicarea în scaun a Romanovilor. A fost tradusă atât în limba franceză cât și în cea germană. O altă lucrare foarte mare, dar și ea învechită este tot a unui rus Sergie Soloviev „История России с древнейших временъ - vechi”

(merge până la 1780). Aceasta a avut o primă ediție în 1852, iar o a doua în 1886 și a apărut în nu mai puțin decât 22 de vol. mici. În cea de a doua nu a mai avut decât 4 vol. mari editate la Sf. Petersburg. Nici Soloviev nu dă mare atenție explicațiilor de ordin general, lucrurilor de sinteză, ci se ocupă mai mult cu stabilirea datelor și a faptelor adică face o istorie pragmatică. Și această lucrare este interesantă cu toată vechimea ei, ca și a lui Caramzin, nu pentru evenimentele pe care le povestește ci mai ales fiindcă posedă lucruri luate direct dela izvor, și chiar are unele izvoare inedite, necunoscute de lucrarea lui Caramzin.

Vă mai dau acum o ultimă lucrare în rusește, care reprezintă de fapt concepțiile moderne, este aceea a lui Klucevskij. Acesta a fost profesor la universitatea din Sf. Petersburg unde a ținut un curs foarte apreciat de istoria Rusiei. Elevii lui, pe baza notelor luate la lecțiuni, au publicat acest curs sub forma unei lucrări. Este deci o ediție postumă, pe care autorul nu a putut să o revizuiască. Opera se intitulea-

ză „КРУПЪ ИСТОРИИ РОССИИ” fiind tradusă în englezește și în nemțește.

Traducerea în limba germană a apărut în 4 vol. în 1895 la Stuttgart. Merge cu istoria Rusiei până la 1739.

Vă dau acum și câteva lucrări în franceză sau germană fie că au fost scrise direct în aceste limbi, fie că sunt traduceri, dar pe care d-vstră le puteți consulta cu mai multă ușurință.

Una mai veche este aceea a lui Alfred Rambaud intitulată „Histoire de la Russie” Apărută într'un singur volum înainte de războiu. Ediția a II-a a ei este din 1918.

Avem apoi lucrarea tradusă în franțuzește a rusului Sergiu Platonov publicată în 1929 la Paris într'un volum ducând povestirea evenimentelor până la 1918. Este intitulată ca și precedenta, „Histoire de Russie”, și are f. m. amănunte.

Tot în 1929 și tot într'un volum mai apare o altă „Histoire de Russie” al cărei autor este Briand Chaninov. Briand Chaninov insistă în lucrarea aceasta

a lui, foarte mult asupra legăturilor culturale, economice, etc. ale Rusiei, cu Europa, adică nu face o istorie pragmatică a acestei țări.

În ultimul timp, din cauza interesului provocat în Occident de evenimentele politice din Rusia, învățații nu s'au mai mulțumit cu lucrări scurte într'un singur volum în care să se cuprindă toată istoria Rusiei ci au căutat să -i dea o extindere mai mare, lucrând pentru aceasta mai mulți în colaborare. Evident că această colaborare nu putea să fie mai potrivită decât acolo unde se găseau cei mai mulți Ruși refugiați din patria lor și anume în Franța.

Trei însă au fost mai însemnați dintre acești colaboratori. Aceștia au strâns toate lucrările celorlalți la un loc și au dat o „Histoire de Russie”, în trei volume. Aceștia sunt: bine cunoscutul om politic și savant rus Miliukov, profesorul L. Eisenmann și nu mai puțin cunoscutul profesor francez Seignobos. Ultimul volum a apărut în 1935, iar în 1936 a fost tipărită o nouă ediție.

O altă lucrare este aceea a lui S. Plechanov scoa-

să la Paris în 1926, având titlul „Introduction à l'histoire sociale de la Russie”. După cum și titlul o arată, această lucrare tratează despre toate chestiunile sociale, luând și analizând toate părerile și teoriile referitoare la problema socială în Rusia.

În sfârșit vă amintesc și lucrarea lui Alex. Eck „Le moyen-âge russe” editată la Paris în 1933.

Dintre cărțile scrise în limba germană nu vă voi da decât două lucrări mai însemnate:

Una este a lui Karl Stählin „Geschichte Ruslands” editată la Berlin în 1929-30 în două volume.

Cea de a doua este mai veche, apărută înainte de războiu, are totuși importanță prin valoarea interesantelor legături de ordin general pe care autorul le face.

Lucrarea este datorită lui Schiemann având titlul următor „Russland, Polen und Lioland bis im XVII - Jahrhundert”, și cuprinde evenimentele până în sec.17 inclusiv. Ea face parte dintr'o colecție de Istorie Universală (Welt geschichte) condusă de profesorul Onken.

În limba română nu avem nici o operă care să se ocupe exclusiv cu istoria Rusiei. Ar fi de amintit lucrarea prof. N.Iorga „Scurtă istorie a Slavilor răsăriteni” în care se cuprinde o privire generală asupra istoriei Poloniei și a Rusiei tratate paralel.

În ceea ce privește izvoarele firește nu am de gând să vi le dau pe toate. Trebuie să vă spun că în Rusia, în special, în mănăstiri, la curtea Țarilor sau diferiților nobili mai însemnați, s'au scris o serie de letopisețe care au fost editate de mai multe ori. Colecția principală este „ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ РУССКИХЪ ЛЕТОПИСЕЙ” Adunarea completă a letopisețelor rusești, a fost făcută în nu mai puțin de 24 de vol. În ceea ce privește documentele, cea mai importantă colecție este „(БОРННИКЪ ИМПЕРАТОССКАГО РУССКАГО ИСТОРИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА - ” Societatea imperială, care natural azi nu mai există și care reușise să scoată 100 de volume de documente erau de formatul publicației noastre „Hurmuzaki”.

Cadrul geografic al Istoriei Rusiei. După ce am vă-

zut bibliografia mai însemnată privitoare la istoria Rusiei, ne mai rămâne acum, să ne ocupăm tot din punct de vedere introductiv, de cadrul geografic al Rusiei și influența lui asupra istoriei acestui stat. Firește nu am de gând să vă fac o lecție de geografie și mă voiu mărgini a vă vorbi de chestiunile geografice care ne sunt nouă de folos pentru istorie.

În ceea ce privește hotarele sale, Rusia, în nici o parte nu posedă o graniță naturală, ci are numai hotare convenționale. Pe deasupra, în vremile cele de demult Rusia nu a avut o ieșire la mare, - lucru ce gătuia un stat cu o întindere atât de mare, - dela Moscova de pildă și până la mare, nu sunt mai puțin de 650 Km, ceea ce înseamnă o nenorocire pentru regiunile acestui oraș din punct de vedere economic. Eșirile pe care le aveau Rușii la Marea Albă spre exemplu sau la M. Caspică nu aveau nici valoare, acestea fiind niște mări închise tot așa cum era de fapt și M. Neagră ale cărei guri de comunicație cu M. Mediterană nu au fost niciodată ale Rusiei și oricând acest

stat putea fi închis prin blocarea Bosforului sau Dardanelelor. La Nord, Rușii cu vremea au ținut o eșire la M. Baltică, dar și aceasta poate fi socotită o mare închisă și de fapt și era în timpurile mai vechi pentru Rusia din cauză că gurile ei erau în mâinile Suedezilor și Germanilor care le erau dușmani, din cauza tendințelor rusești de a ocupa teritoriile acestora pentru a putea ieși la mare, de unde au ieșit războaie crâncene, căci nici Ordinul „Cavalerilor purtători de spadă” - mai târziu contopit cu al Teutonilor și nici Suedezii nu cedară cu una cu două stăpânirile lor.

Nici țărmurile Caspice nu au fost atinse de statul rusesc fără lupte, căci Tătarii care stăpâneau aceste ținuturi au rezistat cu înverșunare și Rușii nu mai târziu au putut să facă acest lucru. Deabea pe vremea lui Petru cel Mare, care a avut în politica sa externă ca punct principal descongestionarea statului său prin crearea unei porți la mare - Rusia a reușit să-și atingă în oarecare măsură ținta.

În ceea ce privește relieful acestui stat continen

tal prin excelență, el este un șes întins, care de fapt e mai mult un podiș ce ar putea fi împărțit în două platforme lungi cu direcția N-S mai însemnate: una aceea a Volgei care are o ridicătură de numai 400 m deasupra nivelului mării și a doua mai spre vestul Rusiei începând dinspre ținuturile Moscovei cu numai 350 m peste nivelul mării. Dar avem și regiuni care sunt foarte joase și din care pricină sunt veșnic mlăștinoase, așa cum se întâmplă cu regiunea vestitelor lacuri ale Pripetului. Cu toate aceste diferențe relativ minime, de relief, putem spune că Rusia e o țară de șes întins, care a permis întinderea continuă de colonizări de care v-am pomenit lecția trecută, când vă spuneam că înfățișarea geografică a Rusiei a avut mari influențe asupra vieții sale politice și sociale. Pe lângă importanța reliefului sunt însemnate și considerațiile ce se pot scoate din climă și evident din vegetație. Clima este desigur continentală, cu temperaturi foarte scăzute - s'a constatat la Moscova în secolul XIX de două ori temperatura - 40° iarna și temperaturi foarte ridicate vara,

s'a constatat + 36° în acest anotimp și în acelaș secol. Varietățile acestea de temperatură, cum era și fi resc au dat naștere la regiuni - la „Zone” - de vegetație. Astfel la N. avem: a) tundra, o regiune în care nu crește o vegetație mare. Consecința acestui fapt e că aici locuitorii nu sunt stabili. Ei sunt obligați să trăiască mutându-se dela un loc la altul, sunt deci nomanzi. Imediat după acesta- regiunea spre sud vine una de păduri numită b) taiga formată din conifere și apoi c) Zona pădurilor copacilor cu frunze. O pădure uriașe care cuprinde tot centrul Rusiei, cu Moscova și regiunile ei. Din statistica făcută asupra vegetației Rusiei s'a constatat că 44% din teritoriu e acoperit cu păduri, pe lângă 34% pustiuri. Numai vreo 3% este teren arabil. Pădurea aceasta centrală atât de întinșă este întreruptă din loc în loc de poiene foarte întinse, pe sute de Km chiar. Aceste poene au avut un însemnat rol în Istoria Rusiei.

În ele s'au putut așeza oameni, care fiind feriți de imensitatea pădurii ce-i înconjură, de diferitele năvăliri, au întemeiat așezări stabile punând bazele

de stat ale Rusiei.

Aici putem face o apropiere între istoria celor două state român și rus. Tot pădurile au fost și la noi acelea care au apărut pe strămoșii noștri de năvălitorii barbari.

Voi aminti că în afară de ținutul Ialomiței, toată câmpia Dunării ce se întinde în Jud. Ilfov, Vlașca, Teleorman, forma o întinsă pădure vestitul codru al „Vlăsiei” . Aici în mijlocul acestui codru s'a putut forma și desvolta o viață românească, și Românii n'au fugit deloc la munți cum s'a susținut multă vreme, ceea ce nu se putea în Rusia unde nu erau munți.

După această regiune a mării păduri vine aceea a d) stepei care este de trei feluri: stepa locuită, care este o regiune cu pământ negru, foarte bună pentru agricultură, se întinde în valea Niprului, mai precis Ucraina. Vine apoi stepa spre răsărit de prima care are un pământ castaniu, deci mai puțin bună pentru agricultură și după aceasta spre Caspica avem stepa care se întinde înspre Asia și care aproape nu-i locuită. Prin urmare din punct de vedere al climei și

vegetației trebuie să facem deosebire între aceste regiuni pe care le văzurăm, regiuni care au influențat și asupra așezărilor omenești, căci în cea dela nord avem o viață de nomadism, care evident se deosebește de viața așezată pe care a oferit-o regiunea pădurilor din centru sau de aceea agricolă prin excelență a câmpiei din Ucraina. Dar și în Rusia avem o regiune în care întâlnim o viață ca aceea de pe coastele Mediterane, așa cum avem noi la Balcic. Este vorba de regiunea cu climă mediteraniană depe țărmurile M. Negre, în partea de Răsărit care este apărată contra vânturilor reci de munții Caucazului. Cam acesta este în câteva cuvinte conformația pământului Rusiei, care a lăsat urme adânci în istoria acestei țări.

D-voastră știți că în istoria statului rusesc, o mare însemnătate a avut năvălirea Tătarilor, care au distrus cel dintâiu stat rusesc care se formase în regiunea Kievului în Ucraina, dar care năvălire nu a putut să împiedice formarea și dezvoltarea celui născut în mijlocul regiunii de păduri, la Moscova. Ei bine Tătarii au putut să distrugă statul dela Kiev, și să

facă cunoscut numele lor în Europa tocmai din cauza acestei întinse stepe rusești în care nu întâlneau nici o piedică și care le permitea să realizeze acele extraordinare raiduri de pradă care speriau pe locuitorii ținuturilor pe care le atingeau. Dar tot în această câmpie după exemplul Tătarilor a luat naștere o altă armată, ca o reacțiune contra Tătarilor, dar care mai târziu a luat locul acestora, este vorba de armata Cazacilor, care au avut un atât de însemnat rol în istoria noastră. Pădurea însă nu a împiedicat numai pe năvălitori să ajungă până la locuitorii ei, dar a pus stavilă și civilizației apusene ce cuprinde în sfera ei formațiunea politică ce se născuse aici. Nu același lucru s'a întâmplat cu locuitorii stepei din acest punct de vedere. Omul pădurii a fost acela care a făcut imperiul rus, dar a făcut acel imperiu refractar civilizației, pe care Petru cel Mare a trebuit cu forță să i-o impună. Omul stepei din contră, a pierdut cu adevărat formațiunea politică pe care o înființase în luptă cu năvălitorii, dar e omul civilizației, omul care a luptat mereu, omul bravurei silit totuși de în-

prejurări să trăiască deslipit de Rusia. Dar mai e o deosebire între acești oameni ai Ucrainei (stepei) și ai Rusiei (ai pădurei) asupra cărei ne vom pronunța înadată.

În afară de cele văzute până acum, mai este o chestiune foarte însemnată, aceea a apelor care curg în Rusia. Aceste cursuri de apă sunt foarte mari astfel Volga are nu mai puțin de 3.357 Km., Niprul 2158 Km , Donul 1.808 Km., ceea ce a dat posibilitatea nașterii unor căi de comunicație pe aceste drumuri naturale. Cu alte cuvinte pe lângă faptul că suprafața Rusiei fiind așa de întinsă oferea posibilitatea răsfirării populației pe o mare întindere, și apele au contribuit în largă măsură la mutarea oamenilor de pe un loc pe altul. De pildă regiunea Volgei, în special cea din centru și de jos era tătară, dar pe încetul Rușii au coborât și le-au ocupat în dauna acestora.

Aceste cursuri de apă au permis năvăliri așa făcute de unele popoare care au influențat chiar state

Fasc. 3-a Istoria Rusiei

spre pildă năvălirea Varegilor din Scandinavia prin Rusia, unde au înființat statul rus. Aceștia au ajuns până în M. Neagră și au speriat cu jafurile pe locuitorii Bizanțului, lucru ce le-a fost înlesnit numai de cursul fluviului Nipru. Prin urmare apele au servit foarte mult pe năvălitori, deoarece fiind foarte mari, erau navigabile pe distanțe întinse.

Populația Rusiei. Din punct de vedere al populației care trăiește pe teritoriul Rusiei trebuie să facem două categorii. Anume vom vorbi de rasa și de naționalitățile ce locuiesc acest teritoriu. Intre aceste două cuvinte se face adeseori o confuzie. Trebuie să știți că ele nu se acoperă unul pe altul. Națiunea este acel grup de locuitori care se consideră deosebit de alte grupe, prin sufletul ei, prin ideile , prin țelul, prin cultura și tradiția lor indiferent de origina pe care o au acești oameni.

D-vastră știți că Rușii sunt de neam slav, din Slevii de Răsărit, dar pe teritoriul lor mai sunt și locuitori de alt neam care au jucat un rol în istoria lor. Acestea sunt neamurile fino-tătariice. Finii

ocupau regiunile dinspre M. Baltică, iar Tătarii pe cele din sud-est, și unii și alții mai ales Tătarii având de suferit depe urma expansiunii rusești, care în sud repede de tot a ajuns până la ținuturile Cazacilor. Firește că mulți Fini și Tătari au rămas în massa slavă, dar s'au slavizat. Tătari și azi există la Caspica, resturi ale vechiului imperiu tătareasc. Deasemenca în stepele ce se sfârșesc la M. Urali avem pe Baschiri și pe Kirkizi de rasă galbenă. În N.-V avem pop. de neam germanic, însăși Varagii care au pus bazele statului lor, fiind din acest neam.

Dar chiar în sânul masei slave a poporului rus avem de întâlnit trei ramuri. Ele sunt: Velico-rușii - Rușii mari prin regiunea Moscovei, Bialo-rușii - Rușii albi în regiunile dinspre Polonia având ca oraș mai însemnat - capitală ca să zicem așa - Minsk-ul, și apoi Malo-Rușii-Rușii mici care sunt cunoscuți și sub numele de Ucrainieni sau Ruteni. Ei nu sunt numai în granițele Rusiei, ci și în Galiția Orientală a Poloniei, în Nordul maramureșului,

în Ceho-Slovacia (Rusia Subcarpatică) și în Mordul Basarabiei și Bucovinei.

În ceea ce privește pe Bialo-ruși aceștia se consideră Ruși, ceea ce nu se întâmplă cu Malo-Rușii, locuitori ai Ucrainei. Ei spun că ei sunt adevărați Ruși, ei au înființat primul stat rusesc și se consideră deosebiți de ceilalți Ruși, mai ales că la aceasta contribuie și limba deosebită (dialect malo-rus) ca și diferitele influențe occidentale, care toate au dus la tendința creerii unui stat al Ucrainei. Chiar acum în Uniunea Sovietică ei au anume libertăți. Cred că este justificată pretenția lor că se deosebesc de Ruși, mai ales în ceea ce privește limba, noi însă îi vom trata la un loc pe toți.

Așa dar, în privința națională există o deosebire între omul pădurii (Velico-rus) și omul câmpiei (malo-rus sau rutean).

- - -

15 Noembrie 1937

P R E L E G E R E A III-a

RASELE IN RUSIA . RUSIA IN ANTICHITATE

Rasele în Rusia. In lecția trecută am arătat bazele geografice ale dezvoltării istoriei Rusiei și situația etnografică a ei. Am văzut că deosebirea de ordin geografic dintre regiunile din Nord și cele din sudul Rusiei se întâlnește și în ceea ce privește etnografia, adică este o deosebire între populația Rusiei din Nord și aceea din Sud. Am văzut cu acest prilej că în Ucraina este o populație ce are o limbă deosebită de a Rușilor mari și mai ales tendința acestei populații este de a se considera un popor deosebit de Ruși. Toate aceste lucruri le-am privit noi din punct de vedere introductiv. Tot din acest punct de vedere ne vom ocupa acum de o altă chestiune foarte interesantă , acum e vorba

de chestiunea rasei.

Înainte însă va trebui să dau câteva lămuriri în ceea ce privește acest termen. Termenul de rasă a fost și este și azi adesea confundat cu cel de națiune și de gintă. Pe când termenul acesta de gintă cuprinde în noțiunea lui mai mult elemente de cultură, cel de rasă cuprinde mai mult elemente fizice, așa că se poate vorbi de o rasă neagră, brună, dolicocefală, deci după anumiți termeni luați ca bază, dar nu poate fi vorba de o gintă brună, etc. Cu alte cuvinte în ceea ce privește rasa, ea este caracterizată prin anume forme fizice, care sunt elemente luate de antropologii - cei ce se ocupă cu studiul raselor. Elementele cele mai obicinuït luate ca bază de antropologi pentru determinarea raselor, sunt: În primul rând culoarea părului și a pielii, apoi înălțimea, forma nasului, lărgimea pieptului, dar cel mai însemnat element este forma capului sau mai bine indicele cefalic, care este raportul între lungimea și lățimea craniului. Capetele mai strâmte și mai lungi sunt dolicocefale, iar cele mai rotunde sunt brahicefale .

Luându-se în considerație aceste elemente s'a stabilit că în Europa există mai multe rase, socotindu-se în total ca fiind 6 rase deosebite care fac parte cu toatele dintr'o grupă mai mare a rasei albe.

Cel care a stabilit aceste lucruri - într'o lucrare a sa de mare interes, fiind din punct de vedere sintetic cea mai bună lucrare antropogeografică - este Pittard, „Les races et l'histoire”, Paris 1932. Mai sunt și alte lucrări dar de mai puțină importanță. Printre acestea vă mai citez pe aceea a germanului Hans Günther, „Rassenkunde Europas”, München 1929. E bazată pe cercetări mai puțin amănunțite, are însă un avantaj față de a lui Pittard prin aceea că posedă foarte multe fotografii. Dar în domeniul antropogeografic există foarte multă nesiguranță, căci datele statistice ce avem sunt incomplete.

În ceea ce privește cele șase rase din Europa, Pittard le stabilește astfel. Întâiu rasa numită nordică, caracterizată prin faptul că este alcătuită din oameni blonzi, înalți și dolicocefali răspândiți în regiunile Scandinaviei și cea mai mare parte din Germania. Este

o rasă venită mai târziu în Europa, în pragul epocii istorice, pe la începutul erei bronzului, din Asia. Cea de a doua are părul negru, brachicefală, cu înălțime nu prea mare, se mai numește rasa alpină. Ea populează o mare parte din apusul Europei, nordul Italiei și regiunile carpatine ale României. Se socotește a fi venit și ea tot din Asia înaintând până în Apus, lăsând însă resturi în regiunile noastre.

Faptul acesta ne arată că populația regiunilor noastre este foarte veche, încă din epoca preistorică și nu ar fi venită de curând aici.

A treia rasă este tot cu părul negru, dar e mezocefală, adică mijlocie ca indice al capului. Ea se mai numește și atlando-mediteraniană. Este răspândită în Franța și regiunile mediteraniene.

Cea de a patra rasă e tot cu părul negru și brachicefală, dar foarte înaltă. Este socotită ca având elementele cele mai frumoase din punctul de vedere al fizicului. Mai poartă numele și de rasa dinarică nume ce și-l trage dela M-ții Alpii Dinarici în regiunile cărora este răspândită această rasă. Ei sunt

vechii Iliri locuitori ai acestor regiuni.

În timpurile de azi fac parte din această rasă, o parte din Croați, Sârbi, Muntenegreni.

Cea de a cincea rasă este dolicocefală, și mai este cunoscută și sub numele de rasa iberică. După cum o arată și numele regiunea pe care o ocupă este aceea a peninsulei Iberice, în Spania, Portugalia.

A șasea rasă are caractere amestecate. Este dolico-brachicefală, cu părul blond și locuiește în regiunile de lângă M. Baltică și din care fac parte între alții Slavii (Ruși, Poloni etc.). Pe scurt aceasta este înfățișarea raselor în Europa.

Aplicând cele de mai sus la istoria Rusiei, să vedem acum din ce rasă face parte poporul rus, căci aceasta ne va arăta baza pe care s'a dezvoltat Rusia. Pe deoparte avem populația slavă, iar în sudul Rusiei trebuie să observăm că se găseau alte populații de rasă diferită, pe de altă parte săpăturile preistorice au dovedit că ținuturile acestei țări au fost locuite din timpuri străvechi și de rase deosebite.

Din cele ce s'au găsit în aceste săpături preis-

torice se poate constata că aici în Rusia - în regiunea de sud era o populație dolicocefală, înaltă, care deci se asemena cu Germanii.

Firește că această rasă a fost venită printre cele dintâiu în Europa, dar care cu vremea a dispărut.

În genere rasa din care se trage poporul rus face parte din cea mezo-cefalică, amestecată însă și cu brachicefali, blonzi și nu extraordinar de înaltă. Pe tot teritoriul rus nu se găsește o rasă unitară, ci este o amestecătură de rasă. În anume locuri avem de a face cu un amestec și cu rasa asiatică a mongolilor - căci e clar că în Rusia avem o populație de rasă mongolă, cum sunt Fino-tătarii, care în mare parte s'a pierdut în sânul masei de Slavi. Și în domeniul rasei care locuiește ținutul Rusiei, deosebirea pe care am făcut în domeniul geografic are o însemnată valoare. Rasa care locuiește regiunile de Nord ale Rusiei este deosebită de aceea care locuiește sudul, în care întâlnim mult mai mulți brunși și castanii decât blonzi. În partea de Nord însă avem anume grupuri de oameni foarte înalți, blonzi și dolicocefali a

căror origine se admite de istorici că acești Ruși n'ar fi alt ceva decât urmașii Varegilor, acei Scan-
dinavi, de origină germană deci, care au dat naște-
re statului rus.

Hans Günther admite că și rasa dinarică este re-
prezentată în Rusia, ceea ce ar fi o dovadă a unei
năvăliri preistorice nedovedită însă.

Inceputurile Istoriei Rusiei. După aceste câteva
lucruri privitoare la chestiunea raselor se trecem
acum la istoria propriuzisă a Rusiei. Aratam cu al-
tă ocazie că cei mai muți istorici ruși spun că data
începutului istoriei Rusiei coincide cu data fundă-
rii unei formațiuni politice în regiunea de mijloc
a Rusiei, de către Varegi. Această dată însă se poa-
ze pune chiar mai devreme, adică odată cu venirea
Slavilor pe care Varegii i-au găsit când au venit,
în Rusia. D-vstră știți că sunt mai multe ramuri de
Slavi, care despărțindu-se din locul de baștină, ba-
zinul Vistulei, au pornit în mai multe direcții,
dintre care unii au apucat spre Răsărit așezându-se
în ținuturile acestea care se vor numi mai târziu

Rusia. Aşa dar am putea începe istoria etnică a Rusiei decând s'au aşezat Slavii aici, iar istoria politică, istoria ca stat a Rusiei dela venirea Varagilor.

De curând D-l Rostovstzev în „ Revue des études slaves ” vol.II (Originele Rusiei de la Kiew- Les origines de la Russie Kievienne) a emis o teorie după care istoria Rusiei trebuie începută cu epoca antică, cu popoarele vechi care au înlocuit acest teritoriu din cele mai vechi timpuri, fiindcă de fapt din punct de vedere economic imperiul Rusiei nu a fost altceva decât o continuare a imperiilor: cimerian, scitic, sarmatic, care s'au perindat în aceste ținuturi dealungul timpului. Este deci o continuitate între aceste stăpâniri vechi și stăpânirea rusească. Prefer însă ca să consider ca pe o prefață a istoriei naționale rusești, această epocă în care a înflorit civilizația unor imperii de multe veacuri apuse, dar de care ne vom ocupa însă foarte pe scurt. În ceea ce privește preistoria regiunilor locuite de Ruși nu avem prea multe date în special pentru regi-

unea din Nord, unde după puținele urme ce avem se observă că a avut o civilizație specială cu morminte în care oamenii nu erau așezați culcați ci șezând - e un rit deosebit. La centru era o regiune așezată și agricolă, iar în sud avem de a face cu elementul de civilizație grecească.

Imperiul Cimerian. Cel mai vechi popor care apare sub un nume cunoscut în istorie aici (este vorba de regiunile dela Sud căci cele dela Nord sunt în întuneric ne având izvoare care să ne dea știri despre ele, pe câtă vreme despre cele din sud avem, știrile pe care ni le-au lăsat Grecii) este poporul Cimerienilor.

Despre aceștia nu se știe când au venit în sudul Rusiei, dar se știe că era un popor indo-germanic (cu o limbă asemănătoare cu a Grecilor, Romanilor, Germanilor) care a fundat în veacul al X a H (după unii autori, din sec. XV a H) un imperiu aici în sudul Rusiei. Imperiul acesta al lor nu a ținut decât până la anul 800 a H. Despre originea lor atât Rostovstzev cât și regretatul Pârvan erau de părere că Cimerienii au

fost frați buni cu Tracii din Dacia și sudul Dunării

Rostovstzev chiar întrebuițează termenul de imperiul Cimero-tracic. În epoca acestui imperiu erau trei factori decisivi de civilizație, care puteau trimite elemente de influență.

Primul era cel din regiunea Asiei mici, al doilea în Mesopotania care își trimetea elementele de influență prin caravanele care străbăteau și a treia cea grecească ce trecuse prin două faze egeană și miceriană. Această influență grecească a lăsat și la noi ca și în Rusia de sud urme puternice care cu ușurință se pot constata.

Imperiul Scitic. După imperiul cimerian avem un altul pe care însă îl cunoaștem mai bine însă, este vorba de imperiul Sciților. Acesta ia naștere în sec. VIII a H când îl distruge pe cel cimerian și durează până în sec. III a H și este datorit unei năvăliri din Răsărit a acestui popor. În ceea ce privește origina lor ea se cunoaște oare cum după limba lor, cu toate că pe aceasta nu o cunoaștem decât după numirile de ape, relief, orașe și alte localități ce ne-au

fost păstrate de scriitorii greci. Ei erau Arieni originari din platoul Iran și deci înrudiți cu Perșii. Dar cu toată înrudirea, au dus lupte grele cu Darius și Cyrus care a fost omorât de Sciți.

Prin urmare acești Iranieni năvălitori au format un imperiu cam în aceleași regiuni pe care le cunoscuseră Cimerienii, năvălind chiar și în Dacia și în sudul Dunării, formând mici regate cum era în Dobrogea, care din această cauză s'a mai numit și Scithia mică.

Dintre triburile din Dacia probabil că Agatirșii erau Sciți. Influența grecească asupra acestui popor a fost foarte mare, datorită comerțului intens pe care-l făceau aici negustorii greci veniți din Grecia, dar mai ales datorită coloniilor pe care le-au înființat ei aici. Din aceste regiuni Grecii luau pește și piei și diferite produse ale populației, care erau aduse pe apele Rusiei. Deci între sec. VIII și III a H se constată o civilizație destul de înaintată în sudul Rusiei. Avem două zone mai importante de civilizație. Prima e cea de la regiunea Don - Nipru

- Bug care este foarte apropiată de cea grecească , întreținută de coloniile grecești de pe coasta M. Negre, și cea de a doua care e mai la Nord, o civilizație autohtonă a gorodiștelor. Gorodiștea era un fel de cetate de pământ și lemn, foarte mare, cum era cea dela Kiev, dar care nu servea și de cetate de apărare dovadă că (s'a constatat aceasta cu ușurință) nu erau alese pentru ridicarea la punctele strategice ale regiunilor în care erau ridicate. Erau mai mult cetăți comerciale.

Avem de-aface cu alte cuvinte, cu o civilizație al cărei element principal era comerțul. Civilizația aceasta a produs lucruri - în special obiectele de aur - de mare valoare, chiar din punctul de vedere artistic. Mormintele scitice sunt niște tumuli (movile) imenși.

Se socotește că movilele dela noi - renumitele gorgoane - nu ar fi decât niște astfel de morminte. În ele se aflau niște camere sepulcrale, unde șeful era îngropat cu caii și diferite obiecte ca vase, cazane, din care sunt și la muzeul nostru preistoric - dife-

rite obiecte de aur pe care, se văd o serie de chipuri de exemplu de zeități, etc.

Pe malurile mării s'au ridicat orașe grecești întemeiate începând din sec. VII a.H. când știți că avem de-aface cu epoca de expansiune colonială grecească, în care se întemeiază colonii, ce vor ajunge vestite, pe coastele M. Mediterane, în Asia Mică sau pe coastele M. Negre. Din această vreme avem coloniile grecești ce au luat ființă și la noi pe teritoriul Dobrogei, ca Tomis, Histria, Callatis, Tiras, etc.. Deasemenea Grecii vor ridica orașe în această vreme și în părțile Rusiei, unde cea mai însemnată colonie este Olbia la gura Bugului, pe locul căreia azi este orașul Nicolaev. Alte orașe erau pe coastele Crimeei, două erau mai însemnate Kersonesul și Teodosia și un al treilea la intrarea în M.de Azov era Panticapeea, iar la vărsarea Donului era Tanais, care poartă chiar vechiul nume al Donului. Ca și la noi aceste colonii au avut o viață înfloritoare, comercială. Trăiau în legături de bună vecinătate cu

locuitorii de aici, și băteau monetă, din care în special cea de aramă a Olbiei era foarte răspândită și ajunsese până la noi în Dobrogea. Influența acestor Greci pe încetul pătrunse adânc în interiorul imperiului scit unde s'au găsit vase de proveniență grecească sau de imitație făcute de indigeni, așa cum s'au găsit și în inima Daciei. Spuneam că imperiul scitic, care s'a bucurat de o civilizație pe o treaptă mai înaltă ca cel cimerian, își datorește progresul coloniilor grecești.

Despre imperiul scitic ne vorbește pe larg Herodot (sec.V a H) în istoria sa, căci îl cunoscuse bine cu prilejul călătoriei ce făcuse la Olbia.

Datorită civilizației lor, imperiul pe care-l creaseră n'aputut fi dărâmt de Darius, dar a fost distrus pe încetul în sec. al III-lea în împrejurări rău cunoscute de noi.

Cauza distrugerii lui se pare a fi fost frământările interne și năvălirea din Asia a altor popare, fiindcă regiunile acestea de agricultori și comercianți, erau mai bogate decât cele de pustiuri și stepă,

din Asia, și evident atrăgeau pe nomazi. Distrugerea imperiului scitic e în sec. al III-lea a H. - deci cam pe vremea războaielor punico din istoria Romei - se datorește Sarmatilor.

Imperiul Sarmatic. Sarmatii au înflințat și ei aici un imperiu. Asupra lor s'a discutat foarte mult și au fost multă vreme socotiți de unii istorici, ca strămoși ai Slavilor, dar această părere s'a părăsit de istoricii serioși. Și Sarmatii formează acum al treilea imperiu pe locul celui al Sciților.

Dar imperiul Sarmatilor nu a fost așa de puternic, el fiind un conglomerat de popoare, care aveau tendința ca și Sciții de a veni către țara noastră. Aci însă Sarmatii s'au izbit de o rezistență la care nu se așteptau, imperiul Roman.

Se constată în luptele lui Traian pentru cucerirea Daciei, că în armata lui Decebal, se găseau foarte mulți Sarmați, care sunt și ei scluptați, călări și îmbrăcați în zale, pe pietrele „Columnei lui Traian” sau pe cele ale monumentului dela Adam-Klissi. Civilizația Sarmatilor nu este așa de strălucită ca aceea a Sciților.

lor. Civilizația lor și cea a Sciților, mai cu deosebire din epoca în care începe decăderea acestora, se deosebesc în special de cea cimeriană prin întrebuințarea metelurilor de fier, care acum începe a fi folosit în Rusia.

În felul acesta am ajuns cu istoria evenimentelor ce s'au petrecut pe teritoriul Rusiei, în pragul evului Mediu, când încep să năvălească barbarii și în primul rând Goții.

- - -

Miercuri 17 Noembrie 1937

P R E L E G E R E A IV-a

NAVALIRILE BARBARE PANA LA VENIREA SLAVILOR

Imperiile din sudul Rusiei. În lecțiunea trecută ne-am ocupat cu regiunile din sudul Rusiei, care

sunt mai mult în lumina istorică, decât cele din nord despre care spuneam că nu avem decât foarte puține relațiuni. Arătam că încă din secolul X a.H. (sau poate înainte) se formase aici un imperiu - cel al Cimerienilor, care a continuat să trăiască până în sec. VIII a.H. . După el a urmat un alt imperiu, cel format tot de un popor de origină iraniană , numit poporul Sciților, pe care-l cunoaștem mai bine având știri mai numeroase păstrate de Greci. Dar și imperiul acesta este desființat de un alt popor care pune bazele unui alt stat și anume statul Sarmatilor, despre care știm tot atât de puțin ca și despre Cimerieni. Despre Sciți, știm mai multe lucruri și de altfel istoricii moderni s'au ocupat cu mai mult interes de imperiul acestui popor, despre a cărui civilizație s'au scris două lucrări, amândouă în limba engleză. Una este a lui S. Minns „ Scythians and Greeks” Cambridge 1913. A doua lucrare este a lui Mihail Rostovtzev, „The Iranians and the Greeks in south Russland” Oxford, 1922.

În afară de acestea mai avem și lucrarea regretatului prof. V. Pârvan, care nu se ocupă în special

cu istoria popoarelor din sudul Rusiei, ci numai de legăturile pe care acestea le-au avut cu Dacii și Thracii din sudul Dunării.

Opera în care a tratat aceste lucruri Pârvan a fost scrisă tot în englezește intitulată „Dacia”. Cambridge 1928. A fost în urmă tradusă și în românește de d-l R. Vulpe (București 1937).

Năvălirea Goților. După aceste mari imperii care s'au născut și au dispărut în epoca antică, aici în sudul Rusiei, în pragul Evului Mediu năvălesc în Rusia, Goții.

Și în această privință istoria Rusiei se aseamănă cu a noastră căci și la noi au fost ramuri ale acestor popoare ce locuiseră sudul Rusiei.

Atât Sciții cât și Sarmații sau Goții au venit și pe teritoriul vechii Dacii. Această similitudine confirmă cele ce am spus în lecția de deschidere. Goții sunt Germani și locul lor de origină este în regiunea peninsulei Scandinavice. În limba lor această regiune era numită Gotland, care s'ar putea identifica cu o parte a Suediei de azi. Drumul pe care l-au

parcurs în invazia lor este din Suedia, peste M. Baltică, pe Vistula spre sud dealungul Carpaților..

Pentru că la început n'au putut trece prin Dacia bine apărată de Romani, ei au apucat pe Nipru ajungând astfel la M. Neagră. Despre năvălirea lor avem două feluri de știri, unele de ordin istoric pe care ni le-a lăsat un istoric al lor, care a scris prin sec. VI d.H. anume Jordanes. Acesta a luat știri pentru ași alcătui lucrarea sa și dela alți istorici. Dar în afară de cunoștințele pe care le avem dela el, mai avem știri de domeniul arheologiei. Goții au avut o civilizație ce ne este cunoscută și poate fi urmărită dealungul drumului pe care l-au parcurs până la M. Neagră. Din urmele arheologice lăsate, se poate cunoaște ritualul înmormântării. În mormântarea se făcea în pământ, scheletul era pus de cele mai multe ori culcat, fără arme, dar cu toate obiectele nevoilor casnice alături. Epoca în care Goții de abea se găseau în regiunea cursului inferior al Vistulei corespunde cu epoca lui Augustus în istoria Romanilor.

Tacitus vorbește despre un popor pe care-l numește

Gutuni, care locuia prin părțile germanice. Aceasta nu este decât transformarea numelui Goților. Despre epoca cronologică a năvălirii lor, putem spune că pe la anul 150 după Cristos se aflau pe malul Niprului, neatingând încă M. Neagră.

În anul 214 avem primul atac al Goților asupra Daciei. Drumul lor se îndreaptă de acum înspre imperiul roman și numai din cauza rezistenței împăratului Caracalla, care i-a respins în acest an făcându-i să mai aștepte până când vor putea găsi momentul să pătrundă în Dacia, ei se îndreaptă spre Nipru și în 286 distrug vestita cetate grecească Olbia, după ce aceeași soartă o avusese și Tyras (Cetatea-Albă). Popoarele de neam sarmat pe care le-au întâlnit ei în aceste regiuni sunt supuse, unele de bună voie, altele după oarecare rezistență. Se constată însă că în timpul în care Goții făceau năvăliri în regiunile de la Dunăre, ei erau însoțiți de un popor de origine sarmată anume Alanii. Ce s'a întâmplat cu Sarmatii după năvălirea Goților, este greu de spus. Din această populație n'au mai rămas decât slabe urme, poate

că a pierit în masa Slavilor. Micile urme ale lor se mai pot, găsi cu greutate prin părțile Caucazului, trăind în triburi cum ar fi spre pildă Oseții. Goții care le-au luat locul s'au așezat aici întâiu prin infiltrație și apoi au pus și stăpânirea politică, înființând un imperiu got care se întindea dela Marea de Azov până la Nistru. Goții erau însă și ei împărțiți în triburi, dintre care Herulii ocupau Valea Donului, urmau apoi în valea Niprului, Nistrului și în Dacia Goții propriuziși despărțiți în ramurile Ostrogoților și Vizigoților. Încă de pe vremea când străbăteau Polonia din trunchiul principal al Goților se despărțise o altă ramură aceea a Gepizilor. La început cele două ramuri a Ostrogoților și Vizigoților erau așezate prima mai la răsărit, iar a doua - a Vizigoților, își avea stăpânire și peste Nistru în Dacia, ajungând pe încetul până în Transilvania. Din cauza năvălirii Hunilor, ei sunt siliți să părăsească aceste ținuturi, îndepărtându-se înspre apus, unde Vizigoții se așezară în Spania, întemeind un regat, iar Ostrogoții în Italia unde sub Teodoric fac și ei același lucru.

ci . Nu trebuie să ne închipuim că Goții aceștia, și în general toți barbarii au fost într'adevăr barbari în strictul înțeles al cuvântului, deaceea nu trebuie să socotim că ei ar fi distrus absolut totul în calea lor. Este adevărat că unele așezări au fost distruse, dar altele au rămas, ca spre exemplu cele din Crimeea.

Istoria acestei peninsule este deosebită de a ținuturilor din jurul său. Spuneam că aici se formaseră unele cetăți grecești, care după Alexandru vor fi înglobate într'un regat al Bosforului, stăpânit de urmașii lui Alexandru cel Mare, având capitala în Panticapea. Acest regat grec cade în anul 47 d.H. în mâinile Romanilor. Ce s'a întâmplat însă cu cetățile acestui teritoriu roman, după ce au venit Goții ?

Ei bine, ele nu au fost distruse. Goții s'au amestecat cu Romanii și cu Grecii de aici și au continuat să ducă o viață foarte bună la un loc cu toții. Au fost civilizați de aceștia, ba mai mult, au primit și întrebuințat până și monedă romană ca mijloc de schimb cu toate că ei erau stăpânitorii. Așa dar, au

fost și prădăciuni, firește, - uneori chiar înfricoșătoare - dar au fost și legături și încă foarte strânse., între barbarii și locuitorii peste care năvăleau. Datorită neguțătorilor și coloniștilor se introduce în ținuturile barbarilor Goți o oarecare civilizație și în primul rând religia creștină. Creștinarea Goților, a fost făcută de către misionarii din Asia. O parte din ei au trecut la creștinismul oficial, altă parte a îmbrățișat o erezie dezaprobată de sinodul dela Nikeea arianismul, care predica între altele și traducerea în limba fiecărui popor a cărților sfinte. Deaceea încă depe atunci s'au făcut primele traduceri ale Bibliei și Goții au fost printre primele popoare păgâne creștinate, care au avut „Biblia” tradusă în limba pe care o vorbeau. Ulfilas episcopul Goților, a tradus Biblia, din care niște copii vechi se mai păstrează încă la Upsala în Suedia. Dar înaintea lui au mai fost și alți episcopi. Reședința episcopatului lor nu se știe unde era, dar e foarte probabil să fi fost în Crimeea, fapt sigur în- să este că la sinodul dela Nikeea (325) apare și un

episcop de al lor, luând parte la discuții. Desigur că Goții au fost influențați destul de puternic de episcopatul grecesc dela Penticapeea, care exista încă cu multă vreme mai înainte de a fi luat naștere al lor. Dintre elementele de civilizație ale lor ne-a rămas și un alfabet, alfabetul ~~runic~~, ale cărui litere sunt întrebuințate de Germanii primitivi. Intrebuințarea unui alfabet ne arată că Goții aveau o oarecare civilizație. S'au găsit și la noi inscripții cu cuvintele scrise cu litere runice. Este vorba de inscripția de pe un inel ce făcea parte dintre obiectele vestitului tezaur „Cloșca cu pui”, care se bănuiește a fi fost ascunsă de Goți din cauza Hunilor. Din cele spuse despre Goți până acum, se poate trage concluzia că acești barbari nu au fost niște năvălitori, care să fi distrus absolut totul în calea lor, în Rusia ca și în Dacia.

Se mai vede de asemenea că imperiul gotic este o continuare a celorlalte, în sudul Rusiei. Regiunea aceasta se preta de altfel, cum am văzut, la un stat cu granițe întinse.

Era o regiune care fatalmente impunea formarea unui imperiu mare, ceea ce explică și imperiul rus de mai târziu. Imperiul Goților a avut o soartă tragică Hunii. El a fost distrus în anul 375 de Huni. O parte din Goți au căutat să se refugieze în sudul Dunării, alții au pornit înspre Apus și Spania și Italia au fost acelea care i-au găzduit.

Dar și Hunii nu rămân multă vreme aici. Ei vin înspre centrul Europei și se așează în pusta ungară.

Hunii, în sudul Rusiei, cel puțin, nu au format un imperiu stabil, ci au stăpânit numai nominal, primind numai tributul locuitorilor. Din această cauză ei n'au lăsat nici o influență. Totuși urmarea principală a năvălirii lor este că s'a produs un gol, care s'a deschis în calea altor așezări. Cu alte cuvinte Hunii nu au făcut alt ceva decât să deschidă Slavilor drumul pentru așezarea lor aici.

Se constată că și pe vremea Hunilor, oricât de sălbateci ar fi fost ei, așa cum ni-i descriu Romanii era o oarecare civilizație pe aici. Așa de pildă ne este pomenit în anul 457 în acest ținut din sudul

Rusiei, un episcopat tauro-hunic.

Revenind la stăpânirile ce s'au perindat dealungul timpurilor asupra ținuturilor din sudul Rusiei, până la năvălirea Slavilor, cronologiceste și Sineptic lucrurile s'au petrecut așa.

Stăpânirea I-a imp. cimerian sec. IX(?) - VIII a.H.

" II-a " scitic " VIII - III " "

" III-a " sarmatic " III a.H. - I a.H.

" IV-a " gotic " I - III " "

" V-a " hunic " III - V " "

urmează așezarea Slavilor.

Imperiul Hunilor cu toată puterea și întinderea colosală, n'a durat. D-voastră știți că după Atilă, Hunii au trebuit să se împartă în mai multe triburi, între numeroșii fii ai marelui rege, ceea ce a dus la dispariția lor, la care firește atacurile Germanilor au contribuit foarte mult. În locul lor în sudul Rusiei, năvălesc două popoare. De o parte vin, dinspre Răsărit din ținuturile mongolice Chazarii, iar de cealaltă parte, din Apus Slavii.

Origina Slavilor. Este momentul să vorbim ceva

despre originea Slavilor. O vom face pe scurt, fiindcă această chestiune am mai tratat-o și în cursurile din anii trecuți. Pe noi nu ne interesează acum o discuție prea amănunțită despre locul de unde au venit și originea lor. Asupra originii Slavilor s'au făcut mai multe cercetări, care au dus la păreri diferite. Se ajunsese a se crede că ar fi venit din Bulgaria de azi, că ar fi într'un cuvânt, tot una cu vechii Iliri, ceea ce este fals. Se știe azi că popoarele slave din Europa s'au născut dintr'un singur popor, cu o limbă a lui proprie, pe care însă nu o mai cunoaștem din lipsa de texte scrise în această limbă. Totuși prin comparație s'a putut ajunge la o limbă numită „limba slavă comună” - creată deci de învățați prin adunarea elementelor comune ale limbilor slavice din care s'ar fi născut toate limbile slavice de azi. În ce privește locul de origine al Slavilor, avem unele date din istoricii Romanilor și Grecilor, care însă nu-i numesc cu numele de Slavice^{ce} apare de-abea în Evul-mediu. Ei sunt cunoscuți cu numele de Venedi, care nu s'a mai păstrat azi decât ca numire a

unor regiuni anume „Wenden” chemate astfel de Germani. De fapt aceste regiuni pe care le-au locuit nu le putem ști decât de prin sec. I d.H., căci acum avem istorici care să ni-i pomenească. Unul dintre ei este Tacitus, care spune vorbind de Germani, că între aceștia și Fini, locuiește un popor numit Venedi care sunt un neam de oameni așezați, ce se ocupă cu agricultura

Și alți scriitori ni-i amintesc, spre pildă grecul Ptolemeu, un mare geograf al antichității, care ne spune că locuiesc regiunea vecină cu Germanii și cu M. Baltică. În ce privește granița de sud, ea se poate stabili grație unei hărți a drumurilor imp. roman, cunoscută în istorie sub numele de „Tabula Peutingeriană”, după numele germanului Peutinger care a descoperit-o. Din ea se vede că la sud Slavii veneau până într'o regiune care ar fi prin Galiția de azi. Deci la sud aveau graniță Carpații Galiției. În spre răsărit granița Slavilor ajungea până în regiunile Friepetului. În rezumat, ținutul locuit de Slavi înainte de invazie s'ar putea spune că avea ca axă principală Vistula, deci ar putea fi identificat cu Polonia .

Despre cultura lor nu este cazul să insist. Spun numai că a fost un popor păgân, care se închina fenomenelor din natură cum erau fulgerul, vânturile și chiar apelor.

Erau un popor care nu formau un stat, ci trăiau politicește într'o serie de triburi. Se pune acum întrebarea, ce a făcut pe acești Slavi să-și părăsească locul lor de baștină ? Se poate răspunde ușor. Pe de o parte năvălirile din Asia, pe de altă parte faptul că din nord începuseră să năvălească Germanii și mai era încă ceva. Regiunile, altă dată bine apărate ca Dacia și sudul Rusiei au făcut pe Slavi să nu năvălească până acum. Odată cu golul produs de năvălirea Hunilor, Slavii pornesc și ei în sec. V-VI să le ia locul acestora, după ce s'au împărțit în mai multe triburi.

Năvălirea Slavilor, sau mai bine migrația lor, se face în trei direcții. Prima direcție înspre apus spre Germania până în Saxonia și Boemia, a doua spre sud prin Dacia și peninsula Balcanică (Serbia și Bulgaria) și a treia în spre Răsărit în Rusia și Ucraina

Fasc. 5-a Istoria Rusiei

Firește că au fost multe triburi care au mai rămas pe loc dând naștere Polonilor.

8 Decembrie 1937

P R E L E G E R E A V-a

FUNDAREA STATULUI RUSESC

Așezarea Slavilor în Rusia. Ajunsesem cu expunerea istoriei Rusiei până în momentul când Slavii încep prin sec. VI să se miște trimitând o ramură de a lor și în Răsăritul unde se așezară în ținuturile în care se produsese acel gol, de care vă vorbisem când am pomenit de Hunii ce înființaseră și ei aici un imperiu. De fapt până acum în ținutul Rusiei de azi, am văzut că am avut de a face numai cu popoare străi-

ne de Slavi. Abia se poate vorbi de un început de mișcare a lor, pe timpul Goților care au dislocat mase mari etnice atât în Rusia cât și în centrul Europei, în drumul lor din Scandinavia spre sud, permițând Slavilor să se așeze în ținuturile în care-i întâlnim. Spuneam deasemenea, care era regiunea de baștină a Slavilor, care de fapt se poate identifica cu Polonia de azi. Scriitorul got Iordanes, care a trăit pe vremea lui Justinian - deci în sec. VI - are o lucrare în limba latină despre Goți, în care pomeneste și pe Slavi.

Zice despre Slavi: „Natio populosa Venetharum, per immensa spatia consedit”. Cu alte cuvinte aceștia erau un popor stăpânind un ținut foarte mare. Lucrul acesta se constată și din cronicile bizantine, din care cea mai însemnată, aceea a lui Procopius (tot în sec. VI) pomeneste două ramuri de Slavi dincolo de Dunăre; una a Sclavinilor și cea de a doua a Anților. Aceștia din urmă au făcut un imperiu care după cum rezultă din cronicile bizantine, era mai la Răsărit de acela al Sclavinilor, din țara noastră. Trebuie să fi

fost în Rusia de Sud de unde au purtat multe războaie cu împărații bizantini.

Justinian care a reușit să-i bată, respingându-i înapoi a fost poreclit așa cum se obicinuia la Romani „Anticus”, adică învingătorul Anților, așa cum Traian fusese poreclit „Dacicus”.

Prin poarta deschisă de Huni, acum avem mereu din Asia, năvăliri a o mulțime de popoare. Acestea au încetinit colonizarea Rusiei cu Slavi. În primul rând, avem pe Avari, care au ajuns până la Constantinopol chiar și care au distrus orice început de formațiune politică slavă, în schimb permițându-le mișcarea în masă. Aceasta fiindcă Avarii nefiind prea numeroși luau cu ei din ținuturile pe care le cucereau, ducându-i în teritorii noi. Și în sfârșit avem pe Chazari care veneau și ei tot din Asia. În ce privește pe Avari, ei s'au așezat după chipul Hunilor în pusta Panoniei și au fost după cum știți, distruși de Carol cel Mare într'o campanie întreprinsă între 791 - 797.

Cazarii însă au reușit să întemeieze un stat în

locurile vechilor imperii pe care am avut prilejul să le pomenesc într'una din prelegerile trecute. Ei au avut ca stat o dezvoltare destul de însemnată; făceau comerț intens cu Imperiul Bizantin, ba mai mult se constată că unul din împărații sfărâmători de icoane, Constantin Coprenimul, s'a căsătorit chiar cu o prințesă cazară. Fiul lor se numește Leon Cazarul, împărat bizantin.

Stăpânirea lor aici ține până în sec. X, când sunt distruși de Ruși, o mare parte din ei refugiindu-se în Crimeea și ținuturile din apropierea Caucazului. Particular în istoria acestui popor, este faptul că, ei fiind originari din Asia, un popor de limbă turcă și rasă mongolă, au trecut totuși la religia mozaică ? Sunt singurul popor neșemit de religie mozaică. Probabil acest lucru se datorește intenselor relații comerciale ce le-au avut în Asia cu Mozaicii, la a căror religie n'au renunțat, cu toate efortările Bizantinilor de a-i aduce la creștinism. Capitala lor se pare a fi fost așezată pe fluviul Volga (Itil).

Vedem deci, că pe deoparte, erau în sudul Rusiei

stăpânirea Avarilor, Slavilor și Chazarilor și Pegenegilor, pe de altă parte, o mare parte din Nordul și Estul Rusiei, era ocupat tot de un popor asiatic, cel finic numit în cronicile rusești și cu numele de Ciudi.

De fapt toată regiunea Moscovei și răsăritul ei, era ocupată de acești Ciudi care pe încetul au fost slavizați.

Slavii formau diferite triburi care se pot ușor constata cum au înaintat în Rusia. Înaintarea aceasta a Slavilor, s'a făcut în formă de cui. Pornind din Polonia și continuând a merge printre cele două regiuni ce nu erau ocupate de ei, cea de Nord unde erau Ciudi și cea de Sud unde erau Chazarii, având latura de Sud până la vărsarea Niprului în M. Neagră unde Chazarii nu ajunseră cu stăpânirea.

Venirea Varegilor. Triburile slave, nu aveau însă o consistență politică de stat, Aceia care au dat această consistență de stat triburilor slave, au fost ~~Normanzii~~ originari din Scandinavia. La un moment dat, a început în istoria Lumii, după moartea

lui Carol cel Mare și chiar și pe vremea lui, aventura normandă. Ei erau în special pirați pe marea Baltică și M. Nordului, năvălind pe corăbii de lomm, ce aveau sculpturi de zei în față, cu multe bănci de vâslași și luptători, având în fruntea lor niște comandați numiți Vikingi. Mai toate regiunile bogate din acele vremuri ale Europei, au trebuit să-i cunoască. Au ajuns până în Franța unde au înființat Normandia, în Anglia, prin Mediterană în Italia de Sud și Sicilia, unde au înființat deasemenea un stat și au fost dintre ei unii care s'au angajat și în slujba Bizantinilor, după ce pătrunseseră și în Rusia. Numele sub care sunt cunoscuți în aceste părți este acela de Varegi la Ruși, iar la Bizanț acela de Varangii sau chiar Barangii.

Impărații bizantini, începând cu Constantin Monomahul, au angajat în armata lor luptători și dintre aceștia care erau porecliți „purători de topoare”, fiindcă arma lor de predilecție era toporul. E foarte probabil să fi ajuns și la noi dintre ei. Intr-o lucrare a sa „Varangii în Istoria Românilor”, Al.Fil-

lipide încearcă să arate influența Varegilor în ținuturile noastre, dând exemple filologice, de pildă cuvântul barangă, care în unele regiuni înseamnă „lup bătrân”. În Rusia Varegii au venit mai ales pe mare, pătrunzând apoi pe Neva, apoi pe marile lacuri în special pe Ladoga, de aci pe râurile Walchow și Lawat în sus, apoi pe Nipru în jos. Ținutul acesta le-a oferit un continuu drum pe apă, numai pe o mică porțiune fiind întrerupt la N. de Nipru. Dar aceasta nu i-a împiedecat de loc fiindcă bărcile lor puteau fi transportate și pe uscat. În felul acesta se ajunge la acel mare și vestit drum pe apă, „drumul Varegilor” dela M. Baltică, dela țara Varegilor, la M. Neagră, la țara Grecilor. Acest drum era foarte vestit și este adesea pomenit în cronicile vremii sub numele de mai sus, pe el făcându-se un intens comerț. Despre Varegi avem știri într'o cronică, cea mai vestită cronică rusească, care însă nu este din epoca năvălirilor ce a avut loc prin sec. VIII și IX ci de mai târziu.

Din această cronică rezultă că ei au venit în Ru-

sia pe la anul 860. Cronica a fost scrisă la Kiew și este atribuită unui călugăr pe nume Nestor, care ar fi scris-o la începutul sec. XII. Așa că acest Nestor sau dacă nu el, cel care a scris-o vorbește de fapt despre niște lucruri cu care nu a fost contemporan, ci s'au petrecut cu vreo 350 de ani mai înainte, de unde reese că multe lucruri sunt nesigure.

Cronica zisă a lui Nestor a fost editată și tradusă de mai multe ori. Există o traducere și în românește în colecția d-lui Popa Lisseanu „Isvoarele Istoriei Românilor” vol. VIII.

Iată ce spune cronica aceasta despre Varegi, „In anul 6367 (859), Varegi veniră de dincolo de mare și izbutiră să ia tribut dela Ciuzi și Sloveni, dela Meși și dela Vesi și dela Krivici. Chazarii însă primiră tribut dela Poliani, dela Severiani și dela Viatici: ei luară de fiecare fum o piele de hermină.”

„In anii 6368, 6369, 6370, (860 - 862) ei goniră pe Varegi dincolo de mare și nu le-au mai plătit nici un tribut și începură să se cârmuiască singuri. Și între ei nu se mai da dreptate și neamurile se ridicau

împotriva neamurilor și erau între ei vrășmășii și începură să se lupte între ei. Atunci își ziseră: „Vrem să ne căutăm un principe care să domnească peste noi și care să ne judece după dreptate”. Și se duseră peste mare la Varegi, la Ruși, căci acești Varegi se numeau Ruși..... „Țara noastră este mare și bogată, totuși în ea nu este nici o rânduială; de aceea veniți la noi să ne cărmuiți”. Și s'au ales trei frați cu triburile lor și luară pe toți Rușii cu ei și veniră. Rurik, cel mai mare, se stabili la Novgorod, al doilea Sincus la Belvezero, al treilea Truvor la Izborsk ”.

Din acest pasagiu se văd multe lucruri interesante.

În epoca aceasta vedem că Slavii și Finii (Ciuzi) erau supuși la două influențe. Cei dela Nord plăteau - cum spune cronica - tribut Varegilor, iar cei dela Sud Chazarilor. Pasagiul acesta este pus de cronicar la anul 862. El are o mare importanță, dar nu trebuie să socotim că este complet adevărat. A rezultat de aici că Varegii au fost pur și simplu chemați

ca să fie conducătorii popoarelor ce erau înaintea lor în Rusia. A fost vorba în realitate de o infiltrație și de o cucerire.

Primul oraș care se crede a ^{fi} fost întemeiat de ei în Rusia, ar fi Novgorodul, așezat pe locul Niemen legat prin Ladoga de M. Baltică. De altfel - după cronică - acești Varegi se numeau Ruși ceea ce înseamnă că numele de Rus, ar fi de origine scandinavică. Din cauza importanței lui, acest pasagiu este unul dintre cele mai discutate ale istoriei Rusiei. O serie de istorici s'au ridicat să arate că cronicarul nu era bine informat. ~~Unii~~ Unii vroiau să admită că fondatorii statului rus au fost niște străini. E adevărat că datorită lor, pasagiul a ajuns să fie sdruncinat, partea lui cea mai slabă fiind cronologia. Data de 862 s'a dovedit a fi târzie, căci chiar înainte de ea se constată din cronicile bizantine numele de „Ruși” și deci poate că de atunci au venit Varegii în Rusia. Dar mai este încă o chestiune controversată. Unii istorici au socotit că s'a dat prea mare importanță acestor Varegi, care vor fi avut un rol în

formarea statului rus, dar adevărata formație politică ar fi ieșit - după ei - din sânul Slavilor.

Poate chiar că nici nu a existat vreo ramură normandă cu numele de Ruși dovadă că între popoarele din Scandinavia nu se întâlnește acest nume, numele de Ruși ar fi în acest caz slav. Se pare însă că e mai adevărată vechea părere, după care Varegii joacă un rol important în înființarea statului rus și că numele Rus este scandinav. Se formase doar un însemnat drum de comerț, de Normanzi, dela Baltică la M. Neagră în jurul căruia s'au format așezări unde se făceau târguri și desigur cu vremea aceștia au simțit nevoia să se unească.

Importanța Varegilor în Istoria Rusiei se vede din numele conducătorilor Rușilor de origine varegă ex: Waldemar a dat Vladimir, Olga nu este decât normandul Helga, Igor nu este altceva decât scandinavul Iugvar etc.

Din pasagiul de mai sus se mai vede că primul stat întemeiat de Varegi în Rusia, a fost cel dela Novgorod. Intemeietorul Rurik este socotit ca fiind

strămoșul familiei domnitoare a statului rusesc. El este deci fondatorul nu numai al primei formațiuni politice de stat rusesc, dar și întemeietorul unei dinastii care a condus Rusia până în sec. XVI. Și asupra acestui Rurik au fost discuții. Unii au susținut că-i un personagiu legendar, alții că nu. Ori cum prea multe nu se pot afirma despre Rurik, fiindcă nu avem alte știri, în afara cronicii amintite și deci asupra lui rămâne un semn de întrebare.

Încetul pe încetul acest centru, Norgorod, nu a mai însemnat, ca la început, punctul cel mai important al statului.

Statul dela Kiew. Centrul statului se coboară de acum mai în jos spre sud, la Kiew, așezat la fluviul Nipru, oraș care din punct de vedere comercial avea o așezare mult mai bună, ceea ce îi și permite o ascensiune și-i dă posibilitatea să întreacă Novgorodul. Fluviul Nipru, este adevărat nu este bun de navigat din cauză că în cursul lui formează cataracte, dar pe vremea aceea ele nu aveau prea mare importanță căci am văzut că Varegii nu se temeau de nimic, orice le-

ar fi eșit în cale (e destul să amintesc că au fost cei dintâi care au descoperit Grønlanda și au ajuns până în America).

Așa și aici au scos corăbiile pe uscat și au trecut ajungând pe mare apoi, până la Constantinopol centrul imperiului bizantin care venise să ia în mână sa comerțul, jucând rolul de altă dată al Alexandriei. Comerțul acestei regiuni cu Constantinopolul, întreținut de Normanzii care aveau ce cumpăra și vinde dela Bizanț, a făcut să se ridice Kiewul, formându-se tot deodată și un stat ale cărei stăpâniri nu erau prea întinse în sudul acesta încă ocupat de Chazari, Pecenegi și Cumani. Abia mai târziu se va face și lucrul acesta în dauna stăpânirii popoarelor de mai sus. Legăturile cu imp. bizantin au avut consecințe importante, căci mereu în contact cu Bizantinii creștini s'au creștinat și Rușii. Nu trebuie să ne închipuim că acum s'a făcut unificarea tuturor triburilor de Slavi. Mai erau multe neînchegate și cronica lui Nestor înșiră o mulțime.

Erau câteva în Galiția, deci în afară de Rusia,

printre care și **Corvații**, care nu sunt altceva decât **Croații**, ce locuiesc în Jugo-Slavia.

Aceștia, după ce au trecut **Carpații**, apucând prin **Panonia** s'au așezat la Sud, în văile râurilor **Sava** și **Drava**. Numai întâmplător au stat în **Galiția**. Că **Slavii** au trecut prin **Panonia** lucrul e sigur, dovadă sunt cuvintele slave ce au rămas în limba ungară. Ceeace înseamnă că **Ungurii** i-au găsit acolo. Un alt trib pomenit de cronică este al **Polianilor**, care nu trebuie confundată cu **Polonii** cu toate că ambele cuvinte au aceeași rădăcină. (**Polianii**, cuvânt ce vine dela „pole” cu semnificația de „locuitori de câmpie”) Avem apoi **Drevlienii** (dela drevo = copac) și **Severienii**. Acest cuvânt din urmă vine dela sever = nord. Aceste triburi locuiau: **Drevlienii** regiunea **Kiewului**, **Polianii** la N. V. de aceștia, **Severianii** la N-E. Dar întemeierea **Kiewului** e pusă și ea - după legendă în cronică lui **Nestor**, pe seama a trei frați din care **Kii** a fost cel care a zidit fortăreața. Dar și aici au venit **Varegii**, - după cronică - și au pus stăpânire prin căpeteniile lor **Askold** și **Dir**, care au

mers și au prădat până și Bizanțul. Acești doi Varegi au fost bătuți de Varegii dela Novgorod, care au unit cele două orașe. De data aceasta, cel care a făcut această faptă, nu mai e un personagiu legendar. El este Oleg. (879 - 912).

În ceea ce privește viața triburilor slave de acum, au fost deasemenea discuții mari în istoria Rusiei. Unii istorici susțin că a fost o organizație de clan, care este cum știți - un grup de familii mai mare înrudite. Alții au socotit, din contra, că legătura de sânge nu există și că ce-i lega era viața comună, comunitatea de interese, care în primul rând erau interese comerciale. Aceste păreri au mare importanță. Dacă admitem pe prima, atunci ajungem la concluzia că Rusia a avut la început o viață patriarhală, dacă o admitem pe a doua, atunci lucrurile se schimbă, căci în acest caz începuturile Rusiei, au alt aspect. Ea ne apare ca un stat cu legături din afară, părere care de fapt se pare că este adevărată.

Faptul că Varegii legaseră M. Neagră cu M. Baltică, are importanța cea mai mare, căci acest lucru a dat

vieața economică, ridicând comerțul în aceste regiuni.

Din cauza acestui comerț triburile slave aveau o viață de orașe, în sensul că se făcuseră acolo târguri iarmaroace. În ceea ce privește repartitia pământului, avem de a face cu o proprietate colectivă deosebită deci de repartitia română, unde avem o proprietate individuală.

Șeful statului care era conducătorul comunității de proprietari avea și rol politic și juridic și administrativ. Prin urmare în ce privește fundarea statului rus - numele acesta de rus apare dela început și abea în sec. XVI până azi se zice Rossia și poporul Rossianii - Rolul Varegilor a fost foarte mare căci ei le-au dat organizația de stat care lipsea. Ca atare unificarea triburilor slave a fost făcută de un popor din afară, Varegii care s'au slavizat pe încetul, lăsând rolul lor politic dela început în mâinile Slavilor. S'a întâmplat prin urmare și la ei ceea ce se mai întâmplase și la alții, de pildă la Slavii din Sud unde Bulgarii mongoli nu au lăsat de-

cât numele statului și populației, care în realitate e slavă, sau în Franța unde Francii au fost complet înghițiți.

Primul pas pentru formarea statului rus a fost statul de Kiev, care luase locul celui dela Novgorod. Deasemenea la baza acestui stat rus de mai târziu jucase un rol hotărâtor și drumul de comerț normand.

Mai trebuia încă un factor care să-l facă să prospereze și acesta va veni și el. Este vorba de creștinarea Rușilor, care e ușor de bănuț de unde a venit. Și la ei influența bizantină va pătrunde cu ușurință date fiind legăturile de comerț ce aveau cu Bizanțul.

Luni 13 Decembrie 1937

P R E L E G E R E A VI-a

CREȘTINAREA RUSILOR

Influența bizantină în Rusia. Am studiat în lecțiunea trecută așezarea Varegilor la Kiew. Urmează acum să vorbim despre creștinarea Rușilor, care, ușor se înțelege, este în legătură cu influența bizantină în sudul Rusiei. În Evul-mediu, în Răsăritul Europei, Bizanțul a fost orașul care a jucat cel mai important rol, mai ales din punct de vedere comercial. Fiind așezat între două mări și între două continente, Bizanțul avea o situație privilegiată ceea ce a făcut ca acest oraș să fie cel mai bogat și cel mai mare oraș din lume din acea vreme. Această bogăție a fost întrebuințată de împărații bizantini la ridicarea prestigiului în materie de cultură. Arta bizantină, din aceste vremuri, a dat opere de mare valoare artistică;

ce s'au transmis până în zilele noastre la popoarele ortodoxe, mai ales în ce privește biserica. Rolul atât de însemnat, jucat de Bizantini în viața religioasă ortodoxă, se datorește faptului că ei se credeau predestinați să răspândească această credință. Deaceea ori de câte ori au avut prilejul - Bizantinii trimeteau misionari la popoarele necreștine, ca Sârbi, Cehi, Bulgari, Arabi, etc. În felul acesta influența bizantină atât în viața religioasă, culturală, sau spirituală, transmisă la popoarele unde ea este întâlnită, s'a făcut mai ales pe calea comercială, domeniu în care ei dețineau monopolul.

Am vazut că Bizantul avea legături comerciale cu Sudul Rusiei, încă de multă vreme. Varegii au intrat și ei în legături comerciale cu Bizanțul. Firește însă că legăturile cu Bizanțul nu au fost în totdeauna pașnice. Bogățiile strânse în capitala imp. bizantin atrăgeau pe barbari și ele au fost acelea care au determinat pe Bulgari, Avari, Cumani, etc. să atace Constantinopolul. Acest lucru l-au încercat și Rușii, dar și în ce privește rezultatul atacurilor lor, avem

de a face cu un insucces complet. Calea pe care au făcut ei atacuri contra Bizanțului a fost firește aceea pe mare, cu ajutorul corăbiilor mici pe care le întrebuintau și pentru comerț, dar și pentru piraterie. Cu toată importanța și laudele pe care le aduc cronicile rusești șefilor ce au făcut aceste atacuri, prințșori ruși nu au reușit să înspăimânte Constantinopolul, căci cu ușurință eșeau înlăturați. În 865 se pomeneste cel dintâiu atac rus la Constantinopol.

În 907 mai este pomenit un altul, de data aceasta făcut de Oleg care stăpânea la Kiew și era urmașul lui Rurik. Dar nici atacul lui n'a izbutit. El însă izbutește în urma atacului să închee cu Grecii un tratat de comerț care ne-a fost păstrat în cronica rusă, dar care nu apare în cronicile bizantine, ceea ce a făcut ca textul tratatului să fie contestat de istorici. Ceeace este sigur însă e faptul că o înțelegere a existat între Bizantini și Ruși în privința comerțului pe care-l făceau cele două popoare. Acest tratat se încheie întâia în 912 și este reînțărit în 945 pe vremea lui Igor. Ceeace este important la el

și ne arată de fapt că este mai mult un tratat de comerț decât o alianță cu Grecii e însuși faptul că se arată ca soli tocmai comercianți, care ce alte interese se puteau să aibe, decât neguțătorești? Iată cum începe acest tratat „Noi, soli și negustori, din partea poporului Rușilor..... (urmează apoi numele solilor trimiși)....."ni s'a poruncit de aceștia(adică de cei care i-au trimis, de principii ruși) să reînnoim vechea pace care a fost nimicită de mulți ani de diavolul care urăște, binele și iubește vrajba și să întărim prietenia dintre Greci și Ruși". Totul ceace arătau ei în document va fi respectat sub prestare de jurământ și se vede că erau unii din ei creștini căci iată cum jură.".....Și dacă din partea Rușilor se va gândi cineva să sfarme această prietenie, toți câți au primit botezul să-și primească pedeapsa dela Dumnezeu, atot puternicul și osânda în viața aceasta și în cea viitoare; toți însă care nu sunt botezați să nu-i ajute Dumnezeu sau Perun; băcurile lor să nu-i proteagă, să cadă de propriile lor săbii, de propriile lor săgeți și de alte arme

și să ajungă robi în această viață și în cea „viitoare”. Cu alte cuvinte cei care erau creștini să fie pedepsiți de Dumnezeu, iar cei păgâni de Peșun pe care jurau. În plus aceștia mai jurau pe înșăși armele lor de atac și de apărare. Bizantinii trebuiau să-și ia angajamentul de a respecta tratatul și al îndeplini, atunci când.....” Marele principe rus și boierii săi”...(vor) „să trimeată în Grecia la prea puternicii împărați grecești corăbii câte vor voi cu soli și cu negustori”..... dar acești negustori trebuie să prezinte dela principele lor.....”documentul în care să stea scris: atâtea corăbii am trimis”.....pentruca astfel și cei care primesc pe acești negustori, (Grecii) să poată.....”ști că vin cu intenție pacinică”. Dar dacă cumva acești.....”vin fără document, ni se vor preda ca să-i ținem de scurt și să-i păzim până ce principele nostru este pus în cunoștință despre aceasta”.....”Dacă Rușii vin la noi fără mărfuri, ei nu vor primi întreținerea lunară. Principele rus va da ordin trimișilor săi și Rușilor ce vin aci să nu facă vr'o pagubă în satele și în țar-

ra noastră. Și dacă sosesc aci, ei vor locui la Sfântul Mamas; apoi maiestatea sa imperială va trimite pe cineva care să-i înregistreze și atunci va primi ei subsidiile lor lunare, solii subsidiile pentru soli și negustorii întreținerea lunară.....și ei au să intre în cetate pe o anumită poartă cu un agent al împăratului neînarmați, în cete de 50 de oameni să-și vadă de negoțul lor.....și apoi să plece.....La sfântul Mamas n'au voie să rămână în timp de iarnă". Din cele de mai sus reese că tratatul era foarte favorabil Rușilor, care când veneau la Constantinopol cu mărfuri sau nu, trebuiau să tragă într-o anumită mahala anume la Sfântul Mamas. Sfântul Mamas era o mănăstire în afară de zidurile Constantinopolului care dăduse nuzele său întregului cartier în care se găsea. Aci trăgeau acești negustori Ruși care nu puteau intra în oraș decât după inventarierea lor și nearmați, sub conducerea trimisului imperial care-i înregistra. Toate aceste măsuri erau luate pentru ca Rușii să fie împiedecați de a se deda la prădăciuni. La

~~In ce privește~~ jurământul de întărire dela

sfârșitul acestui tratat, ne arată deasemenea că printre Ruși erau creștini. Iată-l și pe acesta: „Și noi toți câți suntem botezați am jurat în biserica Sf. Ilie în biserica catedrală și pe sfânta cruce.....Cine însă din partea, fie principe fie altcineva, botezat sau nebotezat, va călca acesta, să nu-i ajute Dumnezeu și să ajungă rob în această viață și cea viitoare și să piară de propriile sale arme. Iar Rușii nebotezați vor depune armele și săbiile lor grele.....și vor jura că tot ceea ce stă scris în acest document va fi ținutetc”. Din toată știrea aceasta pe care ne-o dă cronica lui Nestor, reiese că cei care aveau de câștigat erau comercianții ruși. Comerțul se făcea prin adevărate caravane, pe niște corăbii, numite de cronicile bizantine monoxile(= dintr'un singur lemn), iar de cele ruse se lădja, care erau scobite într'un trunchiu de copac gros. În ele evident nu încăpeau decât puțin oameni. Cu ele deci coborau pe apele Niprului până la M. Neagră și de aici până la Constantinopol, unde erau cantonați la Sf. Mamas, de unde numai inventariați de oamenii împăratului puteau intra în bazar, pen-

tru ași desface mărfurile, care erau în primul rând piei de animale, pește, etc. Comerțul acesta a continuat multă vreme și pe baza lui s'au continuat și legăturile cu Rușii, care au deschis influența bizantină în Rusia.

După Oleg mort în 912, vine fiul său Igor care e un luptător, căci a avut de înfruntat atât pe Pecenegi cât și pe Chazari veniți delă Răsărit. Totuși acest principe al Rușilor nu pare a fi fost prea important.

Revenind la Igor vom atrage atenția că acest principe este renumit mai ales prin soția sa Olga, ce era o femeie foarte deșteaptă. Din cauza acestei deșteptăciuni zice cronicarul rus s'a îndrăgostit de ea chiar împăratul Bizantinilor. Olga zice cronicarul mersese la curtea bizantină, și fiind foarte frumoasă fusese dusă cu mai multe alte candidate, din care împăratul bizantin să-și aleagă soția sa. Surprins de înțelepciunea ei o preferă pe Olga, dar aceasta îi atrage atenția că e păgână, însă ar vroi să se creștineze și dacă vrea să-i fie el naș. Împăratul acceptă dar eșind

- dupăce a fost botezată numindu-se de acum Ana - îi propune iar să se căsătorească cu el - Olga, care nu voia acest lucru îi spune că nu se poate căci religia ortodoxă oprește căsătoria între nași și fină, după aceea s'a întors în Rusia încărcată cu daruri.

Expediția lui Sviatoslav în Bulgaria. Până acum drumul la Constantinopol era numai pe mare, dar fiul lui Igor și al soției sale Olga-Ana, Sviatoslav, încearcă să meargă la Constantinopol și pe uscat. Acest drum pe uscat însă, trebuia să treacă și ținuturile de azi ale noastre anume prin Basarabia de sud și Dobrogea. Dar despre Români, nu avem știri în vremea asta. În „Cântecul Polcului lui Igor” scris în sec. XII (unii istorici bănuiesc autenticitatea acestei scrieri); (un fel de epopee rusă) s'ar părea că există unele ecouri vagi, care deci nu prea folosesc. Intr'un loc e vorba de Dunăre, apoi mai e pomenit un personagiu istoric care apare aici legendar, "Troian". Marele împărat român, cuceritor al Daciei fusese zeificat de Slavi în ale căror legende intrase. Dar acestea sunt lucruri insuficiente pentru a pune

vreo bază pe ele. Revenind însă, spuneam că Sviatoslav e primul care a încercat o legătură cu Bizanțul pe uscat. Cronologicește șirul conducătorilor statului dela Kiew studiați până acum, este următoarea:

I Oleg 879-912 III Olga văduva lui Igor 941-957

II Igor 912-945 IV Sviatoslav fiul lor 957- 972

și după acesta fiul lui Sviatoslav, cel care a creștinat pe Ruși, Vladimir, Sviatoslav, spune cronica, avea o deosebită atracție către părțile Dunării și că vrea chiar să se așeze într'un oraș din aceste părți, Perejaslavetz, despre care se spune că era așezat pe Dunăre în care se adunau zice cronica: "din Grecia (Bizanț) aur, stofe, fructe, vinuri din Moravia (Boemia) și Ungaria argint și cai; din Rusia blănuri, cerea, miere, sclavi" ceiace arată legăturile comerciale pe atunci la gurile Dunării.

Unde era acest oraș ? El a dispărut, dar era așezat la Dunăre. Când Rușii vorbesc de capitala Bulgarilor îi zice Pereiaslav adică Preslav și deci prin analogie am avea din Perejaslavetz numele Preslavul mic, care se pare a fi fost așezat cam pe la Tulcea.

Poate să fie dealul Nicolitei unde se văd urmele unei imense cetăți, dar în care nu s'au făcut săpături. Cronica spune că aici a venit el din dorința de cuceriri.

Adevărul e că a venit atras de banii Bizantinilor. În această vreme, pe la 963, în regiunea asta se întindea regatul cel dintâiu al Bulgarilor. După moartea lui Simion au început lupte pentru succesiune între urmașii lui și tot deodată în Macedonia (lacul Presba) se născu un alt stat ce se rupsesse din cel Bulgăresc sub conducerea celor 4 frați: Aron, David, Moise și Daniil. Apoi la decăderea acestui stat bulgăresc care mai rămăsese la Dunăre s'a mai adăugat și secta Bogomililor". Împăratul bizantin Nichifor Focas, care acum avea de luptat și în Asia, văzuse că a sosit momentul să atace pe Bulgari și cum el nu putea s'o facă imediat, s'a gândit să-l cheme pe Sviatoslav căruia zice cronica, i-a dat pentru aceasta 1000 de litri de aur.

Intr'adevăr armata lui Sviateslov - aproximativ 10.000 de oameni - este adusă de acesta în Bulgaria

unde cuceresc Perejaslavetzul și după moartea lui Petru, toată regiunea de N-Est a statului bulgăresc. Bizantinii au considerat pe Ruși ca pe niște mercenari și cum își făcuseră datoria pentru plata ce promisă, puteau pleca. Dar, Sviatoslav isbuti să facă o alianță cu toți barbarii vecini, Unguri, Pecenegi, etc. pentru a merge contra Constantinopolului și trece cu Balcanii spre Adrianopol. Lupta cu Bizantinii se dă la Areadispole în care Rușii sunt învinși. După Pocaș vine în fruntea imperiului bizantin Ioan Tzimiskes care în anul 971 cu armată numeroasă pornește contra lui Sviatoslav hotărât să-l înlăture din Bulgaria. Luptele cele mai importante se dau în jurul Silistrei după ce Boris urmașul ultimului țar al Bulgarilor fusese eliberat din mâinile Rușilor și Preslavul cucerit. Asediul Silistrei în care fusese încercuit Sviatoslav, ține nu mai puțin de 65 zile, ceea ce era foarte mult pe atunci, doar în cele din urmă principele rus reușește să profite de o nebăgare de seamă a Bizantinilor, se strecoară și fuge din Silistra. Este însă ucis când se întorcea spre Kiew, de

aliații săi (Pecenegii) nemulțumiți. Aceasta e prima încercare a Rușilor de a merge la Constantinopol pe uscat.

Creștinarea Rușilor. Vladimir. Urmasul lui Svioslav e Vladimir (972-1015) care reușește să vină la conducere, după ce înlătură pe ceilalți pretendenți. Este important fiindcă el creștinează pe Ruși . Aceștia precum știți, până acum erau păgâni, se închinau la zeitățile slave care erau ca și ale Germanilor, zeități ale naturei, fără temple. Astfel era Perun zeul fulgerului, Dajbog al soarelui - Svarog al cerului, Volos al turmelor. Pe lângă aceștia mai aveau anume obiceiuri, unele luate dela Romani, credințele în Rusalea și Rusalii, care nu sunt decât Rosalia Romanilor așa cum colindele de anul nou sunt Kalendele romane. Alături de aceste credințe primitive, se mai constată în religia și obiceiurile lor și influențe finice, care aveau caracteristic pentru religia lor: vrăjitori vestiți, pentru că spuneau ei pot vedea viitorul prin foc mai ales. Se numeau șamani. Au fost infiltrații creștine încă înainte de Vladimir. Dovadă cele ce am văzut când am vorbit de

Olga. Deasemenea în tratatul cu Bizantinii am văzut că erau creștini căci se spune în el.....„Noi toți câți suntem botezați"... etc.

În Rusia erau diferite influențe religioase, explicate prin legăturile pe care le aveau. Fără îndoială erau influențe mahomedane, prin caravanele și popoarele venite din Asia. Apoi mozaice, dela Chazarii din sud, deasemenea o influență dela Apuseni. Atrag atenția că la 988-989 când se pune creștinarea Rușilor nu era o schismă religioasă între Apuseni și Răsăriteni, care s'a făcut deabea la 1054, dar totuși erau unele neînțelegeri între papă și patriarh. În cronica rusă se povestește felul cum s'au creștinat Rușii.

Anume veniră la curtea lui Vladimir reprezentanți ai mai multor religii, care începură să-și laude legea lor. Mahomedanii începură să laude legea lor spunând între altele că Mahomed dă voie să trăiești chiar cu 70 de femei. „Vladimir i-a ascultat căci îi plăceau femeile" zice cronica, dar nu i-a plăcut faptul că erau opriți dela băutură. „Pentru Ruși băutu-

ra este o plăcere, fără ea nu putem fi", a răspuns el. Deasemenea pe Nemți i-a refuzat.

Pe Evrei când au venit i-a întrebat unde le este țara și cum ei au răspuns că D-zeu i-a împrăștiat, el le răspunse.....„Dacă D-zeu v'ar fi iubit pe voi și legea voastră, nu v'ar fi împrăștiat prin toată lumea. Ați voi voi ca și nouă să ni se întâmple „la fel ? ". Veniră apoi Grecii a căror religie plăcu lui Vladimir și o primi, dar numai după ce trimise soli ca să vadă și la ei acasă cum este această credință. Când s'au întors dela Constantinopol solii au spus că la Constantinopol în biserică, la slujbă, nu știau dacă erau în cer sau pe pământ. Este sigur că luxul bisericii bizantine a impresionat pe acești oameni simpli, așa cum desigur i-a uimit înfățișarea sălii tronului unde ^{trăia,} imp. bizantin într'un fast de o bogăție cum numai la Constantinopol era. Legenda are două părți care trebuiesc reținute. Anume faptul că au fost mai multe influențe, și victoria bizantină, care se datorește prestigiului imperiului și desigur și fap-
ta
Pasc, 7-a Istoria Rusiei

tului că influența bizantină din punct de vedere cultural și comercial mai ales în părțile Rusiei erau mai accentuate.

Apoi pe încetul Grecii pătrunseră în Rusia mai mult ca alții. De altfel, Vladimir însuși se căsătorește cu Ana sora Bulgaroctonului Vasile al II-lea făcându-se astfel prima infuzie de sânge bizantin în dinastia lui Rurik, la 988. În legătură cu creștinarea lor se pune o chestiune însemnată pentru istoria Rușilor. Ei n'au primit liturghia în limba greacă, ci în slavonă. Liturghia aceasta în limba slavă se născuse în sec. IX prin cei doi frați Metodiu și Ciril care traduseseră cărțile sfinte pentru Moravi în dialectul bulgar din Macedonia.

N'a avut însă succes în Moravia dar s'a răspândit în Bulgaria, unde Bizanțul a permis-o, adăogând astfel la cele trei limbi socotite sfinte, ebraica, latina, greaca și pe aceasta slavonă și mai înainte și pe cea siriacă. Adoptarea în slavă a liturghiei, a fost făcută din motive de comoditate, fiindcă astfel era înțeleasă mai ușor de toți Slavii căci pe aceea

vreme deosebiriile dintre limbile slave nu erau așa mari ca astăzi.

Intrebarea care se pune este, pe ce cale s'a introdus această credință creștină la Ruși? Nu avem o dovadă despre predicatori în Rusia, dar e sigur că au fost, căci dacă armata rusă venise din sud înlesnise aceasta. Mai era de asemenea și drumul de comerț care trecea pe la Tulcea și pe care influențele se puteau transmite. E probabil că și Românii au contribuit cu ceva, căci Românii adoptaseră această liturghie slavonă în secolul X ca o necesitate politică ce a ținut la noi până la marile reforme ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu, când s'a introdus liturghia în limba română. Deci și dela noi se vor fi dus misionari căci teritoriul nostru era atins de Ruși. Ar exista dovezi pentru aceasta, în limba rusă, în care numele de Crăciun e ca la noi; deci adoptat. In organizația lor deasemenea, cuvântul boier fără l așa cum e la noi se păstrează și la ei pe când la Bulgari spre exemplu, l persistă. De aici se văd și influențele de limbă.

Miercuri 15 Decembrie 1937

P R E L E G E R E A, VII-a

SPARSITUL STATULUI DIN KIEW ORGANIZAREA POLITICA
ȘI SOCIALA

Iaroslav cel Mare Epoca ce urmează în istoria Rusiei, după creștinarea Rușilor, e destul de turbure datorită luptelor pentru tron, care dau naștere la o mulțime de centre fiecare cu principele ei. Nu e cazul să arătăm aceste lupte, care sunt lucruri de detaliu și cred că e mai interesant să arăt istoria Rusiei în liniile ei generale. Domnia lui Vladimir 972-1015 este deci urmată de lupte pentru tron. Dintre fiii lui nici ^{unul} nu este prea important. Cel care izbutește în detrimentul celorlalanți este Iaroslav cel Mare ce domnește între 1016-1054, o domnie care după cum se vede edea-
tul de lungă, 38 de ani. Domnia lui e foarte turburată, nu odată a trebuit să plece din Kiew alungat, fre

de oști străine, fie de răscoale de-ale celorlalți, principii. Totuși el a reușit să învingă pe Chazarii slăbiți cuoerind Crimeia și deasemenea a avut lupte cu Pecenegii pe care Rușii îi numeau Polovți . Ceea-ce este mai important în domnia lui este faptul că acum Rusia are legături întinse în afară de hotarele sale . Se știe că Rusia până la Petru cel Mare e caracterizată prin izolarea sa de Europa și a trebuit să vină acest țar Petru cu vorba lui „am deschis o fereastră spre Europa prin care să intre civilizația”, pentruca Rusia să intre în legătură cu Apusul. Dar, această izolare începe abia cu năvălirea Tătarilor (1240) Înainte de această, în vremea, statului din Kiew, ea era un stat european. În adevăr constatăm că una din fiicele lui Vladimir s'a căsătorit cu regele Poloniei, fiul său cu fiica regelui Olof al Suediei și nu numai atât dar o fiică a lui Iarșolov cel Mare s'a căsătorit tocmai cu regele Franței din dinastia Capetienilor, Henrie I. Ca atare dacă fiica lui Iarșolav a fost luată în căsătorie de un rege așa de depărtat și în vremea aceea distanțele însem-

rau ceva, căci nu puteau fi parcurse așa de ușor ca
acum - însemnează ^{că} erau legături între statul Rusiei
și Apus fiind duse de călători, comercianți etc. Până
la regele Henric I, se observă în Franța că toți re-
gii poartă numiri de origine germană, dar dela căsă-
toria acestuia cu fiica lui Iaroslav, fiul lor poartă
un nume care nu era obișnuit decât în Orient, întâl-
nit în calendarul bizantin, anume Filip(Filip I).Spu-
neam că între căsătoriile încheiate, una s'a făcut
cu regele Poloniei, care e un stat ce apare în lumina
istoriei cam în aceleaș timpuri cu Rusia despre care
avem știri mai dinainte fiindcă este pomenită de cro-
nicele bizantine. Polonii însă, nu sunt pomeniți de-
cât dela creștinarea lor. Statul polon s'a întins pâ-
nă la Kiew. După anul 1000, avem primul conflict, care
va fi secular - nestins chiar până azi - între Poloni
și Ruși, două popoare de acelaș sânge. De aceea se pu-
ne întrebarea, care să fie cauza acestor lupte secu-
lare care vor culmina cu împărțirea Poloniei.

Firește că dela prima vedere se poate constata lip-
sa de hotare naturale între Ruși și Poloni, deci în-

călecăriile de teritoriu, explică aceste lupte. .

Dar mai e ceva, poate mai important, anume chestiuni de deuseuri care explică aceste lupte. Dorința și a unuia și a celuilalt dintre aceste două popoare de a eși la marea Neagră la care ieși Rusia dela Kiew, iar Polonii puteau și ei să ajungă trecând prin Ucraina. Dar și la Marea Baltică chestiunea era la fel. Unul tăia drumul celuilalt La aceste lupte s'au mai adăugat și rivalitățile de ordin religios, unii erau catolicii, ceilalți ortodoxii. Care este faptul ce arată începutul acestor lupte? Cei care ați făcut cursul de anul trecut, ați văzut că Boleslav cel Viteaz a ajuns până la Kiew, în care a intrat prin Farta așa zisă de Aur. In vremea lui Iaroslav, această expediție polonă însă nu trebuie socotită ca o cucerire a Rusiei. Ea n'a avut nici un rezultat și mai târziu soarta armelor s'a întors în defavoarea Polonilor.

Căderea Kiewului. După Iaroslav cel Mare e foarte greu să distingem un urmaș demn. Este iar o perioadă de lupte, cu mulți principii care toți spun că se tra-

din Rurik. E o perioadă de lupte feudale ca acelea din Apusul Europei. Din acești mulți principii acela ce poate ar merita să fie pomenit în istorie e Vladimir Monomah (1113-1125). Numele "Monomah" e bizantin. Era o poreclă dată împăratului Constantin care prin alianță era rudă cu Vladimir. Nu este însemnat prin izbânzi contra altor principii, dar în vremea lui se poate zice că a atins culmea, civilizația rusă din această vreme. În adevăr pe lângă faptul că Vladimir a fost un protector al civilizației, el însăși a fost un scriitor, căci a lăsat niște sfaturi urmașului său.

În perioada aceasta de civilizație însă, statul de la Kiev din punct de vedere politic, slăbise foarte mult. Între timp se întăreau formațiunile politice ce erau în regiunea Moscovei, Smolenskului, etc., în fruntea cărora erau principii foarte puternici. Aceștia formau de fapt ceea ce am numi noi Rusia Mare. Spunem cu altă ocazie, că se deosebesc trei feluri de Ruși: între care Ruși mari, Albi și Ruși mici. Aceștia din urmă fiind Rutenii.

Până acum în sec. al XI-lea și XII-lea, Rușii mari, nu jucaseră nici un rol politic însemnat, ci erau supuși statului dela Kiew (Rușii Mici). De acum înainte însă ei vor lua locul celor dela Kiew, și vor continua să conducă istoria Rusiei, în care Kiewul nu va mai juca rolul de până acum. Spuneam că ținea rusească, pe lângă faptul că se împarte în două ca limbă: limba Rușilor mari, și aceea a Rușilor mici, se mai împarte în două și ca viață: Rusia pădurilor și Rusia stepei. Acum la început aceasta din urmă era mai bogată și mai puternică, făcea comerț, agricultură, etc. Rusia pădurilor însă a jucat un rol modest, ocupația de predilecție a locuitorilor ei fiind tăiatul lemnului și vânătoria. Dar oamenii aceștia, țărani vânjoși, cu vremea au învins pe cei din stepă și au distrus Kiewul în 1169. Cel care a distrus Kiewul în 1169, a fost năvălitorul din regiunea pădurilor, prințul Andrei de Suzdal. De acum rolul Kiewului nu mai e de prim rang în istoria Rusiei. După 1169 Rusia se împarte într-o mulțime de state mai mici sau mai mari și când în 1241 vin Tă-

tarii nu se poate înfiripi niciun fel de rezistență mai însemnată din partea rămășițelor statului dela Kiew.

Exista chiar un proverb care arată bogăția Kiewului în acele vremuri și decăderea politică a statului din aceste ținuturi. „Când e vorba să mănânce și să bea, toată lumea vine la Kiew, când e vorba de luptă, nu vine nimeni”..În urmare Rusia se împarte într'o mulțime de stătuțe.

Dar, după ce am văzut istoria Rusiei, dela întemeierea ei de către Varegi și până la căderea Kiewului, să vedem acum care a fost situația acestui stat rus, din punct de vedere politic, social și cultural.

Feudalismul rus și cauzele sale. În ceea ce privește situația politică, este clar că acest stat dela Kiew nu era, nici chiar în epoca de glorie din vremea lui Vladimir, absolut unitar. Deși cronica lui Nestor vorbește de el ca o unitate, totuși nu era așa, căci existau anume regiuni unde Kiewul nu avea decât autoritate nominală, regiuni

cu principii care uneori se socoteau chiar independenți, alte ori recunoșteau pe cel dela Kiew ca pe cel mai mare. Pe deasupra, toți se socoteau că se trag din legendarul Rurik întemeietorul. Nu numai cel din Kiew și Suzdal, sau regiunile apropiate, dar chiar și cei din Litvania și Galiția aveau această pretenție. Din acest lucru se poate deduce un lucru important în legătură cu organizația.

Această organizație socială era patriarhală pe bază de gintă, de familie, așa cum era familia aceea de conducători, din care se socoteau a face parte toți principii aceștia, numiți cnezi. Din această organizație reese un lucru primejdios pentru stat. În adevăr toți acești cnezi aveau drepturi egale la domnie, căci nu era principiul pe baza căruia primul născut să moștenească tronul, și atunci stăpânirea care era socotită ca bun personal a părintelui, era împărțită de Kii între ei, ceea ce făcea din stat o moșie divizată în mai multe părți. Șeful, de obicei, era ales de boieri, deci de nobilime,

dar numai dintre membrii familiei domnitoare. Aci se poate face o apropiere cu principatele române unde era un sistem electiv-ereditar cum a fost denumit de Xenopol.

Această împărțire continuă a statului rus, a fost, evident, discutată de istoricii Rușilor. Unii au zis că ~~va~~ se datorește faptului, că Sļavii sunt un popor apolitic, adică nu au simțul solidarității politice cum îl au urmașii Romanilor ori Germanilor. Cred că asemenea teorie nu poate sta în picioare. Un popor dacă simte nevoia să se unească, chiar dacă există o tradiție care se opune, se ridică din sânul lui forța care să-l silească la unire. Există însă cauze mai adânci mai ales în legătură cu proprietatea care era în comun.

Existența unei aristocrații proprietare de pământ, cu tendințe feudale, apoi aceea a unei burghezii care va căuta și ea să scape de puterea principelui, sunt adevăratele cauze ce au adus fărâmițarea statului rus dela Kiev. Cricăt s'ar căuta să se ara-

te că Rusia n'a urmat evoluția obicinuită a statelor din Europa din vremea aceasta de care ne ocupăm, nu se poate admite acest lucru. Lucrul acesta l-a examinat foarte de aproape un istoric rus Pavlov Silvanski, care a scris această lucrare al cărei titlu explică și conținutul, anume "Feudalismul în Rusia". În această lucrare el admite existența feudalismului în Rusia. Cași în Franța și în Apusul Europei în general, Silvanski, admite că principii conducători au pierdut din importanța și putere în favoarea boierilor, mai ales după dărâmarea Kiewului. Cum se explică, în Rusia, cauzele feudalismului? Dacă admitem că a fost feudalitate în Rusia, atunci ea trebuie să prezinte aceleași caracteristice cu cea din Apus.

D-voastră știți cum era acest feudalism în Europa de Apus. Cauza adevărată care a dus la această instituție a fost de origine economică. Anume, când legăturile comerciale au început să se rupă din cauza năvălirilor barbare, oamenii au trebuit să se retragă pe bucata lor de pământ pe care o aveau, mulțumindu-se cu produsele ce le putea obține fiecare

depe moşioara lui, ne mai cumpărând deci produse de la vecini.

Aceasta ar fi un fel de autarhie, adică o regiune se mulţumeşte numai cu ceea ce produce ea fără să exporte şi fără să importe ceva. Aşa s'a întâmplat în Evul-mediu. Pe fiecare moşie se fabricau cele necesare locuitorilor ei. Din această viaţă patriarhală izolată, s'a născut viaţa izolată din punct de vedere politic. Proprietarul moşiei care n'aveau nevoie de vecini, ajunge un regişor pe moşia lui, devenind judecător şi mai mult, putea să bată şi monedă, să ridice oaste şi impozite. Deci câte proprietăţi mari erau, tot atâtea state.

Acestea ar fi cauzele formării feudalităţii în Apusul Europei; o viaţă economică izolată, fără legături economice. Să vedem cum se pot aplica în Rusia? Am spus că până acum Rusia avusese legături comerciale. În special, cu Bizanţul centrul economic al lumii în acea vreme. Ce se întâmplă cu Rusia după anul 1050, vreme care corespunde cu epoca dinastiei Com-

nenilor la Constantinopol? Statul bizantin acum se vede strâmtorat în Europa de Pecenegi și Cumani, iar în Asia de Turci, încât a început să ceară ajutor. Occidentului care vine în Orient în acele mari expediții numite Cruciate. O decădere politică însă aduce după sine și o decădere a comerțului. Negustorii acum nu mai vin așa ca altădată la Constantinopol. .

Deci nici comerțul cu blățile și peștele Rușilor nu se mai putea face fiindcă nu se mai căutau așa de mult aceste lucruri în orașul sărăcit. Deci din această cauză principele dela Kiew nu mai avea mijloacele materiale dinainte. Principii mici cresc în importanță și putere, se naște un negoț restrâns, o vieată patriarhală agricolă, pe moșia fiecăruia și astfel ia naștere feudalismul și în Rusia. Iată deci că istoria Rusiei se explică în lumina istoriei universale. Acum numai regiunile agricole sau de vânătoare, sunt aducătoare de bunuri și proprietarii lor devin principii aproape independenți.

După cronică, se poate constata că principele avea și o armată a lui, - s'ar asemăna aceasta cu oastea curtenilor dela noi. Această curte armată la Ruși se numea drujina, care de fapt era o clasă socială formată din două grupuri: primul al drujinei superioare care erau boierii (funcționarii și proprietarii) și al doilea grup al drujinei inferioare, oamenii de arme. Alături de drujina își exercita puterea Ńneazul cu tripla lui putere de judecător, legislator și șef al armatei.

Din rândurile boerilor și a drujinei de la o vreme a început să se formeze un consiliu privat numit Duma

Mai există o altă adunare orășenească, în toate orașele ca la Kiew, Norgorod etc. cu reprezentanți ce erau consultați în anumite chestiuni, și care se numea Vice, a cetățenilor nu a principelui, dar cu vremea această adunare decade și numai e consultată, odată cu scăderea puterii burgheziei de negustori, și ridicarea nobilimei feudale.

Organizația socială. În organizația socială am văzut că erau în primul rând nobilii care erau proprietari de pământ. Între ei se distingeau Cnezii care toți pretindeau că se trag din Rurik. Boierii din Drujina și diferiții proprietari erau cu toții nobili. Mai era o clasă de negustori.

Într'unul din izvoare, această clasă se numește ognicianii, dar nu e un termen generic (dela ognisko, vatră). Apoi muncitorii, țărani care erau unii liberi dar alții nu. Dintre cei dintâiu erau unii proprietari de pământ numiți smerdii (moșneni) și țărani liberi dar fără pământ numiți naimiti în românește există, de aici, termenul de năimiți, adică angajați cu plată. Dacă murea vreun proprietar, țăran, fără să lase moștenitori direcți în linie bărbătească, pământul trecea în stăpânirea principe-lui (ca și la noi în vechime). Erau apoi țăranii serbi și erau și sclavi. Aceștia erau prizonierii și urmașii lor, sau cei care erau cumpărați ca atare din alte părți. Ei se numeau Zakupii = cumpărați.

Din cele spuse rezultă că cea mai importantă

clasă este aceea a proprietarilor de pământ, boerilor deci, care din cauza ruperii echilibrului prin tăierea liniilor de comerț încep să se ridice luând locul clasei orășenești,

Ca atare în vremea aceasta în Rusia avem o perioadă de predominare a clasei nobililor ca și în apus.

Luni 20 Decembrie 1937

P R E L E G E R E A VIII-a

CULTURA RUSEASCA IN PERIOADA KIEVIANA

Biserica rusească. In lecțiunea de azi ne vom ocupa de cultura rusă, din perioada kieviană. In special vom insista asupra ramurilor culturii, care s'au dezvoltat mai mult și anume în literatură și artă.

Atât literatura cât și arta, se dezvoltă pornind

dela biserică. Aceasta în Evul Mediu era principalul
al civilizației și culturai, căci toate lucruri
făcute pentru a fi închinat preamării
lui Dumnezeu.

Am arătat cum creștinarea Rușilor este o rezultat
a propagandei Bizantinilor peste care a venit pro-
paganda Slavilor din sud care de fapt era influențată
tot de Bizanț, deci avem de aface cu o influență
bizantină prin intermediul slavilor sudici, în acest
caz. Legătura bisericii rusești cu Bizanțul a conti-
nuat să fie mereu strânsă, dar dela o vreme dependen-
ța bisericii rusești nu mai era în chip erarhic, de
Constantinopol ci de așa numita patriarhie dela Ohrida,
care la drept vorbind era subordonată de cea din
Constantinopol. Propriu zis, aici nu era o patriarhie,
ci când Bulgarohtonul a distrus pe Bulgari, el a în-
ființat la Ohrida o mitropolie - acesta e titlul pe
care i-l recunoștea Constantinopolul - „pentru Bulga-
rii și Vlahii” - din Balcani. Numai în mod abuziv mi-
tropoliții Ohridei s'au intitulat patriarhi. Prin
urmare acestei biserici era supusă biserica rusească

și acesta desigur, pentru motivul că era o biserică slavă. Abca în vremea lui Iaroslav, Rusia a scăpat de această subordonare, din punct de vedere religios. Se pare că numai schimbul unei importante sume de bani, plătită la Constantinopol, a reușit el să obțină eliberarea aceasta, antocefolia, cum am numi-o noi azi, a bisericii rusești de cea din Ohrida. Iaroslav a fost deci acela care a reușit să facă pe Bizantini a recunoaște un mitropolit pentru Rusia. Rusia acum avea trei episcopi din care în ordine ierarhică cel mai mare era cel dela Kiew și apoi cel dela Novgorod. Bjeligrad, dar rezistența păgânilor în materie religioasă în vremea aceasta era încă importantă, rezistență ce venea dela locuitorii din regiunea pădurilor în special.

Odată cu influența bizantină în biserica rusă, s'a dezvoltat în Rusia și viața monarhală, viața mănăstirelor atât de prețuită la Bizanț. Au luat naștere numeroase mănăstiri cu foarte mulți călugări. Din ele cea mai însemnată era renumita Lavra Pecerska dela Kiew unde s'au păstrat moaștele a o mulțime de sfinți

ale căror oase s'au găsit mai târziu aici .

Literatura rusă limba. Cum la început arta și scrisul erau influențate de biserică așa cum am spus biserica Bizanțului este aceea care va influența și în acest domeniu ca și în viața religioasă propriu-zisă. La Bizanț, însă, pe baza producțiilor de cultură clasică, se născuseră opere de mare valoare, opere filosofice, istorice, retorice, etc. de o finețe excepțională, potrivite evident cu simțul și gustul ca și înțelegerea unor spirite superioare adoptate la izvorul clasicismului, ca acelea ale Bizantinilor, dar se pune întrebarea aceste opere puteau ele influența cu ceva pe Ruși ? Erau ele potrivite pentru înțelegerea simplă a unor oameni care nu aveau un trecut cultural ca Grecii ? Evident că nu. Și nu numai Ruși au fost aceia care nu le puteau înțelege cu ușurință și cu atât mai puțin să le imite, dar și celelalte popoare care se creștinaseră datorită Bizantinilor erau în aceeași situație. Deaceia Slavii, în general, au luat din aceste opere bizantine, numai pe acelea potrivite cu mintea lor

cu puterea lor de înțelegere: Pe acele opere bizantine scrise pentru poporul de jos care nu avea prea multă cultură, și ale căror subiecte erau luate din viațile sfinților, din viața ~~monahă~~, mici explicații pioase care nu aveau pretenția de a se ridica până la cultura rafinată a clasei aristocratice. Vom vedea că scrierile rusești din această vreme, urmează în mare parte modele bulgărești care la rândul lor imită pe cele bizantine.

Am văzut că liturghia rusească a fost împrumutată dela Bizanț dar că ea se făcea în limba slavă în care fuseseră traduse cărțile sfinte de Metodie și Chirile. Limba slavă în care aceștia făcuseră traducerea era un dialect ce se vorbea în Macedonia bulgărească pe care ei îl cunoșteau. Acest dialect a devenit limba slavă pentru cărțile bisericești și pentru aceasta a fost numit „veche slavă bisericească” sau după cum îl numesc savanții bulgari, „veche bulgară”. Când Rușii s'au apucat să copieze cărțile acestea scrise în vechea slavă bisericească, au căutat evident, să nu se depărteze nici de gramatica,

nici de sintaxa și nici de vocabularul limbii aceștia, dar unii din copiii mai ignoranți, au început să înlocuiască cu elemente vii ale limbii rusești unele lucruri; așa că la un moment dat această limbă a devenit o limbă mixtă. Lucrul nu e de mirare; așa s'a întâmplat la toate popoarele slave care au avut liturghia în această limbă veche slavă bisericească. Așa în Serbia, Bulgaria, unde elementele vii ale limbii, care mereu suferă transformări, au pătruns în acest dialect în care era tradusă liturghia și au dat naștere unei limbi mixte. Invățații din această cauză cauză chiar și împart limba bisericească în două: I vechea slavă bisericească pură, și a II, vechea slavă bisericească în versiune bulgară sau sârbească, sau rusească. În prima categorie este vorba de limba în care au fost traduse cărțile sfinte de Metodiu și Chiril, în a doua de copile care au suferit în limba întrebuințată în ele, adaosuri de elemente vii ale limbii copiștilor. Prin urmare, astfel se va prezenta limba în care vor fi scrise cele mai vechi manuscrise în rusește.

Primele texte religioase. Cel mai vechiu manuscris de acesta în Rusia este un Evangeliiar numit al lui Ostromir. Data pe care o poartă este 1056. Prin urmare cel mai vechiu text al literaturii rusești - literatura ca formă bineînțeleasă, nu ca fond este acest text din 1056. A fost scris de un diacon Grigorie din Novgorod, pentru Ostromir, o rudă a marelui cneaz Iaroslav. Acest lucru îl știm din posleslovie adică din partea din urmă a Evangeliiarului. (Posleslovie spre deosebire de predoslovie, partea dela început.) Evangeliiile acestui text sunt așezate în ordinea în care se citesc ele în diferite Duminici ale anului. A fost copiat acest Evangeliiar, după un text bulgăresc. Avem apoi Sbornicul lui Sviatoslav - nu Sviatoslav cel cu expediția din Dobrogea; acesta a trăit în a doua jumătate a sec. XI. Conținutul acestui sbornic este de fapt o traducere din grecește. În el se găsesc adunate o serie de diverse bucăți. Pe vremea aceea cum nu exista tiparul, se obișnuia a se copia într'un singur opus, tot ceea ce putea interesa o persoană că vroia să-și facă o bibliotecă

de care să se servească. Astfel se întâlnesc în acest sbornic pe lângă părți de retorică și lucruri în legătură cu biserica, etc. Ceeace este interesant e faptul că Sbornicul mai cuprinde și miniaturi cum se obicinuia să se facă la Bizanț. Erau făcute cu culori cu albușuri de ouă pe pergament, pe care se așezau foițe subțiri de tot de aur. Una din aceste miniaturi reprezintă pe Sviatoslav cu familia sa, într'o îmbrăcăminte ce nu seamănă deloc cu cea dela Bizanț. Sviatoslav are pe dedesubt o îmbrăcăminte verde, iar deasupra unul de culoare albastră cu aur. Femeile sunt îmbrăcate cu roșu având un fel de bonete pe cap. Se pare că este o imitație bulgărească mai ales că și partea în care îl laudă pe Sviatoslav e o traducere din bulgărește, traducere în care copistul s'a mulțumit numai să schimbe numirile proprii, ale țărilor bulgari înlocuindu-le cu cele ale stăpânului său.

Letopisețul lui Nestor Cea dintâiu scriere cu caracter istoric este vestitul letopiseț al lui Nestor. Cronica aceasta a fost greșit atribuită lui Nestor. Cel care a scris-o este un anonim al cărui nume nici

până azi nu se cunoaște. El vorbește la sfârșit de lucruri ce s'au petrecut în timpul vieții sale. Trăia pe la 1091, iar cronica merge până la 1113. Este deci un personaj care a trăit în ultimii ani ai secolului XI și în primii ani ai celui al XII-lea. Despre el nu știm decât că a fost călugăr în vestita mănăstire **Lavra-Pecerska**. Lucrarea lui este intitulată

„ПОВЕСТЪ БРЕМЕННАХЪ ЛѢТЪ”, (Povestirea anilor care trec).

Incepe cu unele lucruri legendare; cu acea poveste care spune că semințele lumii se trag din cei 3 fii ai lui Noe , Ham ,Set și Iafet și caută apoi să arate neamurile care fac parte din semințiile ce s'au născut din acești 3 fii ai lui Noe.

Urmărește popoarele slave și știe despre înrudirea și obârșia comună a lor. Deși trăiește în epoca de desmembrare a Rușilor totuși în cronica lui ne vorbește despre ei ca de țara lor ca de o unitate ideală.

Prin urmare pornind de la epoci legendare, cronica duce povestirea evenimentelor până la 1113, aducând din ce în ce mai multe amănunte cu cât ne apropiem de sfârșitul ei. E o lucrare de mare valoare, mai

ales pentru partea dela urmă. Nu ştiu dacă cronicarul a avut posibilitatea sau nu, de a întrebuiţa izvoare mai vechi.

Poate că da căci apare după cum am văzut la el textul tratatului de comerţ, citat într'una din prelegerile trecute. Nuputem spune nimic în privinţa aceasta mai ales că din unele părţi lipsesc unele lucruri, la noi neajungând manuscrisul original ^{care} ci cea mai veche copie este din 1377 a unui oarecare Laurenţiu. Cronica aceasta este baza istoriei ruseşti căci afară de ea nu mai avem despre începuturile istoriei Rusiei, decât câteva ştiri răzleţe şi superficiale în cronicile bizantine, iar cronicile de mai târziu nu au făcut decât să ocontinue pe aceasta. Pentru noi această cronică este importantă prin faptul că ~~ea conţine~~ cele dintâi ştiri referitoare la strămoşii noştri, care apar în textul ei sub numirea de Volchi. Acesta era numele sub care sunt cunoscuţi Românii în cronicile ungare, bizantine, slave, - care e un nume generic, dat popoarelor de gintă latină. Vlaşi se numeau şi Italienii.

Vom analiza pasagiile despre noi, fiindcă sunt cele dintâiu știri cu valoare precisă despre Români din nordul Dunării, căci cele bizantine pomenesc în special pe Valahii din sudul Dunării.

Aceste pasagii ce ne privesc, din cronica zisă a lui Nestor, sunt în număr de trei. Primul este din partea aceea în care autorul face împărțirea poporului după fii lui Noe, unde zice astfel:....„De seminția lui Iaphet se țin și Varegii, Suezii, Norvegii, Gotlandezii, Rușii, Anglii, Galitienii, Valahii, Romanii, Nemții, Carolingii, Venețienii, Francii și alte popoare....”.- Prin Romani trebuie să înțelegem pe Greci căci ei sunt socotiți de cronici ca fiind continuatorii imperiului roman, ei însuși nu-și ziceau greci ci Romei. Interesant e că Români sunt puși între Galițieni și Romei - Bizantini. Știm că în vremea asta Bizantinii distruseseră imperiul bulgar și ajunseseră până la Dunăre, e ceea ce înseamnă că erau vecini cu Vlahii care la nord de Dunăre se învecinau cu Galițienii. Un alt pasagiu, care a fost mult discutat este următorul: „...Mulți ani în urmă, Slavii

se stabiliră la Dunăre, unde este acum țara Ungurilor și a Bulgarilor. De aici Slavii se răspândiră pe pământ și-au primit nume după țările unde s'au așezat....iar când Valahii atacară pe Slavii dela Dunăre, și se stabiliră între ei și i asupriră, Slavii plecară și se stabiliră pe Vistula și se numiră Leși." De aici ar reeși că Valahii au venit peste Slavii dela Dunăre, care ar fi deci autohtoni. Acest pasagiu a servit lui Roesler și partizanilor teoriei lui să scoată acele păreri după care Românii nu sunt băștinași în Dacia, ci au venit din sudul Dunării. Mai întâiu pasagiul e inexact din punct de vedere al conținutului, căci el afirmă că Slavii din cauza Românilor s'au împrăștiat în lume și cei din nordul Dunării au plecat și s'au așezat la Vistula în Polonia. Adevărul e din contră că Slavii nu dela Dunăre au plecat, ci aici au venit și au venit tocmai din ținutul în care cronica îi arată că s'au așezat după ce i-au gonit Valahii. De observat că aceste știri sunt în partea dela început, adică înainte de 862, an în care am spus că avem de aface cu legende. Prin urmare cel dântâiu cronicar ca-

re vorbește despre noi avea în această vreme a sec. XI și XII ~~știri~~ legendare și deci se poate socoate că cu mult înainte de așa zisul Nestor, Românii erau așezați aici, dacă această sosire era acum o legendă. S'ar putea ca ea să fie acelaș lucru cu venirea lui Traian și cucerirea Daciei să fie socotită în această legendă ca o năvălire a Valahilor.

Al treilea pasagiu povestește năvălirea Ungurilor în care sunt pomeniți și Valahii. De data aceasta avem de aface cu două ~~știri~~ care se cuprind în partea în care cronologia cu o mică aproximație e bună - deci știrile sunt mai puțin în situația de a nu fi crezute. Pune de exemplu venirea Ungurilor la 898 ceea ce nu diferă de adevăr cu câțiva ani cu realitatea..." In anul 6406 Ungurii trecură pe lângă Kiew peste muntele care și azi se numește UgorskoyeVenind din răsărit ei mergeau în grabă prin munții ce se chiamă Ungurești și începură să se lupte cu Volahii și cu Slavii care locuiau acolo....a- In urmă însă, Ungurii goniră pe Valahi și luară în stăpânire această țară și se așezară cu Slavii în-

preună pe care îi supuseră și de atunci țara se chia-
mă Ungaria".

Prin urmare aici e vorba de năvălirea Ungurilor
și de supunerea Valahilor. Munții cei Ungurești nu
sunt alții decât Munții Carpați. Dar de observat că
cronicarul știa că aici Românii erau de mai înainte
decât Ungurii ceea ce natural nu corespunde teoriei
că Românii au venit mai târziu. Se pune acum între-
barea însă, de unde a știut Nestor, așa vag cum ve-
dem, despre țara noastră. Ca aceste lucruri să fi
ajuns până la el trebuie să fi existat anumite legă-
turi, care nu puteau fi decât legături comerciale.
Am văzut când vorbeam de Sviatoslav, că prin sudul
Basarabiei în spre Dobrogea trecea un drum comercial
de uscat care în orașul Perejaslavetz avea un centru
însemnat de depozitare de lucruri care erau aduse
din toate părțile. Și, firește, negustorii care tre-
ceau pe aici aveau legături și cu populația valahă.

Patericul, călătoria lui Daniel . Afară de croni-
ca aceasta mai avem și alte lucrări ce ne interesea-
ză. Astfel este așa numitul „Patericon” care cuprin-

de viețile martirilor,, misionari care au propovăduit în Rusia. Un fel de viețile sfinților ai Rusiei. Mă voi opri însă asupra a două lucrări mai importante. Una scrisă pe vremea cronicii lui Nestor și alta mai înainte ceva. Una este „Călătoria igumenului Daniel în țara sfântă”. Daniel era de fel din Cernigov și a făcut o călătorie la Ierusalim, în această vreme în care tocmai se dăduse libertate să se facă pelerinaje la locurile sfinte, în vremea primei cruciade din 1096. Acest Daniel care a pornit spre Ierusalim însoțit și de alți pelerini s'a apucat și a făcut un fel de descriere a acestei călătorii, pomenind în ea și pe cruciați ca și lucruri din regatul Ierusalimului înființat de aceștia în Palestina, arătând și pe regele lui care acum era Baldouin, al doilea rege cruciat la Ierusalim.

Din nenorocire, călătoria lui în fruntea Drujinei care-l însoțea nu o începe el decât din momentul în care a pus piciorul în Palestina. Astfel că nu știm pe unde a trecut în drumul lor acești pelerini ruși. Cred că au mers pe mare dela gurile Niprului, prin

Marea Neagră la Constantinopol, de unde apoi la Ierusalim. O descriere naivă, plină de meticulozitate - arată și distanța ce trebuia parcursă dela o ruină la alta. Se vede cu ușurință dorința pe care o avea de a nu scăpa nimic din lucrurile acestea ale locurilor prin care își petrecuse viața Mântuitorul. Vede toate locurile sfinte importante: temnița în care a fost închis Mântuitorul, peștera lui Ioan Botezătorul și foarte frumos descrie obiceiul acela care e și la noi al sfințirii apelor în ziua Bobotezei, în care se aruncă crucea în apă. Dar el vizitează și alte locuri, nu numai Ierusalimul. Astfel vede Betleemul Galileii, muntele Tabor, etc., și raportează o mulțime de legende.

Sfaturile lui Vladimir Monomah. A doua lucrare e datorită unuia dintre cnezii ruși și anume lui Vladimir Monomahul. El a scris o serie de sfaturi către fiii săi, arătându-le cum să domnească. Acest obicei, de a lăsa scrieri în care urmașii erau sfătuiți cum să domnească sau să se poarte, Fasc. 9

erau foarte obicinuite la Bizantini și sub influența lor au făcut și Rușii. Și la noi lui Neagoe Basarab i se atribue acelaș lucru - sfaturile către fiul său Teodosie, dar se știe că n'au fost scrise de el, ci de un călugăr. Această lucrare a lui Vladimir Monomahul s'a păstrat la sfârșitul cronicei lui Nestor atașată de copistul respectiv. Incepe foarte pitoresc... „când mă aflam culcat într'o sanie mă gândeam la sufletul meu"... aceasta o făcea el cu ocazia vizitelor pe care le făcea prin imperiul său, care fiind foarte întins trebuia să parcurgă mari distanțe cu sania. Cele mai multe din sfaturile sale sunt cu caracter religios. „Fiți blânzi, ajutați bisericele" etc., dar sunt și sfaturi politice. Se laudă cu călătoriile sau ostenele și greutățile întâmpinate timp de 30 de ani. A făcut 80 de călătorii, în care se cuprind misiuni diplomatice (solii) rășhoale, sau inspecții administrative. A încheiat 11 tratate și a făcut multe vânători.

Spune că „am învins cu Drujinele mele pe Polovți", arătând luptele avute cu Pecenegii. A ajuns în solii pâ-

nă în Silezia - care atunci era locuită de Slavi - și în Boemia. Acestea sunt pe scurt evident - lucrările literare din perioada Kiewiană, pe lângă acel „Cântec al polcului lui Igor” care e pus însă la îndoială.

Prelegerea IX-a

Luni 10 Ianuarie 1938

Arta și legislația în epoca dela Kiew.

Influența bizantină. În lecțiunea trecută am arătat care a fost mișcarea culturală în statul rusesc, în epoca Kievană. Cu acest prilej am constatat două lucruri mai importante în privința culturii rusești. În primul rând am văzut că avem de a face cu o adâncă influență bizantină care în mare s'a manifestat și prin intermediul Bulgariei, numai direct. Vă amintiți de traduceri de texte în rusește făcute numai cu mici schimbări de limbă, din bulgărește. Influența aceasta bizantină se admite

chiar în producțiile socotite ca originale rusești, În al doilea rând se constată că aceeași influență pe care am găsit- în operele literare o găsim și în operele de artă.

Se poate spune și pe drept cuvânt, că arta este cea mai prețioasă dintre producțiile culturii vechi rusești. N'a fost originală firește; influența bizantină se vede și aci, dar aceasta nu-i scade valoarea căci ea are și părți de puternică originalitate. Cași literatura, arta rusească este influențată de credința, de religia rusească, singurele monumente ale artei rusești fiind bisericile, mănăstirile, ridicate pentru slava lui Dumnezeu. Poate vor fi fost și alte opere de artă în vremea aceasta, nu ni s'au păstrat însă în afară de portretele pomenite când a fost vorba de sbornicul lui Sviatoslav.

Arta bizantină a avut 3 mari perioade: Prima este pe vremea lui Justinian. O epocă în care arta bizantină caracterizată prin opere de mare

valoare artistică, așa cum ne arată vestita biserică - azi moschee - Sf. Sofia din Constantinopol. În această epocă podoaba interioară, ara mozaicului pentru care cauză clădirile costau destul de scump. Influența acestei perioade a artei bizantine se vede și asupra operilor apusene ca spre exemplu la Ravenna unde avem biserica San-Vitale. Dar pe lângă mozaic în această epocă, se mai întrebuința ca material de podoabă și marmura. Această perioadă am spus că e pe vremea lui Justinian, deci în secolul al VI-lea. Ea, astfel, n'a putut deci influența cu ceva arta rusească, fiindcă în vremea aceasta Rusia nici nu exista.

A doua perioadă a artei bizantine, este aceea ce înfloarește pe vremea dinastiei "Macedonene" care a guvernat la Bizanț până în apropiere de Cruciade, deci până prin sec. X și XI. Aceasta este perioada care corespunde cu lățirea influenței și în regiunile Rusiei. În această perioadă se constată în arta bizantină, un spirit mai sever. Dum-

nezeu nu mai e reprezentat ca un păstor blând, ci ca un om sever, care amenință lumea, amintindu-i pedeapsa care va veni, Expresia figurilor e mult mai gravă și mai realistă.

Acest lucru se vede a fi o caracteristică și a primelor opere rusești. Deci din vremea aceasta a secolelor al XI-lea și al XII-lea începe cu adevărat influența Bizantinilor în arta rusească.

A treia perioadă a artei bizantine este aceea din vremea Paleologilor, care cu unele mici intermitențe au domnit până la 1453, când Constantinopolul e cucerit de Turci. În această perioadă apare o influență occidentală, se vede mult mai multă mișcare, deasemenea mai multă expresivitate, ca spre exemplu la noi sunt vestitele fresce dela biserica "Domnească" dela Curtea de Argeș.

Caracteristica aceasta o apropie de arta italiană. Prin urmare perioada a doua e caracterizată prin acele figuri cu aspect de seriozitate, de gravitate excesivă, de construcții de mari pro-

porții, cum este biserica dela Tafril de lângă Sofia - și care a influențat cea dintâiu Rusia. Caracteristica bisericilor bizantine este aceea ce a numit un istoric, cruce deasupra cu o cupolă. Cu alte cuvinte bisericile bizantine au caracteristic faptul că sunt construite în formă de cruce, având sânul cu părți ieșite în afară, iar deasupra o cupolă de multe ori foarte mare. Atât planul acesta în formă de cruce cât și cupola, au fost adoptate de Ruși în construcția bisericilor lor. Mai târziu Rușii au adus unele modificări, ajungând spre exemplu în construcția cupolei să-i dea acesteia forma de ceapă, cum a fost caracterizată de unii istorici.

Pe dealtă parte însă, în arta bizantină joacă un rol importante decorația, făcută, în vremurile mai vechi, prin diferite materiale colorate, de pildă marmura verde, albastră, etc. Mai târziu s'a înlocuit prin picturi sau mozaicuri, reprezentând figuri din "Noul" sau "Vechiul Testament". În acest spirit avem clădiri și în Apus ca renumita catedrală din Italia San Marco, influențată puternic de

arta bizantină. Cum mozaicurile costau prea mult și deci nu toate bisericile puteau fi făcute cu mari cheltueli, atunci a fost întrebuințată pictura al fresco. Aceasta este o pictură făcută pe tencuială încă în momentul când aceasta nu este uscată, ci destul de umedă pentru ca să se poată combina materialul întrebuințat la pictură cu tencuiala, în așa fel încât tencuiala să fie una cu pictura. Frescele nu sunt altceva deci, decât tencuiala pictată înainte de a se fi uscat. În acest caz pictura nu se mai poate șterge decât odată cu căderea tencuelii.

La noi cași în Bulgaria nu s'au putut face mozaicuri ci numai fresce, fiindcă ele costau mai puțin. Aceste fresce bisericesti reprezentau lucruri din viețile sfinților sau fapte din Evanghelie. Erau făcute cu scopul de a servi celor care nu știau să citească, să cunoască măcar astfel conținutul cărților sfinte. S'a spus că pictura bizantină reprezintă pe om într'un fel ascetic, supus unor privațiuni care-i sunt redată prin figura aceea palidă și printr'un trup la care în primul

rând te izbește slăbiciunea. În realitate arta bizantină nu are pretenția de a reprezenta în mod realist figura omenească, ci are un rol decorativ; aceasta e scopul ei și aceasta-i este adevărata valoare. Cu asemenea rol pictura bizantină a pătruns și în arta rusească a epocii Kieviene. Dar și așa zisele arte minore bizantine - în realitate nu există arte minore și arte majore - au pătruns la Ruși prin acele mici obiecte, cruciuliți, icoane, etc., tot în legătură cu viața religioasă.

Centrele artistice rusești. În arta rusească avem 3 centre mai mari: Primul și cel mai mare a fost cum era și natural capitala primului stat rus - Kievul.

Al doilea centru a fost la Novgorod ceva mai la Nord de Kiev și în care știm că s'a scoborât pentru prima oară Varegii. La Novgorod a fost o republică și acest oraș însemna în aceste vremuri ale istoriei Rusiei, un centru foarte mare din punct de vedere comercial. Fiind foarte bogat el, acest centru comercial a putut să-și permită luxul de a

clădi monumente fastuoase.

Al treilea centru este cel din regiunea zisă a oraşelor Suzdal şi Vladimir, regiune, care era mai departe de drumul cel mare de comerţ care străbătea Rusia, în ținuturile de păduri se întindea aceasta. Aici s'a dezvoltat o artă mai modestă dar cu mult mai originală.

Monumentele. Intre monumentele cele mai însemnate care ni s'au păstrat din această epocă a artei ruseşti, este catedrala Sf.Sofia din Kiew care a fost începută în anul 1037 pe vremea lui Iaroslav. Se vede chiar după nume că e o imitație după aceea din Bizanț, evident elementele fiind din epoca artei bizantine din perioada a doua, deci din sec. XI. Are forma bizantină de cruce cu partea centrală așa dar lățită, cum este și la noi, iar deasupra cu o cupolă principală, pe care după obiceiul bizantin în interior se picta "Domnul nostru Isus Hristos", din care cauză ea se numește cupola pantocratorului - atot puternicului -, prin forma ei reprezentând cerul. Sf- Sofia din Kiew are

ca material întrebuințat și mozaicuri, dar cele mai multe biserici rusești din această vreme aveau fresce. Această biserică, în decursul timpului, a suferit transformări radicale care au dăunat stilului ei și cel mai mare rău i l-a făcut un român, e vorba de Petru Movilă. În sec. XVII, acesta a izbutit să capete dela Poloni - sub care Ucraina era pe vremea aceea - dreptul de a fi redată ortodoxilor și de bucurie s'a apucat s'o restaureze. Dar acum în sec. al XVII-lea, nu mai era mediul sfârșitului sec. al XI-lea, așa încât a fost restaurată introducându-se caractere din acest secol.

S'a întâmplat cu această biserică, ceea ce s'a întâmplat și cu biserica lui Neagoie. Basarab, dela Curtea de Argeș. Cu toată renovarea făcută după stilul sec. al XVII-lea, a mai rămas ceva din vremea veche a acestei biserici. Ea are un fel de coridoare cu scări, care duc în sus spre cupolă, nu prin interior. Aceste coridoare sunt acoperite și ele de fresce. Aceste fresce sunt de mai mare valoare chiar decât pictura, fiindcă aceasta o

cunoaştem dela Bizanţ, căci era făcută după tipic; adică propria inspiraţie a pictorului nu putea să lucreze, căci el trebuia să imite numai decât modelul care-i arată că aici trebuie să fie cutare sfânt ce trebuie făcut astfel, dincoace altul şi aşa mai departe. În partea aceasta profană, din afară însă, nu mai cerea nimic tipicul şi atunci în reprezentările acestor fresce intră foarte multe figuri profane. Diferite jocuri sunt reprezentate, întreceri între atleţi, armate ce merg la războiu cu conducătorii lor, circul şi amfiteatrul, curtea domnească, etc. Aceste scene civile sunt foarte preţioase, fiindcă ele sunt unice reprezentând scene din viaţa profană şi ajută la cunoaşterea ei.

La Novgorod avem de asemenea o biserică importantă, este biserica Sf. Antonie, în special se disting porţile de laramă ale acestei biserici împodobite cu figuri. Între alte figuri ce se văd aici este şi aceea a Sf. Ilie cu carul său ridicându-se la cer. Influenţa occidentală se resimte asupra acestei bi-

serici și ea vine desigur dela orașele germane spre pildă Magdenburg, cu care se făcea comerț.

În regiunea dinspre marile păduri, influențele străine se simt mai puțin, originalitatea poporului rusesc fiind aici mai distinctă.

Toate clădirile de aici sunt foarte înalte și construite dintr'o piatră albă. Deasemenea întreg exteriorul bisericii are o mulțime de sculpturi, arabescuri și flori, care sunt datorite desigur influenței orientale de exemplu datorite celei sasanide, - în arta persană existînd elemente de linii geometrice, care formează un adevărat covor cum se întâlnește și în regiunea aceasta a Rusiei.

În aceste ornamente se pot vedea câteodată și reprezentări de animale, de cavaleri, etc., avînd prin aceasta o formă deosebită și am putea spune, cu totul originală. Și în ceea ce privește execuția figurilor în fresca rusească avem o parte de originalitate. Spuneam că figurile bizantine erau expresive, mai mult ornamentale sau cu expresii gra-

ve; în arta rusească avem expresii mai apropiate de cele vii, expresii care cu adevărat pot fi socotite drept portrete, nu făcute după șablon. Trăsăturile figurilor rusești sunt realiste, cu linii adânc trasate, poate că artiștilor chiar le vor fi pozat oameni pentru executarea acestor opere.

Portrete de acestea de foarte mare valoare se găsesc în special în biserica din Jurie (Dorpat).

Dreptul vechiu rusec. Pentru a completa acest capitol al culturii rusești, să trecem acum și să spunem ceva și despre dreptul vechi rus. În literatura veche rusă s'au păstrat niște texte, care ar putea fi socotite drept codice de legi. De obicei se spune că e un singur text din acest codice, în realitate sunt două texte: unul este mai scurt și mai vechi, celălalt are mai mult articole și e ceva mai nou. Acest text de legi este numit în limba lor Ruskaia pravda, adică dreptul rusec. Cea dintâiu formă sub care ni s'a păstrat acest text și care numără 43 de paragrafe de justiție -

cealaltă are peste 100 - este intercalată în cronică de la Novgorod, în care se spune că a fost o lege dată de Iaroslav. În privința aceasta au existat multe discuții. Istoricii mai vechi au luat drept bună afirmația cronică de la Novgorod, spunând că nu e deloc exclus acest lucru fiindcă în toate statele la un moment dat au apărut asemenea suverani care au codificat diferitele obiceiuri penale sau civile - aceasta e penală - pentru a se putea împărți cu mai multă competență dreptatea. Acum această părere a fost abandonată de istorici. S'a arătat că de fapt aceasta nu este o legiuire oficială, ci mai degrabă este o adunare de obiceiuri populare, de măsuri luate în trecut de autoritățile religioase, hotărâri domnești, care toate au fost strânse pentru uzul unor particulari sau pentru mănăstiri; pentru ca aceștia să aibe cunoștință de cum trebuie să procedeze în cutare sau cutare caz.

Așa dar colecția aceasta ar avea un caracter privat și nu oficial.

Firește că aceasta nu-i scade cu nimic din valoare, căci ea cuprinde o serie de obiceiuri juridice de care se ținea seama în societatea întregă rusească. Trebuie să vă atrag atenția că în această lege nu găsim deloc influența bizantină, cu toate că ne-am putea aștepta la acest lucru, dat fiind faptul că aceștia au avut pe cei mai vestiți legiuitori începând cu Justinian, și mai ales că țările din Balcani și deci și Bulgarii dela care Rușii au luat multe texte literare, fuseseră adânc influențați de dreptul bizantin.

Deasemenea noi în pravilele lui Vasile Lupu și Matei Basarab am suferit această influență. În Ruskaiia Pravda nu găsim legile bizantine, ci este o codificare a obiceiurilor slave populare și a hotărârilor unor prinți sau cnezi de-ai lor.

Există în această lege o măsură ce se spune că a fost luată de fiii lui Iaroslav, care cu toate că se luptau între ei pentru moștenire, au fost de acord să înlocuiască vechea vendetă, răzbunare personală a familiei celui ucis, împotriva făptașului,

cu o amendă, în favoarea statului. Și se vede clar că amenda era incasată de stat și era plătită de comunitatea întreagă a satului, în caz că se află rău făcătorul. Cu alte cuvinte dacă într'un sat era cineva criminal, toți plăteau pentru el. Acest obicei juridic luat probabil din cele vechi slave a fost și la noi, și se numea după cum ne arată documentele "đusugubină" termen slav care înseamnă a pierde su - fletul, adică a omorî. Deasemenea se vede în legea rusă cum era făcută judecata. Prințul în fruntea drujinei sale judecau pe împricinați, așa cum la noi făcea și domnul în fruntea divanului său. Judecata ținea socoteală de diferențele sociale, căci nu erau toți egali în fața legii. Nobilii erau favorizați și de omorai un asemenea aristocrat, atunci pedeapsa era mai mare. Acest lucru e interesant fiindcă de aici se pot vedea și clasele sociale care sunt înșirate cu acest prilej.

Este de fapt singurul document pentru acest lucru.

Interesant este faptul că ni se dau și cazuri. De exemplu există un articol care spune că locuitorii din cutare sat au fost pedepsiți cu atâtea grivne fiindcă pe teritoriul lor au fost omorâți doi oameni, etc.

Deci se observă în cultura rusească din această epocă un fond slav accentuat, peste care s'a suprapus influența bizantină.

Cultura aceasta, care a dat atâtea opere de mare valoare nu numai la Bizanț dar și în Balcani sau în Apusul Europei a dat și în Rusia - pe lângă creștinarea și civilizarea poporului rus - opere de valoare deosebită. După căderea Kievului legăturile cu Bizanțul însă, decad pe încetul, pentru a înceta apoi când statul rus va intra sub stăpânirea Tătarilor în care vreme și Bizanțul începe să se clatine până când și el va cădea. În vremea aceasta deci evenimentele de ordin politic nu mai permit relații de nici o natură și deci nu se mai poate constata nici un fel de influență bizantină deacum încolo asupra Rușilor.

Prelegerea X-a

Miercuri 12 Ianuarie

Epoca feudală a Rusiei (sec.XII-XIII)

Colonizarea spre Răsărit și Nord. În ultimele două lecții am întrerupt descrierea evenimentelor politice din istoria Rusiei, ca să ne ocupăm cu cultura rusească din această vreme. Să reluăm acum firul acestor evenimente și să-l ducem mai departe. Rămăsesem la căderea Kievului care am spus că a avut loc în 1169. Epoca ce urmează e caracterizată prin destrămarea statului Kievian și apariția a o mulțime de stătuțele mici. Una din cauzele decăderii acestui stat și a apariției micilor și numeroaselor stătuțele este în primul rând ruperea legăturilor comerciale cu Bizanțul. Căci odată cu decăderea comerțului a început să se formeze în Rusia o viață cu caracter local, în care locuitorii unei regiuni au început să se mulțu-

mească numai cu ce produceau ei și pe încetul astfel, nemai având legături cu alții, au ajuns a forma mici stătulețe cu conducătorii lor respectivi. Dacă din acest punct de vedere al vieții de stat Rușii au avut de pierdut, în schimb s'au dezvoltat din alt punct de vedere, și anume al colonizărilor.

Slavii au început să caute noi debușeuri de viață, în alte regiuni, înspre ținuturile păduroase unde au început să se așeze.

O cauză a colonizărilor este socotită de unii istorici și lupta pe care Slavii au trebuit să o ducă în contra năvălitorilor, care i-au făcut totuși pe Slavi să se tragă din fața lor înspre regiunile Nordice, care erau mai ferite. Dar aici aveau de aface cu ținuturi cu totul deosebite din punct de vedere al naturii de cele din fostul stat Kievian. Pământul e argilos și prost pentru agricultură, pe mari întinderi pădurea era atot-stăpână, iar drumurile de apă sunt cu mult mai mici decât cele de unde veniseră. Dar pe încetul coloniștii ruși ajung la Volga superioară și în regiunile Moscovei care trebuia mai

târziu să ajungă centrul cel mai însemnat al Rușilor, dar care acum poate că nici nu exista sau, chiar dacă exista va fi fost vreun sat neînsemnat care nu este pomenit de nici o cronică din epoca aceasta a secolelor XII și XIII. S'au format în aceste regiuni o mulțime de state în jurul unor orașe mai însemnate.

Statele din regiunea Suzdal - Vladimir - Rostov. Astfel avem orașul Vladimir dela R. de Moscova. Apoi în apropierea acestuia orașul Suzdal, Pe un mic loc la N. E de Moscova se afla Rostov care nu trebuie confundat cu cel dela Marea de Azov, dela vărsarea Donului. Mai spre N.V de Moscova avem orașul Tver. Prin urmare în această regiune s'a dezvoltat o serie de orașe de acestea care au ajutat la înființarea statului rus. Chiar cronicarii fac o mare deosebire în cronicile lor între regiunea pe care o numesc "tronul de aur" dela Kiev și aceasta dela Nord. Ocupațiile de căpetenie ale locuitorilor de aici, din Nord, erau în primul rând apicultura (creșterea albinelor), vânătoarea, scoaterea ră-

șinei din brazi și transformarea lemnului în cărbuni. Pe unde erau luminișuri se ocupau și cu agricultura. Pe încetul aceste principate s'au ridicat mai presus de Kiev. Poporul finic de aici a fost la rândul său denaționalizat și înglobat Slavilor care erau mai numeroși. Dintre principii din aceste regiuni, cu rol mai important evident, voi pomeni numai pe unul singur, pe Andrei Bogoliubski, numit astfel fiindcă reședința lui era la Bogoliubov care în traducere ar însemna "Dragostea lui Dumnezeu". Se numea astfel acest oraș fiindcă venind odată dela Kiev cu o icoană sfântă, s'au oprit aici, de unde nu a mai fost chip să fie urnită icoana și atunci Andrei Bogoliubski și-a făcut aici reședința ca să facă pe voie lui Dumnezeu. De fapt capitala sa era la Vladimir. Prințul Andrei a avut legături și cu Bizantinii cărora le-a cerut și un mitropolit. Andrei Bogoliubski este acela care ajutat și de alți principii, a distrus Kievul în 1169. Regiunea aceasta are deci o importanță politică foarte mare, pentru că de acum încolo aici va fi centrul puterii politice a statului rusesc, mai ales

după ce se va ridica aici Moscova.

Regimul feudal. Ceea ce este interesant e faptul că din ce în ce se vor face sub împărțiri ale stăpânirilor politice și în aceste regiuni. Unii istorici au numit această vreme, epoca apanagiilor.

Se știe că apanagiile erau teritorii cedate de principii domnitori unor membrii ai familiei sau chiar la particulari, pentru a fi un fel de guvernator, ca în Apus. Spre exemplu Burgundia era un apanagiu al regilor Franței. Tot așa și aici în regiunile acestea unele regiuni au căpătat asemenea guvernatori, care însă încep să se declare independenți. O asemenea mică stăpânire, neimportantă, cedată spre guvernare de un principe se numește la Ruși udel sau feudă cu alte cuvinte. Aceasta spre deosebire de ținuturile în felul județelor guvernate de funcționari care erau numiți volost. Cu vremea fiecare din udele deveniseră autonome, iar guvernatorii stăpâni deplini, bătând chiar monedă, puteau să judece, să ridice oaste, să perceapă impozite, etc.

După cum se vede, era o organizație feudală, ca în Apusul Europei. O altă caracteristică a feudalității este tendința de reunire a acestor feude, printr-aceea că cai mai mici prin omagiu se supuneau suzeranului după îndeplinirea unor anumite forme. Acest lucru se găsește și în Rusia, numai că nu se întâlnește forma în care se făcea omagiul ca în Apus. Aici sunt un fel de confederații în care feudele mici se pun sub protecția principilor mari. Se poate deci spune că și în Rusia a existat o situație feudală ca în Apusul Europei, fiindcă și aici au fost aceleași cauze și împrejurări politice, care le-au determinat în Apus. Vieța economică izolată - autarhia -, năvăliri de barbari - la Ruși, Cumanii - ce le întâlnim în Apus au existat și în Rusia.

Novgorodul și coloniile lui. Un alt aspect al Europei feudale a fost acela al orașelor, centre independente, cu organizație comunală, cum erau Louvain, Veneția, orașele hansei germane, etc., adică pe lângă vieța feudală, care era rurală avem și o viață urbană, vieța comunelor. Se întâlnește și aceasta

în Rusia.

Cea mai caracteristică este aceea a orașu - lui Novgorod, întemeiat de Varegi. Avem aici o așezare comunală foarte importantă, fiind pe drumul cel mare al Varegilor, care ducea spre Grecia,. Chiar după ce Kievul a decăzut, Novgorodul și-a păstrat importanța grație comerțului ce făcea cu insula Gothland, în Baltica, unde era orașul Visby, azi al Suediei, și în care multă vreme erau locuitori și Slavi. Orașul este acum părăsit. Aici era un centru comercial care făcea legătura cu Germania. Novgorodul care făcea negoț în special cu vinuri, blănuri, etc., avea o organizație ca și orașele din Apus cu care avea legături, adică avea organizație autonomă și a bătut chiar monedă. Rolul principal al conducerii deci, îl avea comunitatea locuitorilor. Multă vreme a ținut de Kiew, dar apoi a devenit autonom iar principele său atât de puțină importanță avea la cârma Novgorodului încât i s'a zis "Sugaciul". Adevăratul conducător era posadnicul - dela posada = cartier - care la început fuse-

se ca funcționar al principelui din Kiev. Odată cu despărțirea de Kiev, posadnicul începe să fie de acum ales de locuitori sau mai bine de Consiliu care era alcătuit din două feluri de negustori. Cei mai bogați alcătuiau un consiliu restrâns ce conducea treburile, iar pe lângă acest Consiliu mai exista și unul general la care luau parte și negustorii mai mici, mai săraci și care se numea soviet, care nu înseamnă altceva decât sfat, adunare.

După cum vedem în Novgorod se despărțise o aristocrație burgheză care avea mai multă putere decât negustorii de jos după cari veneau și țăranii supuși, cari alcătuiau ceea ce se numea clasa "oamenilor negrii". Deci și în Novgorod avem de a face cu o situație asemănătoare cu cea din orașele din Apus, spre pildă Veneția, unde din negustori se formase o nobilime care ea singură îl alegea pe conducător, pe Doge. Poate fi aici o imitație după Apus date fiind legăturile cu Germanii. Novgorodul nu are importanță numai din punctul de vedere al comerțului, ci el a jucat un rol însemnat și din punctul de

vedere al colonizărilor și poate că el are cel mai important rol în această privință.

Așezările de coloniști în alte regiuni, erau făcute la început cu scopul de a face negoț, dar pe încetul coloniile comerciale au devenit agricole. Cei dintâi care au atins Neva - unde mai târziu se va naște Petrogradul, - au fost Novgorodienii. Tot ei au fost primii care au ajuns la Pskow , spre Apus, însă cea mai însemnată colonizare a Novgorodului a fost înspre Răsărit. Aproape de Novgorod se află izvoarele fluviului Volga pe care coborând, la vărsarea râului Oka în Volga - au format orașul Nijni-Novgorod adică Novgorodul de jos, la 1220. Apoi colonizările s'au întins spre Urali unde au format Wiatka iar mai la răsărit este orașul Perm .Cu toată această dezvoltare, care forma una din cele mai mari colonizări spre Răsărit, dacă ne gândim la mijloacele cu care s'a făcut, orașul Novgorod a început să decadă din cauza tăierii drumurilor de comerț cu Bizanțul și cu orașele dela M.Baltică. Ia

M.Baltică cei care i-au împiedicat pe Novgorodieni au fost Cavalerii purtători de spadă așezați cam prin Estonia și Letonia de azi, la 1201, și care au prejudiciat dacă nu mai mult, dar măcar în aceeași măsură și Polonilor prin ocuparea gurilor Vistulei (Teutonii) și a regiunii amintite. Cu Cavalerii purtători de spadă Rușii au avut lupte crâncene multă vreme, între care una la Dorpat unde se află un oraș mic rus anume Juriev. Novgorodienii numiți cu cei din orașul Suzdal și sub comanda unui principe anume Alexandru Nevski - adică dela Neva -, au reușit să câștige o serie de victorii contre acestor Cavaleri și a altor dușmani din aceste părți, contra Suedezilor.

Rusia dela Halici. Mai ne-a rămas acum să ne ocupăm de o a treia regiune a Rusiei, de cea apuseană. În vremea Kieviană Rusia se întindea și asupra unui teritoriu care azi este al Poloniei și anume în Galiția și Volhinia. În aceste regiuni Rușii au fost în contact cu Litvanii care mai târziu s'au unit cu Polonii. Ei stăpâneau numai partea de Răsărit a

Galiției împreună cu Lembergul. Regiunea se numește Galiția dela numele orașului Galici sau Halici, aproape de Nistru și care devenise centrul unuia din principatele despărțite dela Kiev. Acest stătuț, pomenit pe la 1120-1230, are legături cu regiunile în care mai târziu s'a dezvoltat principatul Moldovei. În epoca aceasta, apare un principe dela Halici, care poartă o poreclă ciudată, în cronicile rusești, dând naștere la confuzii, e vorba de principele Ivenco Rostislavici - Berladnik. Unii istorici, exemplu Hașdeu, au socotit că porecla vine dela numele de Bârlad, Berlad, și deci el ar fi stăpânit și regiunea Bârladului, din Moldova. În cronicile rusești (în aceea zisă dela mănăstirea „Invierii” - Voskresenskaia) există o povestire despre el în care lucrurile stau astfel. Ivenco Rostislavici fusese la un moment dat înlăturat dela Halici, dar în 1144 izbuti să reia dela Kiev. Haliciul, însă pentru scurt timp, căci în 1155 e iarăși izgonit. Cronica zice așa despre chestiunea în legătură cu ținuturile Moldove-

ne. "În acel an (1159) Ivan Berladnik a plecat dela Iziaslav (al Kievului) în câmp cu Polovții (Cumani) și a mers cu Polovții o sută de oameni la cetățile dela Dunăre și aci la Dunăre a prădat magaziiile și a luat multă marfă și a năpăstuit pe pescarii din Haliciu".

Iziaslav amintit aici este principele Kievului din acele vremuri.

Deci acesta e pasagiul care arată că Ivanco a năvălit în părțile dela Dunăre, unde erau magazine cu mărfuri, când nu mai era prinț la Halici, unde - fapt interesant -, sunt întâlniți pescari de ai Haliciului, adică dintre acei care aduceau pește prins în lacurile Ialpug, Catalpug, etc., Dar e greu de spus dacă de aici trebuie să tragem concluzia că Moldova în această vreme era supusă Haliciului. Fapt sigur este doarte atât, că existau legături comerciale. Această povestire, însă, a deșteptat imaginația unor istorici și astfel apare în istoriografia noastră o diplomă din 1134 a lui Ivanco Rostislavici Berladnic (dar care nu se potrivește cu data de 1155 - 58 când e în-

tâlnit la Dunăre).

Prin acest document Ivanco dă oraşului Mesem-vria - aşezat între Burgas şi Varna - dreptul ca negustorii acestui oraş să vină în principatul său dela Barland unde să aducă mărfuri, dela Unguri, dela Cehi, şi dela Ruşi. Locul de vamă era la Galiciul mic, aşezat pe Dunăre. Intre el şi Galaţi s'a făcut uşor apropierea şi istorici care au crezut în această Diplomă au spus că Galaţii deci au existat încă din această vreme şi încă destul de însemnat din punctul de vedere al comerţului. S'a dovedit însă că e un fals diploma aceasta. Dealtfel originalul diplomei a dispărut încă din vremea când a fost publicată. Haşdeu spune o adevărată poveste despre acest document. Studiindu-se în deaproape diploma aceasta s'a dovedit că este un fals - mai ales limba ei arată că se potriveşte mai mult cu limba din documentele sec. XIV. Eliminând acest document, rămâne însă faptul că a existat un Ivanco Rostislavici în aceste vremuri, poreclit Berladnik. Porecla aceasta însă nu înseamnă că era dela Bâr-

lad. Cuvântul acesta este de origine turco-tătară și înseamnă prădalnic. Ivanco Berladnik era de fapt un conducător, care făcea prădăciuni, lucru ce a făcut să fie poreclit astfel.

La 1188 domnește la Halici un prinț anume Roman care unește Rusia roșie (Galiția) cu Volhinia și reușește să scape cu totul de Kiev, lăsând un principat oarecum unitar urmașului său Daniel ce stăpânește până la 1264. Acesta intră în legătură cu Litvanii și cu Ungurii care însă vor fi fatale principatului său, care va cădea în puterea Polonilor a cărei soartă de acum înainte o va urma.

În acest moment - sec. XIII - năvălesc Tătarii care vor distruge viața înfloritoare a Rusiei. Dar năvălirea aceasta din Răsărit nu este singura pe care o are de suferit Rusia acum.

Ea trebuie să mai suporte și expansiunea spre Răsărit a Litvanilor care vor ajunge să stăpânească la Kiev și în Ucraina și apoi va trebui să lupte din răzputeri și cu acei Cavaleri pe care i-am pomenit, Cavalerii purtători de Spadă.-

Prelegerea XI-a

Luni 17 Ianuarie 1938

Năvălirea Tătarilor

Am arătat că după fărâmițarea într'o mulțime de stătulețe cu caracter feudal - o altă cauză care a distrus viața de stat rusească este de ordin extern și anume tripla cucerire a ținuturilor rusești de către Cavalerii purtători de spadă și poporul Litvanilor, dinspre Nord și aceea a Tătarilor, dinspre Răsărit. În lecțiunea de azi ne vom ocupa în primul rând de năvălirea Tătarilor, care după unii istorici este de foarte mare importanță pentru istoria Rusiei, după alții are numai o valoare oarecare. Năvălirea Tătarilor a avut loc pe la mijlocul veacului al XIII-lea și ea nu privește numai pe poporul rusesc, căci a atins și pe alții ca de exemplu pe Unguri, pe Poloni, pe Români, etc. Despre ea există și un bun stu-

diu în limba română al Dlui Aurelian Sacerdoțeanu intitulat "Marea năvălire tătară în Sud-Estul Europei", Buc. 1933.

Originile imperiului tătăresc. Să vedem mai întâiu ce sunt și de unde au venit Tătarii? Tătarii au venit din Asia, de prin părțile Mongoliei care se află între China și Siberia. De aici au pornit și alți năvălitori anteriori lor printre care și Hunii. Adevăratul nume care ar trebui să fie întrebuintat pentru Tătari, este acela de Mongoli, căci Tătarii nu erau decât un trib de Mongoli care fusese supus, dar care printr'o împrejurare ciudată au dat numele lor acestora.

Acest nume totuși nu poate fi înlăturat fiindcă sub el ne sunt aduși la cunoștință de toate cronicile care-i pomenesc.

Acela care i-a ridicat și a reușit să întemeieze un stat al lor, un imperiu atât de mare cum nu a mai fost, dela Oceanul Pacific până în centrul Europei - este cunoscut sub numele de Gingis-Han, care însă nu este un nume propriu.

Inseamnă de fapt hanul hanilor, cu alte cuvinte, suprem sau cel mare; deci e un titlu. Adevăratul lui nume este Temugin, după cum reiese din izvoarele pe care le avem.

Epoca în care a domnit el este 1202-1227. În vremea aceasta Tătarii au atins maximum de dezvoltare, dar se pare că Temugin a domnit și ca minor înainte de 1202. Datorită dorinței lor de a avea cât mai mult spațiu și râvnind și la bogățiile Chinei, Tătarii s'au îndreptat la început contra acesteia. Dar aceste triburi aproape nomade s'au izbit aici de o dârză rezistență și atunci s'au revârsat înspre Europa. Gîngis-Han sau Temugin este acela care reușește să strângă și să unească la un loc toate aceste triburi de nomazi mongoli și când s'a văzut destul de puternic pornește să cucerească și alte teritorii - a pătruns chiar la Peking capitala Chinei. După ce au terminat cu Asia centrală, privirile lor se îndreptară înspre Apus. Trecură prin Iran și Turkestan și prin sudul munților Urali pătrunseră în Sudul Rusiei. Era deci o nouă năvălire în aceste regiuni, care va forma aici

un stat, așa cum am mai văzut că s'a repetat și înainte de Tătari, în acest ținut.

Cucerirea Rusiei de către Tătari. Prin urmare Tătarii au pătruns întâiu în aceste regiuni din sudul Rusiei, care foarte târziu au fost locuite de o populație slavă. Năvălitorii însă nu erau comandați direct de hanul Temugin, ci de un căpitan de ai săi. Rușii care în această vreme nu mai formau decât o serie de stătulețe, căutară să reziste năvălitorilor și strânseseră o armată și porniră să-i întâmpine pe Tătari, după ce se aliaseră cu alți năvălitori ce de multă vreme se așezaseră aici, transformați în prieteni acum în fața pericolului, anume Polovții sau Cumani.

Lupta se dăde la Kalka la 1224 și victoria rămase de partea Tătarilor care aveau cavaleria cea mai numeroasă și cea mai iute ce o avusesse vreun stat până acum. Lupta de la Kalka este interesantă pentru istoria noastră, fiindcă cu această ocaziune este pomenit un anume cneaz Ploschinea care se crede că ar fi un cneaz român. El este pomenit ca fiind conducă-

torul care în fruntea Bolochovenilor săi a participat la lupta contra Tătarilor. Cel care a fost primul ce a conchis că Ploschinea și ai săi sunt Români, e regretatul profesor Dimitrie Onciul, care susține acest lucru în lucrarea sa "Originea Principatelor Române". El se bazează în afirmațiunea sa pe faptul că cuvântul Bolohoveni-Bolohovi, ar putea fi același lucru cu Volohi, Valahi, iar numele de Ploschinea ar fi de fapt Ploscânea, de la ploscă. Greutatea susținerii că ei ar fi Români stă în faptul că și cronicile rutene îi pomenesc în regiuni foarte depărtate de noi, dincolo de Nistru prin părțile Kievului și prin Galiția. Dacă admitem că aceștia sunt Români, atunci trebuie să admitem că ei s'ar fi întins tocmai până în aceste ținuturi. Poate că n'ar fi imposibil acest lucru dacă ne gândim că acum avem de aface cu o epocă de maximă expansiune românească, Românii fiind întâlniți tocmai prin Polonia și Cehoslovacia amestecați cu Slavi.

Dar victoria dela Kalka nu a fost o victorie

decisivă pentru Tătari, mai ales că în curând după această luptă, numai la 3 ani - Gingis-Han moare și încep frământările pentru succesiunea sa, ceea ce determină pe Tătari să întrerupă năvălirea lor în Europa, cel puțin pentru un moment. Nu multă vreme însă după aceasta, între 1237 și 1240, are loc cea mai mare năvălire a lor.

Marea năvălire tătară (1241). În această perioadă ei cuceresc Rusia și în 1241 trec mai departe în Europa. Năvălirea în Rusia s'a făcut sub conducerea unui locțiitor al hanului Batie sau Batu-han.. Aceasta de a două năvălire nu s'a mai făcut ca în cea dintâiu cu lupte în contra unei armate a statulețelor rusește reunite, ci acestea au fost cucerite unele după altele. Cea dintâiu regiune ce a căzut a fost aceea a Bulgarilor - evident nu este vorba decât de Bulgarii mongoli depe cursul inferior al fluviului Volga, să nu se confunde cu cei slavizați din Balcani. După aceea a venit rândul celorlalte state din regiunea Suzdalului, Vladimirului, Novgo-

rodului, etc. După cucerirea Kievului, ei trec în Rusia galițiană de unde pătrund cu ușurință în statele din centrul Europei. Cea mai feroasă năvălire a lor însă, a fost aceea pe care au făcut-o în Ungaria, în care au pătruns prin Ardeal, după ce au trecut Carpații prin Moldova. Însăși regele Ungariei, Bela al IV-lea, speriat își părăsește țara retrăgându-se din fața lor. Tătarii au înaintat în năvălirea lor până în Silezia și în Cehoslovacia au ajuns până la Praga.

Dar de fapt această năvălire nu a fost o cucerire propriu zisă, căci ei s'au retras după aceea. Totuși au speriat toate popoarele cu care au venit în contact și chiar imperiul româno-bulgar, care după 1241 nu mai poate fi socotit decât ca un stat bulgăresc, a trebuit să plătească tribut Tătarilor, care au sosit tocmai când acest stat pierdea pe Ioan Asan II, poate cel mai mare conducător al său.

Năvălirea Tătarilor a fost descrisă de un cronicar persan de origină, anume Fazeh-Ulah-Rașid-el-din. Cronica acestuia a dat naștere la multe discuții. El pomeneste și despre Valahi, dar este foar-

te greu de interpretat și acest lucru există în faptul că cuvintele croniciei sale sunt scrise în alfabet arab; numai cu consoanele, vocalele subînțelegându-se, ori în asemenea situație unele cuvinte care au aceleaș consoanante pot fi ușor confundate. De aceea e greu să se pună temeiul pe numirile proprii în special, care ne-ar arăta lucruri în legătură cu noi sau cu celelalte state. Un cuvânt care a dat mult de discutat a fost acela care adăogându-i-se vocalele ne dă numele Bezeremban. Hașdeu a crezut că acesta este Basarab-ban, dar un Basarab nu a fost niciodată ban în Banatul Severinului - singurul loc unde ar fi putut fi ban - care era al Ungurilor.

Alții au căutat să spună că acest cuvânt n'ar fi Basarab-ban, ci Severin Ban, dar în felul acesta explicația se depărtează de textul cum e în cronică.

Tătarii căutau firește pradă și dela locuitorii supuși cereau tribut, însă nu au rămas să locuiască în aceste regiuni. O asemenea cucerire atât de întinsă, nu putea fi însă stăpânită de o așezare

tătară stabilă fiindcă ei erau prea puțin pentru o întindere așa de mare, cu toate că dispuneau de o cavalerie de 25000 oameni, ceva extraordinar în acele vremuri, când nici o știre europeană nu avea o asemenea cavalerie. Astfel că o parte din regiunile cucărite au fost părăsite cum au fost Germania, Silezia, Boemia, Polonia, Ungaria.

Alte regiuni au rămas numai sub suzeranitatea lor. O suzeranitate nu în stilul celei din Europa, ci reducându-se numai la a se plăti o sumă hotărâtă de bani hanului tătăresc.

Rusia sub stăpânire tătară. Ce se întâmplă însă cu Rusia ? Intr'unele din regiuni și anume în cele din stepă, Tătarii s'au așezat, dar în altele și în special regiunea de pădure, dela centru și dela Nord, partea aceasta n'a fost locuită de Tătari, ci ei s'au mulțumit numai cu tributul, pe care locuitorii de aici trebuiau să-l plătească. În ținuturile rusești Tătarii se așezaseră în grupuri mai mari sau mai mici, numite hoarde. Cea mai însemnată dintre ele

Hoarda de aur cu capitala în oraşul Sarai aşezat pe un fel de braţ al fluviului Volga, în cursul său inferior, o regiune care şi azi e locuită de Tătari. O altă hoardă era aceea al cărei centru era Astrahanul azi regiunea e a Calmucilor. În regiunea Cazanului pe Volga era sediul unei a treia hoarde şi mai aproape de Țările noastre era hoarda din Crimeea, unde deasemenea se mai găsesc şi azi Tătari. Tătarii din sudul Basarabiei sunt mai puţin importanţi şi se pare de altfel că ei ru au rămas aici din vremea năvălirii, ci au fost probabil aduşi de Turci după cucerirea Chiliei şi Cetăţii-Albe, Din locurile unde erau aşezate aceste hoarde făceau dese năvăliri în statele vecine şi de multe ori năvălirile în Ungaria porneau din Moldova.

Nu trebuie să socotim că năvălirea Tătarilor şi în genere a tuturor barbarilor a avut un caracter pustiitor. Fireşte atunci când porneau la luptă făceau prădăciuni mari, dar după ce cucereau o regiune nu aveau nici un interes să se poarte rău cu populaţia supusă şi nici n'o făceau dealtfel, căci

aveau nevoie de ea. Așezarea Tătarilor în regiunile cucerite a fost destul de pașnică și a dat acestor regiuni o organizație cu nimic inferioară în comparație cu a celorlalte popoare. Dealtfel, în genere, nu se mai admite de către istoricii moderni, teoria că năvălitorii au fost niște distrugători feroci. Ca și în alte părți și ca și alți barbari Tătarii au căutat să exploateze pe locuitori, căutând chiar să dea o organizație care să le permită să scoată birul până la ultimul ban. Din punctul de vedere al organizației fiscale, nu numai Rușii dar și alte state au putut să învețe multe lucruri. Ei aveau niște funcționari speciali, care aveau însărcinarea să strângă impozitele numite de ei **yarlâc**. Toate socotelile erau ținute la zi în registre speciale cu o contabilitate aparte pentru fiecare regiune, care era trecută cu cât avea să plătească la locul ei respectiv. Principii ruși erau obligați să meargă la **Sarai** cu suma de bani pentru tribut cu care fiecare erau trecuți în registrul de contabilitate al **vis-tieriei** tătărești, achitau suma și erau întăriți din

nou în domnie de către han. Unii termeni întrebui-
tați de tătari în materie fiscală au fost luați oda-
tă cu această instituție și de Ruși și chiar de noi.
De exemplu cuvântul denga, denghi care este numele
dat de ei banilor în general în rusește sau tarkan
care înseamnă scutit, adică nu plătea nimic visticie-
rii; visteria însăși se numea chazna, iar visticierii
cul chaznacei, etc. Se pare că dintre impozitele vechi
dela noi, acela cu numele de iliș care se întâlnește
încă din vremurile vechi ale lui Ștefan cel Mare, e
un impozit tătăresc. Dar nu numai în materie fiscală
au fost ei imitați, ci și din punctul de vedere mi-
litar, căci aveau o armată foarte bine organizată, nu
erau o bandă de barbari nedisciplinați.-

Statul pe care l-au înființat aici ei, era
foarte bine organizat și avem dovezi pentru aceasta.
La început Tătarii nu erau mahomedani, ci păgâni; se
pare că aveau o religie a naturii, în care stelele
aveau un rol important, cu o lege morală interesantă,
cu o tradiție de familie bine precizată, erau deci
o serie de legi de acestea nescrise, dar care erau

învățate de urmaș pe de rost aproape: respectarea cuvântului dat, cinstirea părinților, familiei, etc.

Această înaltă morală a lor îi făcuse să fie foarte cinstiți de popoarele europene și aceasta a determinat pe Apuseni să caute să-i creștineze. Din ordinul fraților săraci - este ordinul minoriților sau franciscanilor, cum li se mai spunea - sunt trimiși misionari la Tătari, care să le propună creștinarea. Călătoria lor prin ținuturile tătărești a fost făcută fără nici un fel de neajuns, fără vreo dificultate, ceea ce arăta cât de bine era organizat statul tătăresc. Avem chiar două descrieri de călătorie prin statul tătăresc, până la Sarai, una a italianului Plano Carpini și alta a lui Roubrouck, care era de origine flamandă. Ele sunt dintre cele mai vechi descrieri ale acestor regiuni (c.1300) și poartă și de Valahi între popoarele vasale Tătariilor. Dar aceste încercări de creștinare n'au avut succes căci Tătarii n'au primit creștinismul și mai târziu au trecut la mahomedanism.

Rezultatele stăpânirii tătare. Sub dominația statului Tătarilor, care am văzut că nu erau așa de barbari, regimul politic și social al statulețelor rusești din aceste părți nu s'a schimbat prea mult. Istoricii mai vechi care au socotit că o perioadă a istoriei Rusiei se termină cu năvălirea Tătarilor care au înghițit totul, au exagerat când au susținut aceasta. Soarta primului stat rus era de fapt hotărâtor înainte de năvălirea lor căci el a fost găsit fără rîmîțat de Tătari. Sub Tătari viața feudală asemănătoare celei din Europa a continuat, cu singura deosebire că principii trebuiau să plătească un bir Tătarilor, ducându-se pînă la Sarai ca să se închine. Năvălirea Tătarilor nu a fost cauza rupturii Rusiei de Europa, nici din punct de vedere economic și nici politic. În realitate legătura se rupsese încă din vremea decăderii Bizanțului. Tătarii - admit unii istorici - au avut un rol fericit pentru Ruși prin năvălirea lor. Deși s'ar părea că e un paradox, totuși lucrul este adevărat, și nu numai pentru Ruși ci și pentru noi. Ei au ușurat întemeierea principatelor

noastre, împiedicând pe Unguri în expansiunea lor spre Răsărit, iar prin sistemul lor financiar au deșteptat conștiința unirii la un loc a micilor voievodate. În Rusia la fel. Deoarece erau multe principate, Tătarii s'au gândit că e mai bine ca să însărcineze pe unul dintre principii Ruși demn de încredere, care să strângă el impozitele și să vină cu ele la Sarai. Pe acesta l-au numit ei "Marele cneaz". Pentru acest titlu s'a iscat o adevărată concurență între șefii stătuțelor rusești. Cel din Tver a oferit o sumă destul de mare pentru aceasta, dar cel din Moldova a dat și mai mult și astfel Mihail dela Moscova a câștigat. Rezultatul acestui fapt este că în jurul acestui principat dela Moscova, care până acum nu exista aproape, au început să se grupeze stătuțelele celelalte.

Cu alte cuvinte Tătarii, fără s'o vrea, au fost făuritorii statului moscovit și al pieirii lor proprii. Cu toată această reabilitare a Tătarilor trebuie să observăm că năvălirea lor a lipsit pe Ruși

dela un contact mai strâns cu Apusul. Este adevărat că Bizanțul încetase de mult de a mai însemna centrul comerțului în aceste părți ale M. Negre. Dar în locul lui își fac apariția aici negustorii cetăților italiene, Genova și Veneția în primul rând, care de acum vor monopoliza comerțul în aceste regiuni. Negotul acestora în regiunile M. Negre a ajuns la un moment dat la o foarte mare dezvoltare, dar Rușii nu au putut să profite de el, fiindcă Tătarii, din Crimeea în special, se interpuneau între ei și centrele, coloniile ca să zicem așa, ale acestor cetăți italiene. Cu alte cuvinte, Tătarii au fost de fapt aceea care au profitat de acest negoț și nu Rușii.

---000---

Prelegerea XII-a

19 Ianuarie 1938

Coloniile italiene pe coastele Rusiei și ex-
pansiunea litvană (sec.XIII-XIV)

Am arătat în lecțiunea precedentă care a fost situația în care Tătarii aduseseră pe Ruși. Am arătat că stăpânirea lor nu a fost un hotar despărțitor între o perioadă și alta, cu alte cuvinte, ei nu au însemnat în istoria Rusiei o schimbare esențială a vieții rusești. Dimpotrivă viața Rusiei feudale a continuat și sub Tătari care au fost aceia cari au favorizat unele elemente de unitate, cum e de pildă înființarea cnezatului suprem, titlu pe care-l dădura cneazului Moscovei. Cu toate că în această vreme drumurile de comerț sunt apărute în regiunile rusești de Tătari, și cu toate că din nou comerțul în-

cepe să înflorească datorită orașelor italiene Genova și Veneția, cu toate acestea viața comercială ru-sească nu se mai ridică, ea continuă în această vreme să rămână tot o viață rurală.

Coloniile italiene la Marea Neagră. Comerțul cetăților italiene aici la M. Neagră, a fost de mare importanță și pentru noi, căci nu după multe vreme de la așezarea negustorilor genovezi și Venețieni în coloniile ce se născuseră aici, drumul de comerț își va schimba direcția și în loc să mai treacă prin ținuturile tătărești vor trece prin Moldova - după înființarea ei. Aceasta fiindcă ori cât de mult ar fi fost păzite caravanele comerciale de către Tătari pe teritoriul lor, tot parcă era mai în siguranță negustorul pe drumul Moldovenilor cari erau creștini și nu păgâni. Aceste orașe italiene erau niște republici burgheze, care adunaseră mulțime de bogății din comerțul cu Orientul. Imprejurarea cea mai favorabilă care a permis acest comerț al orașelor italiene în părțile Orientului au fost fără îndoială "Cruciatale".

Burghezii italieni au fost, ca să zicem așa, profitorii din războaiele cruciate. În locurile cucerite de expedițiile cruciate acești negustori italieni, au venit în urmă și s'au așezat adunând produsele acestor regiuni și transportându-le apoi în Europa apuseană. Rolul de odinioară al Bizanțului îi joacă în vremea aceasta în Orient, Genova și Veneția. Ca altădată Grecii și Fenicienii, negustorii italieni înființează și ei colonii în tot bazinul oriental al Mării Mediterane și deasemenea pe țărmurile M. Negre. Chiar în vechiul Bizanț, ei au căpătat un cartier întreg unde au format un fel de colonie, e vorba de cartierul Constantinopolului numit Pera. Negustorii italieni - Venețienii - au fost aceea care cu banii și corăbiile lor au înlesnit cruciata a IV din 1204, care a ființat Imperiul Latin de Răsărit. Datorită felului lor de a se purta cu cei cu care au venit în contact în aceste părți, acești negustori deveniseră atât de antipatici încât numele lor căpătă un sens pejorativ, desemnându-se cu el oamenii indezirabili. Este vorba de termenul

pe care-l cunoașteți cu toți acela de venetic, care nu este altceva decât termenul de Venețian.

Prin urmare acest comerț al orașelor italiene s'a stabilit în regiunile Orientului ca o urmare a Cruciaterelor. În sudul Rusiei, istorici mai vechi credeau că acești negustori s'au așezat încă dinainte de Tătari. Dar se dovedește acum că așezările lor sunt din contră de după năvălirea acestora, chiar mai târziu de 1250. Dl. G. Brătianu s'a ocupat într'un studiu scris în limba franceză cu comerțul acestor orașe, în regiunile M. Negre. Este vorba de studiul „Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au VIII-e siècle” Paris 1929.

Pentru ca acești negustori să se poată așeza în aceste părți două au fost condițiile de îndeplinit. În primul rând a fost nevoie de expedițiile cruciate și al doilea ca în regiunile acestea dela M. Neagră să se poată face un comerț în care riscurile negustorilor să nu fie prea mari. Cu alte cuvinte să fie asigurată apărarea drumurilor de negoț ce veneau la M. Neagră din interiorul ținuturilor. Și

această apărare au garantat-o Tătarii, care nu erau niște barbari fără organizație și care dimpotrivă au văzut importanța comerțului cu orașele italiene, comerț din care au căutat să profite cu aceeași pricepere cu care-și organizaseră imperiul mai ales din punct de vedere fiscal. Ei au asigurat un drum care se îndrepta înspre Asia și pe care îl păzeau cu multă atenție după cum reiese din descrierile misiunariilor Plano Carpini și Roubrouck. Acest drum ajungea la Volga după ce trecea prin regiunea Crimeei, ocolind apoi M. de Azov. El se sfârșea la Sarai reședința hanului, dar tot aici se sfârșia și drumul caravanelor care veneau din Asia. Tot interesul Tătarilor era să apere și să desvolte comerțul în ținuturile lor și de aceea ei au chemat chiar pe negustorii apuseni aici. Celor mai vechi orașe, ale acestora în aceste regiuni ale M. Negre nu li se pot cu precizie stabili datele la care s'au înființat. Printre aceste orașe vă pomenesc pe unul căruia i se cunoaște data întemeierii, este Soldaia întemeiat la 1266 de Genovezi.

Apoi Caffa tot a Genovezilor , ambele în Crimeia, și Tana, venețiană, în fundul M. de Azov.

În linii generale se poate spune că aceste orașe au fost întemeiate în a doua jumătate a sec. al XIII-lea. După ce s'au așezat în aceste regiuni din Sudul Rusiei negustorii italieni au venit și s'au așezat și pe coastele din Bulgaria și ținuturile noastre, ale M. Negre. Astfel a luat naștere așezarea lor dela Messemvria între Burgas și Varha, iar la noi numai trei orașe mai importante, cu toate că multă vreme s'a spus că și la Giurgiu s'ar fi așezat Genovezii care i-ar fi dat numele patronului orașului Genova punându-se astfel în legătură numele Giurgiului cu acela al patronului Genovei, San-Giorgio. Arhivele genoveze însă, nu aduc nimic la cunoștință în legătură cu aceasta.

Cele trei orașe au fost: Cetatea Albă la limanul Nistrului, Chilia, pe brațul de Nord al Dunării și încă unul, care azi nu mai există, dar care este pomenit în hărțile așa numite portulane - erau hărți

pe care se treceau numai porturile de unde numele de portulane - este oraşul Vicina. Acesta probabil era sau pela Isaceea sau pela Mahmudia. Ajunsese la mare importanţă acest oraş care ne-a dat pe primul mitropolit al Țării Româneşti pe Iachint (1359). In portulane, Cetatea-Albă era numită Mavrocastro - adică cetate neagră, iar Chilia, Licostomo- gura lupului.

Către aceste colonii se îndreptau toate produsele şi lucrurile pe care le puteau oferi regiunile dela M. Neagră şi chiar cele de mai departe cum era Polonia, pe care negustorii italieni le duceau în Apus de unde aducea materii fabricate. Italienii au înfiinţat chiar o bancă semi-oficială în atribuţia căreia cădea organizarea administrativă din M. Neagră, numită "Officium Gazariae". După cum se vede, ea purta numele antic al acestor regiuni care se ştie fusese a Chazarilor. Deci cea mai mare activitate bancară din vremea aceea era grupată aici, iar moneda genoveză şi veneţiană a început să circule intens în tot Orientul.

La noi chiar, pe vremea lui Ștefan cel Mare, se făceau vânzări și cumpărări, cum ne arată documentele, în banii acestor negustori. Sunt pomeniți foarte des zlotii tătărești, care însă nu erau o monedă tătară, ci a Genovezilor, dar se numea astfel fiindcă venea din părțile tătărești unde erau cetăți de ale acestora, în Crimeia, cum era Caffa, etc.

Se pune acum întrebarea, ce erau mărfurile cu care se făcea acest comerț? Pe corăbiile lor negustorii italieni care obținuseră monopolul negoțului oriental, aduceau mulțime de mărfuri diferite, din Asia. În primul rând mirodenii, tocmai din India, piper, muștar, apoi din Apus fabricate, arme, postavuri, stofe, etc. Din ținuturile noastre și din Rusia, ei încărcau în primul rând vite, apoi cereale. Pe încetul acești negustori au pătruns și în interior și încă destul de adânc și astfel au ajuns până în Polonia de sud, unde centrul cel mai însemnat al negoțului era orașul Lemberg (Liov sau Lwow) care-și transporta mărfurile pe așa numitul drum tătăresc, care trecea prin Moldova se îndrepta spre

Nistru de unde apoi continua spre Crimeea.

Dar și la Cracovia au ajuns ei, și multă vreme aceste două orașe poloneze s'au certat pentru privilegiul de a face comerț pe acest drum. În cele din urmă regii poloni le-au împăcat, dându-le dreptul la amândouă să-și transporte mărfurile pe drumul tătărăsc. Dar fiindcă nu prea era sigur a fost pe începutul părăsit și astfel apare către sfârșitul sec.al XIV-lea, după întemeierea Moldovei, drumul moldovenesc. Sunt diferite povestiri din care vedem cum se făceau caravanele de negoț pe acest drum spre Asia prin statul tătărăsc. Ca mijloc de transport erau carele cu 4 roți, acoperite și trase de cămile, care ce mergeau până la Volga unde cu ajutorul plutelor drumul putea fi continuat spre Asia.

Cucerirea Rusiei Apusene de către Litvani.

Să trecem acum la a doua chestiune importantă. Este vorba de întinderea cuceririi Litvaniei în Rusia. În epoca aceasta de la începutul istoriei rusești, Litvanii au jucat un rol însemnat în viața politică a Rusiei.

Litvanii sunt un popor din regiunile Baltice și care azi alcătuiesc un stat ce nu cuprinde în sânul său întreaga populație litvană, căci dintre ei se mai găsesc, într'un însemnat număr, în regiunile orașului Vilno din Polonia, fosta capitală a Litvaniei. Lituanienii, împreună cu Estonienii și Letonii alcătuiesc un grup separat de popoare, grupul pop."Baltice" sau "Letice" și au o limbă înrudită cu aceea a Slavilor. Fiind într'o regiune prea depărtată de drumurile de comerț, drumurile de civilizație, Lituanienii s'au civilizat foarte târziu. E destul să amintim că ei au fost ultimul popor din Europa care s'au creștinat, pentruca să vedem ce târziu au putut intra în rândul popoarelor civilizate. Din această cauză numele lor - care era al unor necreștini - a ajuns la popoarele vecine să însemne ceva necurat și la noi de pildă numele de litvan-liftă a luat acest înțeles.

Locuiau în regiuni foarte greu de pătruns, fiind înconjurate de mari păduri și mlaștini. Se închinau la zeități animale, în care șarpele juca un

rol important și abia când în aceste regiuni au pătruns Polonii și Cavalerii Teutoni și purtători de spadă, s'au civilizat. Cel dintâiu rege creștin al Litvanilor este, pela 1250, Mordog, adică domnește imediat după năvălirea Tătarilor. Vine apoi o altă dinastie, păgână, aceea a lui Gedymîn - 1315-1341 - întemeietorul orașului Vilno, după care urmează fiul său Olgierd. Gedymîn începe expansiunea înspre Răsărit, căutând să întindă hotarele Litvaniei în dauna Rusiei. Două au fost motivele care au făcut pe Litvani să înainte înspre Răsărit. Cel dintâiu este faptul că acum Rușii împărțiți în numeroase stătulețe, erau pe deasupra slăbiți și de năvălirea Tătarilor, ceea ce le oferea posibilitatea de a-și întinde hotarele fără lupte prea dârze din partea Rușilor. Al doilea motiv este provocat de dorința lor de a căpăta o ieșire la mare. La Baltică această ieșire le fusese tăiată de așezarea Cavalerilor purtători de Spadă în aceste regiuni și atunci ei au căutat o ieșire la M. Baltică, mai spre Răsărit. Pe încetul cad în mâinile lor o serie de teritorii rusești, începând cu

Rusia Albă, apoi regiunea oraşului Smolensk şi ajung chiar lângă Moscova. Deasemenea înspre Sud ținuturile în care se dezvoltase statul dela Kiev intră în stăpânirea Litvanilor. Este interesant că nu se ştie când Kievul a căzut în mâinile lor. Atât de mult decăzuse fosta capitală, încât diferiții cronicari n'au dat nicio importanță acestui fapt şi nu l-au mai notat în cronicile lor.

Prin urmare cea mai mare parte a ținuturilor ruseşti au căzut sub stăpânirea Litvanilor. Dintre cele trei mari grupe de Ruşi: Ruşii mici - Mălo-ruşii, Ruşii-albi - Biolo-ruşii, şi Ruşii mari, - Velico-ruşii, două şi anume cei din Rusia albă (Ruşii albi) şi cei din Ucraina (Ruşii mici) au fost alipiți statului Litvanilor. Numai regiunea Nordică şi Centrală, - locuită de Ruşii mari - cu centrele mai însemnate la Suzdal şi Vladimir, a scăpat de cucerirea Litvană. Şi aceasta s'a datorit numai Tătarilor. Intinzându-se însă până aproape de ținuturile tătăreşti, Litvanii trebuiau să intre în conflict cu aceştia; ceeace s'a şi întâmplat. Ca urmare a acestui conflict, are loc

o luptă care s'a dat la Apele-cenușii sau în slavo-nește "Sinevode" în 1362, în care armata lui Olgierd iese victorioasă. Dar această victorie nu a fost decisivă; Tătarii au contiruat după aceea, să facă din când în când mari raiduri de prădă în Litvania. Totuși după această victorie Litvanii ajung până aproape de Moscova. Reușiseră astfel să alcătuiască un stat uriaș ca întindere, dar care nu putea fi durabil și nici nu era prea puternic din cauza alcătuirii lui, căci cuprindea populații diferite ce nu aveau să se împace între ele. Mai mult de 3/4 erau Ruși, iar Litvanii puțin numeroși mai erau și păgâni.

Cum Rușii erau creștini și aveau o civilizație destul de înaintată, trebuia să se întâmple ceea ce se întâmplă de obicei în aceste cazuri în care un popor barbar cucerește pe unul civilizat, adică învingătorul va fi cucerit de civilizația învinsului.

Și astfel Litvanii vor împrumuta cultura și civilizația poporului rus pe care-l cuceriseră. Iagellonii erau așa de rusificați încât chiar atunci

când au ajuns regi ai Poloniei corespundau în ru - sește și toate actele acestei vremi în Litvania sunt date în limba rusă.

S'a făcut o paralelă, în această privință, cu noi, dar nu prea e potrivită. S'a zis anume că sunt două state care nu sunt slave - țara noastră și Litvania - dar care au avut limba oficială pe cea slavă. Dar deosebirea e că la noi limba slavă a fost limba bisericească, deci prin aceasta a fost introdusă, pe câtă vreme la Litvani vedem că este printr'o cucerire, în urma introducerii unei populații rusești în țară. Litvanii n'au reușit, politicește, să unifice statul lor. La un moment dat au pus în regiunile cucerite câte un fel de guvernator, dar nu în toate; într'unele au lăsat pe vechii principii să conducă mai departe. Astfel la Kiev a continuat să stăpânească până în sec. al XV-lea vechea familie Olelkovici, care cunoștea suzeranitatea statului Litvan. Din această familie face parte prima soție a lui Ștefan cel Mare, anume Evdochia din Kiev. Unul din principatele rusești care formeau apanagii ale coroanei

litvane a fost și Podolia. Acest principat a fost dat fratelui lui Olgierd anume Kiestut, care a lăsat apoi la conducere pe Koriat. Koriat a avut fii pe Alexandru și Jurie: ~~ziși~~ Koriatovici (fiii lui Koriat). Cronica litvană, în limba rusă, spune că acest Jurie ar fi domnit în Moldova. Dar cum în cronica moldovenească - aceasta este foarte precisă în ceea ce privește cronologia - nu este pomenit, nu putem să admitem domnia lui, mai ales că documentul din 1374 de la acest Jurie est un fals. Statul acesta uriaș dar cu picioare de argilă, dorea însă cu orice chip să aibă o ieșire la mare. Atât la Nord cât și la Sud trebuia să ducă lupte strașnice pentru ca să-și poată îndeplini dorința. Nici Cavalerii și nici Tătarii nu ar fi cedat cu una cu două ținuturile pe care le stăpâneau și care-i depărtau pe Litvanii de țărmurile celor două mări: M. Baltică și M. Neagră.

În aceeași situație se mai găsea încă un stat și acesta era Polonia.

Situația identică pe care o aveau din acest punct de vedere, a făcut pe cele două state să sc

apropie între ele și să lupte ca să-și realizeze scopul comun. Cași Litvanii, dela o vreme și Polonii au început să cucerească unele teritorii rusești. Cazimir cel Mare spre pildă cucerește Galiția intrând victorios în capitala ei Halici, ajungând astfel la hotarele Moldovei. Deși între Litvania și Polonia erau mari deosebiri, totuși s'au apropiat și când s'a stins vechea dinastie a Poloniei, rămânând rege un străin aproape, regele Ungariei Ludovic cel Mare, urmașul său a fost un litvan, Iagello, care ajunge ca rege al Poloniei, după căsătoria sa cu Hedwiga fiica lui Ludovic cel Mare (1385). Cum el era păgân, a trebuit să se boteze căpătând astfel numele de Vladislav și numindu-se de aici înainte și cu numele de creștin și cu cel de păgân adică, Vladislav-Iagello, deci să nu se confunde - când e vorba despre acest rege, numele de Iagello, care e un nume de persoană, cu un nume de familie.

În felul acesta s'a format un stat dualist polono-litvan. Unirea acestor două state într'unul singur, a făcut ca cele mai multe principate rusești

cucerite de cele două state pe vremea când nu erau unite, să intre după 1386, când se urcă pe tronul polon Vladislav Iagello, făcându-se deci unirea-, în stăpânirea Poloniei. Abia mult mai târziu ele vor fi recăpătate de Ruși. Ucraina va fi reluată după a doua împărțire a Poloniei, iar Galiția și în ziua de azi tot polonă a rămas. Prin urmare numai regiunile Moscovei au scăpat de Polono-litvani, căci erau sub dominația tătară, care va înlesni ridicarea principatului Moscovei în fruntea celorlalte principate rusești prin ridicarea la funcția de "Mare Cneaz" a principelui dela Moscova. După unirea din 1386 cu Polonia, în Litvania se ridică un prinț, văr cu Vladislav Iagello, care e socotit de istorici ca un mare dușman al Rușilor, este vorba de Witold. Sora lui Rimgaila se căsătorise cu domnul Moldovei, Alexandru cel Bun. El a dus lupte mari cu Rușii, și a cucerit orașul Smolensk. El a încercat să ducă o politică ce avea de scop să împartă pe Ruși pe tărâmul religios. În Kiev a înființat o mitropolie și a pus în fruntea ei pe Grigorie Tamblac. Acesta era bulgar de origine

și a fost trimis ca mediator între biserica moldovenească și cea din Constantinopol, de Patriarhia din Bizanț, la Alexandru cel Bun (1401). Din îndemnul lui Witold, el a participat la conciliul dela Constanța unde a iscălit unirea bisericii ortodoxe din Ucraina cu Catolicii (1415). Dar unirea aceasta a rămas nedesăvârșită, căci el a murit curând după aceea.

Deacum înainte însă, când vom vorbi de istoria Rusiei, ne vom referi numai la principatul Moscovei, căci numai aceste regiuni scăpaseră de dominația polono-litvană, și cu toate că erau sub suzeranitatea tătarilor, aceasta nu-i va împiedica să se ridice pe încetul la o mare importanță politică.-

---000---

Prelegerea XIII-a

Miercuri, 26 Ian. 1938

Ridicarea Moscovei - Ivan III.

Cauzele ridicării Moscovei. Cu expunerea istoriei Rusiei am ajuns în lecțiunea precedentă aproape de sec. al XV-lea, când avem de a face cu întinderea maximă a statului litvan, care am văzut cu prindea și Ucraina și Rusia Albă. Să ne întoarcem acum și să vedem din ce cauze s'a ridicat în frunte, dintre toate stătuțele rusești de sub Tătari, cel dela Moscova și cum el a ajuns să formeze unitatea Rușilor. În primul rând care era situația lui din punct de privire geografic? În această privință situația sa este privilegiată față de a celorlalte. Dacă privim harta, vedem că orașul Moscova, este așezat pe apa cu acelaș nume care se varsă în Oka.

Acest râu la rândul lui se varsă în Volga, deci

iată că Molcova e un centru important de drumuri pe apă care erau foarte importante fiind căile cele mai bune de comunicație. Nu la mare distanță de aici de la Moscova, înspre Sud, întâlnim cursurile marilor ape rusești care se îndreaptă spre M. Neagră - în special Donul. Era deci așezat acest oraș la încrucișarea marilor drumuri de comerț și de imigrații, căci mai trebuie observat și faptul că în regiunea aceasta se găsesc drumurile de colonizare, pe care s'a retras populația din bazinul Niprului din fostul stat Kievian. Acestea sunt împrejurările geografice favorabile ridicării Moscovei. Asupra vechimii orașului Moscova există discuții. Este o știre care vorbește despre un anume principe Jurie (Gheorghe) Dolgoruki (dolgoruki înseamnă cu mâinile lungi) care datează din 1147 și în care se vorbește despre Moscova, dar nu ca de un oraș ci ca de o moșie, de conac, unde acest Jurie invită pe niște prieteni la o petrecere. Unii istorici au contestat această știre aducându-se chiar argumentul că nu ar fi decât o interpolare într'o cronică mai veche.

Fapt este că la sfârșitul sec. al XII-lea Moscova exista ca un punct de frontieră al statului dela Suzdal. De fapt abea mai târziu Moscova a devenit capitală ridicându-se în dauna Suzdalului și Vladimirului, care au fost înghițite pe rând de ea. Ceea ce a contribuit în mare măsură la ridicarea sa, a fost la drept vorbind o chestiune de ordin religios și anume, mitropolitul dela Kiev, părăsind acest oraș s'a mutat la Vladimir. De aici însă mai târziu un mitropolit, pe nume Petru, s'a mutat la Moscova. Acest lucru are importanță deosebită, căci ea și în alte țări, rolul bisericii, când lipsea conducerea politică a fost hotărâtor. Deci Moscova a devenit centrul religios, un fel de capitală pentru celelalte state, căci nu exista decât un mitropolit pentru toate stătuțele rusești. Este adevărat că pe vremea lui Witold, la Kiev, a fost un mitropolit Grigorie Țamblac, dar el n'a fost recunoscut, deoarece era pentru unirea cu catolicii. A mai fost însă o împrejurare care a ridicat Moscova. Am pomenit în

cursul acestor prelegeri pe Alexandru Nevski. Acesta a dat ca apanagiu Moscova, fiului său mai mic Daniel. La rândul său Daniel o lasă fiului său Iurie Danilovici, sub care orașul progresează foarte mult, dar pentru ca să se poată ridica peste celelalte orașe trebuia ca acest lucru să fie admis de suzeranul Rușilor care era "Marele han" al Tătarilor. Cum ei stăpâneau numai nominal, fără să intervină în viața internă a principatelor și în organizația lor, mulțumindu-se numai să strângă birul ce trebuia să li se plătească, Moscova a putut progresa în liniște.

Principele său a căutat ca el să fie acela care să strângă acest bir de la ceilalți, principii ruși, lucru care-i asigura întâietatea față de celelalte state rusești și totdeodată și oblăduirea Tătarilor. A fost mare ceartă pentru titlul de "Mare Kneaz" și multă vreme acest titlu a fost ținut de principele din Tver. Se vede din cronici cum acești principii se luptau pentru titlul suprem, săpându-se unul pe altul la curtea hanului din Sarai, pentru ca să-l ob-

țină. Cum Tver se răscoală la un moment dat din cauza prea marelui împilări tătărăști, este însărcinat prințul Moscovei cu reducerea la tăcere a Tverului, dându-i-se și titlul râvnit, care aducea cu el și protegierea Tătarilor. În felul acesta principele Ivan Calita - 1325-1341 - ajunge "Mare Cneaz" reușind să înglobeze Moscova și Suzdalul. Această calitate dublă de reprezentant răspunzător de biruri ale celorlalte state rusești în fața hanului pe de o parte și de centru religios pe de alta, a făcut Moscova să se ridice, iar celelalte centre să i se supună unele prin mijloace pașnice, altele prin mijloace armate, dar până în cele din urmă să-i recunoască întâietatea.

Dimitrie Donskoi (1369-1389). Pentru ca să capete însă deplină autoritate însă, trebuia ca principate puternice cum erau Tverul sau republica Novgorodului, să fie supuse complet și deasemenea puterea Tătarilor să fie înlăturată. Acela care a dat prima lovitură Tătarilor a fost principele Dimitrie

Donskoi (= învingătorul dela Don) 1369-1389. Când a venit el la tron, copil fiind, situația era gravă. A avut de luptat nu numai cu Tverul dar și cu Litvanii lui Olgierd care ajunseseră vecini cu Moscova. În ceea ce privea pe Tătari, situația era favorabilă de a fi loviți, fiindcă acum imperiul tătăresc se împarte în mai multe fărâme, după hoardele de Tătari care năvăliseră. Astfel se formează un stat tătăresc la Kazan, altul în Crimeea, etc., care nu mai vor să recunoască pe cel din Sarai unde era Hoarda de aur. La Sarai era acum Mare han un anume Mamai. Indemnați de clar, toți principii ruși se strâng în jurul lui Dimitrie care începe lupta cu Mamai în ajutorul căruia pornisă Litvanii lui Iagello, - mai târziu humit Vladislav.- Armata litvană nu se putu uni însă cu cea a Tătarilor, datorită unor abile manevre ale Rușilor. Ciocnirea cu Tătarii avu loc la Câmpul becațelor (Kulicovo) în 1380, pe apa Donului. În această luptă spune legenda că ar fi avut loc o minune, aceea a apariției Sf. Sergie, ceea ce a încurajat mult

pe Ruși, care până la urmă au rămas victorioși. Lupta a fost aprigă și chiar Dimitrie a căzut rănit, fiind ridicat leșinat de pe câmpul de bătaie.

Infrângerea lui Mamaï a fost transformată în legendă și povestirea a circulat până în sec. al XVII-lea când e întâlnită și la noi în cronicile și cronografele traduse din rusește în românește.

Dar victoria lui Dimitrie Donskoi n'a avut cine știe ce rezultate pentru Ruși. Tătarii s'au refăcut, mai ales că acum se ridică un nou hen care prin surprindere atacă și arde Moscova. Principatul lui Dimitrie este din nou adus sub ascultarea Tătarilor, iar bravura lui în lupta câștigată la Kulivoco a rămas numai ca un act de vitejie, fără a fi adus un folos practic.

Interesant de observat este că în aceste vremuri se întâmplă primele legături politice ale noastre cu Rusia. Rusia dela Moscova era foarte departe de noi, căci la Răsărit eram în acest timp, vecini cu Polonii-litvanii -, care stăpâneau Ucraina. Cronicile

le rusești observă că în 1386..."Cneazul Vasile, fiul marelui cneaz Dimitrie, văzându-se reținut la hoardă (fusesse trimis se vede ca să se închine pentru împăcare) a fugit și de acolo s'a dus în țara Podoliei la Volohii cei mari, la Petru Voevod;" deci la Petru Mușatin (1374-1390). Acest Vasile Dimitrievici - fiul lui Dimitrie Donskoi, s'a reîntors apoi la Moscova și a luat coroana principatului său domnind în 1389-1425.

Witold și lupta cu Tătarii. Epoca ce urmează după victoria dela Don contra Tătarilor, este o epocă turbure în care și amenințarea din partea lui Witold creștea mereu. În același timp Tătarii sunt și ei zguduiți de un nou val mongol care venea spre Europa și care le va da un nou puls de viață, este vorba de hoardele lui Timur-Lenk sau Tamerlan. Acesta este învingătorul lui Baiazid pe care după ce-l bate în 1402, la Angora, îl ia prizonier, purtându-l într-o cușcă pe toate meleagurile pe care se ducea. Hoarda de aur este adusă sub ascultarea lui și aceasta pune pe gânduri popoarele Europei din aceste părți. Aceste popoare încearcă o rezistență și în fruntea

lor este tocmai cel care amenința principatul Mosco-
vei, mai mult, Vitold,ducele Litvaniei. In fruntea u-
nei armate formate din Poloni, Litvani, Ruși și Moldo-
veni, - Rușii principatului dela Moscova n'au luat
parte; Moscova ținându-se în neutralitate, nu voia să
intre în legătură cu dușmanul Vitold - ducele Litva-
niei întâlnește pe Tătari la Worskla 1399.

Rezultatul bătăliei este defavorabil acestei
cruciate, comandate de Vitold și se pare că însăși
Ștefan I domnul Moldovenilor cade pe câmpul de luptă.
Tătarii se găseau încă în epoca de mare glorie a lor.

Conciliul dela Florența (1439). Pe vremea lui
Vasile cel Orb (1425-1462) are loc o încercare de a-
propiere cu Occidentul. Acum se ține conciliul dela
Florența 1439 în care se încearcă o împăcare a bise-
ricii de Apus cu cea de Răsărit. Au fost trimiși de-
legați la acest conciliu atât din Constantinopol,cât
și de celelalte biserici ortodoxe. De fapt Constanti-
hopolul încerca o apropiere de Apuseni pentruca să
poată căpăta ajutor contra Turcilor. La acest conci-
liu a fost reprezentată și Moldova de mitropolitul

ei Damian, iar Rusia a fost reprezentată de mitropolitul Isidor, sfințit la Constantinopol. Amândoi acești mitropoliți au semnat tratatul conciliului de la Florența și iscăliturile lor se pot vedea și azi. S'au ridicat glasuri contra unirii, în special Marcu din Efes din Asia Mică. Căzând Constantinopolul s'a rupt și legătura politică ce determinase pe Orientali să încerce unirea bisericii ortodoxe cu cea catolică. După conciliul de la Florența, Isidor este silit de cneazul Moscovei să plece și el se duce la Roma. Despre acest sinod din Florența, Simion din Suzdal ne-a lăsat o scriere rusească "Povestea celui de al 8-lea sobor". În această lucrare el ne arată că a participat la conciliu și mitropolitul Moldovei ...". Din partea voievodului Moldovei a venit mitropolitul Damian, precum și un sol, Nicolae".

Ivan III cel Mare (1462-1505). După această perioadă așa de turbure, ajungem la epoca de mărire a statului rusesc care a făcut din Rusia cel mai mare stat al Europei.

Cel dintâiu dintre cnezi, care e socotit ca

fondator al libertății și unității Rusiei este Ivan al III-lea cel Mare. Ivan al III-lea a căpătat titlul de "cel Mare" de la istoricii de mai târziu, de fapt cronicarii vremii îl numeau "adunătorul pământului rusesc". El a domnit între anii 1462-1505, e contemporan după cum se vede cu Ștefan cel Mare. În privința caracterului său, trebuie să observăm că se aseamnă cu mulți din conducători din Europa de la sfârșitul Evului-mediu. Acum avem de a face cu oameni foarte practici, nu sunt războinici dar sunt oameni politici ce știu să se servească cu multă pricepere de linguire ca și de otravă sau intrigă. Prototipul lor este regele Franței Ludovic al XI-lea, vestit pentru aceste însușiri ale sale. S'a spus că aceste trăsături ale șefilor statelor s'ar datora influenței burghezilor asupra lor, căci acum regii nu mai trăiau înconjurați decât de membrii acestei clase care reușise să înlocuiască la diferitele curți pe vechii curteni recrutați din nobilime altădată. Fie că este așa, fie că nu este ceeace e sigur, e că acum avem de a face peste tot cu astfel de conducă-

tori, Cazimir în Polonia, Ivan în Rusia, Ștefan cel Mare în Moldova, etc.; erau niște oameni cu suflet complex, greu de înțeles, căutau să împace și să combine lucrurile în așa fel încât să scoată maximum de profit pentru ei sau țara lor. Erau foarte credincioși, dar și foarte cruzi. Ștefan cel Mare era un ortodox convins, a clădit o mulțime de biserici, dar aceasta nu l-a împiedicat să tragă în țeară și să taie capetele acelor pe care-i socotea periculoși. Unii i-au acuzat de ipocrizie, dar e o nedreptate căci acestea erau lucruri obicinuite pe vremea lor.

Cu toate că nu era un războinic, Ivan a reușit prin politica abilă pe care a dus-o să facă cuceriri și lucruri mai însemnate decât înaintașii săi. Politica lui era cunoscută și de vecinii săi și Herbestein în sec. XVI vorbind de Ivan reproduce într'un pasagiu o judecată făcută de Ștefan cel Mare, care spune că...."Ivan e un om ciudat, căci stă acasă pe tron liniștit și bate pe toți dușmanii, iar eu stau mereu călare și nu mai prădădesc

să-mi apăr țara de dușmani". Nu se știe cum și de unde a luat Herbestein aceste cuvinte.

Să trecem acum la însăși faptele care au caracterizat domnia lui Ivan al III-lea. În primul rând el a început prin luptele care aveau să-i aducă supunerea celor două vechi rivale ale Moscovei, Novgorodul și Tverul. În vremea aceasta în Novgorod între posadnic și aristocrație se născuseră neînțelegeri. Ivan se amestecă și el în aceste certuri și cu toată rezistența pe care până în cele din urmă o opune soția ultimului posadnic, Marfa, Novgorodul e cucerit în 1478. În acelaș timp și coloniile sale până la Urali cad în mâna Moscovei.

Tverul este și el ~~are~~ mediat, dar de un tehnician, condotier italian, cum se găseau mulți în vremea aceasta, anume Fiorantini din Bologna, care a introdus artileria în Rusia. Ivan este acela care desființează sistemul apanagiilor ce se obicinuise de conducători până acum (provincii date membrilor familiei imperiale). Dar mai rămăseseră alte probleme foarte importante: Tătarii și Litvanii. În vremea

lui Ivan puterea Hoardei de aur începuse să apună în locul ei ridicându-se aceea a hoardei din Crimeea. Acum în Crimeea era un hah foarte războinic și bun diplomat, anume Mengli Ghirei, care este cunoscut și din istoria Moldovei căci armatele lui au fost înfrânte la Lipnic de Ștefan cel Mare (1469). Ia lupta ce ia naștere între Hoarda de aur și cea din Crimeea, Ivan ia parte ajutând pe hanul din Crimeea. Tătarii din Crimeea în această luptă au fost aliați și cu Turcii pentru care lucru le-au recunoscut acestora chiar suzeranitatea. În felul acesta M. Neagră ajunge în loc turcesc, lucru care va dăinui până în sec. XVIII-lea. Sprijinit pe alianța cu Crimeea, Ivan dă lupta cu hanul din Sarai în 1480. Luptă propriu zis n'a fost. Armatele au stat o vreme față în față și apoi s'au retras.

În timpul retragerii au fost unele hărțueli dar nu lupte.

Tătarii după aceasta n'au mai rămas cu supremația asupra Moscovei și Ivan fără nici o vărsare de

sânge a reușit să facă mai mult decât viteazul său străbunic, Dimitrie, mai războinic, dar mai puțin diplomat.

---ooo---

Prelegerea XIV-a

Miercuri, 31 Ian. 1938

Ivan III - Legăturile cu Litvania și Moldova

În lecțiunea precedentă am văzut cum s'a ridicat în Rusia un stăpânitor de mare importanță, Ivan al III-lea, care a izbutit să reunească în statul dela Moscova diferitele stătuțe rusești și să scape și de subjugul Tătarilor. Deci importanța domniei lui este dublă, întâiu pentru că el este unificatorul statului rusesc și apoi el este creatorul independenței acestui stat.

Dar domnia lui mai este importantă și din alte puncte de privire, anume al relațiilor externe. In această privință cele mai însemnate relații sunt cu Litvanii și cu Moldovenii. Litvanii știți că se întinseseră foarte mult în Răsărit și în dauna Rusiei. Prin aceasta statul litvan devenise o primejdie pentru Moscova, căci hotarul nu era prea departe de capitala Rusiei, care oricând se putea aștepta să fie invadată. Situația aceasta firește că avea să ducă la lupte și acestea vor continua și sub urmașii lui Ivan.

In această luptă, are un rol și domnul Moldovei, Ștefan cel Mare, așa că vom examina și legăturile pe care Ivan al III-lea le-a avut cu acesta, legături care la început au fost bune, iar către sfârșitul domniei lui Ștefan, se strică. Pentru noi este interesant de studiat aceste legături, fiindcă ne arată situația internațională în care se afla Moldova în acele vremuri. Se insistă de obicei numai asupra legăturilor lui Ștefan cu Ungaria, Veneția,

Papa sau cu Polonia și Turcia și se neglijează în istoria gloriosului domn moldovean, legăturile lui cu Rusia, care au fost destul de importante.

Ivan III și Alexandru al Litvaniei. În urma cuceririlor de teritorii rusești, politica litvană ajunsese să fie o politică rusească, tinzând să cuprindă toate țările rusești care însă ortodoxe fiind, erau aduse sub dominația catolicismului, așa încât rivalitatea era între Rusia și Litvania, nu numai pe tărâm politic, dar și pe cel religios. Dar mai era ceva. Regele Cazimir al Poloniei, ducea o politică dinastică, în sensul că voia să pună pe fiii săi domni în diferitele țări vecine statului său. Pe unul din fiii săi, pe Alexandru, îl destinase să conducă Litvania. Între acesta și Ivan al III-lea s'a deschis o luptă care însă era inegală din punct de vedere al diplomației. În timp ce Ivan era un om foarte priceput în această materie, era abil și inteligent, Alexandru se pare a fi fost un om mediocru. Aceasta a dovedit-o și când a fost rege al Poloniei, căci lipsit de energie și pricepere poli-

tică, nu el a condus de fapt Polonia, ci acest lucru l-a făcut nobilimea, ceea ce evident a fost spre folosul lui Ivan. Acesta începe lupta cu Alexandru, la 1494 și se servește în această luptă, cu multă abilitate de deosebirea de credință între supușii statului litvan. Reușește să atragă de partea lui nu numai nobilimea ortodoxă dar chiar și poporul de jos, care în număr mare trădează pe Litvani și trec de partea lui Ivan. Cronicarul polon Dlugoz, care povestește în cronica sa evenimentele până la 1480, adică dinainte de începutul luptei, observa încă din această vreme că populația ortodoxă îl privea pe Ivan ca pe un liberator. Războiul se termină victorios pentru Ivan, care cucerește o parte din regiunile ce căzuseră altădată în mâinile Litvanilor.

Se ajunge apoi la un tratat pecetluit printr-o căsătorie și anume Elena, fiica lui Ivan, se căsătorește cu Alexandru. Dar această căsătorie se face după ce Alexandru primește anumite condițiuni între care i se cerea ca Elena să rămână ortodoxă și să nu fie silită niciodată de soțul ei să treacă la

catolicism, trebuia să aibe și un lăcaș de închinăciune ortodox, în care nu putea sluji decât un preot trimis de Moscova. Suita Elenei deasemenea era trimisă dela Moscova. În scurtă vreme, dealtfel de aceea fusese trimiși se pare - "preoții și ceilalți membrii care alcătuiau suita Elenei, deveniră niște elemente de intrigă și de zădărnici la curtea din Litvania, unde spionau și întrețineau focul nemulțumirilor religioase, pentru ca stăpânul lor Ivan să-și ajungă scopul. Când Alexandru, săturat de faptele lor, a vrut să-i îndepărteze, îndată Ivan i-a amintit că făcând a - ceasta, calcă tratatul și el îi declară imediat războiul. Ivan vedea că numai prin alianțe, izolând Litvania, putea să distrugă forța acesteia și către 1500 începe să închege legături cu vecinii.

Cel mai însemnat aliat al său a fost hanul Tătărilor Mengli-Ghirei care având o cavalerie așa cum numai Tătarii aveau, făcea dese și grozave prădăciuni în statul Litvanilor. Dar legăturile lui s'au întins și în Apus. Astfel acum pentru prima dată se amintesc legături politice ale Rusiei cu Ungaria. În

legătură cu solii ruși trimiși de Ivan la curtea lui Matei Corvin, avem un fapt interesant de amintit. Unul din ei a întrebat și s'a interesat de aproape de Vlad Țepeș, care știți că a fost o vreme închis în Ungaria, la Buda. Cele ce a aflat, când s'a întors le-a scris el în rusește, despre "Cruzimile lui Vlad Dracul Vodă". De fapt povești destule despre Vlad Țepeș - în care se arătau faptele sale de mare cruzime, circulau o mulțime în Apus, în limba germană.

Chiar mai departe au mers solii lui Ivan. Ei încheiară în 1504 o alianță cu împăratul romano-german, Maximilian de Habsburg, care și el avea unele dorințe în legătură cu statul Polono-litvaniei. Polonii s'au aliat și ei cu hanul de la Volga dar acesta fu înfrânt de Mengli-Ghirei.

Asigurat prin alianțele ce avea Ivan nu se dă în lături dela un alt războiu, care are loc în 1500, care-i aduce în stăpânire și alte regiuni și care se termină prin intervenția papei pentru încheierea păcii. Este după cum se vede o politică de

expansiune, politica pe care Ivan o duce în contra lui Alexandru. Lucrurile acum se inversaseră: de unde până acum Litvanii înaintaseră în Rusia, ajungând până aproape de Moscova, de acum, Rușii înaintează și recuceresc ceea ce pierduseră mai înainte. Ivan este deci acela care deschide această politică.

Politica lui Ștefan cel Mare. În desfășurarea acestor evenimente a jucat un rol important și Ștefan cel Mare. El a fost ca și Ivan un om politic realist. Nu a avut planuri așa de vaste cu cneazul din Moscova, căci nu avea nici un stat așa de întins ca al acestuia și nici de mijloace așa de mari ca Ivan nu dispunea. Dar și el a căutat să-și apere cu orice sacrificiu țara și pentru aceasta nu s'a putut bizui numai pe armele viteze, - e drept, dar puține, - ale ostășilor ei și deaceia a căutat să încheie legături cu vecinii, care să-i fie spre folos.

Se pot distinge trei perioade în politica externă a domnului moldovean. La început el a fost

dușman regelui Ungariei, Matei Corvin, în care vreme a recunoscut suzeranitatea Polonilor, iar Turcilor le-a plătit tribut. Când însă vede că Turcii îl amenință serios periclitând existența drumului de comerț și a statului său însăși, el trece de partea lui Matei Corvin.

La urmă însă, văzând că toate eforturile lui sunt zadarnice, căci Turcii erau o forță careia cu mijloacele sale nu-i putea rezista, Ștefan cel Mare se împacă cu ei și se întoarce în contra Polonilor.

Căsătoria domniței Elena (1483). Legăturile cu Ivan al III-lea, încep după 1480, când țarul Moscovei caută să-l atragă pe domnul moldovean contra Polonilor. Și aici legătura a fost pecetluită printr'o căsătorie. Ivan avea un fiu, care se numea tot ca și tatăl său Ivan, deci după numele acestuia se numea Ivan Ivanovici. Acesta se căsătorește cu Elena fiica lui Ștefan cel Mare, din prima căsătorie. Mama Elenei era Evdochia din Kiev, Evdochia Olelkovici. Căsătoria a avut loc prin intermediul unei rude dela Kiev, ce se înrudea și cu Ivan, anume principesa

Fedka Olelkovici.

În anul 1482, către sfârșit, vine o mare so-
lie din Moscova, prin Polonia - căci în vremea acea-
sta știți că nu exista o graniță comună cu Rusia, U-
craina fiind sub stăpânirea litvană - ca să ia și să
ducă la Moscova pe Elena. La întoarcere alaiul este
și mai impozant, căci Ștefan dă și el însoțitori fii-
cei sale, boieri și jupânese, printre care boierii
Șimco și Gherasim. Regele Poloniei dă un act de libe-
ră trecere acestei impozante suite, prin care ordonă
castelanilor, vameșilor, etc., ca să facă toate în-
lesnirile pentruca prințesa să fie dusă cu bine la
Moscova. Elena, ajunsă în Rusia, este dusă la mână-
stirea Voznesenia din Moscova unde era mama țarului
și acolo a stat ea până la 6 Ianuarie 1483 când s'a
făcut nunta. Căsătoria aceasta însă, a fost neferi-
cită, mai ales că încă din 1490 Ivan Ivanovici moare.
Urma ca tronul să rămână fiului ce se născuse din
această căsătorie, lui Dimitrie, dar el a fost înlă-
turat. După căsătoria Elenei cu Ivan, legăturile lui
Ștefan cu Ivan al III-lea sunt din ce în ce mai bune.

La 1490 (Februarie 18) o solie rusească trimisă la Cazimir spunea între altele că..." Marele cneaz spune:... Ștefan voevodul Moldovei a trimis la noi solul său, arătându-ne bucuria lui, căci vrea să însoare pe fiul său Alexandru. Și noi la acea bucurie a lui am trimis pe fiul de boer Prokopie Zinoviev cu daruri la dânsul și tu să ne dai scrisoarea ta și pristav pentru acel fiu de boer, ca să treacă prin țara ta."

Răspunsul regelui Poloniei a fost însă negativ și n'a permis solului să treacă pentru a lua parte la căsătoria aceasta. De pe acum se strică legăturile cu Polonia și Litvania de o parte și Ștefan și Ivan de alta.

Rusii si lupta dela Codrii Cosminului (1497).

Nu mult după aceea s'a ajuns la lupta dintre Ștefan și Poloni. Știți cum Ioan Albert sub pretext că vrea să ia Chilia și Cetatea Albă dela Turci pătrunde în Moldova; dar în loc să se îndrepte înspre ele, el merge spre Suceava, pe care o asediază. Ștefan fiind prevenit își întărise bine capitala, care rezistă

foarte bine atacurilor Polonilor, apărată de portarul Luca Arbore, iar el se retrăsese înspre Roman. Văzând că e zadarnică încercarea de a cucerii Suceava, Ioan Albert ajunge la o înțelegere ca Ștefan, care avea să-i permită să se întoarcă înapoi în Polonia, dar cu condiția ca să urmeze acelaș drum pe care venise. Cum Albert nu respectă condițiunea aceasta, se ajunge la lupta dela Codri Cosminului. In această expediție Ioan Albert a cerut ajutor și dela fratele său, Alexandru din Litvania. Dar Alexandru prin soția sa era rudă și cu Ivan și acesta l-a anunțat îndată pe litvan că dacă se va amesteca în conflictul dintre Ștefan și Albert, el îi va declara război. In legătură cu acest conflict cronicile rusești arată perfidia regelui polon care vroia să-l înșele pe Ștefan cu cucerirea celor două cetăți dela Turci (Chilia și Cetatea-Albă), pentruca să-l ia fără veste. Deasemenea îl laudă pe domnul Moldovei și arată cum Ivan și-a trimes solii la Alexandru, dând în felul acesta un ajutor pe cale diplomatică lui Ștefan. Scopul lui Ivan în această împrejurare este

atins, căci Alexandru nu vine în ajutorul fratelui său. Numai niște voievozi litvani fac aceasta, dar ei sunt ușor înfrânți de vornicul Boldur la Leu-țești.

Aceste solii le avem păstrate în "Sbornic soc.ist. rusești" v. XXXV și în Ulianicki, Materiali. Iată ce spune una din aceste solii trimisă la Alexandru. "Domnul nostru (adică Ivan) a poruncit să-ți spun...că Ștefan voevod încă din vremea tatălui tău, regele Cazimir, a fost cu noi în unire și alianța și tu să fii cu el în pace, ca să fim prieten prietenilor și dușman dușmanilor... Ștefan spune că a trimis la tine solul lui pentru pace, dar tu pe solul tău nu l-ai trimis la dânsul pentru pace.... Tu frate, amintește-ți de pacea care s'a scris între noi, ca să fim prieten prietenilor și dușman dușmanilor. Iar Ștefan e cu noi în pace și alianță...tu să nu mergi împotriva lui Ștefan din Moldova." (1497 August 19).

Tot la fel a procedat și celălalt aliat al lui

Ivan, Mengli (Ghirei a cărui solie trimeasă la Alexandru nu ni s'a păstrat dar știm de ea fiindcă o cunoaștem pe aceea trimisă la Ivan în care spune: "Cu Ștefan Voevodul avem noi lege și jurământ, noi pe Ștefan nu-l vom lăsa singur. Dacă mergi (adică Alexandru) împotriva lui și noi vom porni război, dacă vrei pace și noi vrem" (1497 Noembrie 27).

Intervenția lui Ștefan pentru o alianță contra Turcilor. Prin urmare Ștefan intrase în alianța făcută de Ivan contra Litvanilor, însă foarte curând el s'a schimbat. Ștefan care era un fin om politic, își da seama în calculele sale că adevăratul pericol pentru el nu venea dela creștini, ci dela Turci. De aceea el dă ideea de cruciată contra Turcilor, după cum se văd lucrurile din corespondența mai ales cu papa și cu Veneția. Dar ca să se sprijine pe Poloni el a socotit că trebuie mai întâiu să-i împace pe aceștia cu Ivan. În legătură cu aceasta avem o serie de solii trimise de Ștefan atât la Alexandru cât și la Ivan. Intr'o solie trimisă lui Alexandru pentru împăcare cu Ivan, el îi spune acestuia..."Căci ce

feleIvan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei? R
cuscru domnului nostru voevodului, iar milostivi-
rei voastre vă e socru".....

Cu alte cuvinte, ar fi bine să vă împăcați
fiindcă sunteți rudă. Adaog că toate aceste solii a-
le lui Ștefan sunt publicate de Ioan Bogdan în vol.
II al colecției sale "Documentele lui Ștefan cel Ma-
re".

Din ce în ce mai mult se vede dorința lui
Ștefan de a juca un rol de mediator și a împăca pe
Litvani cu Rușii iar apoi să pornească cu toții con-
tra Turcului. După cum în 1496 îi scrisese lui Ale-
xandru în 1498 el face acelaș lucru lui Ivan, pe ca-
re-l îndeamnă să se împace cu Litvanii,căci..."Ale-
xandru" e "ginerele vostru"...cu toate că țarul îl
acuză că..."nu se ține de pacea încheiată" . E bine
să se împace odată căci iată:, "toți craii și
toți domnii creștini, câți sunt și toate părțile
Apusului și toate țările Italiei se unesc și se gă-
tesc și ar dori să meargă împotriva păgânilor. Ar fi
bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli

împreună cu toți domnii creștini, împotriva păgânătății."

Ivan al Moscovei era fără îndoială un bun creștin, dar scopurile sale politice treceau înaintea intereselor de ordin general ale creștinătății. El îi răspunse lui Ștefan că dorința lui cea mai vie este să fie învins păgânul - trebuie să adaug că pe el nu-l prea interesa înaintarea Turcilor spre Dunăre și peste ea, fiindcă nu era amenințat direct și mai era indirect prin alianța cu Mengli Ghirei vasalul Turcilor, prieten cu aceștia, - dar că în ceea ce privește împăcarea cu Alexandru, în această ceartă vina nu este a lui.

Alexandru este acela care poartă întreaga răspundere fiindcă îi silește fata să se treacă la catolicism, iar pe ortodoxi nu-i lasă de loc în pace și caută pe deasupra să mai pună și un episcop catolic la Smolensk.

Dacă vrea să se împace, atunci Ștefan să intervină la Alexandru în sensul celor de mai sus și el e gata să-i întindă mâna. În 1499 avem o nouă so-

lie către Alexandru a lui Ștefan cel Mare, în care-i spune că el a scris la Moscova și că i s'a spus că Alexandru e de vină, fiindcă nu s'a ținut de obligațiile pe care și le-a luat. Deci ar fi bine, dacă dorește să se împăce, să se țină de cele făgăduite. Lui Ivan al III-lea îi era ciudă că Alexandru nu voia să-i dea titlul care zice el i se cuvenea. Este cazul să vă spun că Ivan își luase titlu de "mare cneaz al tuturor Rușilor" (și nu al Rușilor). Este o deosebire, fiindcă el nu stăpânea decât Rusia mare iar celelalte trei (Rusia albă, Galizia și Ucraina) erau în mâinile Litvanilor. Din cauza aceasta Alexandru nu putea să-i recunoască titlul. În cele din urmă, văzând că lucrurile nu se împacă, se încheie un tratat de alianță între Ștefan, Alexandru și regele Ungariei, la care Ivan nu ia parte. În 1501 Ioan Alebert moare și în acest fel Alexandru ajunge și rege al Poloniei. Alianța nu durează deci mult fiindcă având loc turburări pentru alegerea lui Alexandru și pe deasupra încă din 1500 izbucnise iar lupta cu Ivan, Ștefan profită și

el și intră în Pocuția asupra căreia știți că avea drepturi. În această regiune, cu capitala la Colomea, era așa cum e și azi o populație ruteană ortodoxă în frunte cu anume șefi locali. Se pare că Ștefan a făcut aici înamic, ceea ce făcuse Ivan în mare în Litvania. Adică a căutat să isce nemulțumiri pe teren religios, care au dus la solicitarea ajutorului moldovenesc, din partea nobilimei și chiar a populației de jos. Aceasta arată că Ștefan era influențat de metodele aliatului său, Pocuția rămase Moldovei până pe timpul lui Bogdan urmașul lui Ștefan. Relațiile cu Polonia sunt rupte, dar brusc aproape se răcesc și relațiile cu Ivan.

Conflictul între Ivan și Ștefan cel Mare.

Spuneam că Ivan Ivanovici a murit curând după căsătoria cu Elena, prin anul 1494, Ivan al III-lea care rămăsese văduv, se recăsătorește cu Sofia Paleolog, fiica lui Toma Paleolog. Acesta era frate cu ultimul împărat al Bizanțului Constantin Paleologul și fusese guvernatorul Moreei. Când a căzut Constan-

tinopolul apărat cu atâta vitejie de Constantin, ~~Mo-~~reea a fost și ea cucerită de Turci. Sofia era deci nepoata ultimului împărat bizantin și prin geneologia ei, i s'ar fi cuvenit teoreticește moștenirea la Bizanț. De aici pretind Rușii stăpânirea Constantinopolului justificând-o prin această moștenire. Fi-rește că lupta din sec. al XVIII-lea nu s'a mai dat cu deosebire pentru acest lucru, ci pentru că Rusia do-rea o eșire la M. Mediterană, care nu se putea asigu-ra decât prin stăpânirea M. Negre și a strâmtorilor ei. Ca semn că au drepturi asupra Constantinopolului, Rușii acum au adoptat stema imperiului bizantin, vul-turul cu două capete.

Din această căsătorie s'a născut însă un fiu. Sofia, care era o femeie foarte deșteaptă și se pare tot pe atât de intrigantă, a căutat să-l determine pe Ivan ca să-l înăture pe Dimitrie și să-l lase moște-nitor pe fiul ei numit Vasile. Intre Elena și Sofia din această cauză s'au dus aprige lupte.

Ca deobiceiu s'au format două partide de bo-eri, care susțineau pe cei doi candidați. La început

partida moldovencei, cum îi spuneau Elenei, a izbucnit și în 1498 Dimitrie e declarat mare cneaz și moștenitor, dar în 1502 el este înlăturat în favoarea lui Vasile. Elena și fiul său sunt aruncați la închisoare, ceea ce a mâniat pe Ștefan cel Mare, care a intervenit la Moscova ca să se dea drumul fiicei sale și nepotului său și să fie puși în drepturile lor. Totul însă a fost zadarnic căci nu a fost luată în seamă intervenția lui, el nemai știind ce s'a mai întâmplat cu fiica și nepotul său.

În legătură cu aceasta, solii lui Ivan la Mengli Gherei, sunt învățați ce să-i spună..."Dacă-i va întreba cui i-a dat acum domnia marele cneaz să-i fie urmaș, să spue că nepotului (lui Dimitrie) îi dăduse domnia, dar el cu mama lui, marea cneaghină Olena s'au purtat necuviincios față de marele cneaz și au făcut fapte care nu se cad și de aceea a luat moștenirea dela nepot și a dat-o fiului său Vasile" (1502 Octombrie 16).

În felul acesta vlăstarul moldovenesc nu a putut ajunge să domnească în Rusia. Ștefan în schimb

s'a apucat de represalii. Ivan care se apucase să refacă bisericile și Kremlinul distruse de Tătari altădată, a trimis solii în Italia ca să-i aducă pictori. Trebuia însă ca acestea să treacă prin Moldova. Când s'au întors, Ștefan i-a arestat pe toți, reținând pe pictori la el. Se pune întrebarea, dacă aceștia n'au fost folosiți de Ștefan care însăși era un mare constructor de lăcașuri sfinte.

Dar lucrurile acestea s'au terminat repede. În 1503 moare Sofia; în 1504 moare Ștefan; cu Elena și cu Ivan se întâmplă acelaș lucru în 1505; iar Vasile Ivanonici rămâne pe tron și continuă politica pe care până acum o dusesse tatăl său.

---ooo---

Prelegerea XV-a

Luni.7 Februarie 1938

Vasile Ivanonici și Ivan IV cel Groaznic

Ajunsesem în lecțiunea precedentă la moartea țarului Ivan al III-lea care e socotit pe drept adunătorul pământului rusesc. El a fost acela care a dat directivele unei politici de expansiune atât spre Răsărit cât și înspre Apus. În legătură cu expansiunea Rusiei lui Ivan spre Apus am văzut că politica Moscovei a intrat în legături și cu politica lui Ștefan cel Mare.

Vasile Ivanovici (1505-1533). Urmașul lui Ivan al III-lea care a venit la tron după ce pe nedrept a luat coeace se cuvenea lui Dimitrie fiul Elenei fiica lui Ștefan, a fost Vasile, zis Ivanovici, adică fiul lui Ivan. Vasile Ivanonici a domnit

dela 1505-1533. El e departe de a avea o personalitate ca a tatălui său și chiar ca a fiului său Ivan zis cel Groaznic. Intre aceștia doi el apare ca o figură palidă, ducând o politică fără trăsături bine definite, în care rolul său să fie bine continuat. Vasile n'a făcut altceva decât să ~~urmeze~~ politica începută de tatăl său. Și în vremea lui aceleași probleme - minus cea tătară - se puneau statului rusesc. În interiorul statului politica ce trebuia dusă era aceea de consolidare a domniei în contra clasei boierilor. În afară problema conflictului cu Litvanii rămăsese nerezolvată de Ivan al III-lea, de aceea el se găsește și acum pe primul plan. Din punctul de vedere intern, abea acum în vremea lui Vasile s'au completat cuceririle micilor stătuțe, care încă nu formaseră o parte integrantă a statului rus dela Moscova. Intre aceste stătuțe era și acela al orașului Pskow depe lacul Pskow , ceva mai la Apus de Novgorod. Fiind ca și acesta o cetate de negustori care aveau intense legături de comerț cu Bal-

tica și mai ales cu orașele germane, ajunsese la o stare destul de înfloritoare. Situația de republică în genul Apusului, care făcuse mărirea Novgorodului, o făcuse și pe a acestuia, dar cu toate acestea nu putu rezista și căzu sub loviturile lui Vasile. De asemenea mai rămăseseră libere unele principate din regiunea pădurilor cum era principatul de Riazan, care avu aceeaș soartă ca și Pskov.

Dar aceste cuceriri însemnau înglobarea în statul rusesc a unei nobilimi locale, proprietare de pământ ce nu ar fi răbdut să fie supusă fără murmur. Mijlocul de a stăpâni aceste regiuni mari ușor, a fost găsit și anume au fost împrăștiți, în detrimentul și pe moșiile nobilimii locale, oștenii cuceritori. Aceasta era o politică de colonizare care avea să asigure stăpânirea Moscovei asupra teritoriilor cucerite.

Problema cea mai însemnată a fost însă, lupta în contra Poloniei. La un moment dat s'a crezut că această luptă va înceta prin alegerea țarului, care mare duce al Litvaniei. Când a murit Alexandru

(1506) regele Poloniei și fiu al lui Cazimir, au fost glasuri printre nobili, care au cerut ca pe lângă alegerea regelui Poloniei - care s' a făcut în persoana lui Sigismund fratele lui Alexandru - să se aleasă și marele duce al Litvaniei în persoana țarului Vasile Ivanovici. Dar acest lucru nu s' a întâmplat. Sigismund e ales și rege și mare duce, lăsând după câțeva vreme în acest din urmă post de conduce-re pe fiul său Sigismund August, mai târziu și el rege al Poloniei. Luptele așa dar se continuă fiind reîncepute în anul 1509. E de reținut faptul că tot în acest an începe și războiul dintre Poloni și Bogdan al III-lea domnul Moldovei, urmașul lui Ștefan cel Mare. Desigur că acest fapt nu este o simplă coincidență.

Războiul început cu Rușii în 1509 este însă de scurtă durată, căci se încheie curând o pace, care a fost numită atunci de ei, pace eternă, dar care eternitate a durat numai trei ani. În 1511 operațiile militare au început și au continuat cu intermitență până în 1522. Faptul cel mai important din acea-

stă lungă luptă a fost cucerirea oraşului Smolensk; decând începe înaintarea în Litvania a Ruşilor, Smolenskul era o cetate bine întărită şi deaceea cucerirea lui, pentru epoca aceasta avea o mare importanţă fiindcă de fapt în această vreme acela care stăpânea cetăţile unei regiuni, acela era şi stăpânul ţinutului. Cronicile ruseşti au cinstit cu mari laude la adresa ţarului, cucerirea Smolenskului.

"Luarea Smolenskului - spun ele - a fost pentru Ruşi o sărbătoare, căci numai ambiţioşii se bucură să ia dela alţii, dar a relua al său e o adevărată bucurie."

După cum se vede de aici, cronicarii erau conştienţi că regiunile cucerite erau ruseşti. Era o conştiinţă nu atât naţională, cât mai ales una istorică, în sensul că ei ştiau foarte bine că altă dată fuseseră stăpâni aici. Dar Ruşii nu au obţinut numai succese în această luptă care a ţinut atât de mult. A fost şi o înfrângere mare a lor la Orşă (1514). În cele din urmă, la intervenţia papei Leon al X-lea, sprijinitorul renaşterii artistice din

Italia, se încheie pacea. Herberstein a fost acela pe care papa l'a trimis să mijlocească această pace. La întoarcere, Herberstein a scris o lucrare în care arată tot ce a văzut el în Rusia. Lucrarea este în latinește și conține și figuri gravate în lemn, având capitole despre religie, descrie palatele și diferitele clădiri însemnate, într'un cuvânt vorbește despre tot ceea ce i-a atras lui atenția în Rusia, în timpul misiunii sale. Opera sa este intitulată "Re-rum moscovitarum comentarii", comentarii despre lucrurile moscovite.

Aici se găsește, pasagiul citat în altă lecție și în care Ștefan spune că în timp ce Ivan al III-lea stând pe tron, fără să se obosească prea mult face cuceriri, el nu mai poate prididi să-și apere țara, cu toate că toată ziua nu stă decât călare și cu sabia în mână.

Ceea ce este caracteristic pentru acest războiu polono-moscovit este rolul jucat de nobilimea litvană ortodoxă față de țar. Ea dorea să scape de Poloni și de aceea e favorabilă țarului. Intre nobili

~~litvani filo-ruși a fost și unul Mihail Gliuski.~~

Acesta în luptele ce au fost, a predat la un moment dat o parte din Litvania și a trecut de partea țarului. Nepoata lui, Elena, s'a căsătorit cu Vasile Ivanovici și a fost mama lui Ivan zis cel Groaznic.

Ivan cel Groaznic (1533-1584). Vasile Ivanovici, care totuși n'a avut o personalitate marcantă, moare în 1533 lăsând pe fiul său minor. Din cauza aceasta, urmează o perioadă în care, regele fiind minor, statul e guvernat de nobili. Este o epocă de turburări care permite vecinilor să tragă foloase. Se formaseră două partide: deoparte Elena cu nobilii care voiau să-l mențină pe Ivan la tron, de alta acei care doreau înlăturarea fiului lui Vasile.

E o vreme în care asasinatele politice se țin lanț și în care puterea nobililor crește, sdruncinând pe cea a țărilor, prin recăpătarea unora din drepturile ce le fuseseră răpite. Această perioadă nefastă, a încetat odată cu majoratul lui Ivan cel Groaznic. În vremea turburărilor a fost și un atac al Litvanilor asupra Smolenskului, pe care însă

n'au putut să-l cucerească.

Ivan cel Groaznic, cel care pune capăt acestei situații din Rusia, este o personalitate din cele mai tragice din istoria Rusiei. Unii istorici, ca de pildă istoricul nostru Ioan Bogdan, l-au comparat pe Ivan cu Vlad Țepeș și poate pe bună dreptate, căci interpretările faptelor lor aproape corespund. O parte din istorici, admit cruzimile lui socotindu-le ca fiind necesare, cerute de împrejurări. După ei aceste cruzimi nu erau ale unui om nebun, care ucide numai din plăcere, ci le făcea din anumite rațiuni de stat, voia să taie ce era putred și să îndrepte astfel lucrurile. Ioan Bogdan consideră că Vlad Țepeș a fost un fel de nevropat care ucidea din plăcerea sanguinară, de a vedea oamenii chinându-se. Cam aceeași interpretare s'a dat de unii și faptelor lui Ivan, care a fost și el socotit ca un om crud, dar drept. Alții au susținut că împrejurările i-au dictat să facă acele cruzimi și că ele nu se datoresc unor cauze de insuficiență cerebrală. În realitate

adevărul stă la mijloc. Pe vremea aceea asemenea cruzimi erau lucruri obișnuite; ele nu înspăimântau pe nimeni.

Fapt e că Ivan a copilărit într'o epocă de nesiguranță, de anarhie, în care viața lui a fost mereu amenințată, lucruri care firește au lăsat urme în sufletul său. Aceste împrejurări au scos din Ivan un om care se temea de orice și care avea un fel de sete de răsbunare pe nobilimea care nu se împăca cu domnia absolută a unui țar. Se întâmpla și în Rusia, ceea ce se întâmplase și în Apus când regi Franței spre pildă, încercaseră unificarea statului. Nobilimea nu se putea împăca cu creșterea puterii conducătorului în detrimentul ei și atunci firește că a ridicat capul.

Originile autocrației rusești. Se pune întrebarea acum, care este cauza autocrației în Rusia ? Vom vedea că lupta dintre țar și nobilime este de fapt inegală și ultimii vor fi înfrânți. Autocrația aceasta este cu totul particulară prin lungimea ei, mai ales; căci pe când alte țări evoluează, Ru-

sia a rămas tot așa până în secolul al XX-lea. Acest lucru e particular și pentru locul în care s'a întâmplat. Spuneam că Rusia a urmat un mers invers ca în Europa de Răsărit. În Apus, în Evul-mediu nobilimea ajunsese la un moment dat egală cu regele, dar pe încetul lucrurile se schimbă, regele fiind acela care căpătă puterea, reușindu-se, după cruciatele care au fost cauza de căpetenie a micșorării puterii nobililor să se unifice și să se formeze state naționale ca Spania, Franța, Anglia, în sec. XV-XVI.

În Răsăritul Europei lucrurile stau invers. De unde la început avem domni puternici, temuți, ca un Ștefan cel Mare în Moldova, Ludovic în Ungaria sau Cazimir în Polonia, avem după aceea o perioadă în care domniile slăbesc, dinastiile se destramă și puterea nobililor se ridică. Această deosebire între Apusul, în care puterea regelui a crescut și Răsăritul, în care din contră puterea nobililor este cea mai mare, are cauze economice. În Apus se ridică clasa burghezilor, pe care se sprijină regele,

distrugând economicește și politicește nobilimea. În Răsărit unde nu mai erau drumuri de comerț, rămân ca singuri bogătași proprietarii de pământ, deci boierii, care având economia în mână, ajung să pună mâna și pe frânele politice.

Dar și Rusia este tot în Răsărit, de ce aici s'a produs o autocrație a țarului? Să se fi ridicat și aici ca în Apus o burghezie care să-l sprijine ? Nu este cazul, căci ea era departe de drumurile de comerț și era foarte puțin cunoscută Apusului, căruia trebuia să vină un Herberstein ca să-i spună că există o Rusie.

Cred că aceasta se datorește faptului că Rusia era o țară în care se puteau face colonizări continue și repetate. Rusia dispunea de un spațiu extraordinar de întins, în care oricât de departe de Moscova puterea țarului putea fi menținută față de nobilime. Țarul își putea crea o nobilime nouă de proprietari, colonizînd în întinsele domenii ce avea la dispoziție. Țăranii, cari formau bogăția moșiiilor puteau fi colonizați aiurea de țar, așa că acesta avea

pe proprietari în mână. Nobilimea locală niciodată nu a putut ridica și ea capul în fața nobilimii de colonizări militare, pe care și-o crease țarul. În niciuna din țările Răsăritului Europei nu se mai putea face acest lucru și deaceia în Rusia avem același lucru ca în Apus, adică stăpânirea șefului statului nu este amenințată de puterea nobililor, căci aceștia nu au nicio putere.

Reformele lui Ivan IV. În 1547 Ivan cel Groaznic se proclamă țar. De fapt acest titlu nu fusese purtat de înaintași. El înseamnă Cezar sau împărat și imitat de la Bizantini, îl avuseseră și Bulgarii. Cum exista conștiință la Ivan că se trage din Paleolog, și-a luat și el acest titlu pe care numai întâmplător îl găsim dat urmașilor lui Ivan al III-lea. Acest titlu era un anunț al stăpânirii absolute în politica internă și al îndreptării privirilor spre Constantinopol în politica externă.

În ce privește conducerea internă era mai întâi o adunare a țării, formată din proprietarii de pământ, deci din nobili, numită Zemsky Sobor. În

afară de ea mai era un consiliu al Țarului, tot din boieri numită Duma. În timp ce prima cuprindea pe boierii proprietari de pământ oricare ar fi fost, aceea de a doua mai restrânsă, numai pe boierii făcuți de țar. Era și normal ca între aceste adunări să existe conflicte, dar totdeauna erau rezolvate de țar în favoarea Dumei. Alături de această organizație se mai face și o codificare a legilor. Legislația făcută acum este compusă din 100 de capitole de unde și numele ei stoglav era un fel de cod civil și bisericesc (1551). Mai era de asemenea o instituție destul de ciudată numită Opricnina. Aceasta era un fel de ordin religios având în frunte pe țar și având o organizație separată și o curte a lor proprie. Dar această Opricnina avea numai o formă religioasă, căci de fapt avea un scop polițist. Realitatea era că ea trebuia să apere pe țar și să distrugă puterea nobililor. În mâinile lor se dădeau unele moșii tocmai în regiunile unde nobilimea era puternică și deci periculoasă pentru țar. Pe vremea lui Ivan s'au fă-

cut adevărate expropieri luându-se moșiilor nobili-lor locali dintr'o anumită regiune și dându-se mi-litarilor și trimițându-i tocmai pela Urali pe acei expropiați. Dar toate acestea nu au ajuns să distrugă pe nobili și atunci Ivan a introdus regimul teroarei, de unde i-a ieșit porecla de "cel Groaznic". Se vede bine din domnia lui că a dus o politică bine stabilită, cu scop social din punct de privire intern. Unii din scriitorii de pe vremea aceea - nu trebuie să credem că erau teoreticieni ca azi - au arătat că țarul trebuie să procedeze așa cum a făcut, îndemnându-l chiar să distrugă pe nobili. Insuși țarul arată în niște scrisori ale sale, motivele care l-au determinat să distrugă pe nobili.

Politica externă. In ce privește politica lui externă, de data aceasta Ivan nu mai urmărește pe a înaintașilor, ci în primul rând caută o expansiune spre Răsărit și Sud-Est. Puterea Tătarilor acum era complet decăzută și Rușii iau ofensiva contra lor. Atât hanatul dela Cazan (pe Volga) cât și cel dela Astrahan au fost cucerite. Cazanul a căzut

ușor în 1560. Regiunile acestea au devenit pe dată locuri de colonizare, însă în mijlocul unor populații de neam mongol, căci pe lângă Tătari mai erau și alte popoare mongole aici, ca de pildă Bulgarii din care s'au despărțit cei din sudul Dunării.

La 1564 are loc cucerirea regiunilor dela M. Albă și portul Arhanghelsk, care firește nu reprezenta, ca mai târziu Petersburgul, o fereastră deschisă spre Occident (după expresia lui Petru cel Mare), dar totuși pe aici s'au făcut primele legături cu Apusul. Chiar atunci are loc un tratat de comerț nu prea fructuos pentru Ruși, cu Anglia reginei Elisabeta. De la o vreme se formase în Urali și la Don, o cavalerie locală ce lupta contra năvălirilor tătare, cavaleria Cazacilor. Unii din acești Cazaci, au trecut sub conducerea lui Jermak în regiunea Sibirului, peste Urali așezându-se în țara azi numită Sibera, formând o colonie ce a permis extinderea stăpânirii rușești în aceste regiuni. Dar în afară de aceste cuceriri, Ivan a făcut și o mare efortare pentru a putea să-și creeze o ieșire la M. Baltică.

La Baltica însă nu mai avea de a face cu forțe decadente ca cea a Tătarilor. Vă spuneam că aici se așezaseră Cavalerii purtătorii de spadă. Dar acești stăpânitori ai Livlandei sau Livoniei (în nemțește) erau în mare decadentă. În interiorul Livoniei, era tulburare mare, căci orașele începuseră să se răscoale contra cavalerilor, care deveniseră un fel de seniori feudali ce exploatau pământurile pe care stau. Ei își pierduseră calitățile militare de altă dată mai ales că trecând la luteranism ordinul se desființase, această credință excluzând organizațiile militare religioase.

Conducătorii ordinului desființat, au căutat să se organizeze politic și din cauza nemulțumirilor interne au cerut și ajutor din afară.

Cu ochii asupra teritoriului lor erau de fapt și alții, nu numai Rușii, căci mai erau vecini care doreau o ieșire la M. Baltică. Cum interesele acestor vecini s'au isbit evident că s'au iscat lupte care s'au dat pe teritoriul Livoniei. Vecinii interesați erau Polonia, Suedezii și Rușii.

Prelegerea XVI-a

Miercuri, 9 Febr. 1938

Ivan IV cel Groaznic (continuare)

Războiul cu Polonia. În lecțiunea precedentă am arătat că istoria Rusiei în timpul domniei lui Ivan cel Groaznic, ajunge la lupta pentru Livlanda foarte importantă pentru Rusia, fiindcă o dată cucerită i-ar fi deschis drumul pe M. Baltică. Livonia care fusese stăpânită de Cavalerii purtători de Spadă, era însă râvnită și de alții și spuneam că Polonia și Suedia aveau aceeași dorință ca și Rușii. Cea dintâiu din aceste trei țări, care a reușit să înlăture pe Cavalerii care se desființaseră pe ei însăși trecând la luteranism, a fost Polonia. Sigismund August, în 1557 reușește cucerirea Livoniei. În armata lui se afla un tehnician, care se pare că a condus un corp de oaste în această luptă, ce

ne interesează și pe noi. Este vorba de viitorul domn al Moldovei, Despot Heraclide, care astfel și-a câștigat sprijinul Poloniei pentru a putea pune mâna pe Moldova unde ca domn e cunoscut sub numele de Despot Vodă. Pe la 1563 are loc lupta între cei trei pretendenți ai Livoniei. Ivan reușește la un moment dat să ajungă cu cucerirea până la M. Baltică. Dar în cele din urmă este respins și rămâne numai cu cetatea Polock astfel că ieșirea la mare nu e dobândită. Câțiva ani mai târziu se produce moartea lui Sigismund August cu care se atinge și dinastia Jagelonilor din Polonia (1572). Iar se pune acum problema alegerii unui rus la tronul Poloniei. Ivan își pune candidatura în numele lui sau cel puțin a fiului său Feodor. O parte din nobili erau pentru alegerea lui, însă au intervenit și unele presiuni de afară, ca de exemplu din partea Turcilor, căci Sultanul se temea de unirea Poloniei cu Rusia, din care ar fi ieșit un stat foarte puternic. Și domnul Moldovei Ioan Vodă cel Cumplit intervine în această

chestiune, evident nu pentru el ci pentru Turci. De-
asemenea Apusul nu putea să vadă acest lucru cu ochi
buni. In cele din urmă este ales Henry de Valois
din casa domnitoare în Franța. Acesta domnește nu-
mai câteva luni, căci murind fratele său, regele
Franței, el se întoarce să-și ia tronul ce i se cu-
venea. Astfel este ales ca rege al Poloniei Ștefan
Bathory voevodul Ardealului (1575), care era un
foarte bun militar.

El lasă în locu-i în Transilvania, pe frate-
le său Cristofor Bathory, după care veni Sigismund
cunoscut foarte bine din relațiile avute de el cu
Mihaiu Viteazul. Ștefan Bathory caută să-și pună
talentele sale militare în serviciul ideii de a
respinge pe Ruși, pentru care lucru își pregăti o
armată puternică și bine organizată. El începu o-
fensiva contra Rușilor, dar va fi de scurtă durată
căci domnia lui nu ține decât vreo zece ani.

In 1579 orașul Polock este reluat de Ștefan
Bathori care începe să înainteze în Rusia. Pskowul
care fusese cucerit de Vasile Ivanovici este ase-

diat în 1581 de Poloni, dar nu poate fi luat. Cu toate că armatele Polonilor sunt mai mici, ele totuși fiind mai disciplinate, reușesc să-i bată pe Ruși. Unii istorici socot că înfrângerile Rusiei, în această vreme s'au datorit lipsei de bani necesari pentru întreținerea armatei și mai ales mercenarilor care luptau cu arme de foc. Rușii nu dispuneau de un comerț mare care să le asigure o circulație monetară bogată. De fapt situația aceasta a armatei rusești a continuat mai multe veacuri și adevărata lor armată, în sens modern nu a făcut-o decât Petru cel Mare.

În cele din urmă în lupta dintre Poloni și Ruși, intervine Papa pentru pace. Este trimis ca mijlocitor, un italian iezuit, numit Antonio Possevino, care era un om foarte învățat și bun cunoscător al Orientului, unde făcuse propagandă catolică. El a stat și în Transilvania despre care a scris o carte publicată azi de un istoric ungar Dl. Andrei Vereș.

Cu prilejul vizitei în Rusia ca și Herberstein, el a scris o carte de informație pt. Sf. Scaun despre această țară. În anul 1582 se încheie pacea, la care participă și Suedia pe lângă Rusia și Polonia.

Prin această pace Rusia nu reușește să capete o ieșire la Baltică, căci partea despre Finlanda și Estonia o ia Suedia, Polonia pune mâna pe cea mai mare parte din Livonia și numai o bucată mai mică rămâne Rusiei care deci se dovedise slabă.

În 1584 moare Ivan al IV-lea cel Groaznic, fără să poată să-și atingă scopul înspre Apus, adică să-și facă o ieșire la Baltică.

Legăturile cu Moldova. După ce am văzut aceste lucruri să ne întoarcem înapoi și să vedem care au fost legăturile lui Vasile Ivanovici și ale fiului său Ivan al IV-lea, cu Moldova.

În vremea lor domnesc în principatul moldovenesc mai mulți domni, dintre care doi sunt mai de seamă: Bogdan al III-lea fiul lui Ștefan cel Mare (1504-1517), care a urmat în urma tatălui său,

imediat, și după Ștefăniță Vodă avem scurta și glorioasa domnie a lui Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) tot un fiu - dar nelegitim - al lui Ștefan cel Mare.

În ce privește pe Bogdan, știm că el a trimis niște solii la Ivan și ele au trecut pe la Tătari. Nu știm însă dacă a fost cumva o înțelegere cu Rusia. Bănuim că da, căci în 1509 când a avut loc lupta între Poloni și Moldoveni, a avut loc și o luptă între Ruși și Poloni. Cunoaștem cauza luptei lui Bogdan cu Polonia. El - Bogdan - voia să se căsătorească cu sora regelui Poloniei și pentru această căsătorie, cedase Polonilor Pocuția cucerită în ultimii ani de domnie de Ștefan cel Mare.

Murind regele Alexandru cu care se făcuse învoiala aceasta și venind la tronul Poloniei Sigismund, acesta nu vrea să mai recunoască înțelegerea făcută de Alexandru, nu admite căsătoria și nici Pocuția nu vrea să o restituie. Bogdan caută să se răsbune și astfel în 1509 el pătrunde în Polo-

nia, ajungând până la Lemberg cu prădăciunile. Faptul că în acelaș an izbucnește și războiul dintre Rusia și Polonia, ne face să credem că va fi existat o înțelegere a lui Bogdan cu Moscova, cu toate că nu avem propriu zis știri documentare în această privință.

În orice caz, din documentele ce avem se vede clar că cel puțin pe vremea lui Petru Rareș legăturile cu Moscova au fost strânse. În legătură cu aceasta am scris eu un articol în volumul "În memoria lui Vasile Hârvan" Buc. 1934, intitulat "Petru Rareș și Moscova".

Se constată că politica lui F. Rareș urmează în unele privințe pe a lui Ștefan cel Mare, dar se deosebește de ea în altele.

Dorința lui Petru Rareș era de a stăpâni Po-
cuția și aceasta nu numai pe baza zălogului dat lui
Petru Mușat și Alexandru cel Bun, dar și faptului
că erau nobili ortodoxi, poate și coloni românești
care preferau stăpânirea Moldovei, celei poloneze.

Aceasta îl apropie de politica lui Ștefan ca și intervenția în politica Ardealului.

Știți că în vremea asta Ardealul e turburat de luptele dintre Ioan Zapolia, regele ales de nobilimea ungară și Ferdinand de Habsburg fratele lui Carol. Petru Rareș intervine cu armata sa și în urma victoriei dela Feldioara capătă pe lângă cetățile tatălui său, Rodna și Ungurașul și chiar Bistrița, vestita cetate săsească îi este dată dar aceasta se răscumpără ca un însemnat tribut. Deosebirea de politica lui Ștefan este îndrăzneala lui fără margini ce a lipsit tatălui său.

În timp ce Ștefan da lupta numai după ce aranjase lucrurile în așa fel încât să fie aproape sigur de izbândă, și totdeauna pe teritoriul său, Petru Rareș nu s'a sfiit deloc să treacă granița și să se lupte chiar la câmp deschis. Dar forțele lui erau mici și sfidarea aceasta a dușmanului a reușit să facă din mai toți vecinii lui adversari, care unindu-se contra lui l-au înfrânt. Prin politica lui chibzuită niciodată Ștefan nu a dat prilejul

dușmanilor să-l atace uniți cu toții. Cu fiecare s'a luptat pe rând ceea ce n'a izbutit să facă Rareș. Fiul lui Ștefan, cu alte cuvinte n'a fost un diplomat ca tatăl său. După lupta dela Feldioară, se întoarce imediat contra Poloniei cucerind în 1530 Po-cuția. Dar în 1531 în fața generalului I.Tarnowski, inferior în tehnica luptei și în artilerie, Petru Rareș este învins.

În colecția actelor "Tomiciene" - "Acta Tomiciana" e o colecție de acte din cancelaria Poloniei din vremea când cancelaria acesteia era condusă de P.Tomicki, care a pus pe secretarul cancelariei Gorski să facă la începutul fiecărui volum (care cuprindea actele unui singur an așezate în ordin cronologică) o introducere cu caracter cronicăresc, arătând în ea evenimentele ce s'au petrecut în acel an - Górski observă că Petru Rareș, în 1530, a trimis solii săi la Moscova. Bănuiți de Poloni, solii nu au fost lăsați să treacă, totuși ei au reușit să ajungă la marele cneaz pe care l-au atârnat

contra Polonilor, trecând pela Tătar. Prin aceasta Petru Rareș voia să facă pe Ruși să nu încheie pace cu Polonia, pentruca astfel să-și asigure el stăpânirea Pocuției. Din solia lui la Moscova făceau parte o mulțime de boieri, între care, Dima vistiariul, Guzmici, Alexandru Cârje, Petre Uricarul, etc. In letopisețul țarului Vasile, care era scris oficial, se spune de această solie a lui Petru, că cerea într'una din ele "ca marele împărat al Moscovei să-l miluiască și să-l apere împotriva regelui polon și marelui cneaz litvan." Deci cronicile rușești cunosc și amintesc pe larg legăturile Moldovei în această vreme cu Moscova. Vă amintiți că Ștefan cel Mare a câștigat pe ortodoxii din Pocuția de partea lui. In vremea lui Petru Rareș, lucrurile apar mai clare. Regele Poloniei dă un act prin care confiscă toate satele și moșiile boierilor din Pocuția și le dă lui Tarnowski, motivul fiind că aceștia au trădat țara. Ei fiind de rit rutean au trecut de partea "infidelului nostru Petru domnul Moldovei."

Pocuția este totuși cucerită de Poloni în 1531, dar ei nu s'au mulțumit numai cu atât, ci au continuat lupta până în 1538, când Soliman Magnificul a făcut o expediție în Moldova, care a determinat pe boierii înspăimântați, să-l părăsească pe Petru Rareș.

Acesta se vede silit, nemai având ce face, să fugă în Ardeal. În 1537, pe când se pregăteau să atace Moldova, Polonii, ca să aibă mână liberă, au încheiat pacea cu Rușii. Avem rapoartele rusești ale acestei păci din care se văd legăturile lui Petru cu Rusia. Suntem în epoca minoratului lui Ivan al IV-lea. Iată răspunsul Rușilor la propunerile de pace polone, care dovedește existența unei alianțe ruso-moldovenesti; Boierii epitropi declară Polonilor că acceptă pacea,..."însă marele cneaz a făgăduit lui Petre voevodul moldovenesc să-l apare și să-l ajute și să nu-l lase, încheind pace cu regele". Deci ei cer ca regele "să încheie cu Petru Voevod o încetare de luptă pentru o vreme oarecare"

(Deci armistițiu). O relație a primirei solilor litvani de către boierii ruși din 3 Februarie 1537 ne dă următoarele amănunte extrem de interesante: "Cneazul Mihail Jurievici a spus: Vă este cunoscut, domnilor, că Ștefan Voevodul Moldovei a fost în iubire și în legături de rudenie cu marele cneaz Ivan, bunicul domnului nostru și domnul nostru l-a ajutat și a stat pentru dânsul. Iar pe fiul său Pe- tre voevod, l-a ajutat și l-a miluit tatăl domnu- lui nostru, marele gosudar Vasili și acum marele nostru gosudar Ivan îl miluește pe Petre voevod și Petre voevod slujește gosudarului nostru. Și acum, cu voia lui Dumnezeu, se face pace și bună înțele- gere între domni noștri. Stăpânul nostru ne porun- cește, deci să vă spunem: regele Jicmont să facă pace și cu Petre Voevod și domnul nostru va trimite pe omul său la Petre Voevod pentru ca să trimită el soli la Jicmont pentru pace. "

Și solii (poloni) au spus: Domnilor, boierilor, nevorbiți din partea domnului vostru de Petre domnul Moldovei, fiul lui Ștefan și spuneți că

domnul vostru l-a luat sub protecția lui și că slujește domnului vostru...., dar noi n'avem nicio poruncă în solia noastră pentru această treabă! Dar cu toate că...."boierii (ruși) au stat tare și au stăruit pentru domnul Moldovei"...totuși Polonii au refuzat să-l primească să participe la acest tratat și pe Petru Rareș.

În cele din urmă Rușii siliți de împrejurările interne poate au încheiat pacea și fără domnul Moldovei. Știți cum Petru Rareș în cele din urmă părăsit de toți, s'a refugiat în Ardeal la cetatea Ciceiuului pentru ca apoi, în 1541, să capete, din nou tronul Moldovei. Și în această de a doua domnie a lui se constată legături cu Moscova, care sunt cunoscute din cronicile rusești. Este vorba de cronica zisă patriarhală, fiind făcută din ordinul patriarhului Nikon în sec. XVII. Aceasta vorbește de o solie din 1543 care era compusă din Cârstea Vladovici pârălabul, Petre Cârșovici logofăt și Ivan Ștefanov visarul.

Aceasta sosește la Moscova la 8 Noembrie:

"Și s'au închinat marelui împărat solii din partea voevodului și l-au rugat să-i dea ajutor să se răscumpere dela sultanul turcesc, căci sultanul turcesc l-au alungat din țara lui Moldova și voevodul vroia să meargă către tine, către marele împărat, la Moscova, dar i-a fost cu neputință să treacă. Turcii și Tătarii de Crâm i-au prădat țara și era deasemenea în războiu și cu regele (Poloniei), și el a plecat în Țara Ungurească, iar din Țara Ungurească s'a dus să se închine sultanului turcesc, ca să-i înapoieze domnia în Moldova și sultanul turcesc l-a miluit, i-a înapoiat două părți din țara Moldovei, iar a treia parte a luat-o sultanul pentru sine, precum și trei sute de mii de zloți roșii, pe lângă darea pe care i-o dă anual. Iar marele împărat (al Moscovei) să-l miluiască și să-i dea ajutor ca să se răscumpere, căci și mai înainte încă l-a miluit și l-a ajutat." Acest pasagiu cere câteva lămuriri. Întâiu se spune că Petre Rareș ar fi avut de gând

să se refugieze la Moscova și să se pună mai degrabă sub protecția țarului, dar drumul i-a fost tăiat. Evident că n'a putut să treacă la Ruși fiindcă Polonii despărteau statul moldovenesc de cel rusesc și deci nu erau să-l lase. În ce privește împărțirea Moldovei în trei părți din care două sunt restituite lui Petru Rareș, iar a treia este oprită de sultan, ea privește Bugeacul, pe care Turcii îl rețin, ocupându-l împreună cu Tighina numită acum Bender, fiind aduși aici Tătarii,

În legătură cu aceste relațiuni cu Rusia ale lui Petru Rareș, avem de amintit aici și un alt fapt interesant.

Un oarecare scriitor rus se prezintă la curtea țarului după ce stătuse la aceea a lui Petre Rareș. El se numește Ivan Peresvietov și a scris în rusește o lucrare cu titlul "Despre Petre, voevodul Moldovenilor". În această lucrare el încearcă să dea sfaturi țarului, cum să guverneze, arătându-i că pentru a avea siguranță în domnie, el trebuie să fie "groaznic", să fie autocrat, căci astfel boie-

rii îl vor asculta. Prin urmare, în această epocă, avem de a face cu unii teoreticieni ai autocratiei. Este o lucrare pamflet, contra nobilimii. Dece însă a intitulat-o el așa ? Se pare că Peresviétov nu prea era un om îndrăzneț. Dacă ar fi spus Țarului direct aceste lucruri, ar fi fost neprotocolar și atunci el întrebuințează un mod indirect. Spune că a fost la Petru Rareș care este foarte priceput - după cum se știe - și ascultat de toți. El, spune că a și discutat cu voevodul moldovean, care l-ar fi întrebat dacă în Rusia este dreptate și cum el i-ar fi răspuns că nu prea este, Petre i-a zis că unde hu este dreptate, nu este nimic bun. Și ca să-i dovedească aceasta, Petru a căutat în cărți filosoficești și i-a arătat dece a căzut Constantinopolul, unde nu mai era înțelegere. Este puțin sigur că acest sfat i-a fost dat de Petre, care se pare îi servea doar de paravan. Că a fost la curtea domnului Moldovei e adevărat, dar că aici se găseau cărți filosoficești ce erau întrebuințate, asta mai

puțin se apropie de adevăr.

În vremurile care urmează după Petre Rareș, legăturile cu Moscova sunt numai sporadice și este ușor de înțeles de ce. Pe când Ștefan și Bogdan, și Petru Rareș, au avut o politică ce a putut merge până la acțiuni de ofensivă, domnii ce au urmat au fost prea slabi pentru ca să-și poată trasa ei singuri o politică externă și să aibe legături cu Rusia. Ei au intrat în sfera turcească aproape complet. Totuși se mai găsesc unele legături sporadice pe vremea lui Al. Lăpușneanu, care domnește după cum știți de două ori 1552-1561 și 1563-68. Domnia lui corespunde cu aceea a lui Ivan cel Groaznic la Moscova. Din această vreme avem o scrisoare a papei Pius al IV-lea, către Lăpușneanu din 28 Aprilie 1560. În ea se spune așa "...Intrucât am auzit că ești în mare prietenie cu ducele (cneazul) Moscoviților, te îndemnăm să sfătuești ca să înceteze războiul cu regele Poloniei și mai degrabă să se îndrepte împotriva dușmanilor creștinătății." (Re-

vista Catolică, II, 1913 p.181).

Suntem deci în 1560, tocmai în epoca în care începe conflictul pentru Livonia și prin urmare papa îi cerea să nu atace pe Poloni și Litvani. Interesant este că papa socotește că domnul Moldovei, în baza prieteniei cu Ivan, ar putea să-l facă pe acesta să pornească în contra Turcilor. Totuși războiul a izbucnit căci se pare că Ivan nu prea a ținut seamă de această prietenie.

Dar avem acum și legături culturale. Pe lângă legăturile proprii circulau la Moscova și legiuiri bizantine. Acestea au circulat traduse în slavonește și la noi. Cunoscându-se acest lucru, țarul s'a adresat lui Alexandru Lăpușneanu cerându-i să-i trimeată și lui un manuscris al legiurii lui Matei Vlastares (un foarte mare legislator bizantin din sec. al XI-lea).

Pentru aceasta era nevoie de o traducere, dar încă de un lucru. Articolele legiurii erau așezate alfabetic și pe specialități, adică cele ce priveau pe plugari spre exemplu erau la litera cu care se

determina în grecește această noțiune, etc. Când s'a tradus în slavonește nu s'a mai păstrat ordinea. Ivan a cerut ca cineva din Moldova să așeze capitalele în slavonește în ordine și în adevăr Alexandru a însărcinat pentru aceasta pe un cărturar destul de cunoscut, pe episcopul Macarie de Roman, cel care a scris și o cronică a domniei lui Petru Rareș, fiilor lui și începutului domniei lui Al. Lăpușneanu, imitată ca stil după Manasses.

În fruntea manuscrisului azi la Lemberg se spune "Io Alexandru Voevod din mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Moldovei am binevoit domnia mea cu a noastră bună voință cu inimă curată și luminată și am trimis această carte numită Pravila Mare a sfinților Părinți drept credinciosului cneaz și marelui țar a întregii Marii Rusii, Ivan Vasilievici în anul 7069 (1560) Septembrie 18".

O altă însemnare la sfârșit arată cine e autorul. Mai amintim acum pentru a termina legăturile Moldovei cu Rusia, și de vremea lui Ioan Vodă

cel Cumplit care a domnit între 1572-74. El a trimis o solie la Moscova și ni s'a păstrat conținutul ei. Se spune că Ioan Vodă a fost căsătorit cu fiica lui Simion de Suzdal, cu care a avut un fiu. El trimite pe Isăia episcopul de la Rădăuți să-l caute pe fiul său în Rusia. I s'a răspuns că a murit și Țarul îi spune că are la el un boier Teodor, pe a cărei fiică să o ia domnul Moldovei în căsătorie. Lucrul acesta n'a avut loc însă, fiindcă s'a întâmplat că în 1574 au început luptele lui Ioan cu Turcii, lupte ce au adus sfârșitul groaznic al Domnului Moldovei.

După cum se vede după Petru Rareș legăturile sunt sporadice.

---000---

Prelegerea XVII-a

Luni, 11 Febr. 1938

Cultura românească în veacul al XVI-lea

În una din lecțiunile precedente am vorbit de cultura în epoca de la Kiev până la năvălirea Tătarilor. După aceea am trecut la evenimentele politice, ducându-le până la 1584 când moare Ivan cel Groaznic. Înainte de a trece mai departe cu cercetarea evenimentelor politice, să ne oprim puțin și să arătăm câte ceva și despre cultură, începând de unde am lăsat acest capitol în lecțiunile precedente și ducând-o dealungul sec. al XV-lea și al XVI-lea.

Observații generale. Epoca aceasta este cu totul deosebită din punctul de vedere al influențelor externe, de aceea dela Kiev. Legăturile cu Bi-

zanțul făcea în vremea kieviană să fie și legături strânse în domeniul cultural nu numai în celelalte laturi ale vieții rusești. Acum Bizanțul căzuse în mâinile Turcilor și pe lângă aceasta se produse și un fel de izolare a Rusiei de popoarele vecine. Influențele vin mai greu. În cultură în vremea aceasta se constată că subiectele religioase care dominau în epoca kieviană sunt continuate, dar cu mai multă originalitate. Situația politică a Rusiei se oglindește perfect în literatura din această vreme.

Acum Rusia devenise un stat întins, un stat mare și puternic și aceasta a influențat mult asupra culturii, căci acum - cum e și firesc - societatea are o concepție mai înaltă de rolul pe care Rusia îl va avea în lume. Aceasta face ca viitorul să fie întrevăzut în culori frumoase și astfel apar unele lucrări de profeție, în care se arată acest rol al viitorului ce va fi jucat de Rusia, a cărei clasă nobiliară, boierii, devin în această vreme simpli slujitori ai țarului. Și cum totul acum este în slujba sau în jurul țarului, tot așa și litera-

tura vremii va gravita în jurul acestuia. La începutul acestei epoci, cele mai multe lucrări sunt copii sau prelucrări după opera din vremea trecută.

Cronicile, Istoriografia este continuată și ea în vremea aceasta. Baza lucrărilor istoriografice de acum este la toate vestita cronică a lui Nestor, fie luată mai pe larg fie rezumată. Cronicile următoare nu sunt decât o continuare a acestia. Deaceea a fost copiată în foarte multe exemplare, ce s'au găsit la diferitele mănăstiri unde s'au alcătuit cronici. În secolul XV, există un număr foarte mare de asemenea cronici. Dintre ele cea mai însemnată este aceea scrisă la mănăstirea Inveriei, al cărei nume îl poartă, este vorba de "Voskresenskaia Lietopis". Această cronică ce povestește în general evenimentele sec. XV fiind continuată și în sec. XVI, cuprinde pe larg viața lui Ivan al III-lea contemporanul lui Ștefan cel Mare. În ea sunt pasagiile pe care le-am citat referitoare la conflictul dintre Ioan Albert și Ștefan cel Mare, în care domnul Moldovei este arătat în cele mai frumoase culori în

timp ce regele Polohiei este privit ca un om înșelător care prin viclenie voia să-l ia pe Ștefan pe neașteptate și să-l înlăture din Moldova. Ceeace este interesant de amintit este că la sfârșitul acestei cronici se găsesc anexate două cronici scurte referitoare la istoria Moldovei și la aceea a Lituaniei. În cronica Moldovei Domnii dinainte de Ștefan sunt arătați pe scurt; Ștefan are o domnie descrisă pe larg în această cronică, și cu aceasta se și termină. Acest adaos la "Voskresenskaia Lietopis", nu este decât un rezumat al cronicelor moldovenești. Important este faptul că rezumatul acesta are la început un pasagiu care nu se află în letopisețele noastre. Acesta poate să fi fost pe vremea aceea și la noi, dar probabil s'a pierdut. În acest pasagiu se vorbește de originea poporului român. Acesta spune cronicarul se trage din doi frați anume Roman și Vlahata.

Cei doi frați sunt întruchiparea celor două state ale neamului român: Vlahata ar fi eponimul

Vlahilor sau Moldo-Vlahilor, deci al Moldovenilor, iar Roman ar fi strămoșul Muntenilor, al ~~Țării~~ ^{Țării} Românești. ~~Faptul acesta are un interes cu totul deosebit fiindcă arată conștiința~~ că aceste două ramuri sunt de aceeași origine.

~~Ideia această se va desvolta~~ mai târziu la cronicari, dar este interesant că începe de pe acum, cu toată ce este dată sub forma de legendă. Se pune însă întrebarea dacă acest rezumat de cronică a fost scris la noi sau în Rusia? La această chestiune nu se poate răspunde cu siguranță, e probabil să se fi scris la noi.

O altă întrebare este aceea care se pune în legătură cu faptul ~~care a determinat pe Ruși să introducă acest rezumat de cronică în letopisețul lor.~~ Faptul acesta este probabil în legătură cu înrudirea dintre dinastia din Moldova cu cea din Rusia. Tot aceasta probabil este și explicația cronicei litvane, ce este și ea la sfârșitul letopisețului acesta rusec. Se știe că Ivan al III-lea

era înrudit și cu Litvania, fiica sa fiind căsătorită cu marele duce Alexandru.

Un alt letopiseț pe care-l mai amintesc este cel din vremea lui Vasile care îi poartă chiar numele. Tot numărul acesta așa de mare de cronici, a fost adunat în sec. al XVII-lea din ordinul patriarhului Nikon.

Această compilație este cunoscută sub numele de "Cronica lui Nikon" sau "Letopisețul patriarhal."

Călătoria lui Nikitin în India. Tot din vremea aceasta mai avem o lucrare destul de interesantă; este vorba de un raport de călătorie al unui oarecare Atanasie Nikitin. Acesta a făcut o călătorie în cursul căreia a trecut pela Tătari, prin Caucaz, apoi prin Persia în India și de aici înapoi prin Arabia la Constantinopol de unde a ajuns iar în Rusia. Această călătorie a lui Atanasie Nikitin a avut loc între 1466-72 și este intitulată "Călătoria lui Atanasie Nikitin în India". Este

scrisă în limba rusă sub formă de Jurnal. În acest jurnal de călătorie Atanasie înseamnă tot ceea ce văzuse în cursul călătoriei sale.

Se formase deja o tradiție în literatura rusă în legătură cu acest fel de scrieri, căci din epoca kieviană avem acea călătorie la Sf. Munte pe care am amintit-o.

Este însemnată călătoria lui Atanasie în India și pentru faptul că este făcută înainte de călătoriile ~~Europenilor~~ apuseni în aceste regiuni. Vasco de Gama abia în 1498 va ajunge în India.

Nikitin vorbește ca un om curios de a afla lucruri noi. Spune spre exemplu că acolo a văzut oameni negri care umblau desbrăcați și se mirau de ei că sunt albi când i-au văzut. Spune deasemenea că nu au o singură credință ci sunt vreo 80 de secte din care cea budistă e mai însemnată și încearcă să arate în ce constă credința în Budha. Vorbește și de mahomedani și credința în Mahomet. E un spirit neorganizat dar foarte curios care este

totuș important fiindcă ne aduce la cunoștință lucruri de toate felurile din locurile vizitate pe care altfel nu le-am fi putut cunoaște.

Și după Nikitin s'au mai făcut călătorii de acestea și vom vedea mai târziu când vom ajunge să vorbim despre vestitele călătorii ale lui Miclescu în sec. XVII-lea, care a fost tocmai în China din ordinul țarului. Tot din vremea aceasta sunt și acele anecdote traduse în limba rusă și care circulau în nemțește în Apus, despre cruzimile lui Draculea, care nu este altul decât Vlad Țepeș.

Influența greacă. Epoca lui Ivan cel Groaznic e caracterizată însă și prin altceva. Acum încep să vină în Rusia, așa cum se întâmplă și în țările celelalte ortodoxe, călugări greci. Ei erau mai ales dela Sf. Munte și veneau în diferitele țări ortodoxe după ajutor pentru mănăstirile care acum erau în mâinile Turcilor și deci nu mai aveau venituri pentru întreținerea călugărilor și a școalelor de pe lângă ele. Multă vreme s'au întreținut din țările noastre. Încă din timpurile lui Vlaicu

din Muntenia și fiilor lui Alexandru cel Bun din Moldova, țările noastre au dat ajutoare bisericilor dela Sf.Munte. In Rusia au început să vie din sec. al XVI-lea și acești călugări au fost primiți bine de țari. Călugării greci erau foarte mulți oameni culți, deaceea unii au fost opriți de țari ca traducători sau pentru alte îndeletniciri culturale și religioase. In felul acesta ei au putut să-și dea seama că numai Rusia era aceea care ar putea să vie în ajutorul creștinătății ortodoxe. In vremea aceasta singurul stat ortodox liber, era Rusia; celelalte toate se găseau sub stăpânirea Turcilor, așa că sprijinul ce îl dăduseră altă dată mănăstirilor ortodoxe din Orient nu mai putea fi dat și acum. Firește că de acum toți ochii ortodoxilor s'au îndreptat către tronul țarilor mai ales că ei și-au luat și titlul de Cezar (țar) în baza dreptului de moștenire a stăpânirii la Bizanțul cu care se făcuseră rudă prin Sofia Paleolog ajunsă cneaghină la Moscova, drept în baza căruia s'a urmat ideia în cultura, a celei de

a treia Romă. Cu alte cuvinte ideia aceasta se caracteriza așa: prima Romă era fosta capitală a Romanilor, Roma Italiei, centrul culturii în antichitate. De la o vreme acest centru al lumii a trecut din Apus în Răsărit la Constantinopol - a doua Romă deci - care însă e cucerit de Turci. Prin ideia de moștenitori ai imperiului Bizantin, statul rusesc era un continuator indirect măcar al acestui imperiu și Moscova deci ar fi fost o a treia Romă. Ideia de a ajunge un imperiu ca acestea două ale Romei vechi și al Constantinopolului, cea de a doua Rusă, ridică la o situație mai înaltă rosturile statului rusesc. Se ajunge la ideia, pe care acești Greci o susțineau și ei firește, că rostul celei de a treia Rome este de a mântui pe ortodoxi de stăpânirea păgânilor, de a strânge în jurul Rusiei aceste state ortodoxe acum lipsite de libertate. Ideia aceasta a fost foarte mult discutată. Unii istorici socot că ea este datorită exclusiv acestor Greci care făceau intensă propagandă în favoarea ajutorării ce-

lorlalte popoare ortodoxe, de către Ruși; alții din contra socot că Rușii însăși au început să-și dea seama de rolul lor, fără să fi intervenit Grecii cu propaganda lor în acest sens. Printre Grecii aceștia este unul cu un rol destul de însemnat și caracteristic pentru credința lor, este Maxim Grecul de la mănăstirea Vatopedi. Acesta a mers și în Italia și din ordinul Patriarhului a venit și în Rusia pentru a revizui diferitele manuscrise ale cărților sfinte ce urmau să fie tipărite aici. El însăși a fost un poligraf, căci a scris foarte mult, mai mult de 154 de manuscrise firește nu toate originale, ci cu traduceri, imitații sau diferite adaptări, cu toate la un loc, au putut ajunge la această cifră. Are subiecte variate în lucrările lui, spre exemplu: "Despre patriarhul care este sub Turci", "Despre luterani", "Laudă lui Dumnezeu pentru izbânda contra Tătarilor", "Laudă pentru episcopul din Tver". Sunt unele dintre ele cu un caracter apocrif. În Rusia Maxim Grecul, a avut de luptat cu cei mai iscusiți clerici ruși mai ales în ceea ce privește felul în

care vroia el să se facă Sinodul, de aceea a fost acuzat și socotit ca eretic, ceea ce a atras, în 1551, condamnarea și trimiterea lui la mănăstire.

Tiparul în Rusia. În legătură cu acest Maxim este introducerea tiparului în Rusia. În Europa arta tiparului începuse în sec. al XV-lea (1450) și primele cărți tipărite au fost în limba latină. Pe încetul, făcându-se litere slavone, s'a putut tipări și în limba slavă. Una din cele mai vechi tipărituri în limba slavă bisericească este din 1496, un molitvenic tipărit de Macarie la Cetinic fosta capitală a Muntenegrului. La noi tiparul este de asemenea de vreme introdus. La începutul sec. al XVII-lea, în 1508 adică pe vremea lui Radu cel Mare avem tipărituri în Muntenia.

Sunt istorici care cred că Macarie din Cetinie ar fi venit cu matrița lui în Țara Românească pe motivul că și pe cel dintâi meșter tipograf de la noi l-a chemat tot Macarie. Cred că Macarie acesta din Muntenia nu este una și aceeași persoană cu cel

din Cetinie. Nu avem de loc dovezi hotărâtoare, cu care să susținem identitatea de persoane în această chestiune, în afară de nume care nu poate fi un argument. Puteau să fie o mulțime de oameni cu acest nume.

În Rusia, dată fiind lipsa de legături cu Apusul, tiparul s'a introdus mult mai târziu ca la noi. Abia în 1564 se tipărește prima carte un Apostol, care are la începutul lui postlanie în care se arată cum a fost făcut. Cea de a doua tipăritură este un ceaslov din 1565. Această tipografie însă, nu a funcționat multă vreme. Conducătorul ei era un rutean din Lemberg anume Ivan Teodorof care fiind chemat la Moscova, i s'a dat sediu la "_____"
casa tipografiei, o casă de stat, în care a lucrat. Din cauza unor conflicte ce au loc între el și cei de care depindea, el este silit să fugă și se oprește în Ucraina la Ostrog; trage la cneazul Constantin de Ostrog care l-a pus să tipărească în 1581 Biblia în slavonește, lucrare ce a fost foarte răspândită nu numai la Ruși, dar și la noi. Tipărirea

acestei Biblîi a fost un eveniment în literatura religioasă slavă.

Domostroi. Dintre lucrările literare ce s'au scris în vremea lui Ivan al IV-lea una e caracteristică pentru vremea aceea se numește "Domostroi" adică "Rânduiala casei". Ea este atribuită ~~călugărului~~ Silvestru, dar în realitate acest Silvestru nu a scris decât o parte, începutul, restul fiind făcut de alții mai târziu. Este mai mult un manual de bună purtare, se aseamănă, deși într'o formă mai largă, cu vestitele "Invățăături" atribuite lui Neagoe Basarab. Are însă un caracter mai mult utilitar, decât o morală înaltă. Spune spre exemplu să nu te îmbeți, că poți să cazi și să te lovești rău și să-ți murgărești hainele și nu să nu faci acest lucru fiindcă este nedemn și imoral. Sar, bărbatul este în drept să-și bată neasta, dar să facă aceasta acasă la el, ținând-o de mână și nu în public. Deasemenea în legătură cu țarul spune că întrucât există un împărat al cerurilor care trebuie respec-

tat, avem datoria față de țară, de a-l cinști fiindcă este reprezentantul pe pământ al împăratului cecesc. Mai departe arată care sunt datoriile fiilor față de părinți și ale acestora față de fii, și continuă cu observații de acestea de educație mai ales religioasă. Sunt însă și pasagii de igienă și medicină.

Corespondența lui Ivan IV cu cneazul Kurbskiĭ

În epoca aceasta, pe lângă lucrările ce le-am văzut, mai există și din cele de natură politică. Vă amintiți de lucrarea lui Peres Victor în care îi dă sfaturi țarului Ivan al III-lea cum să domnească, și cum să distingă nobilimea pentru a domni absolut, punând aceste sfaturi în gura unui principe înțelept pe care el l-a ales în persoana domnului Moldovei, Petru Rareș. Din mulțimea celorlalte lucrări, mai interesantă este "Corespondența lui Ivan al IV-lea" cu cneazul Kurbskiĭ". Acest cneaz fusese unul din credincioșii lui Ivan. De la o vreme Kurbskiĭ a căzut în dispoziție și a fugit în Litvania profitând de prilejul ce i s'a ivit într'una din luptele

cu aceștia. El a căutat să-și justifice această trădare și-i scrie o scrisoare lui Ivan, în care îi spune că ceea ce l-a făcut să fugă este purtarea lui Ivan față de el și de nobili în special, la care scrisoare Ivan îi răspunde și el. Aceste ~~scrisori~~ care oarecum erau publice pentru a fi cunoscute de toți sunt în număr de șase: patru ale lui Kurbskij și două ale lui Ivan, fiind trimise între anii 1563-1572. În scrisorile cneazului se vede cum acesta sprijini drepturile nobilimei, răpite de țar, care nici măcar nu-i mai lua pe aceștia ca pe cei dințaiu sfetnici; iar din ale țarului se desprinde justificarea conducerii absolute pe care o instituise-
ră țarii la Moscova. Ca formă și stil deosebirea dintre aceste scrisori este foarte mare. Kurbskij era un nobil foarte cult, întrebuintează citate din scriitori latini, având întorsături de stil care amintesc retorica apuseană. Țarul e mai simplu și prin aceasta mai natural. Cneazul Kurbskij a scris în afară de aceste scrisori, și un fel de scurtă

istorie a Țarului Ivan, care natural nu este decât un pamflet la adresa acestuia, în care arată persecuțiile și mijloacele întrebuintate de țar pentru a aduce în mizerie nobilimea rusă. Ivan al IV-lea nu este decât un om iubitor de cruzimi și de sânge, după părerea lui.

Arta. Să spunem acum și câteva cuvinte despre artă în vremea aceasta. Acum vechea artă cu caracter bizantin se stinsese. Dar la Moscova se simțea o nouă strălucire, căci și statul nu mai era cel dinainte.

Ivan al III-lea a fost un mare clăditor care pentru construcțiile sale a adus meșteri tocmai din Italia și vă amintiți cum unii dintre aceștia au fost odată opriți în Moldova de Ștefan cel Mare. În epoca lui Ivan al IV-lea, clădirile devin mai mari, mai luxoase și dintre ele, ca monument caracteristic este biserica Sf. Vasile din Moscova clădită între 1555-1565, în amintirea cuceririi Cazanului. Este o biserică măreață, cu nouă altare cu cupole și cu o serie de loggii, o clădire într'un

stil baroc rusesc.

Prin stilul baroc s'a înțelege în Italia stilul în care este o exagerare a ornamentalului, în dauna liniilor fundamentale ale clădirii, prin urmare o îngrămadire a podoabelor. Numele a fost dat de la acela al unui artist italian Baroccio. Acest monument este prototipul bogăției și puterii Rusiei din aceste vremuri.

Ceeace formează însă un titlu de glorie prin originalitatea lor al Rusiei din aceste timpuri, este arta icoanelor. Până la căderea Novgorodului, se dezvoltă o artă a icoanelor, de cea mai mare frumusețe. Spre deosebire de cele bizantine, care erau schematic și pline de răceală, acestea erau mai naturale, mai omenești, prin culori, prin expresia feței sfinților, etc. A făcut chiar o școală această artă și icoanele maiestrilor ei au ajuns până în mănăstirile noastre. Marea majoritate a iconarilor ce le făceau este necunoscută, anonimă. Dintre cei cunoscuți cel mai vestit este Andrei Tublov din Novgorod. Icoanele acestea pe lângă scene religioase

au și scene profane luate de exemplu din luptele dintre Suzdal și Novgerod, sau Novgorod și Moscova, etc. Una dintre cele mai frumoase este icoana care reprezintă închinarea Novgorodienilor, Moscovei.

După căderea Novgorodului, arta iconografiei își schimbă sediul; ea trece la Moscova unde deasemenea ia naștere o școală în această artă.

În această epocă sunt de observat execuții mai slabe și cu unele influențe ale renașterii italiene, împrumutate grație pictorilor aduși din Italia. Această artă se dezvoltă mai mult în veacul al XVI-lea și dintre icoanele lucrate acum ca și din cele din școala novgorodiană, ajung și în mănăstirile noastre.

---000---

Prelegerea XVIII-a

Miercuri, 16 Febr. 1938

Boris Gudunov

Fedor Ivanovici (1584-1598). Ivan al IV-lea care a murit în 1584 din numeroasele sale călătorii - a fost căsătorit de șase ori - a avut trei fii și anume pe Ivan, pe Fedor și pe Dimitrie. Cu Ivan s'a întâmplat o adevărată tragedie. Știți cum voia să conducă statul rusesc țarul Ivan al IV-lea. El voia ca toate drepturile politice să fie în mâinile sale, adică să aibă o conducere absolută și atunci când cineva ar fi încercat să se opună imediat era pedepsit, ceea ce i-a atras de altfel denumirea de cel Groaznic. Având o discuție cu tatăl său tânărul Ivan îndrăsnise să-l contrazică și bătrânul, care izbutise să înlăture orice opoziție, a ridicat bățul și l-a lovit, lovitură care însă a provocat

moartea fiului său. După această faptă, mult l-a plâns el pe Ivan și lucrul acesta ne arată că în ultimii ani Ivan al IV-lea ajunsese la furii prea mari și nestăpânite. Celălalt fiu Feodor, era un om puțin inteligent și tot atât de lipsit de energie și inițiativă. Însă și soții străini, în special cei englezi ni-l arată ca pe un degenerat. Ultimul fiu Dimitrie, datorită și mamei sale, era mult iubit de țară, totuși mama sa Maria Bagaia, n'a putut obține dela țar domnia pentru fiul său. Domnia o căpătă Fedor, iar Dimitrie împreună cu mama sa fură înlăturați la o moșie Ugliš, unde era supravegheați. În tot timpul domniei sale, Fedor n'a avut cuvânt hotărâtor în treburile statului rusesc. Timp de 15 ani el numai a figurat pe tronul Rusiei. După moartea lui Ivan se nasc turburări între boieri, din cauza rivalității ce făcu să se nască unele partide, care fiecare doreau să conducă. La un moment dat Nikita Romanov, înrudit cu țarul, a avut o oarecare influență. După moartea lui a urmat la conducerea treburilor statului, cumnatul lui Feodor, care era

căsătorit cu Irina Gudunov, sora lui Boris Gudunov. Familia Gudunov, cu toate că era o familie destul de bogată, era rău văzută de ceilalți boieri, care o disprețuiau, mai ales pentru faptul că la origine se trăgea din Tătari, care se creștinaseră. Boris, care era un om foarte bogat, cu multe moșii, avea și o clientelă numeroasă, care de fapt l-a susținut și l-a ridicat până la treapta cea mai înaltă. În curând el ia titlul de mare boier și ajunge adevăratul conducător al Rusiei. Toate soliile care veneau în Rusia lui Feodor, treceau de fapt pe la el. Avea în mâna lui atât politica internă cât și pe cea externă, era un adevărat regent.

În timpul domniei lor, Rusia s'a bucurat de o perioadă de liniște și înflorire. Dar cu toate acestea s'au adus de către istorici acuzații lui Boris Gudunov.

Figura lui este foarte discutată și aceasta datorită unui fapt care i se reproșează. Este vorba de moartea lui Dimitrie. Acesta și mama lui fuseseră

depărtați la moșia Uglis și aveau o curte de nobili nemulțumiți care sperau să-l aducă la tron, Feodor neavând copii. Nemulțumiții mereu atacau pe favoritul Boris, care la rândul lui avea o serie de agenți la curtea din Uglis, care-l informau. S'a întâmplat că în 1591 Dimitrie a fost găsit pe neașteptate mort, în împrejurări nefirești, turbure și nesigure. În legătură cu moartea lui Dimitrie îndată au apărut mai multe versiuni. Cea oficială arată că Dimitrie jucându-se, din nebăgare de seamă s'a isbit rău și a murit, din care pricină Maria Nagaia avea să fie pedepsită și a fost chiar trimisă la o mănăstire. Altă versiune din contra arată că el a fost ucis din ordinul lui Boris Gudunov. Mai exista o altă versiune după care Dimitrie ar fi murit de inimă; dar toate aceste versiuni nu au împiedicat cum vom vedea, ca mai târziu să apară un Dimitrie fals, căci o altă versiune socotea că n'ar fi fost omorât ci a fugit și s'a ascuns scăpând astfel de cei care-i vroiau moartea. În ce privește această chestiune e greu să ne

dăm o părere care să fie sigură. Unii istorici cum este de pildă Karamuju, îl socotea pe Boris Gudunov ca un uzurpator, luând drept bun acuzația ce i-a fost adusă acestuia în legătură cu moartea lui Dimitrie.

Istoricii mai noi cred că Boris nu a fost un criminal. Argumentul este că el a fost un bun gospodar, un om de inimă, inteligent cu care nu se potrivește o asemenea faptă. Ca istoric nu pot decât să spun că un asemenea argument pe bază psihologică este un lucru cam riscant, care nu poate fi definitiv. Nu se poate ști ce este în fundul sufletului omenesc. Când interesele o cer, oameni cu sufletul cel mai bun pot să recurgă la fapte care de dreptul să ne uimească sau să ne îngrozească.

Aceste controverse în care ce de obicei sunt izvoare interesate și deoparte și de alta, nu pot duce la un răspuns hotărâtor. Oricum s'ar fi petrecut lucrurile, însă, fapt cert este că prin moartea lui Dimitrie și a lui Feodor care nu a avut copii, s'a stins familia domnitoare a Rusiei, în 1598.

Boris Gudunov (1598-1605). Acum se adună un sobor și cei mai înalți boieri și clerul și-au spus că singurul membru din familia domnitoare care a mai rămas este văduva lui Feodor, Irina și cum femeile nu puteau domni, a rămas să fie ales țar frațele ei, asa încât Boris devine acum țar și de drept nu numai de fapt cum fusese până acum. Prin instalarea lui Boris, vechea dinastie a lui Rurik, a încetat de a mai domni în Rusia. Este adevărat că au existat foarte mulți urmași cu pretenția de a se trage din Rurik, în Litvania ca și în Rusia, dar Boris reușește totuși să pună și oficial mâna pe tron. El mai domnește încă 7 ani, de data asta singur, dela 1598 - 1605. Ni s'a păstrat actul de alegerea lui ca țar. al Soborului în care se arată motivele ce au determinat alegerea lui. Imediat se ridică o serie de pamflete care circulau în manuscris, la adresa lui Boris, care era acuzat că a pus mâna pe tron printr'o crimă. Cu toate acestea, acum în vremea lui Boris, s'au făcut mari progrese economice.

Acum valoarea monedei crește foarte mult.

S'a făcut o socoteală prin care s'a constatat că venitul țării pe vremea lui Ivan al III-lea era de 60.000 de ruble, dar acum pe vremea lui Boris, el a ajuns suma de 230.000 de ruble. Acum s'au făcut primele corăbii rusești care au pătruns pe Baltica și care navigau mai ales pe fluviile rusești, cu deosebire pe Neva. În timpul lui Boris, socotind și epoca în care era numai ca un fel de regent, în vremea lui Feodor, Rusia s'a bucurat de oarecare pace din partea vecinilor. Au fost numai câteva lupte fără importanță cu Suedezii pentru drumul la Baltică, dar care nu au reușit.

Legăturile cu Mihai Viteazul. În vremea aceasta are loc o cruciată pentru alungarea Turcilor din Europa - întrebuițez termenul de cruciată pentru orice alianță făcută contra Turcilor - cunoscută și importantă pentru noi, căci la ea a luat parte și domnul Țării Românești, Mihaiu Viteazul. A fost pornită această cruciată din inițiativa rusei,

de către Rudolf al II-lea, împăratul Germaniei. Au mai fost atrași la această cruciată domnul Moldovei Aron Vodă, Sigimund al Ardealului și cel mai important prin faptele lui de vitejie, Mihai Viteazul. În afară de aceștia au mai aderat și câteva state italiene, Parma, Modena, Milan și se făceau sforțări diplomatice pentru a fi câștigate și Polonia și Rusia. Polonii n'au vrut însă să participe din cauza rivalității cu familia Habsburgilor, iar Rusia nici ea n'a intrat în această cruciată, fiindcă situația ei geografică era departe de a-i produce îngrijorări din partea Turcilor. Nu atrăgea nicăeri nu numai țările noastre, dar nici M. Neagră și deci nu avea nici un interes să facă un războiu din care nu avea ce câștiga.

Cu toate acestea Boris a avut o serie de legături cu Mihai Viteazul, dar care n'au dus la o alianță sau o luptă contra Turcilor, totuș sunt destul de interesante. Apropierea de Mihai a lui Boris, era în oarecare măsură determinată de vechea riva-

litate dintre Polonia și Rusia, cu toate că între ele nu a fost o luptă propriu zisă pe vremea lui Boris. Atitudinea Poloniei în politica externă hotărâra sensul politicii externe a Rusiei, care nu putea fi decât contrarie. Mihai Viteazul era un adversar al Polonilor, care l-au considerat totdeauna ca aliat al Habsburgilor și nici odată nu l-au despărțit de ei cu toate că el a încercat o apropiere de Poloni. În vremea asta în Polonia era cavaler Zamoiski, rudă prin soție cu Bathoreștii din Ardeal. Ucidea lui Andrei Bathory a fost socotită, de Poloni, ca o lovitură la adresa lor. Deasemenea cucerirea Moldovei a fost pusă pe acelaș plan, căci aici era domn Ieremia Movilă, vasalul și supusul lor. Se pare că Mihai Viteazul a avut planuri ofensive contra Poloniei. Rutenii din Ucraina, acel Constantin Ostrog, care a tipărit Biblia, au avut legături trainice cu Mihai Viteazul. În vremea aceasta au seseră loc noi turburări produse de Rușii din Polonia. Ei fuseseră siliți să iscălească un act de unire cu catolicii, la Brest-Litovsk prin care re-

cunoșteau unirea cu biserica romană, un act care poate fi asemuit cu cel din 1700 al Ardelănilor. Acest lucru a provocat o mișcare de protest, în care răsculații sperau în ajutorul lui Mihaiu Viteazul, așteptat ca un Mesia de Ruteni ca și de Boris chiar al Rusiei. Prin urmare aceste evenimente trebuiau să apropie pe Mihaiu și pe Boris. Polonii bănuiau că a fost chiar un tratat tainic de împărțire a Poloniei între ei. Este sigur însă că un asemenea act n'a existat. La 1595 se afla o solie rusă la Praga unde rezida de obicei împăratul Rudolf al II-lea, când au sosit și elui Mihaiu Viteazul, care le-au spus și lor de izbânda contra Turcilor. În 1597 Mihai cerea voie Polonilor ca să lase niște soli ai săi să treacă spre a se duce la Ruși ca să ceară ajutorare pentru ~~restaurarea bisericilor arse de Sinan Pașa.~~

Polonii au permis trecerea acestei solii care avea în fruntea ei pe episcopul de Buzău Luca. Acesta era din Cipru și era un om cult, știa și italianeste. În Iulie 1597 Luca din Cipru este primit la Moscova de Boris și Feodor. Ni s'a păstrat

și scrisoarea alcătuită de Boria în numele lui Feodor.

Ni se arată că solia a fost primită cu multă bucurie, că Moscova îl va ajuta pe Mihai cu care vrea să fie prietenă și deaceea îi trimete o sumă de bani care să-î servească nu numai pentru biserici dar și pentru a-și strânge armată cu care să lupte contra păgânului. Se știe că pe vremea lui Mihai armata în mare parte era alcătuită din mercenari care erau cei pricepuți în mânăuirea armelor de foc. Aceștia trebuiau însă plătiți și una din cauzele căderii lui Mihai a fost tocmai lipsa de bani pentru întreținerea mercenarilor.

Incă odată, în 1599, se mai întâlnesc solii lui Boris cu ai lui Mihai. Întâlnirea aceasta este la Praga unde venise solia lui Boris, în frunte cu un oarecare Atanasie Vlasiev, iar a lui Mihai, cu Petru Armeanul, Petre Grigorovici. Acesta era din Lemberg și a scris și o carte despre cucerirea Ardealului de Mihai, dar care nu ni s'a păstrat. Solia rusă felicită pe Mihai ai cărui soli răspund și

ei din partea domnului lor, spunând că Dumnezeu să-l țină pe țar. Cu toate acestea o alianță n'a fost totuși cu Rusia..

Când a căzut Mihaiu, în urma loviturilor lui Basta și Zamoiski care l-au pus în situația de a părăsi Principatul său și s'a dus la Praga, solii poloni arată că Rușii sunt consternați și speriați de întorsătura lucrurilor, ei sunt gata să se împace cu Polonii, care-l învinseseră pe domnul român. Vedem de câtă considerație și câtă nădejde puseseră până și Rușii nu numai vecinii asupriți, în geniul militar al lui Mihai.

Înființarea patriarhiei rusești. În ce privește situația internă a Rusiei în vremea lui Boris, sunt două fapte care trebuie amintite. În primul rând este înființarea Patriarhiei rusești care s'a făcut pe vremea când Feodor trăia, adică la 1592 și în al doilea rând situația țăranilor.

Rușii erau într'o vreme în care începuseră să-și dea seama de puterea și mărimea lor și au

socotit că din punctul de vedere al religiei lor, e bine să nu mai fie dependenți de Constantinopol. Ei au socotit că pe lângă cele patru Patriarhii de până acum și care toate erau sub Turci s'ar putea înființa și o a cincea la Moscova, care astfel ar fi singura liberă. La 1586 când Patriarhul Antiohi⁷ei a venit la Moscova după ajutoare, i s'a cerut ca să intervieve pe lângă ceilalți pentru înființarea patriarhiei din Moscova. Ioachim Patriarhul Antiohi⁸ei a propus însă altceva decât înființarea unei a cincea patriarhii, și anume a zis el că ar fi mai bine să fie mutată cea din Antiohia la Moscova. Cum lucrurile nu se puteau aranja, atunci, când patriarhul din Constantinopol Ieremia se afla la Moscova, este sechestrat și în cele din urmă se admite cererea Rușilor. În actul de înființare sunt iscăliți cei patru Patriarhi și diferiți prelați din Orient. Printre ei este și mitropolitul Moldovei Gheorghe Movilă. Cel dintâiu Patriarh al Rusiei, este Iov care deci conducea a cincea patriarhie, autonomă și autocefală. Cu ocazia trecerii lui Ieremia dela

Constantinopol spre Rusia prin Moldova, de unde a luat iscălitura lui Gheorghe Movilă, vă amintesc faptul că acum s'a făcut urcarea în scaun a lui Ștefan fiul -dintr'o căsătorie morganatică- lui Petru Șchiopul ce îl lua astfel coregent. Acesta însă n'a putut domni căci Petru Șchiopul a fost silit de Turci să fugă din Moldova și a murit în Tirol.

Edictul pentru serbi. Cea de a doua chestiune referitoare la țărani este foarte interesantă. În 1597, Boris dă un act în care toți serbii sunt legați de pământ. Aceia care au fugit de pe o moșie pe alta, pot fi reluați când vor fi găsiți într'un termen de 10 ani. După 10 ani se face o prescripție după care nu mai pot fi urmăriți. Acest fapt a dat naștere la multe discuții. Mulți istorici au socotit că Boris a întemeiat în Rusia, ceea ce se numește "adscriptio glebae". Din cercetările istoricilor mai noi se vede că actul nu avea o importanță așa de mare. Corolarul serbiei, acela

după care șerbii nu se mai puteau muta după o moșie pe alta e anterior actului său, numai că nu era legiferat. El n'a făcut decât să legifereze o stare de fapt.

Termenul de 10 ani în care puteau fi urmăriți fugarii, mai târziu a fost mărit la 15 ani.

În istoria noastră, prin comparație s'a făcut legătura cu așezământul lui Mihai Viteazul. Istoricii aceștia ca de pildă Bălcescu, au spus că Mihai a legat pe șerbi de pământ.

Am arătat că aceste două așezăminte, al lui Mihai și al lui Boris, de fapt nu înseamnă legătura cu pământul a șerbului.

În urma cercetărilor lui C.Giurescu, s'a arătat că acest așezământ al lui Mihaiu a fost dat în urma jafurilor Turcilor care au făcut pe șerbi să fugă pe unde credeau că sunt mai bine apărați.

Dupăce Sigismund Bathory veni cu ajutor și lucrurile se restabiliră, Mihai se găsi în fața la foarte multe cereri ale boierilor pentru căutarea

șerbilor care ar fi produs turburări. Atunci el a dat actul prin care a hotărât cum să fie căutați. Adaog că motivul principal al legării țăranului de moșie a fost de ordin fiscal, fiindcă nu mai avea cine plăti dărilor, căci pământul nu putea produce decât dacă era lucrat, iar oamenii fugind atunci nu mai era cine să-l lucreze și moșia nelucrată nu mai putea plăti birul.

Pentruca să nu piardă statul, atunci s'a luat hotărîrea ca să-i facă să stea pe loc pe acești țărani fugari. Nu mai împrejurările au dus la aceste acte atât în Rusia cât și la noi; nu trebuie să credem că Mihai și Boris s'ar fi sfătuit între ei în ce privește aceste acte.

Domnia lui Boris în Rusia se termină în 1605 și odată cu el familia îi este înlăturată dela tron. Epoca ce urmează este cunoscută ca epoca turbure din istoria Rusiei din cauza neînțelegerilor ce se invesc pentru alegerea urmașului.

Prelegerea XIX-a

Miercuri, 23 Febr. 1938

Epoca turbure (1605-1613)

Cauzele turburărilor. Epoca de după moartea lui Boris Gudunov, în istoria Rusiei este una din cele mai ciudate și interesante mai ales pentru numeroasele aventuri ce le conține. Este epoca turbure sau tristă a istoriei Rusiei (СМЯТНОЕ ВРЕМЯ) Sunt o serie de evenimente care se urmează foarte repede într'un timp scurt, numai de 8 ani. Diferite aventuri de necrezut aproape. Fapte de adevărat de eroism alături de altele aproape ridicole. Trebuie să arătăm că motivele care le-au provocat sunt mai multe. În primul rând este dispariția dinastiei, care acum se stinge, pe de altă parte pofta unora dintre nobili de a pune ei mâna pe conducere. Dar pe

lângă asta mai este și un spirit extraordinar de aventură datorit armatei atât celei rusești cât și celei polone. În special Cazacii care erau o armată neregulată ce luase naștere la granițele Poloniei, în regiunile des călcate de Tătari. Și în Rusia se născuseră asemenea armate de Cazaci, care până la un timp au corespuns scopului înființării lor. Erău organizați după sistemul tătăresc și făceau ca și aceștia raiduri cu scopul de a anihila puterea Tătarilor. Dela o vreme aceste miliții neregulate de Cazaci au început să aibe acțiuni ~~nunai~~ asupra Tătarilor, dar și în interiorul țării lor. În Polonia sau în Rusia, începuse să prade. Au venit și la noi mai ales după moartea lui Ioan Vodă cel Cumplit, când au adus diferiți pretendenți, cum a fost Ioan Potcoavă, care avea o putere extraordinară, încât rupea potcoava în mâini, de unde și numele de Potcoavă pe care i l-au dat.

Indată s'au născut pretendenți la tronul Rusiei pe care acești Cazaci îi susțineau.

O altă cauză ce nu trebuie uitată este aceea provocată de Ivan cel Groaznic. Știți cum acesta înăbușise orice pretenție a nobilimei; puterea lui cum era și firesc, a produs o revoltă care a mocnit până acum, când a răbufnit cu toată puterea. E de adăogat o ultimă explicație a acestor turburări.

Polonia în sec. al XVII-lea era o țară în care nobilimea începuse să facă ceea ce vroia. Autoritatea regelui nu mai exista, el fiind un exponent al voinței nobililor. Nobilimea dela graniță cu deosebire, era aproape independentă, Fără să se sinchisească de cineva, ei făceau ce vroiau, nedându-se înapoi chiar dela expediții de pradă. Sunt cunoscute expedițiile în Moldova ale ginerilor lui Ieremia Movilă, expediții care au fost destule și în Rusia.

Falsul Dimitrie (1605-1606). Incă înainte de moartea lui Boris se svonise că Dimitrie nu murise. Asasinatul dela Ugliș despre care se făcuseră diferite presupuneri n'a fost decât o camuflare și Dimitrie trăia. In felul acesta terenul era preparat

pentru apariția moștenitorului. Este sigur că nobilii adversari ai lui Boris au pregătit acest svon până s'a găsit un fals Dimitrie care a apărut în 1605, ultimul an al domniei lui Boris. Cine era acest Dimitrie? Aproape nici un istoric nu se mai îndoește azi că era un Dimitrie fals. Dar adevărata personalitate care se ascundea sub acest fals nu se cunoaște. Adversarii lui au spus că ar fi un oarecare Grigorie Otrepiev, un fost călugăr fugit din mănăstire, care acum se dă drept Dimitrie, fiind recunoscut de unii nobili care aveau interes de a răsbuna pe țar. Identificarea istorică modernă, a ajuns la concluzia că într'adevăr a existat un călugăr Grigorie Otrepiev, dar acesta nu are nici un amestec cu falsul Dimitrie. Acest pretendent învățase în Polonia, dar nu păstrase decât o spoială de cultură, căci se vede din scrisorile lui că făcea greșeli de scris și expresiune. Ajungând dela o vreme în Polonia, falsul Dimitrie a început să facă diverse promisiuni nobililor ca să-l ajute să pună mâna pe tron. Unul dintre acești nobil este și Wisznowiecki

ginerele lui Ieremia Movilă. Mai în urmă el a intrat în legătură cu un nobil de seamă Gheorghe Mnischeh. Acesta avea o fată numită Marina pe care i-a promis că o va lua în căsătorie dacă îl ajută. Polonul s'a convins și l-a luat cu el la curtea polonă, unde l-a prezentat dietei pentru a fi ajutat. Dieta și regele n'au primit însă. Ioan Zamoiski, marele cancelar, care a luptat cu Mihai și care era un om foarte cult, - studiase în Italia - a spus referitor la chestiunea ajutorului lui Dimitrie, că e un fel de comedie a la Plaut (acesta are comedii în care servitorii se dau drept stăpâni lor). Totuși Mnischeh l-a ajutat și falsul Dimitrie în fruntea unei armate de strânsură a năvălit în Rusia, dar Boris l-a înfrânt. Cum Boris moare, lucrurile încep să se complice, căci fiul său Feodor este minor. Dacă Fedor izbutea să se înscăuneze atunci se stabilea dinastia familiei Gudunov la tronul Rusiei. Lucrul acesta nu-l voiau nobilii nici în ruptul capului și deaceia ei au declarat îndată că acest aventurier este adevăratul urmaș și

aproape fără luptă Dimitrie cel fals a intrat în
Moscova. Foarte interesante sunt dovezile (e s'au fă-
cut ca să se convingă lumea că el este cel adevărat.
Au fost aduși nobili care-l cunoșteau ca să jure că
este el. Intre aceștia au fost aduși și nobilul Va-
sile Suiski și mitropolitul Filaret Romanov. Vasile
Suiski era unul dintre nobilii cu care Boris guver-
nase țara și el a asistat la uciderea lui Dimitrie,
decă declarația lui avea mare valoare. Atât el cât
și mitropolitul au declarat că îl recunosc pe Dimi-
trie, care de fapt n'a murit atunci când s'a crezut
acest lucru. Nu numai atât, dar pentru mai deplină
crezare, a fost chemată și mama lui Dimitrie, Maria
Nagaia acum călugăriță cu numele de Marfa sau Mar-
ta și ea a declarat că acesta este fiul ei Dimitrie.
In felul acesta falsul Dimitrie este instalat în
scaun și domnia lui începe în 1605. Dar abia s'a sta-
tornicit în scaun și îndată Fedor fiul lui Boris moa-
re în împrejurări prielnice pentru țar - ceea ce
înseamnă că e asasinat. Indată încep nemulțumiri. In

primul rând, boierii care l-au adus, nu vroiau să fie sub stăpânirea unui țar autoritar. Ei socoteau că puterea trebuie să fie a lor și că de fapt Dimitrie nu le servise decât ca să scape de familia Gudunov.

Dar se mai produseseră și turburări religioase. Cât stătuse în Polonia falsul Dimitrie trecuse la catolicism și căută să aducă în Rusia catolici. Patriarh numise pe un anume Ignatie care de fapt era un catolic, numai de formă ortodox. Căsătoria lui cu Marina adusese o mulțime de catolici, ceea ce a determinat o reacțiune contra catolicilor și în speță contra Poloniei, căci Poloni erau acești catolici dela curtea lui Dimitrie. Erau cei care-l susținuseră. Legăturile cu Polonia sunt strinse și Dimitrie le spune că îndată ce se va întări în scaun, le va da ajutor Polonilor, contra dușmanilor lor, și mai ales pentru eliberarea creștinilor de sub Turci. N'a putut să-și îndeplinească gândul, căci în noaptea de 16-17 Mai 1606 este omorât. Din măcelul ce a avut loc în această noapte, nu a scăpat decât soția sa Marina.

Tarul Vasile Suiski (1606-1610) și al doilea fals Dimitrie. Acum rămânea să se găsească un nou stăpânitor. În fruntea boierilor se ridicase tocmai Vasile Suisky acel care-l recunoscuse pe Dimitrie ca cel adevărat. De data aceasta, împreună cu Marfa Nagala, el retractează fără rușine declarațiile făcute sub prestare de jurământ, arătând că numai din cauza silei au trebuit să declare astfel. Partizanii lui, fără să mai întrebe pe nimeni, fără să se mai adune Zemski sobor - adunarea generală a statului-l-au proclamat țar. Pentru a nu lăsa nicio urmă de îndoială că țarul fals Dimitrie a fost un impostor, Vasile Suiski aduce osemintele adevăratului Dimitrie, ucis la Ugliș. Dar toate acestea sunt zadarnice. Nu după multă vreme apare un alt Dimitrie. Alegerea lui Șuiski a provocat foarte multe nemulțumiri interne, dar mai ales externe. Faptul că Polonii fuseseră uciși cu prilejul masacrului din noaptea de 16-17 Mai era să ducă la un războiu cu Polonii. Vasile a încercat să se scuze în fața Polonilor, care au primit aceste scuze, deocamdată aceasta numai datorită faptului că

stăteau rău din punct de vedere financiar. Intre altele solul lui Vasile spune în raportul lor "Domnul Munteniei este supus Turcului și-i plătește tribut, ca și mai înainte".

În realitate Rușii se interesau de situația din Țara Românească, dorind să vadă dacă mai era pe tron Mihaiu Viteazul. Polonii le spun că acum nu mai este decât un domn supus Turcilor.

Între timp o serie de orașe s'au răsculat ca spre pildă orașul Astrahan și pentru a fi liniștite a trebuit să intervie armata. Cazacii mereu, la rândul lor, susțineau pe alți pretendenți. Pe neașteptate s'a svonit că Dimitrie a scăpat din masacrul din 1606. Ceva lămurit nu este nimic, dar fapt cert este că un nou personajiu apare, fiind cunoscut în istoria Rusiei sub numele de al doilea fals Dimitrie.

Acesta era și mai puțin cult decât primul și deci și mai puțin posibil. Se pare că era un cazac ~~inventat de opoziția în contra-partidei care ridica-~~ se pe V. Șuiski la putere.

Îndată acest de al doilea fals Dimitrie și-a

strîns în jurul lui destui aventurieri și s'a așezat cu ei în mu de parte de Moscova, la Tușino. Cum această localitate devenise un centru al oamenilor fără căpătîiu, iar el era un impostor i s'a mai zis în cronici și banditul dela Tușino. Reuși să ajungă la tron dar de data asta, la 1608, mama lui Dimitrie n'a mai vrut să vină să-l recunoască, dar a venit soția celui din-tîiu Dimitrie - Marina. Aceasta a spus că acesta este soțul ei și a acceptat să trăiască împreună. Țarul Vasile văzând că o mare parte din armată și boieri sunt de partea lui Dimitrie a făcut apel la străini și a chemat pe Suedezi în ajutor. În adevăr o armată a acestora sub generalul La Gardie a intrat în Rusia.

Războiul cu Polonia. Dar intervenția aceasta a atras și pe Poloni, astfel că dintr'un războiu civil evenimentele se transformă într'un adevărat conflict cu vecinii, căci și Polonia și Suedezii doreau teritoriile rusești.

Sigismund III Vasa, regele Poloniei - era adversarul Suedezilor și se bătuse chiar cu ei cu toa

că era din familia domnitoare a Suediei; voise să domnească și în Polonia și în Suedia, dar Suedezii n'au primit aceasta - cu o parte din sfetnicii săi pun la cale un plan măreț. Anume, ei spuneau că dintre statele slave Polonii erau cei mai înaintați și deaceea trebuia stabilită o hegemonie a ei asupra celorlalte. Această hegemonie ar atinge maximum prin unirea Rusiei și a Poloniei, ceea ce ar pune capăt și veșnicului conflict dintre ele. Sigismund pretindea deasemenea că el are mai multe drepturi la tronul Rusiei. Aceasta fiindcă el se trăgea prin mamă din Jagelloni care erau înrudiți cu Rușii. Rușii deci ar avea în el un urmaș al fostei dinastii. O parte din Poloni însă erau de altă părere. Atunci ei spuneau că regele Sigismund, înconjurat de iezuiți nu va fi primit cu bucurie de ortodoxi și deaceea ar fi mai bine ca un fiu al său, care ar putea pentru aceasta să treacă la ortodoxism - să fie pus la Moscova. N'ar fi fost deloc rău dacă s'ar fi căsătorit chiar cu o ortodoxă, inspirând prin aceasta mai multă încredere. Cel hotărât pentru aceasta era fiul mai mare al lui

Sigismund, anume Vladislav.

Susținătorul acestei păreri era Stanislas Zółkiewski; acesta era un mare general, un foarte abil tactician al acestei vremi. El a întreprins o expediție în Rusia care n'are egal decât în cea a lui Napoleon, dar nu cu soarta acesteia. El ajunge ușor cu armata până la Smolensk pe care-l asediază, dar orașul era foarte puternic întărit. Armata poloneză se împarte atunci în două: regele rămâne să asedieze orașul, iar Zółkiewski trimisese vorbă Marinei, că ea fiind polonă să părăsească pe Dimitrie și să se întoarcă la Poloni. Marina însă îi trimete răspuns că după ce a fost de două ori țarină a Rusiei, nu înțelege să devină o simplă poloneză și deaceia îl însoțește pe Dimitrie la Kaluga unde avu aceeași soartă cu el. La 4 Iulie 1610 se dă lupta hotărâtoare la Klusîn în care Polonii au ieșit învingători datorită artileriei și tacticei lui Zółkiewski și pentru prima oară armata polonă cucerește Moscova. Țarul Vasile e trimis la mănăstire, iar o parte din nobili

trec de partea Polonilor și cer pe Vladislav ca țar - acesta avea numai 10 ani.

Nobilimea îl proclamă țar pe Vladislav de Vasa și o mare solie rusă pornește la Poloni să-l ceară țar și să arate condițiunile în care-l primesc. În primul rând cereau ca să nu se atingă de religie. În vremea asta Sigismund ataca Smolenskul dar nu poate să-l ia. El răspunde solii, că nu admite ca fiul său să fie țar, ci el înțelege să păstreze tronul rusesc pentru a-l ocupa el. Ceeace a făcut Zólkiewski la Moscova el, Sigimund nu înțelege să ție în seamă și cu atât mai puțin va respecta condițiunea referitoare la religie. Această atitudine a lui Sigismund face pe Ruși să se întoarcă nemulțumiți și încearcă iarăși să reziste. Cetatea Kitaigorod - cetatea chineză - cade în mâna Polonilor. Armata rusă din Smolensk rămâne mai departe asediată (asediul a ținut 1 an și 6 luni), dar în acelaș moment armata polonă care rămăsese în Moscova cucerită, este la rândul ei asediată de Ruși și rezistă 1 an și 9 luni. Acum se pro-

duce o deșteptare națională în Rusia. Ea pornește de la orașele de pe Volga mijlocie în special de la Nijni-Novgorod. Expedițiile armatei strânse de orașele acestea nu le vom povesti, la început fiind și unele înfrîngeri. În cele din urmă sub conducerea cneazului Pojarski miliția lui reușește să refacă situația. Era alcătuită din orășeni și nobilimea mică și ea a fost aceea care a refăcut Rusia.

Între timp Smolenskul cade în 1611 în mâinile Polonilor iar Novgorodul în cele ale Suedezilor. Trei armate au fost pornite pentru despresurarea asediaților din Kremlinul Moscovei. În cele din urmă, în 1612 Sigismund pornește personal să-și scape armata din Moscova.

Zółkiewski, dezavuat de rege, refuză să ia parte. Armata polonă din Moscova era într'o situație disperată. Cronicarul spune că atât sufereau de foame, încât au ajuns să roadă niște pergamente scrise, ce fuseseră găsite în fundul Kremlinului. Se plăteau opt galbeni o pisică și cincisprezece galbeni un câine.

Puțin înainte de sosirea regelui garnizoana polonă se predă. În iarna anului 1612 Sigismund este silit să se retragă din Rusia. De astă dată retragerea poate fi asemuită cu aceea a lui Napoleon. Însfârșit Rusia a putut să-și libereze capitala grație armatei lui Pojarski. Acum este chemat Zemski sobor în care intrau orășeni, egumeni, reprezentanți ai clerului, nobili, pentru alegerea unui țar.

Alegerea țarului Mihail Romanov (1613). Alegerea a căzut asupra fiului mitropolitului Filaret Romanov, care se afla acum prizonier la Poloni, cași fostul țar Vasile Șuiski. Fiul său se numea Mihail Romanov. Mihail Feodor Romanov nici nu a fost de față la alegerea sa care a fost făcută în anul 1613. Cu el se începe dinastia Romanovilor, care a stăpânit timp de 300 de ani în Rusia. Se zice că cu prilejul alegerii o parte din nobili ar fi strigat, „să-l alegem pe Mișa, căci cu el o să putem să facem ce vrem”. S'a trimes o delegație, după alegere, la el, care să-l anunțe și să-l aducă dela moșia sa la Moscova. La început el a refuzat, dar a fost amenințat chiar

cu blestemul bisericii și a trebuit să primească. Primul lucru pe care l-a făcut a fost trimiterea Cazacilor la graniță. Se încheie după aceea un tratat cu Suedezii, care renunțau la stăpânirea asupra Novgorodului, dar rămăneau cu stăpânirea țărmurilor Baltice.

Mai greu era lucrul cu Polonia, Vladislav care acum avea 16 ani, nu vroia să renunțe la tronul Rusiei și de aceea pornește o expediție contra lor în 1616. Expediția însă, nu are niciun rezultat și în urma ei se încheie pacea dela Dewlin 1618. Prin această pace, Cernihorul, Smolenskul și toate cuceririle făcute pe vremea lui Ivan al III-lea și a lui Vasilie, de la Litvani, erau pierdute de Ruși și recăpătate de Poloni. Cu toate aceste pierderi însă, rezultatele acestei epoci turburi sunt la un loc un succes pentru Rusia. Sunt un succes pentrucă Rușii care prinseră pe dușmanii lor chiar în Moscova în urma înfringerilor suferite, izbutise până la cele din urmă, să rămână liberi. Se spune că Sigismund ar

fi plâns amarnic că nu a putut uni pe Ruși cu Polonii și deci nu și-a putut îndeplini gândul său, de a pune capăt adversității dintre cele două state.

Prizonierii din Kremlin fură liberați și printre ei era și fratele fostului țar Vasile Șuiski, care dus în Polonia, nu s'a mai întors în Rusia. În schimb a fost liberat din Polonia mitropolitul Filaret Romanov, pe care Mihail îl face Patriarh, aducând astfel în mâna familiei Romanov și conducerea supremă a vieții religioase pe lângă cea politică. Prin aceasta se începe o perioadă nouă, de stabilitate în istoria Rusiei. Cu Romanovii a început iar vechea tradiție a Rusiei de a căuta legături cu Apusul a cărei cultură se încearcă de această familie, a fi introdusă și în Rusia.

---000---

Prelegerea XX-a

Luni 28 Februarie 1938

Mihai Romanov (1613-1645) și Alexie

Mihailovici (1645-1676)

Mihai Romanov. Politica internă. Ajunsesem cu istoria Rusiei la ridicarea pe tronul acestei țări, a unei noi dinastii, aceea a Romanovilor. Vă aduceți aminte cum spuneam că s'a ridicat în scaun, la 1613, în acele vremuri turburi, cel dintâiu Romanov, care a fost țarul Mihail zis Feodorovici, după numele de mirean al tatălui său care călugărindu-se a luat numele de Filaret. Acesta ajunsese mitropolit și cu prilejul amestecului Polonilor în treburile Rusiei, fusese luat prizonier în Polonia, unde a stat vreo 6 ani, până după 1613, când, intervenind înțelegerea dintre Ruși și Poloni, el a fost eliberat. Intorcându-se în Rusia Filaret Romanov, al cărui fiu Mihail

era acum țar, este ales în scaunul de Patriarh al Rusiei.

Domnia lui Mihail Romanov, în general este caracterizată prin două fapte mai importante. În primul rând este importanța cu totul specială pe care o are în treburile Rusiei Patriarhul - care se datorește firește faptului că Filaret era tatăl său, din care cauză rolul important jucat de acesta, nu va duce la niciun conflict cu țarul. Când însă legătura de rudenie dintre țar și conducătorul bisericii va dispărea prin moartea Patriarhului, atunci se vor naște neînțelegeri atât de însemnate, încât am putea să le asemănăm în oarecare măsură cu lupta dintre "Papii și Impărați".

Al doilea fapt însemnat din timpul domniei lui Mihail este în legătură cu conducerea internă a statului său. Anume, mai toate deciziile care se iau până pe la mijlocul sec. al XVII-lea, nu se iau numai de țar ci și de sfatul adunării poporului, Spuneam că în Rusia, pe lângă Duma, care era adu-

narea sfetnicilor țarului era și un Zemski sobor, adunarea generală a țării.

În vremea lui Ivan cel Groaznic, Zemski sobor nu mai fusese deloc convocat, fiindcă acesta a domnit ca un țar absolut. Acum însă, când țarul nu venea la tron pe baza unor drepturi moștenite, ci era ales de nobili dintr'una din familiile aristocratice, acum când pentru a conduce ca un Ivan al IV-lea, ar fi trebuit alte lupte pentru impunerea absolutismului, Zemski sobor, care-l alesese pe țarul Mihail, începe să fie convocat și consultat mereu pentru anumite chestiuni ce priveau conducerea statului. De obicei era convocat numai atunci când era nevoie de sfătuire în privința unor chestiuni grave. Cum însă la începutul domniei lui Mihail erau o mulțime de asemenea chestiuni, era o vreme în care aproape totul trebuia reorganizat, de fapt Zemski sobor a funcționat continuu până la 1622. Mihail s'a servit deci o bucată bună de vreme de ajutorul acestui sfat în prima parte a domniei lui.

În interiorul statului, problema cea mai impor-

tantă era restabilirea ordinii, pentru care lucru se cerea numai decât înlăturarea Cazacilor. În al doilea rând se impunea refacerea domeniilor țarului, care cu ocazia tulburărilor de până acum, fuseseră încălcate de către diferiți boeri. Din corespondența, care ni s'a păstrat, dintre țar și Zemski sobor, se vede clar această operă de pacificare, de reorganizare a statului, întreprinsă de Mihail Romanov. De câte ori adunarea ezita în legătură cu anumite chestiuni, țarul îi trimetea câte o scrisoare prin care îi cerea să lucreze mai repede și să nu mai zăbovească în luarea hotărârilor. Ba câte odată, când se supăra de încetineala cu care se lucra, el aducea aminte adunării, cum a fost silit să se facă țar de către adunare și de aceea acum, aceasta este datorare să-l ajute la conducerea statului. În scrisorile acestea vedem că este un limbajiu cu totul deosebit de al lui Ivan. Dar tot atât de clar se vede din domnia lui Mihail, că pe măsură ce se întărea țarul, în mod fatal absolutismul de altădată, tindea să reînvieze.

În ce privește această epocă de reorganizare,

ea privește și administrația statului, care acum devine mixtă, în sensul că în diferite orașe, târguri, provincii, etc., conducerea o aveau deoparte funcționarii trimiși de la curtea țarului, dar pe de altă parte, ei trebuiau să colaboreze cu cei aleși de localnici. Acest lucru va dura până la Petru cel Mare, care va introduce o administrație centralistă.

În ce privește viața țăranilor, spuneam că actul lui Boris Gudunov, prevedea un termen de 10 ani - care s'a prelungit până la 15 ani - în care vreme să poată fi găsiți cei fugiți de pe o moșie pe alta. În vremea țarului Mihail, termenul se micșorează, dar se vede clar că nu toți țăranii, ci numai o parte erau legați de glie. Cea mai mare parte dintre ei erau liberi să se ducă oriunde vroiau în urma unei despăgubiri oarecare, lucru de mare importanță, mai ales pentru țarul care astfel avea posibilitatea de a face colonizări ca acelea de care am mai vorbit, colonizări ce duceau la creșterea puterii țarului în detrimentul celei a nobililor.

O clasă a orășenilor, în vremea aceasta în Ru-

sia, este încă destul de slabă, fiind nedesvoltată din cauza lipsei de legături cu Apusul, în ciuda sforțărilor făcute de țarul Mihail în acest sens. Incă din vremea lui Boris existau unele legături cu Anglia reginei Elisabeta, care se făceau prin portul Arhanghelsk, dar acesta fiind un port la M. Albă, care mare parte din an este înghețată, nu oferea posibilitatea unor legături intense. În ce privește legăturile cu Apusul, ceea ce este mai important, e că acum pornește dela Ludovic al XIII-lea, regele Franței, o solie trimisă de cardinalul Richelieu la Moscova. Știți că Richelieu a dus o politică, care tindea să singularizeze în Europa pe Habsburgi și el caută acum ~~prin~~ această solie, oferind alianța Franței să atragă pe Ruși de partea lui pentru ca nu cumva aceștia să intre în legătură cu Habsburgii.

Această alianță însă, a rămas numai un tratat de amicitie între Rusia și Franța, deoarece nu a avut nicio urmare în această epocă. A fost numai actul premergător al alianței celor două state care vor fi alături până în zilele noastre.

Politica externă. În privința relațiilor cu Polonia, situația rămăsese defavorabilă Rusiei care pierdea Rusia albă și Smolenskul. Lucrurile rămaseră pașnice până la moartea lui Sigismund al III-lea. Știți însă cât de dificilă era alegerea urmașului la tronul Poloniei. Totdeauna trebuiau să se producă mari neînțelegeri și turburări, care evident se vor naște și acum la moartea lui Sigismund (1632). Cu acest prilej, Rușii au căutat să profite de situație și să reia o parte din ceea ce pierduseră. În adevăr la 1632, izbucnește lupta între cele două state. Dar în socotelile lor Rușii, de data asta se înșelară. Polonia fără să stea prea multă vreme la discuții, a ales rege pe fiul lui Sigismund, pe Vladislav - cel care aspirase la tronul Rusiei - care era rege al Poloniei este cunoscut cu numele de Vladislav al IV-lea. Îndată în fruntea armatei sale, Vladislav pornește în contra Rușilor, Lupta are loc la Smolensk și acesta rămâne tot Polonilor, căci reușesc să-l apere cu îndârjire, ba chiar o armată rusească este înfrântă de Poloni. Imediat se încheie pacea, care con-

sfintește situația de mai înainte.

Tot în vremea aceasta are loc cel dintâiu conflict al Rușilor cu Turcii, conflict născut într'o împrejurare ciudată. Dvs. știți că Rusia nu avea acum nicio ieșire la mare atât la Nord cât și la Sud. Coastele Balticei erau ocupate de Suedezi, iar cele ale M. Negre fiind în mâinile Tătarilor și Turcilor. În regiunile vecine cu ținuturile tătărești, se formaseră acele miliții ale așa numiților Cazaci. În vremea lui Mihail Romanov Cazacii, fură împiedicați de a mai face prădăciuni în interiorul statului și ne mai având ce face, au fost îndemnați să meargă în ținuturile Turcilor și Tătarilor. Astfel o armată de Cazaci, în 1641 ajunge la M. de Azov și aici cucereste portul Azov de la care vine și numele mării. Ei au oferit acest oraș cucerit țarului. Dacă țarul primea această donație a Cazacilor, lucrul însemna un războiu cu Turcii. Idată s'a convocat Zemski sobor ca să se discute dacă e bine să-l primească sau nu. Unii au fost pentru a-l primi, alții au spus că nu e bine să facă aceasta, fiindcă s'ar naște de aici

un războiu și Rusia nu este pregătită acum să se lupte cu stat așa puternic cum era Turcia. Părerea acestora a învins și s'a dat poruncă îndată Cazacilor să redea cetatea Turcilor. Pentru această cetate, vom vedea că Petru cel Mare a luptat mult ca s'o cucerească. Este însă interesant faptul că acela care a mijlocit cu acest prilej împăcarea între Ruși și Turci a fost contemporanul lui Mihail, domnul Moldovei, Vasile Lupu.

Legături cu Românii. Este cazul să vorbim de legăturile Rusiei cu țările noastre, în vremea aceasta. Ele sunt acum de mai multe feluri: încă din 1629, deci pe vremea când în Moldova era domn Miron Barnovski care prin femei, se înrudea cu familia Movileștilor, sosește la Moscova o solie cu caracter bisericesc. În fruntea ei era Varlaam viitorul mitropolit. Pentru ca să meargă la Moscova, el a trebuit să treacă prin Ucraina, unde se afla arhimandrit o rudă a domnului Moldovei, vestitul Petru Movilă. Acesta i-a dat și el recomandatie către țar, o scrisoare în care ruga pe stăpânul Rușilor să-l pri-

mească bine pe Varlaam, despre care-i da țarului referințe bune. În adevăr, Varlaam a fost foarte bine primit și aceasta se vede din scrisorile care au fost publicate de dl. Silviu Dragomir în lucrarea citată (Relațiile bis. Moldovei cu Rusia în veac.XVII). Din aceste scrisori se vede că solia avea în misiunea ei de a aduce icoane lucrate în Rusia și chiar niște iconari care să lucreze în Moldova.

Chestiunea aceasta așa de simplă a suferit din cauza multor complicații - poate și din cauza drumurilor - așa că deabea pe vremea lui Vasile Lupu au venit iconari ruși în Moldova. Dacă va fi avut cumva și vreun rol politic, aceasta nu o știm.

Pe lângă acestea mai este o chestiune ciudată și de altfel puțin cunoscută, care se ivește acum. Iată anume despre ce este vorba. Vă aduceți aminte despre aventurile falșilor pretendenți cu numele de Dimitrie. Un nou pretendent se ivește acum la curtea lui Vasile Lupu și pretindea că era fiul lui Vasile Șuiski, țarul detronat de Poloni. Se afla și în Rusia de existența unui pretendent al tronului țarilor

și natural, Mihaîl Romanov, îngrijat a trimis o solie la Vasile Lupu, cerându-i acestuia ca să nu sprijine pe acest pretendent.

Despre el se aflase că-și zicea Simion Șuiski și că are o soră măritată în Rusia. Deși fusese închis în castelul din Suceava, totuși în 1646 îl găsim la Constantinopol, unde spune că e fiul țarului și că a adus mai multe scrisori pe care vrea să le traducă. Una spunea el că este dela Vladislav al IV-lea regele Poloniei, scrisă în latinește și o alta dela Matei Basarab domnul Munteniei, care-l recomandau ca fiind fiu al țarului. Dar apariția lui a fost de scurtă durată, căci după aceasta nu-l mai întâlnim, probabil că n'a fost sprijinit nici la Constantinopol. Rezultatul a fost o oarecare teamă a Rușilor, care au trimis o serie de solii la noi, din care este interesant că într'una spune că: "În ziua care am plecat din ...

Este vorba de biserica Trei Erarhi, clădită de Vasile Lupu. Lucrul de altfel se știe că dato

riile patriarhiei au fost plătite de Vasile Lupu. Se mai constată deasemenea solii pentru milostenii trimise în Rusia, dela noi, chiar de Matei Basarab.

Alături de chestiunea falsului fiu al lui Șuiski, alături de mediațiunea domnului Moldovei în conflictul pentru Azov, mai este o chestiune care a contribuit la relațiile ruso-române. Se mijlocea în vremea aceea o alianță de familie, între fiul regelui Danemarcei și fiica țarului Rusiei. Căsătoria urma să se facă deci într'o ortodoxă și un protestant. S'a pus chestiunea dacă mirele trebuie să se boteze sau nu în religia ortodoxă. Unii teologi susțineau că da, alții din contră, nu. Cum lucrul era foarte discutat de teologii ruși, și ne ajungând la o înțelegere, au trimis și în alte țări ca să întrebe și pe alți teologi ortodoxi cum este legal să se facă. Intre țările în care au trimis pentru a se căpăta un răspuns a fost și Moldova lui Vasile Lupu, unde era un centru important religios. Pe vremea lui știți că s'a ținut vestitul sinod dela Iași din 1642.

Părerea ce a fost căpătată ca răspuns dela Moldoveni, a fost că nu era nevoie de un nou botez. Patriarhul de Constantinopol și vestitul teolog Meletie Sirigul au fost de părere să se facă botezul. In cele din urmă lucrurile s'au discutat zadarnic, fiindcă se pare că n'a avut loc căsătoria.

Țarul Alexie Mihailovici. După moartea lui Mihail Romanov (1645), urmă la tron fiul său Alexie. (Rușii fac deosebire între numele de Alexie și Alexandru). Alexie a domnit între 1645-1676. El este tatăl lui Petru cel Mare. Când se urcă pe tron, avea numai 16 ani și firește Zemski sobor a continuat să aibă o influență foarte mare. Dar chiar de acum se constată o micșorare a puterii boierilor. Anume în primii 8 ani, deci până la 1653 sfatul țării este convocat regulat, după aceea însă, sunt aleși numai câțiva boieri, am putea spune tehnicieni, care vor ajuta pe țar la conducere, cu sfatul lor. Deci de acum încetează puterea prea mare pe care o avusese până acum Zemski sobor. E un semn că puterea țarului crește. Opera de reorganizare internă, de stabilire.

a echilibrului de pe vremea lui Mihail continuă a fi dusă și de Alexie. Alexie nu era un om de prea multă voință, care să se impună, ci era un foarte bun și drept, care însă a știut să se înconjoare de ajutoare capabile, pricepute în materie de conducere. El este de fapt pregătitorul lui Petru cel Mare, care e cel care a introdus cultura occidentală în Rusia - fapt socotit ca fiind opera lui capitală. Intr'o formă mai redusă însă acest lucru a început pe vremea lui Alexie, care este deci premergătorul urmașului său în acest domeniu.

Dintre măsurile politice și sociale de amintit este opera legislativă foarte importantă, anume codul comercial. Apoi stabilirea definitivă a șerbiei în Rusia. Deasemenea s'a luat măsura ca să nu se mai facă donațiuni de pământuri bisericilor, ceea ce până acum era un adevărat obicei. Mănăstirile ajunseseră din această cauză să stăpânească suprafețe întinse de pământ și țarul se temea să nu capete o putere prea mare din punctul de vedere politic. Se ia deasemenea măsuri de micșorare a posibilităților de pradă

ale Cazacilor , care sunt opriți de a se mai bate și cu Turcii sau Tătarii, pentru a se înlătura un conflict cu aceștia, ceea ce însă a făcut pe Cazaci, ajutați și de țărani, să încerce o răscoală. Acum a avut loc răscoala lui Stenka Razin, care a luat naștere în părțile Volgei mijlocii, de pe la Nijni-Novgorod. Ea a durat până pe la 1670, în care vreme o serie de orașe au fost prădate, dar când Țarul a trimis armata regulată, Cazacii au fost învinși iar Razin omorât.

Conflictul bisericesc. Ceea ce însă a stabilit definitiv ordinea în Rusia, a fost înfrângerea Patriarhului care ajunsese să aibă o putere foarte mare. În vremea lui Alexie este ales la 1652 ca Patriarh al Rusiei, Nikon - acela care a pus să se strângă la un loc cronicile rusești despre care am vorbit într'o lecție precedentă. Acesta era un om foarte învățat și a încercat o serie de reforme în biserică.

La început conflictul s'a născut dintr'o greșită înțelegere a unora din reformele lui, care ve -

neau să se ciocnească cu conservatorismul rusesc. În primul rînd acest conflict este în legătură cu tipărirea cărților bisericești. Arătăm că din vremea lui Ivan al IV-lea se introduseseră tiparul în Rusia și se scosese cărți care erau traduse în rusește fie din grecește, fie din slava veche bisericească în care la rîndu-le fuseseră traduse tot din grecește. Tipărițile făcute în Rusia din grecește sau din slavă, erau continuate acum când se constată unele greșeli de traducere. Dar chestiunea îndreptării greșelilor acestora ce fuseseră observate, nu era o chestiune simplă, o problemă literară, ci era foarte delicată, fiindcă o traducere greșită ar putea face din traducător un om culpabil de erezie, căci transformă textul sfânt. Trebuiau deci pentru aceste traduceri oameni foarte învățați. Pentru a fi făcute bine, se introduce și școli care să prepare pe acești învățați, încă de pe la sfârșitul domniei lui Mihail Feodorovici Romanov. La înființarea acestora a avut un rol însernat și Petru Movilă dela Kiew, care știți că era fiul lui Simion Movilă. În urma împrejurărilor de-

favorabile din Moldova, el se refugiase întâiu în Polonia și apoi ajunge la Kiew, unde este făcut mitropolit. Aici el înființează o serie de școli care imitau colegiile iezuite, introducând și studiul limbii latine, deci deschizând drumul științei occidentului.

Opera aceasta a sa a servit foarte mult Rușilor, căci ea a avut și un rol propagandist. Petru Movilă a scris lui Mihail că n'ar fi rău să se înființeze o asemenea școală și la Moscova. La 1649, Silvestru Casov (urmașul în scaun al lui Petru Movilă), a fost rugat de Ruși ca să trimeată la Moscova oameni învățați, care să continue traducerile cărților sfinte.

Dar când acești învățați care fuseseră pregătiți în școlile după modelul iezuiților au propus unele revizuiți ale traducerilor, au fost bănuți că vor să falsifice lucrurile și să introducă pe nesimțite erezii din credința catolică.

Din această cauză opera lor deveni foarte greu de îndeplinit.

---000---

Prelegerea XXI-a

Miercuri 2 Martie 1938

Tarul Alexie Mihailovici (continuare)

Reforma cărților bisericești. Arătam în lecțiunea precedentă cum în vremea lui Alexie Mihailovici începuse o corectare a traducerilor cărților bisericești, căci se constata că vechile traduceri erau greșite în unele părți. Cel care s'a gândit să facă mai bune aceste traduceri, a fost Patriarhul Nikon, și la acest lucru au contribuit și călugării dela Kiew - care erau foarte învățați - din vestita școală a lui Petru Movilă. Dar faptul acesta a dat naștere la neînțelegeri și certuri, fiindcă acești călugări erau bănuți, pentru că venind dela școli imitate după catolici și mai ales care se găseau într'un stat catolic - Kievulera al Poloniei - ar putea să introducă învățătura catolicilor în cărțile pe care le traduceau și că găsiseră greșeli traducerilor de până

acum, numai ca să le poată face din nou ei și astfel sub masca de buni ortodoxi să poată mai ușor să introducă învățătura lor în cărțile sfinte rusești. Ceea ce a contribuit și mai mult la această bănuială, a fost faptul că din Grecia au continuat să vie mereu alți greci (călugări) și chiar Patriarhul Constantinoplei veni la Ruși în dorința de a căpăta ajutor, pentru a ridica biserica din împărăția Turcilor. Acești călugări greci care veneau mereu în Rusia unde găseau adăpost, au fost consultați pentru a se vedea întrucât vechile traduceri au fost greșit făcute. Patriarhul Paisie, care când a venit în Rusia a trecut pe la curtea lui Vasile Lupu, fiind și el consultat a declarat ca și ceilalți Greci că afirmațiile că traducерile vechi ar fi greșit sunt exacte. Cum neînțelegerea devenea din ce în ce mai accentuată, putând da naștere și la alte manifestări și cum traducерile nu aveau după ce fi controlate, căci nu existau originalele, după care fuseseră făcute, în Rusia, au fost trimiși emisari care să descopere pela diferitele mănăstiri ortodoxe, textele vechi, să le cumpere

și să le aducă în Rusia. Cu această misiune a fost încredințat în primul rînd un călugăr foarte învățat numit Arsenie Suhanov. O mare parte din bogăția de manuscrise a bibliotecilor rusești, ca de exemplu "Biblioteca Sinodală" din Moscova - provine din această vreme de adunare de manuscrise ale cărților sfinte făcută în jurul anului 1641. Se zice că pentru a putea ajunge în posesia unora din aceste manuscrise, s'a recurs chiar la mijlocul corupției plătindu-se unii din călugării mănăstirilor dela M.Atos care nu voiau să dea din manuscrisele lor, pentru a sustrage manuscrisele și a le putea astfel duce în Rusia.

Arsenie Suhanov a încercat toate mijloacele pentru a îndeplini misiunea sa. A trecut și pe la curtea lui Vasile Lupu și Matei Basarab. În legătură cu această vizită, el a lăsat o descriere în care arată cum a fost primit de acești domni, cum textul so-
lilor lui a fost tradus la curtea lui Matei Basarab de boierul Udriște Năsturel, care a lucrat și la traduceri din slovenie, limbă pe care o cunoștea foarte

bine. Arată cum la Târgoviște a mai avut și o discuție cu caracter religios cu unii greci din Muntenia, pricepuți în cele teologice cum era învățatul Ligaridi. De aici el a plecat la Constantinopole și apoi la M. Athos.

Cu toate neînțelegerile ivite, deosebirea între biserica rusă și cea a Grecilor era de foarte mică importanță, numai de ritual. De pildă o parte din Ruși susțineau că semnul crucei trebuie să se facă numai cu două degete și nu cu trei, sau la o anumită parte a liturghiei trebuie să se facă de două - sprezece ori mătâni nu numai de patru ori. În cele din urmă s'a ajuns la un acord și s'a admis ritualul grecesc, pe motiv că Grecii, fiind mai vechi și credințele lor, au mai multă autoritate, și astfel la 1655 s'a tipărit primul Slujbelnic sub auspiciile lui Nikon. Călugărul Avacum nemulțumit că s'a admis punctul de vedere grecesc, a declarat că ceea ce s'a făcut este o erezie și astfel s'a produs o schismă în biserica rusă. Cei care au trecut de partea lui

Fasc. 22

s'au numit "raskolnici", iar mișcarea "rascol", cu alte cuvinte nu era decât o răscoală contra autorității bisericești. De la o vreme acești raskolnici nu s'au mulțumit să păstreze vechea tradiție și tipăriturile de mai înainte, ei s'au transformat într'o adevărată sectă ce pretindea că li se arată Dumnezeu, răspândind misticismul, ceea ce a făcut să fie prigonți. Aceasta însă nu a putut să-i împiedice de a exista în Rusia până în preajma recentei revoluții rusești. Dintre ei au fost unii care au ajuns și pe la noi prin Basarabia. Este prin urmare o reacție a vechii tradiții bisericești rusești contra noilor influențe.

Conflictul între patriarh și țar. Dar pe lângă acesta s'a născut un al doilea conflict care avea și un substrat politic. Spuneam că dela ridicarea Romanovilor în scaunul țarilor, puterea Patriarhului crescuse foarte mare, datorită faptului că odată cu primul Romanov ce fusese făcut țar - Mihail - fusese făcut Patriarh tot un Romanov, și anume tatăl lui Mihail. Din această cauză țarul evident că acceptase amestecul ta-

tălui în treburile statului și ținuse seama de sfaturile lui. Dar dacă acest amestec al Patriarhului în viața politică era posibil pe vremea când în fruntea bisericii rusești era Filaret tatăl lui Mihail, lucrul nu mai putea fi tot astfel după moartea lui Filaret, adică pe vremea Patriarhului Nikon, deși acesta era foarte mult apreciat de țar.

Nikon, care dealtfel era un om cult, fiind însă foarte susceptibil, s'a supărat că nu este consultat de țar așa cum fusese înaintașul său Filaret și deaceea a abdicat în 1658, retrăgându-se la o mănăstire, de unde s'a reîntors apoi iarăși în scaunul său. Cu Patriarhul Nikon începe conflictul între puterea țarului și aceea a Patriarhului. Chestiunea este destul de complicată și se pornește dela titlul care se da țarului de o parte și Patriarhului de cealaltă parte. Intre altele țarul în titlul său se mai numea și gosudar, ceea ce înseamnă împărat și Patriarhul pretindea și pentru el această denumire. Dar cum de fapt titlul de gosudar era de fapt o putere

civilă, aceasta nu putea conveni țarului. Nikon spunea că titlul i se cuvine și lui - mai ales lui - căci Patriarhul nu este numai șeful religios ci este și un șef pământean, politic, căci el este un stăpânitor ca și țarul, ba mai mult este mai mare ca țarul, căci acesta de Patriarh e uns ca țar. În acest conflict dintre țar și Nikon, a avut un rol important un învățat grec Paisie Ligaride, episcopul de Gaza. El a stat mult și la noi la Târgoviște și Iași, unde a fost profesor la școlile lui Vasile Lupu și Matei Basarab. Mai apoi a plecat în Rusia și a devenit aici sfătuitoarea țarului, luptând contra Patriarhului și arătând că acesta nu trebuie să se amestece în treburile politice și să dea ca exemplu pe Patriarhul Constantinopolului. Cum conflictul ar fi luat proporții, în cele din urmă s'a convocat un sinod care l-a depus pe Patriarh.

Prin aceasta se credea că s'a pus capăt neînțelegerii dintre capul bisericii rusești și țar. Patriarhul însă nu voia să recunoască depunerea sa din scaunul patriarhal, pe motiv că fusese judecat

de un sinod al cărui membrii nu-l puteau depune, deoarece îi erau inferiori. Fiindcă multă lume era de părerea Patriarhului, s'a hotărât adunarea unui alt sinod, la care de data aceasta să ia parte și Patriarhii celorlalte Patriarhii a Constantinopolului, a Alexandrii, a Ierusalimului și a Antiohiei. Din aceste patru Patriarhi, în Rusia nu au venit decât doi: Macarie al Antiohiei și Paisie al Constantinopolului. Macarie a trecut și pe la noi însoțit de secretarul său, Paul de Alep, care a lăsat o descriere a călătoriei Patriarhului Macarie, în care vorbește și de țările române. Conflictul se termină în favoarea țarului, care astfel câștiga o victorie, făcând un pas spre autocrație, căci după înlăturarea lui Zemski sobor, reușise acum să înfrângă și să înlăture și puterea Patriarhului.

Cucerirea Ucrainei și a Kievului. Ceeace a mărit autoritatea țarului pe vremea lui Alexie, a fost întinderea teritoriului rus. Vă aduceți aminte că așii pierduseră aproape toate teritoriile ce fusesera alipite Statului rusesc de țarii de mai înainte, și

cauza neînțelegerilor ce se iviseră în legătură cu alegerea țarului, după ce Ivan al IV-lea murise. Epoca aceasta atât de turbure a permis vecinilor, în special Polonilor, să pună mâna pe o serie de întinse ținuturi rusești. S'a întâmplat ca în vremea aceasta, la rîndul ei Polonia să fie zguduită de conflicte grave interne, care au permis Rușilor să reia ceea ce pierduseră, ba poate mai mult.

Este vorba de revolta Cazacilor. Am arătat ce erau acești Cazaci; niște armate neregulate formate în regiunile dela hotarele Poloniei, la Nipru, la hotarele cu Tătarii, servind la apărarea de jafurile Tătarilor. Contra Tătarilor, armate de Cazaci se formaseră și în Rusia. Astfel că avem pe Cazacii Poloniei, cei de pe valea Niprului și care se mai numeau Cazacii Zaporojeni și Cazacii Rusiei cei de pe valea Donului numiți Cazacii de la Don.

Cazacii din Polonia, Zaporojeni, recrutați din Ucraina, în cea mai mare parte Ruteni, fiind asupriți prea mult de stăpânitorii poloni, mari latifundiași în Ucraina și pe deasupra, pe lângă nemul-

țumirea aceasta ce ieșea din situația lor socială, mai fiind și deosebirea de religie între ei supuși deoparte și Polonii stăpâni de alta, s'au răsculat. În fruntea lor aveau pe Bogdan Chmielnicki. Acesta, spre deosebire de înaintașii săi la conducerea hanatului căzăcesc, care fuseseră mari dușmani ai Tătariilor, s'a aliat cu aceștia și împreună cu Tătarii au pornit o expediție de jafuri, distrugând toate conacurile boierilor și părăginiră un număr important de orașe polone. Bogdan Chmielnicki a avut un rol și în istoria noastră. După ce a învins pe Poloni în două lupte mari, la "Apele Galbene și "Korsun" (1648), el s'a gândit să formeze un stat ucrainian. De la el pornește ideea unui astfel de stat, idee ce dăinuiește și azi la Ruteni. Pentru aceasta însă avea nevoie de sprijin din afară și s'a gândit că acest sprijin nu l-ar putea găsi decât numai la Turci. Din această cauză el caută suzeranitatea acestora. Dar a socotit să nu se adreseze direct Turcilor, ci mai bine vasalului lor din Moldova, care era Vasile Lupu. Ca să și-l apropie pe Vasile Lupu, el a vroit să intre în

legături de alianță cu domnul moldovean, și a cerut în căsătorie pentru fiul său Timuș pe frumoasa fiică a lui Vasile Lupu, domnița Ruxandra. Vasile Lupu s'a opus nevoind să-și căsătorească pe cea de a doua fiică a lui cu un țăran rebel, care s'a răsculat contra stăpânilor lui cum spunea el despre pețitor. Dar a trebuit să cedeze fiindcă îndată Cazacii lui Bogdan pătrunseră în Moldova. Planurile lui Chmielnicki însă, n'au reușit și aceasta numai din cauza marei adversități dintre domnul Moldovei și Matei Basarab. Se știe că în lupta dela Finta (1653), Cazacii au ajutat pe Vasile Lupu, având în fruntea lor pe însuși fiul hatmanului, pe Timuș. Matei Basarab a știut să iasă victorios și însuș Timuș a fost pus pe fugă. În cele din urmă fiul lui Chmielnicki moare în Moldova, pe zidurile Sucevei. Văzând că Polonii îl vor înfrînge, Bogdan s'a adresat îndată țarului Alexie pentru ajutor. În 1654 solii lui s'au dus la Moscova unde se închină Rușilor. Țarul îi dă ajutor și orașul Kievul cade iar în mâinile Rușilor. Cele ce au urmat au fost un marș triumfal pentru țar. În

adevăr în istoria Poloniei acum, urmează o epocă ce se părea că va fi sfârșitul polon. Este epoca numită de istorici "Potopul", când toți vecinii Poloniei, în special Suedia, o atacă și caută să o sfâșie între ei, ajutați fiind de certurile interne din interiorul statului polon. După ce Ucraina este ocupată de Ruși, iar mai la Nord, armatele țarului, conduse de el însăși atacară Smolenskul care este luat. După aceea Rușii înaintează în interiorul Poloniei, ajun - gând până la Vilno, oraș care este și el cucerit. În felul acesta, întreaga Ucraină și Rusia Albă se găsesc acum în mâinile țarului. Se părea că Alexie va reuși să cuprindă toate regiunile locuite de Ruși, dar s'a întâmplat ca tocmai în aceste momente de grea cumpănă, Polonia să reînvie. Se produce o renaștere națională, o restabilire a echilibrului intern și printr'o sfortare uriașe dușmanii sunt alungați. În 1660 Polonia încheie pace cu Brandenburgul și Suedia la Oliva, o mănăstire lângă Danzig. Intre timp Bogdan Chmielnicki moare, ceea ce produce neînțelegeri și certuri pentru conducerea Cazacilor. Rușii sunt

respinși, iar orașul Vilno este recucerit. Țarul este nevoit să încheie pace în 1667 la Andrusova. Era de fapt numai un armistițiu pe șapte ani, prin care li se lăsau toate cuceririle ce făcuseră Rușii până acum. Era o pace foarte favorabilă lor, căci li se lăsa Smolenskul și deasemenea întreaga regiune de Cazaci de dincolo de Nipru și Kievul. Dela Kiev până la Nistru aproape numai teoretic, regiunea rămăsese Poloniei. Se împărțise astfel Ucraina în două între Ruși și Poloni. Cazacilor care rămăseseră în regiunea luată de Ruși, țarul a trebuit să le recunoască o oarecare autonomie. Deacum însă sunt doi hatmani ai Cazacilor care altă dată fuseseră ai Poloniei (Zaporojenii). Cel din regiunea rămasă Poloniei, Dorosenko, n'a voit să recunoască de suzerani pe Poloni și a recunoscut pe Turci de suzerani ai lui și a fost o vreme când Duca Vodă a fost hatmanul Ucrainei.

Legăturile cu Românii. În timpul acesta avem iar o serie de legături între noi și Ruși. Câtă vre-

me a trăit Vasile Lupu, legăturile cu țarul au fost foarte bune, el fiind foarte bine văzut de acesta și aceasta ne-o dovedesc multe fapte. Spre exemplu, călugării greci venind prea mulți după ajutor în Rusia, țarul a dat un ordin să nu mai fie primiți, însă specifica în acest ordin că în afară de cei din Moldova, toți ceilalți să fie opriți.

După moartea lui Vasile Lupu legăturile cu noi sunt mai mult politice. Anume Chmielnicki a trimis lui Gh. Ștefan (1653-1657) și Matei Basarab o solie, prin care-i îndeamnă să se supună ca și el țarului. La început solia a fost primită prost. Matei Basarab nici n'a vrut să stea de vorbă cu ea. Gh. Ștefan i-a răspuns că să întrebe întâiu și pe Poloni și pe urmă va vedea ce este de făcut. Peste câteva luni, văzând slăbiciunea Polonilor, Gh. Ștefan a vrut să dreagă lucrurile și a trimis în 1654 o solie, direct țarului, prin care-i mulțumea că grație lui, Bogdan Chmielnicki nu va ataca Moldova, iar el îi va fi țarului pururea credincios. Un anume Grigoriev, trimis la țar de Gh. Ștefan, îl ruga pe acesta să scape

Moldova de sub Turci. În sfârșit în 1656 s'a ajuns la încheierea primului tratat între Rusia și Moldova. Este cel dintâiu act de alianță între Ruși și Români după care vor mai fi și altele ca acela al lui Dimitrie Cantemir, etc. Despre acest act scris în grecește - originalul e în arhivele din Moscova - a publicat un studiu dl. Dimitrie Ionescu în Rev.ist.rom vol. III, fotografia actului este la Ac. Română. Solia moldoveană la Moscova era compusă din Ghedeon mitropolitul Moldovei și un boier Grigorie Neaniul al doilea logofăt. De obicei funcția de al doilea logofăt era dată unui om cult, în Muntenia era Udriște cel cunoscător de slovenie. Actul încheiat în 16 Martie 1656, este iscălit și de Patriarhul Antiochiei, Macarie care scrie în limba arabă. Tratatul cuprinde numai zece puncte între cari:....„Gh.Ștefan se închină cu toți locuitorii Țării țarului și doresc sănătate; 1) Domnul să-și păstreze rangul și domnia ca mai înainte. 2) Domnul Moldovei să fie un moldovean 3) Boeriile și rangurile să nu se desființeze. 4) Vechile cetăți ale Moldovei (Chilia și Ce-

tatea Albă) vor fi recucerite de Ruși și date Moldovei. 5) Se vor trimite țarului daruri, însă nu tribut. Restul articolelor privesc ajutor reciproc și trimitere de icoane.

Se stabilește deci că Moldova va fi un stat liber și va da daruri țarului dar nu ca tribut ci ca omăgiu. Deci este vorba de o protecție a unui stat mai mare față de unul mai mic. Țarul nu are să se amestece în treburile Moldovei. Ambele state vor avea o alianță militară contra Turcilor, iar în caz de victorie, cetățile Moldovei cucerite de Turci, Chilia, Cetatea Albă, îi vor fi restituite. Deasemenea vor fi trimise în Moldova și icoane pentru mănăstirile ei. Tratatul se termină prin cuvintele acestea: "Grigore Neaniul al doilea logofăt am scris, precum au fost învățătura măriei sale domnului nostru Io Gheorghe Ștefan voevod, cu mâna mea am scris."

După cum se vede era favorabil Moldovenilor care erau scoși din situația umilitoare pe care o aveau față de Sultan. În realitate acest tratat are o importanță mai mult istorică, el nu a fost niciodată

aplicat, întrucât țarul nu se gândea la un războiu cu Turcii. Dupăce multă vreme speranțele de ajutor ale Moldovenilor fuseseră la Poloni, acum ele trec la Ruși. Gh. Ștefan n'a stat însă prea mult în domnie, a trebuit la moment dat să părăsească Moldova, trecând în Polonia și apoi în Rusia însoțit de Antonie de Moldovița - superiorul mănăstirei Moldovița. Scrisoarea pe care o trimete țarului e demnă, în ea Ștefan spune că n'a venit să ceară pâine, ci a venit spre folosul tuturor creștinilor care trebuesc ajutați contra Turcilor. El a fost foarte bine primit la Moscova (1665) unde s'a făcut un fel de paradă, dar ajutor militar nu i s'a dat. Desamăgit el s'a retras la Stetin pe coastele Balticeii. În călătoria aceasta pe meleaguri străine, Ștefan a fost însoțit de a doua soție a sa.

Ca domn fusese căsătorit cu doamna Safta, care rămăsese în țară, dar în peregrinarea sa el s'a căsătorit cu o anume Ștefania Mihailovna care după moartea lui s'a refugiat la Moscova. În vremea asta tocmai murise țarina și printre diferitele propuneri de

recăsătorie a țarului, fusese propusă și ea. Din cauza diferitelor intrigi n'a izbutit însă și Ștefania Mihailovna s'a retras într'o localitate din Ucraina, unde a și murit. După Gh. Ștefan relațiile Rusiei cu Moldova, devin slabe. Din când în când se mai spera că Rușii vor veni în Moldova să ajute pe creștini, dar atât numai. Acum însă se ridică iar Polonia, care au ca rege pe vestitul Ioan Sobieski, cel care a despresurat Viena de Turci în 1683, așa că ochii Moldovenilor se îndreaptă din nou spre Polonia. O ultimă solie românească, are loc în 1668 la Ruși. Ea nu vine nici din Moldova nici din Muntenia, ci din Ardeal. În Ardeal erau acum principii calvini, care căutau să ridice religia calvină, pe toate căile. Românii, ca să scape de pericol, s'au gândit să se adreseze și Rușilor, pe lângă faptul că se adresaseră și fraților lor de peste munți. Și astfel Sava Brancovici mitropolitul Ardealului, aruncat mai târziu în închisoare de M. Apafi, s'a dus la Moscova. El era sârb și pe nedrept pretindea că se trage din fami-

lia despoților Brancovici. A avut un frate Gheorghe Brancovici, care era un om foarte cult. Acesta a scris multe lucrări între care și o cronică pe scurt a Valahilor. El l-a însoțit pe Sava la Moscova și în cronica sa povestește cu multe exagerări cum au fost primiți și cum el i-a uimit pe cei cu care a discutat prin cunoștințele lui. Fapt cert este însă că cei doi frați veniseră la Moscova după ajutor, fiind acreditați și de o serie de scrisori de recomandatie, care sunt publicate de Dl. Silviu Dragomir în lucrarea citată.

---000---

Prelegerea XXII-a

Luni 7 Martie 1938

ORIGINILE INFLUENȚEI OCCIDENTALE
ÎN RUSIA

Cauzele influenței occidentale. În afară de cucerirea Ucrainei de dincolo de Nipru și a Rusiei Albe, domnia lui Alexie a fost însemnată printr'un lucru care în istoria Rusiei are o mare însemnătate, este vorba de legăturile ei cu Apusul. Până la Petru cel Mare s'a spus de către istorici că Rusia a fost izolată de Occident și aceasta datorită Tătarilor, care i-au tăiat legăturile cu Apusul. A trebuit să vină un țar puternic ca Petru, care să deschidă cum zicea el o fereastră spre Occident, Rusiei. Acest lucru însă nu este exact. Izolarea Rusiei nu s'a datorit atât Tătarilor cât mai ales faptului că nu aveau o ieșire la mare care să-i permită relații cu Apuse -

nii. Ar fi putut să intre în legături direct cu aceștia și să fie chiar influențați de Apus prin intermediul Poloniei, dar Rusia cu Polonia se găseau într'o continuă luptă. Dar pe lângă aceasta, fără îndoială că și religia ortodoxă a Rușilor a fost un motiv care i-a depărtat de catolici și protestanți. Deasemenea este greu să se creadă și azi nici nu se mai admite că un singur om să poată să schimbe dintr'o dată fața unui stat, așa cum se admitea până acum despre Petru cel Mare. Opera lui mai de grabă a fost capătul unei evoluții care a început de mult, în vremea lui atingând maximum de înflorire a influenței Apusului în Rusia. În opera aceasta însă, are un rol important tatăl lui Petru cel Mare, Alexie, care este adevărat că nu a căutat cu tot dinadinsul să introducă cultura apuseană în Rusia, ci a lăsat lucrurile să evolueze în mod natural fără să intervină voința sa - care de fapt îi lipsea - în această privință, așa cum s'a întâmplat pe vremea lui Petru cel Mare.

Se pune însă întrebarea în legătură cu această

chestiune, care să fie cauzele schimbării care se constată dela jumătatea sec. al XVII-lea, în Rusia ?

Legături economice. Aceste cauze sunt, firește mai multe. In primul rând este problema economică pe care s'o examinăm fiindcă totdeauna se combină cu celelalte chestiuni și mai ales cu chestiunile de ordin cultural. Spuneam că din sec. al XVI-lea se începuseră legăturile cu Anglia, și că elc se făceau prin M. Albă unde pentru aceasta se și înființează portul Arhanghelsk, în care trăgeau negustorii din Anglia. Legăturile făcute prin acest punct, cu Apusul, erau însă foarte grele, din cauză că o mare parte din an M. Albă este înghețată, apoi distanța dela Arhangelsk spre centrele Apusene este foarte mare. In epoca zisă turbure, care a făcut ca în toată Rusia să nu fie o vieață sigură, legăturile cu Englezii au fost rupte, fiindcă niciun negustor nu voia să se angajeze cu un stat în care nu era liniște și deci siguranța avutului era periclitată.

Pe vremea lui Alexie aceste legături cu Anglia

reîncep, dar mai cu deosebire încep legăturile cu statele germane. Cele cu Anglia devin acum mai puțin importante din cauza revoluției lui Olivier Cromwell. În schimbul negustorilor englezi, au venit la Moscova foarte mulți comercianți din alte părți, mai ales că tocmai acum se ridică în Europa o nouă putere comercială, rivală a Angliei, este vorba de Olanda, care nu s'a putut menține multă vreme, numai fiindcă n'avea o bază politică așa de puternică cum era a Angliei. Negustorii olandezi ajunseră până la Constantinopol. Au ajuns și la noi și așa de importantă a fost acțiunea lor comercială în aceste părți ale Orientului Europei, încât numele monedei noastre este o influență olandeză. Vine dela moneda lor care avea pe una din fețe figura heraldică ce reprezintă un leu. La Moscova s'au așezat foarte mulți Olandezi. Chiar există o plângere a Englezilor către țară căreia îi spun că după 70 de ani de comerț cu Moscova au fost înlocuiți acum cu Olandezii. Negustorii Apusului se îngrămădeau acum în Rusia, căci ea era așezată în drumul dintre Orient și Occident, și numai prin inte-

riorul ei se putea trece pe uscat către Asia. Apoi negustorilor li se mai oferea și siguranța negoțului prin statul rus, căci granițele Rusiei formaseră o regiune destul de apărută de atacuri și jafuri pentru caravanele negustorilor. Cel mai important comerț al Olandezilor cu Asia era făcut cu produsul în special al Persiei, mătasea. Nu numai Olandezii, dar și Englezii și Francezii au cerut privilegiu dela Alexie ca să poată aduce mătase din Persia. Dar toate cererile au rămas fără rezultat, fiindcă Rușii au făcut un regulament prin care toate produsele Asiei, se cumpărau de la Moscova. Cu alte cuvinte se instituia un fel de monopol rus, mai ales în ce privea mătasea. Prin aceasta Rusia nu era o simplă regiune de legătură cu Orientul asiatic prin care treceau negustorii apuseni, ci se da un rost și un venit și negustorilor ruși dela care produsele asiatice erau cumpărate de Apuseni. Negustorii străini aveau chiar în Moscova, un cartier întreg, scutit de bir, ce se numea slobozie nemțească, deși nu erau numai negustori nemți.

Negustorii erau numiți "gasti" , adică oaspeți. Cel dintâiu dintre Ruși care câștiga foarte mult cu acești negustori, era însăși țarul, deaceea se zicea că primul negustor al Rusiei era țarul. Cu toată reaua așezare a portului Arhangel'sk, comerțul era înfloritor în această vreme, în el. S'a făcut chiar o statistică în care se arată ceea ce se aducea în acest port al M. Albe. În 1671 statistica mărfurilor intrate în Arhangel'sk arată între altele că intraseră în port 195 tone fier, 28.000 tertele hârtie. Astfel încât în vremea lui Alexie, în Rusia începe să se introducă un capital comercial occidental și cu negustorii veniți în interese comerciale, au putut să se introducă și influențele culturale. Acesta este un element care a pregătit epoca lui Petru cel Mare. Mai este încă un al doilea care se poate asemui cu evenimentele culturale dela noi.

Influența polonă. Dvs. știți că influența hotărâtoare în sec. al XVII-lea în cultura moldoveană a fost cea polonă. Cronicarii moldoveni au învățat în

Polonia și au venit apoi în Moldova scriind lucrările lor firește după modelele ce avuseseră în timpul studiilor făcute în statul vecin. În aceeași epocă și din aceleleași motive influența polonă s'a exercitat și în Rusia. Până în sec. al XVII-lea în Polonia a existat o cultură temeinică e adevărat, care a dat naștere unor oameni de talia lui Kohanowski, dar cu păcatul că nu era răspândită în masă, ci era centralizată cu deosebire la Cracovia, centrul cultural cel mai de seamă al Poloniei secolelor anterioare celui de al XVII-lea. De acum însă, se produce în Polonia o expansiune culturală - ca să-i zicem așa. În toate colțurile țării acum, și mai ales în regiunile dela granița colegiile Iezuiților, în care în primul rând se învăța limba latină, începe să se ridice. Cum aceste colegii erau deschise nu numai pentru catolici, ci și pentru cei de alte religii - mai cu seamă pentru ortodoxi pentru a fi atrași la catolicism, apoi faptul că ele au fost înființate aproape de granițele cu Moldova și Rusia, aceste fapte au făcut ca boierii atât dela noi cât și din Rusia să învețe

în Polonia. În forma latină, se introduce cultura polonă și în Rusia. La influența culturii polone asupra Rusiei mai a venit și sprijinul unei interpătrunderi a acestor două popoare, interpătrundere ce a avut loc mai ales cu prilejul luptelor dintre ele, când vă amintiți că o armată polonă pătrunsese tocmai în Moscova, și una rusească în Polonia. Legăturile culturale au devenit strânse între Ruși și Poloni, și au fost boieri polonezi care au avut un rol în statul rusesc. Dintre Rușii culti care au studiat în Polonia și au jucat un rol important în Rusia a fost Simion Polotkiî - adică din oraș Polotk (din Rusia Albă). Acesta s'a stabilit la curtea țarului, unde a fost profesorul copiilor lui Alexie, deschizând și o școală publică la mănăstirea Mintuirii (Spașki), ocupându-se și cu traduceri de cărți. O serie de elevi de ai lui au fost oameni ce au jucat roluri importante în politica rusă - mai ales a pregătit diplomați. Trecerea de care se bucura el la curtea rusească a făcut să amuțească clevetirile pe seama lui,

căci mulți îl arătau ca pe un dușman al ortodoxismului. Atunci se înființează și așa numitul "posolski prikaz" (posol = sol), care era un fel de ministru al solilor, nu ministru al afacerilor străine. Posolski prikaz era o instituție în care se pregăteau oamenii ce aveau să fie întrebuințați în diplomatie, în solii, iar în timpul lor liber ei se ocupau în afară de traducerea întregii corespondențe diplomatice, care se făcea din limba latină - limba diplomatică a vremii, înlocuită deabea mai târziu de cea franceză - și cu alte traduceri pentru biblioteca țarului.

Dintre cărțile traduse acum în rusește sunt unele de istorie luate mai ales dela Poloni. Dela aceștia au fost traduse unele ce au fost cunoscute de cronicarii noștri, cum sunt cronica lui Bielski, a lui Piasecki, adică avem de aface cu aceeași influență

Am arătat până acum două elemente importante care au adus influența occidentală în Rusia, dar mai este și un al treilea element.

Influența lui Petre Movilă. Este influența datorită unei școli, înființate tot în Polonia, după

modelul iezuit, dar nu iezuită, a lui Petru Movilă. El a trăit în vremea lui Mihail Romanov, a murit în 1643, deci numai doi ani după țar. La Kiev Petru Movilă, a înființat o "Academie", în care se învăța limba latină și așa numitele arte liberale: retorica, diplomatica, logica, etc., care se învățau și în Europa, cu care școala de la Kiev nu era deci în pas, dar ea totuși, da ocazie să se învețe limba latină. După ce Kievul este dat Rușilor, influența școalei lui Petru Movilă în Rusia este foarte mare. Aceasta se întâmplă numai la șapte ani după moartea lui P. Movilă, adică în 1654 când el este închinat de hatmanul Chmielnicki, Rușilor.

Cele mai însemnate posturi de clerici din Rusia au ajuns să fie ocupate de elevii acestei școli, ceea ce a deschis cu adevărat influența culturii apusene în Rusia. Aceasta a făcut pe unii istorici ruși să spună că, nu știu căruia dintre cei doi Petru i se datorează mai mult introducerea culturii apusene în Rusia, lui Petru cel Mare sau lui Petru Movilă. Acestea ar fi cele trei căi prin care Apusul a putut

să-și întindă sfera de influență tocmai în Rusia.

Nu trebuie însă ca noi să credem că Rușii au adoptat tale quale influențele care veneau. Din contra aceste curențe au întâmpinat o rezistență însemnată, datorită faptului că Rusia avea o tradiție care nu se potrivea de loc cu ele. Era tradiția bizantină și slavă, reprezentată de clerul rus.

Influența grecească și rezistența împotriva influenței occidentale. Apoi mai era influența greacă nouă, reprezentată de prelații greci care se stabiliseră aici în Rusia. Și în această chestiune se poate face o alăturare de istoria noastră, când în sec. al XVII-lea aveam, la curtea lui Șerban Cantacuzino și a lui Brâncoveanu, oameni învățați numai Greci, care la noi am putea să spunem că au învins, dar în Rusia nu s'a întâmplat aceasta cu toată rezistența lor.

Prin urmare în Rusia erau foarte mulți Greci, despre care am arătat că veniseră aici din cauza mizeriei din locurile ce erau supuse Turcilor, mulți trecând pe la noi, când au venit în Rusia și ei au fost aceea care au numit Rusia și Moscova cea de a

III-a Romă. În mare parte comerțul rus a fost în mâna lor chiar, căci se ocupau și cu comerțul, așa cum și la noi făceau unii din înalții prelați.

Un scriitor german (Kilburger) care a lăsat o povestire despre situația comercială din Rusia în vremea aceasta, spune așa: "Toți grecii care fac negoț la Moscova sunt din Moldova, o parte din Constantinopol, oameni deștepți. Ei au o curte deosebită a lor. Sunt tot așa de mulți ca și Perșii și au privilegii speciale. Aduc cai, covoare turcești, eșarpe, safian și tot felul de mărfuri turcești și în schimb cumpără blănuri".

Dintre Grecii care au fost în Moscova, unul care a jucat un rol foarte mare în cultura rusă a fost Paisie Ligaridi. El avusese un rol important în răsturnarea lui Nikon, devenind sfătuitoarea țarului, încredințându-i-se chiar conducerea lui Poselski prikaz și a traducerilor. În cele din urmă a căzut însă în disgrație. Mai important ca el a fost un prelat care poate fi considerat ca un conducător spiritual al Rusiei de atunci. Este vorba de Patriarhul

Ierusalimului Dositei, din familia Nottara, un om foarte cult, care a călătorit mult și a fost multă vreme și pe la noi, unde a înființat o tipografie grecească și o școală la Iași. A luptat contra unirii Românilor din Ardeal cu Roma. Era foarte bine privit atât de țarul Alexie cât și de Petru cel Mare. El a stat ca o pavăză contra influenței Apusului în Rusia. Când a fost să se facă o școală latină la Moscova, el a spus că inițiatorii ei sunt trădători și că în primul rînd să se facă una grecească. A recomandat țarului pe N. Miclescu, boierul moldovean.

În 1682 se înființează la Moscova o "Academie" care purta numele de "Acad. slavo-greco-latină" care singură arată cele ce se predau în ea. Din privilegiul dat acestei școli, se vede că se învăța gramatică, dialectica, retorica, teologia, filosofia, etc. Patriarhul Ioachim al Moscovei a opus ca să se aducă alți profesori la această Academie, afară de Greci. Cei mai învățați au fost frații Lihudi. Aceștia deși erau greci, nu erau izolați de Apus, căci fuseseră și la Veneția și la Padova, apoi au stat și la Șer-

ban Cantacuzino, și în Ardeal. Pentru a pune capăt ereziilor, ei au scris o lucrare în grecește, în care apărau învățătura greacă, ~~lucrarea~~ se numește "Akos". Intre alte argumente pentru apărarea învățăturii grecești în Rusia, ei aduc și pe acela că într'o țară slavă în a cărei limbă alfabetul e luat din cel grecesc și termenii bisericești sunt luați tot dela Greci, nu poate fi pe primul plan decât învățătura greacă. Este un pasagiu, care spune că "dealtfel Grecii au avut odinioară sceptrul împărătesc și-l au și astăzi în Ungro-vlahia" (aluzie la Șerban Cantacuzino).

Artamon Matveiev. Lupta era departe de a fi hotărâtă în favoarea Occidentului și a trebuit să vie Petru cel Mare ca să învingă. Totuși erau o serie de sfetnici pe lângă țar, care erau pentru victoria Apusului. Dintre ei cel mai însemnat era Artamon Matveiev, care era căsătorit cu o scoțiană. Țarul îl socotea prieten și-l ridicase la situația de prim sfetnic, mai ales fiindcă avea pe lângă casa

lui o nepoată Natalia Narișkin, despre care țarul zicea că e o nepoată foarte bună căreia am să-i găesc un bărbat bun, gândindu-se când spunea aceasta să o ia în căsătorie, ceea ce a și făcut. Din căsătoria aceasta s'a născut un copil care nu este altul decât Petru cel Mare. Acest Matveiev a introdus primul teatru în Rusia, care nu era un teatru profan, ci religios, după obiceiul din Evul Mediu, când se jucau acele mistere, cu subiecte luate din viața religioasă. Acest lucru a produs un mare scandal la Moscova, unde Grecii nu puteau admite aceste fapte. Nicolae Miclescu a stat pe lângă acest favorit al țarului, fiind profesorul copiilor lui, al lui Andrei în special, care a devenit primul sfetnic al lui Petru cel Mare. Când a văzut în disgrație i s'a adus acuzația că e un vrăjitor.

Jurie Krijanici și începutul panslavismului.

În epoca aceasta apare un anume Jurie Krijanici care poate fi socotit ca primul panslavist. Dvs. știți ce este panslavismul. E o idee care spune că toate popoarele slave nu numai că sunt înrudite, că au același

sânge, tradiție și obiceiuri, dar trebuie să formeze o unitate politică, un singur stat. Ideea aceasta era combinată și cu predominarea Rusiei, în jurul căreia trebuiau să se grupeze, mai ales că ei erau singurul popor slav și ortodox liber. Acest Jurie era catolic și a trăit la Roma o vreme, unde a început să nu - trească aceste idei vizionare care l-au adus la Moscova, la țarul care singur putea să le pună în practică, el fiind cel care stăpânea pe cei mai mulți dintre slavi. Să se unească Slavi cu toții spre a nu mai fi batjocoriți de alte popoare (Ungurii, zice Krijanici, au un proverb care spune că cehul, românul și bulgarul sunt trei hoți). Să înceteze luptele dintre Ruși și Poloni, aceste două popoare să se unească și sub conducerea țarului să pornească spre a scăpa și pe ceilalți slavi supuși altor popoare. În Rusia el a întâlnit pe N. Milescu și e posibil să-l fi influențat cu ideile lui. Tot acum trăește în Ardeal și vestitul Gh. Brancovici care are aceleași idei în cronica sa. În legătură cu lupta dintre cultura apuseană și elementele de rezistență din Rusia am pomenit și pe N.

Milescu.

Nicolae Milescu. Era grec de origine, a cărei familie se stabilise în Moldova și apoi în țara Românească, unde el ajunse spătar. A călătorit în Apus, la Paris și apoi se duse în Rusia unde la recomandăția lui Dositei al Ierusalimului fu primit în acel minister al afacerilor străine, ca traducător. Aici la curtea din Moscova a îndeplinit el mai multe misiuni, din care cea mai însemnată a fost călătoria sa în China pe uscat prin Siberia, despre care ne-a lăsat și o descriere în trei lucrări deosebite, în care ne arată toate lucrurile pe care le-a văzut în drumul său, povestite cu spirit și curiozitate științifică. Intors în Rusia el cade în disgrație după moartea lui Alexie, dar la intervenția lui Dositei el este lăsat ca traducător. A ajutat pe Moldovenii săi cărora le-a înlesnit căpătarea în dar a unei tipografii din Rusia.

A luat parte la lupta pe care a dat-o curentul Apusului de a pătrunde în Rusia, fiind de partea curentului apusean, ceea ce l-a făcut pe Dositei să-l blesteme. Faptul că a luat partea Apusului i-a atras

însă bunăvoința urmașului lui Alexie, lui Petru cel Mare.

---000---

Prelegerea XXIII-a

Miercuri, 9 Martie 1938

Fedor Alexievici și tinerețea lui Petre
cel Mare

Domnia țarului Fedor (1676-1682). La moartea lui Alexie Mihailovici rămăseseră mai mulți copii din cele două căsătorii ale sale, prima cu Maria Miloslavski și a doua cu Natalia Narișkin nepoata lui Matveiev. Din prima căsătorie îi rămăsese și doi băieți: Fedor care a și moștenit tronul și al doilea, Ivan. Și unul și altul nu erau oameni de conducere. Fedor a fost tot timpul bolnav și a și murit de tânăr, iar Ivan era un degenerat, deci în imposibilitate de a fi țar. Dintre fetele pe care le-a avut Alexie din

prima căsătorie, amintim numai pe Sofia, fiindcă ea a ajuns să joace un rol în istoria Rusiei. Din a doua căsătorie, cu Natalia, nu i s'a născut decât un singur fiu, care a căpătat numele de Petre.

La moartea lui Alexie, survenită aproape pe neașteptate, tronul a fost luat de Feodor, care a domnit sub numele de Fedor Alexievici, timp de 6 ani de la 1676-1682. În acest timp favoritul Matveiev a fost înlăturat, și Fedor a guvernat singur.

În ce privește politica externă, în timpul lui Fedor a fost un războiu nu prea important. Singura importanță a acestui războiu nu stă decât în faptul că el este începutul războaielor cu Turcii. Până acum am văzut că au fost o serie de intervenții la Ruși din partea creștinilor, pentru a-i face să intre în lupta contra păgânilor. Cu toată uneori au promis că vor lua parte la expedițiile creștine pornite contra Turcilor, în realitate însă, până acum din prudență, Rușii nu au avut ciocniri armate cu Turcii. Ei bine, acum sub Fedor este cel dintâiu război rusoturc, care a fost făcut anume pentru Ucraina. Vă adu-

ceți aminte că în disperarea că au rămas Polonilor, Cazacii Zaporojeni, care nu fuseseră luați de Ruși au supus țara lor Turcilor. Nemulțumiți deci de rezultatul păcii dintre Ruși și Poloni, privitor la soarta lor, Cazacii și în special hatmanul lor Ivan Doroșenko, au refuzat să recunoască de stăpânitori pe Poloni sau pe Ruși, trecând la Turci.

În felul acesta Turcii au intrat în Ucraina, chemați de Cazaci, ceea ce i-a adus în contact mai de aproape cu Rușii, cu care vor începe să-și dispute această regiune, deși stăpânitorul ei de fapt erau Polonii. Prin aceasta s'a ajuns la războiul din 1679. Țarul a trimis oastea sa în Ucraina, sub comanda generalului Ramađanowski. Acesta s'a întâlnit cu oastea turcească la orașul Cehrin, nu departe de Nistru. În oastea Turcilor se aflau și vasalii din Principatele Române. Constantin Stolhicul Cantacuzino, fratele lui Șerban Vodă. și Gh. Duca Vodă al Moldovei. Lupta s'a terminat în favoarea Turcilor, așa că Rușii au trebuit să se mulțumească numai cu ceea ce căpătase-

ră după tratatul ce-l încheiaseră cu Polonii. Cel care a înlesnit pacea dintre Ruși și Turci a fost domnul Moldovei, Gh.Duca-Vodă. El a trimis un sol al său la Moscova, pe Ivan Bilevici - care după nume e un ucrainian intrat desigur în slujba lui Duca - care a fost bine primit la Moscova. Solia lui a fost foarte fructuoasă pentru Moldova, căci la Moscova Bilevici a intrat în contact cu N.Milescu. căruia după ce ia înmănat o scrisoare dela mitropolitul Dosoftei, a obținut dela acesta promisiunea - transformată în fapt - de a interveni pentru a se trimite Moldovenilor o tipografie. In această tipografie s'au tipărit în Moldova cărți numeroase între care și "Viețile Sfinților", în fruntea căror lucrări se scria că "lumina vine de la Păsărit", făcându-se aluzie la faptul că tiparul le fusese trimis de la Moscova.

Ni s'a păstrat textual raportul care a fost dat de soli în limba românească, dar care la Moscova a fost tradus de N.Milescu, țarului (n'a fost publicat și se găsește în copie la Ac. Română).Acer

raport are pagini foarte interesante și de aceea
vă citesc câte ceva din el: "Invățătura Măriei Sale
domnu-mieu lui Io Duca voivoda,..la prea sfântul și
mar împărat și mare gosudar, împărat și mare cneaz
Feodor Alexievici a toată mare și mică, al ă Rusia
și singur țitor și multe domnii și împărății și pă-
mânturi, dela Răsărit până la Apus și a Miază-noapte
..oblăduitor adevărat". (Acesta era titlul pe care
atunci îl da un domn al Moldovei țarului Rusiei. Solul
Moldovei mulțumește Țarului "ca au primit rugămintea
măriei sale domnu meu, ca unul care. supt soare lumi-
nat împărat pravoslavnic..pentru marea milă ce s'au
milostivit de au primit pre măria sa domnu meu la
acest mijloc între împărați a fi mediator de pace".
(Prin urmare Duca Vodă îi mulțumește lui Dumnezeu
că a dat cinstea să mijlocească el pacea). Adaugă
apoi: "Răspunsul Impăratului turcesc este așa: Ocrai-
na care stătu pricină acestora tuturor răutăților..
nici într'un chip nu va să lase, nice va putea fi
într'alt chip, căci și Leșii stăpânii Ucrainei.....o
au închinat supt împărăția turcească."

Cu alte cuvinte dacă Leșii însăși s'au socotit să lase această regiune Turcilor cu atât mai mult Rușii, trebuie să facă acest lucru, deoarece partea aceasta a Ucrainei rămăsese Poloniei.

Rezultatul păcii, în adevăr, acesta este, re-
giunea rămâne Turcilor, Rușii nemaî având nicio pre-
tenție. Cel care a câștigat mai mult prin acest tra-
tact, a fost domnul Moldovei Gh.Duca, căci Turcii, ca
o recompensă că a fost mijlocitorul păcii, l-au nu-
mit hatman al Ucrainei (rămânând și cu Moldova). Hăt-
mănia lui Duca, asupra Ucrainei s'a dovedit a fi bi-
nevenită, ea dând roade frumoase în scurtă vreme cât
a durat.

El a lăsat în Ucraina un locțiitor al său, pe
hatmanul Drăghici, care să conducă pe Cazaci, căci
el nu putea rămâne aici, ~~ei~~ trebuia să stea în capi-
tala Moldovei. Cu toate că se anunță fructuoasă, stă-
pânirea lui Duca Vodă în Ucraina, ea a durat puțin,
fiindcă regele Poloniei, Ioan Sobieski, a recucerit
Ucraina (1683).

Cum spuneam însă, domnia lui Fedor a fost de

scurtă durată, și în afară de acest războiu și întemeierea Academiei din Moscova, nu mai este însemnată prin nimic.

Regenta Sofiei. După el domnia se cuvenia fratelui său Ivan, care însă era inapt pentru un asemenea lucru. Toți au recunoscut că el trebuie să fie urmașul, dar cum toți știau că facultățile cerebrale ale lui Ivan nu-i permiteau să fie așezat într'un asemenea post, Rușii s'au gândit să-l aleagă pe copilul lui Alexie, născut din a doua căsătorie, pe Petru. Dar prin această algere creștea puterea de influență a Nataliei Narișkin care ar fi devenit regentă, ceea ce firește nu putea conveni familiei Miloslavski a primei soții a lui Alexie. Din cauza aceasta s'au iscat o sumedenie de intrige, care aveau același scop, înlăturarea Nataliei dela cârmă.

S'a ajuns până acolo încât s'a spus că Natalia ar fi omorât pe Ivan moștenitorul de drept al tronului, pentru a netezi calea către domnie a fiului ei, Petre. Intrigile acestea au dus chiar la o revoltă la Moscova, spiritele fiind suficient de atâteate pentru

aceasta. Ca să se pună odată capăt acestor intrigi, Natalia care era acuzată de asasinat, ca să arate mulțimii, care manifesta sgomotos, că această acuzație este o simplă calomnie, ieși cu cei doi copii, cu Petru și cu Ivan, de mână, arătând astfel că Ivan este sănătos. Totuși în mișcarea aceasta, până s'au liniștit lucrurile, au pierit mulți oameni. În cele din urmă s'a ajuns la un compromis, la ceva ce nu se mai întâmplase în istoria Rusiei. S'a spus că Ivan fiind moștenitorul legal, deci nu poate fi scos din domnie, dar cum mintea lui nu-l putea ajuta să domnească pe tronul țarilor, până la vindecare să domnească împreună cu fratele său vitreg Petru. Deci să se facă o domnie dublă și în Rusia după modelul altor țări, unde existaseră asemenea cazuri, la Bizanț, spre exemplu. Acea care lucrase și aranjase aceste lucruri fusese sora lui Fedor și Ivan, fiica lui Alexie, Sofia, care aranjase lucrurile de așa natură ca puterea, conducerea statului să treacă în mâinile ei, deoarece frații ei erau minori. Ea era un fel de regentă până la luminarea minții lui Ivan - care n'avea

să se întâmple niciodată și la **majoratul** lui Petre - luându-și titlu de țarevnă. De fapt era mai mult o tutoare a celor doi frați.

Guvernarea ei în numele lor a durat dela 1682-9 când Petre ia singur frânele conducerii. Conducerea Sofiei s'a sprijinit mai mult pe o miliție internă strelitii. Erau niște miliținei ce nu erau întrebuințați la expediții. Alcătuiau un fel de corp polițienesc, iar conducătorul se numea Hovanski. Erau înarmați primitiv, cu arcuri numai o mică parte având arme de foc. Aveau o curte separată unde era cartierul lor, și privilegiile de care se bucurau ei erau foarte numeroase. Conducătorul lor - care căuta să pună mâna pe multe moșii - avea o situație foarte însemnată, căci numai pe la el trebuiau să treacă toate cererile de ori ce natură adresate țarului. Din acest privilegiu el scotea multe venituri, căci funcțiile prin el se căpătau ușor, dacă era bine plătit de interesați. În timpul guvernării Sofiei, deasemenea avea o mare trecere favoritul ei, prințul Vasile Golitin. Din cauză că favoriții ei căutau să profite

cât mai mult de situațiile lor, domnia Sofiei, nu era iubită de Ruși. Dacă în politica internă Sofia nu a putut să cucerească dragostea Rușilor, fiindcă se înconjurase de oameni pe care poporul său nu-i agreea, Sofia a căutat ca în politica externă să câștige ceva.

În adevăr prilejul de a se manifesta puternic în politica externă îl oferă îndată împrejurările politice de acum, împrejurări care vor da naștere unui războiu între Turci și Ruși. La 1683 fusese asediul Vienei care a însemnat o înfrângere a marelui Vizir și începutul decăderii puterii Turcilor. Lucrul acesta a încurajat foarte mult pe creștini, care au căutat ne dată să formeze o ligă cu scopul de a izgoni pe Turci din Europa. La această ligă, la care luau parte între alții Austriecii, Veneția, Polonia, etc., a fost invitată și Rusia. Sofia a acceptat să intre în liga creștină pentru a lupta contra Turcilor. Acțiunea armată a Rusiei în războiul ce se deschide cu Turcii a fost însă de puțină importanță, mai ales că statul rusesc nici nu era pregătit pentru un războiu.

Armatele Rusiei s'au îndreptat către Crimeea, cu scopul de a ataca Azovul, o cetate la Marea Azovului, așezată la vărsarea Donului în această mare, cetate importantă, căci cu toate că era așezată la o mare închisă, totuși era o ieșire la mare, ceea ce Rusia nu avea ! în afară de Arhangelskul dela M.Albă. În fruntea armatelor rusești era favoritul Sofiei V.Golițin care a pornit două expediții: una în 1686 și a doua în 1687, terminate însă în chip lamentabil. Turcii și Tătarii au avut resurse suficiente să înfrângă armatele lui Golițin, așa că el a fost nevoit să se reîntoarcă fără nicio ispravă. La lupte a luat parte și hatmanul Samoilovici cu Cazacii săi. Năpasta înfrîngerii lui Golițin a căzut pe umerii lui, din care motiv a fost destituit, iar în locul lui fu ales fostul său secretar Ivan Mazeppa. Dacă Rușii n'au avut succese, totuși ceilalți aliați creștini au avut de câștigat mai ales Venețienii, care au ocupat Moreea, și Austriecii care au pus mâna pe Ungaria și Ardeal. Cu toată înfrîngerea Rușilor, ochii creștinilor tot spre ei erau îndreptați, fiind singurii în

care se spera că vor putea scoate pe cei de legea lui Hristos din mâinile Turcilor.

Legături cu Români. In vremea asta domnea în Moldova prudentul C.Cantemir care a avut oarecari prietenii cu Rușii, dar neînsemnate. In Țara Românească domnea acum Șerban Cantacuzino. El, în schimb, a desfășurat o activitate intensă de apropiere a creștinilor între ei și mai ales de Rusia, contra Turcilor. In 1688 Șerban a trimis o solie la Sofia, care de fapt nu era numai din partea lui. El avea planuri foarte mari și conștient că se trăgea din Cantacuzini, foștii împărați bizantini, avea stema lui vulturul Bizantinilor, visând chiar o stăpânire ca a strămoșilor săi. In solia trimisă Sofiei, Șerban s'a gândit să reprezinte ca reprezentantul voinții tuturor creștinilor de sub Turci, deaceea s'a adresat și lui Dionisie Patriarhul dela Constantinopol ca să-și trimită și el adeziunea la această solie, și tot așa și Patriarhului sârbesc dela Ipeo, ceea ce făcu astfel ca solia să se prezinte ca din partea a trei popoare. Solia a fost încredințată egumenului Isaia dela Muntele

Athos, care a fost foarte bine primit de Sofia la Moscova. Ni s'au păstrat scrisorile soliei traduse din grecește în slayoneste. In ele spune așa: "Cine ne poate izbăvi, decât un fiu binecuvântat al lui Dumnezeu și cine altul e acela, decât măriia ta, care întreci pe toți în bogăție, putere și mulțimea oștirii. Deci în numele Mântuitorului nostru Hristos, ridicăți-vă și luați armele, mergeți asupra necredincioșilor Agareni" (este termenul în care erau numiți Turcii). "Intăriți credința, căci nimic nu vă e cu neputință. Toți binecredincioșii așteaptă pe împărăția ta: Sârbii și Bulgarii, Valahii și Muntenii!.. "

Interesantă este și scrisoarea Patriarhului Constantinopolului, în care se spune următoarele: "Când se va ivi semnul crucii, mulți se vor scula: Sârbii și Bulgarii și mai ales Mizia de jos (Munte-nia) sub cel din sămânță împărătească Șerban Cantacuzino".

In ceea ce privește scrisoarea lui Șerban Cantacuzino, el aduce laude Rușilor și spune că pregătește o armată de 30.000 de oameni și în caz că Rușii

vor să pornească în contra Turcilor, venind armata lor la Dunăre, oricând el o poate ridica această armată la 70.000 de oameni. Crede deasemenea că victoria nu va putea scăpa creștinilor, căci odată veniți aici Rușii, datorită și ajutorului venit dela ceilalți creștini s'ar putea ridica la 300.000 de oameni oastea care ar lupta contra păgânilor. Natural răspunsul Sofiei a fost favorabil și ea spune între altele că..."după ce vom bate pe Tătarii din Crimeea, armatele noastre vor porni spre Dunăre". Nu s'a putut face nimic însă, fiindcă tocmai acum în 1688 s'a întâmplat să moară Șerban Cantacuzino. În locul lui este ales C.Brâncoveanu, un om mult mai ponderat, care aștepta totdeauna să vadă cine e învingătorul ca să se decidă să pornească și el. Acesta avea un adversar pentru tron, în ginerele lui Șerban, Constantin Bălăceanu, care a trecut în Ardeal, unde unelti pentru a căpăta tronul. El a prins pe Isaia dela care luă toate hârtiile și dovezile legăturilor cu Rușii, care nu conveneau Austriecilor, fiindcă cu toată alianța lor cu Rușii, totuși nu vedeau cu ochi

buni o intervenție a Moscovei în Principate, asupra căroră aveau și ei pretenție.

Solul ce se întorcea dela Moscova, prins de Austrieci, fu dus la Viena și închis. Brâncoveanu trimite și el o solie la Sofia, dar el este mult mai ponderat ca Șerban. Spune că va merge contra Turcilor dar numai când Rușii vor veni la el, deasemenea crede că nu se va putea ridica o armată mai mare de vreo 30.000 de oameni. Timpurile lui Șerban trecuseră deci.

Tineretea lui Petre cel Mare. Dar în vremea aceasta, o schimbare se produce și în Rusia. În 1689 Sofia este înlăturată și la conducere rămâne Petru. Spuneam că el fusese ales să domnească împreună cu fratele său Ivan. Educația care i s'a dat copilului Petru, a fost cu totul deosebită de aceea care se dădea unui membru din familia imperială. Aceasta de obicei era o educație mai mult religioasă, închis în palatul dela Kremlin, copilul nevenind în contact cu cine va vrea, dorind prin această să-l facă să apuce pe căi greșite pentru a se compromite

și astfel să fie înlăturat dela domnie. A căutat să-l corupă și să-l lase într'o totală lipsă de educație. In realitate, s'a întâmplat invers. Copilul Petre a căpătat educație științifică, de care mai ales s'a îngrijit mama sa. Pe lângă aceasta el a intrat în contact cu negustorii străini din cartierul lor din Moscova, unde a învățat diferite limbi, tehnica militară deosebită de a Rușilor, a cunoscut obiceiuri apusene, și îmbrăcăminte ce nu se aseamăna cu a neamului său. Petre era un om cu o imensă vitalitate, care tocmai fiindcă a fost umilit, a devenit foarte bănuitor. Ii plăceau mult petrecerile și avea o mulțime de prieteni cu care le făcea în stil mare. Se duceau pe străzile orașului urcați în sănii chiuind și țipând, ba mai mult uneori parodiind religia unii îmbrăcându-se ca popă, altul ca Patriarhul, etc. Era în multe privințe un barbar, nu un rafinat. Se minuna de orice lucru nou și cu totul deosebit de cele ce știa el și dorea să-l cunoască. Gesturi de acestea libere vom avea prilejul să mai vedem la Petru când vom vorbi de domnia lui, spre exemplu întâlnirea

fasc. 25

lui cu Dimitrie Cantemir povestită de Neculce a fost cu totul lipsită de etichetă. Nu mai vorbesc de viața lui particulară, în care au fost o mulțime de nereguli asupra cărorora nu insist. Trebuie să adaug că revoluția pe care a văzut-o când era mic a avut o mare influență asupra lui, lăsându-i chiar unele ticuri nervoase cum zice Neculce că "flutura din cap". Influențat de cele ce aflase în legătură cu tehnica militară dela străinii din Moscova, Petru s'a gândit să formeze niște exerciții militare după Apuseni și strângându-și mereu tineri pe lângă el, i-a înarmat și i-a pus să învețe aceste exerciții. Acest regiment pe care și-l formase a devenit pe încetul o oștire foarte credincioasă lui Petru, Fiindcă se adunau în mănăstirea Preobrajenie (schimbarea la față), regimentul s'a numit Preobrajenski, devenind un pericol adevărat pentru Sofia. Problema navigației l-a urmărit mereu și s'a dus chiar la Arhanghelsk ca să vadă corăbiile. Sofia n'a dat importanță acestei pregătiri a lui Petru, socotind că aceste lucruri îl vor face impopular. Momentul majoratului (se socotea

a fi major la 16 ani) se apropia mereu. Se ivesc chiar unele neînțelegeri între Petru și sora sa. In 1689 se produce conflictul pe față, de unde până acu-ma numai mocnise sau deabea transpirase. Se văzuse conflictul pentru prima dată, cu prilejul înfrângerii lui Golițin. Cu tot insuccesul acestuia contra Turcilor, Sofia a vrut să-i facă o primire foarte frumoasă la Moscova. Cum între altele Golițin trebuia să fie primit și de țar, Petru a refuzat să facă aceasta, și le-a spus-o în față fără înconjur.

Inlăturarea Sofiei. Sofia de necaz a declarat că el atacă obiceiurile și a căutat să ia măsuri contra prietenilor lui. In 1689 Petru se retrage cu tovarășii săi la Sf.Troiță, iar Sofia la Kremlin, împărțindu-se astfel în două tabere. Văzând că are să piardă, Sofia, trimese la Petru pe Patriarhul Adrian pentru pace. Populația trecuse și ea de partea lui Petru. Sofia i-a cerut în cele din urmă iertare și Petru i-a fixat domiciliul la o mănăstire fără ca să se călugărească. El a adus apoi la Moscova pe mama sa și a continuat să guverneze împreună cu Ivan până

la în 1696 când acesta moare. El și-a ales în juru-i pe prietenii săi occidentali din care doi sunt mai însemnați. Unul din ei era scoțian Patrik Gordon și celălalt un elvețian Lefort.

Cum lupta cu Turcii continua, după ce și-a o-rânduit lucrurile după cum a vrut el, Petru a plecat într'o expediție contra cetății Azov la 1696. După un asediu sângeros, Rușii iau Azovul pentru prima oară au reușit să aibe un port la mare la sud. La această expediție a luat parte și Miclescu adus pentru întreținerea relațiilor cu populația și apoi la încheerea ostilităților el a servit pe Petru, deoarece cunoștea bine limba inamicului.

---000---

Prelegerea XXIV-a

Luni 14 Martie 1938

Petre cel Mare. Politica externă

Călătoriile în Apus. Am arătat în lecția precedentă tinerețea lui Petru cel Mare și educația pe care o primise el. Am văzut deasemenea cum a înlăturat tutela surorii sale Sofia, rămânându-ne acum să vorbim de politica externă a lui și războaiele pe care le-a purtat. Încă după ce a ajuns la deplina stăpânire a Rusiei, după expediția dela Azov i s'a îndeplinit dorința pe care o avea de a face o călătorie în Apusul despre care auzise lucruri minunate. Se hotărî să facă această călătorie în Apus, dar cum într-o călătorie oficială, ca țar al Rușilor, i-ar fi răpit libertatea pe care el o voia, de a vedea toate și a nu fi silit să urmeze un anume program impus, protocolar, el se hotărî să facă o călătorie incognito (1698). Pentru aceasta a trimis o solie în Apus, din

care făcea și el parte având un rol puțin important, un fel de al treilea secretar al soliei, numindu-se Petre Mihailov. Este adevărat însă că a fost repede aflat, dar totuși el a continuat ca sub această formă să meargă acolo unde îi era voia. Ceeace îl interesa mai mult era marina și chestiunile militare.

S'a oprit în primul rând în Olanda, la Saardam, un mic orașel în care el vizită docurile și fabricile de corăbii, angajându-se chiar ca lucrător. Atunci i s'a zis că e dulgherul Petre, căruia i se aduceau laude pentru puterea lui de muncă și forța sa fizică. De aici din Olanda, plecă în Anglia. Aici deasemenea vizită toate locurile care-l interesa (mai ales porturile) și fu primit și de curțile nobililor și la cea regală. În genere el n'a plăcut în Anglia, căci Englezii sunt oameni cu o etichetă severă, ceea ce nu se potrivea cu Petru. Purtarea lui a făcut să se scandalizeze lumea care-l primise și i s'a dat a înțelege că prezența lui este inoportună. Ar fi vrut să se ducă și în Franța, unde era rege Ludovic al XIV-lea, însă din motive politice nu s'a

putut duce la Versailles.

Motivul era că Rusia făcând parte din liga contra Turcilor, era aliată cu Austria Habsburgilor, contra căroră Franța lupta. S'a dus însă la Leopold la Viena, cu care a vorbit despre o luptă contra Turcilor. Dar se pare că Petru și-a dat repede seama că nu e posibil să-i alunge așa cu una cu două pe Turci din Europa, deaceea ceea ce a făcut la Viena, nu a rămas decât o discuție. In vremea când el călătoria în Apus, s'a produs în Rusia unele neliniști, unele tulburări. Conducătorii clerului erau îngrijați că Petru va fi influențat de religiile statelor prin care trecea și că va căuta apoi să le imite. Chiar Patriarhul Dositei i-a trimis o scrisoare din București în care-i spunea: "Am fost în adâncă mâhnire (aflând de călătoria la Apusenii necredincioși)". Dar la Târgoviște vine un oarecare Radian din Rusia, om al țarului, care arată că țarul n'a intrat în legături cu necredincioșii".

Răscoala Strelitilor. Dar pe de altă parte dușmanii din țară ridicaseră capul, se pare îndem-

nați de Sofia și mai mult decât dușmănia aceștia era aceea a Strelîștilor care vedeau că vor fi înlocuiți și nu se vor mai bucura de marile lor privilegii. Elvețianul Lefort, lăsat cu conducerea armatei, le-a înăbușit însă revolta. Când Petru s'a reîntors, corpul strelîștilor a fost desființat pedepsindu-i foarte aspru. Pe unii i-a condamnat la moarte și mulți au fost spânzurați la poarta mănăstirii în care sta Sofia.

Atunci el s'a despărțit de trecut și de prima lui soție Eudoxia ce a fost trimisă la mănăstire.

Tot acum el modifică și calendarul. Numărătoarea anilor se făcea până acum dela facerea lumii; el introduce numărătoarea dela Hristos. Inceputul anului era socotit după Bizantini, dela 1 Septembrie, el îl modifică în sensul că anul să înceapă la 1 Ianuarie. Primul an care a început cu data de 1 Ianuarie a fost anul 1699.

Pacea dela Carlovitz (1699) . In politica externă de până acum a lui Petru cel Mare, de data aceasta se produc unele schimbări. Iși dăduse seama

de absurditatea planului de a distruge pe Turci, nefiind pregătit pentru aceasta, iar ceilalți aliați erau și ei foarte obosiți. Intoarcerea lui în Rusia din Apusul în care călătorise, deșteptase noi speranțe la Români și la Slavii din Balcani. Brâncoveanu i-a trimis un sol care să-i spună dorința Românilor de a-l vedea pe Petru venind la ei. Dositei îi scria că.. "În vremile noastre, tu ești capul tuturor creștinilor și chiar și singurul cap, căci nu mai e pe lume un alt țar pravoslavnic, afară de tine".

Cu toate îndemnurile ce veneau din partea creștinilor, se pare că Petru a fost ușor convins să adere la pacea cu Turcii. Tratatativele de pace au fost la Carlovitz o localitate aproape de Belgrad și s'au sfârșit prin tratatul în urma căruia Austria a câștigat cel mai mult. Ea a luat partea leului în 1699, căci toată Ungaria și Ardealul trecu în stăpânirea austriacă. Rușii au căpătat numai Azovul. Ceruseră și cetatea Kerç (în turcește Ienicalé =

cetatea nouă), a cărei stăpânire de către Ruși ar fi împiedicat pe Turci de a putea să închidă navigația pe marea de Azov, dar n'au căpătat-o. Deasemenea au mai cerut Rușii libera navigație a Rusiei pe M. Neagră, ceea ce Turcii au refuzat cu îndărătnicie. În cele din urmă țarul a trimis, spre confirmarea păcii pe un sol - Ucraințev - la Constantinopol și Turcii au trebuit să lase o corabie rusă, cea dintâiu corabie însă care a navigat pe M. Neagră - să plutească în apele lor până la fosta capitală a Bizanțului. Confirmându-se pacea, Petru a lăsat la Constantinopol un agent comercial, se spunea - dar care avea ordin să a fi în contact cu creștinii Balcanici. De fapt cel mai însemnat agent era însuși Patriarhul Dositei al Ierusalimului, care ședea mai mult la Constantinopol, ținând de aici în curent pe țar de mersul lucrurilor. Intr'o scrisoare a lui se arată că bine a făcut țarul că a construit o flotă, numai că să sperăm că această flotă va fi trimisă și contra Constantinopolului, spunea el. Dar nici Petru, cu totul nu renunțase la planul contra Turcilor. Intr'o scri-

soare către Brâncoveanu, el îl felicită pentru informațiile date și-i spunea că în caz că va fi scos de Turci din domnie să meargă în Rusia unde Petru îi pune la dispoziție moșii pe care să le stăpânească. Din cauza războiului cel lung cu Suedezii, Petru este deocămdată depărtat de ideea contra Turcilor. Lupta cu Suedezii, tot ieșirea la mare îl face pe Petru să o ducă. Acest războiu se mai numește și "Războiul nordic".

Războiul Nordic. Suedia, după pacea din Westfalia (1648), ajunsese o mare putere. Prin stăpânirile de pe continent, M. Baltică ajunsese un lac suedez. Regiunea din Nordul Germaniei (Pomerania) era a lor, deasemenea regiunile Curlandei - Ingriei și Careliei, și întreaga Finlandă erau teritorii stăpânite de Suedia.

Firește că situația aceasta era privită cu ochi răi de vecini, care doreau ieșire la mare. Brandenburgul, Polonia, Rusia abia așteptau momentul să-și creeze această ieșire la M. Baltică. Prilejul a sosit odată cu anul 1697, când moare regele Suediei

Carol al XI-lea. La moartea acestuia rămâne ca urmași fiul său Carol al XII-lea, care însă era minor, ceea ce a făcut pe vecini să se gândească îndată la un războiu. Carol al XII-lea era o fire svăpâiată, la 12 ani se proclamă major și ia conducerea statului. Vecinii l-au socotit ca un copil de nimic, dar el s'a dovedit a fi un geniu militar. Era un om ciudat de o nervozitate extraordinară, cu ieșiri ce ofensau și pe cei mai buni prieteni ai lui, Contemporanii însăși l-au socotit ca un om cu apucături ciudate. Se povestește că odată, văzându-se că nu se mai întoarce în țară unde, treburile îl așteptau, i s'a trimis vorbă ca să se reîntoarcă în Suedia. Drept răspuns Carol al XII-lea și-a scos cizma din picior și a dat-o trimisului, spunându-i: ia-o și deacum ea va avea grije de treburile interne până voi veni. Se mai spunea că avea pasiunea jocului de șah, în care știți că piesa ce trebuie apărută pentru a câștiga este regele. Totdeauna el juca cu regele, spunând că în primul rând acesta e cel ce trebuie să lucreze să dea atacul desconsiderând, celelalte piese care

sunt niște anexe - făcea aluzie la situația reală a lui - firește totdeauna pierdea jocul. Despre el există o scriere celebră a lui Voltaire "Histoire de Charles XII".

În contra lui s'a făcut o alianță a statelor interesate, în care intrau : Danemarca, Brandenburgul, Polonia și Rusia. Era curios cum Polonia acum intra în alianță cu veșnicul ei rival țarul și se spune că August al II-lea de Saxa, regele Poloniei, ar fi zis că să intrăm în legături cu Moscova, dar să n'o lăsăm să mănânce ea toată bucata, cum de altfel s'a și întâmplat.

S'a încheiat un tratat între aceste state și pe dată s'a început războiul.

Dar cu o iuțeală extraordinară tânărul rege atacă Danemarca, asediind la 1700 Kopenhaga, silind astfel pe Danezi să se retragă din coaliție. Situația lui Carol mai este ușurată și de faptul că Brandenburgul nu a intrat decât târziu în luptă. De fapt lupta a fost dusă de Poloni și de Ruși. În Rusia murise Lefort care organizase armata lui Petru cel Mare

și în locul lui fusese pus principele Mencikov, un favorit al țarului, rămânând în această situație cu mici întreruperi, până la sfârșitul domniei lui Petru.

Luptele au început în regiunea Ingriei și Carintiei. În timp ce Riga era asediată de Poloni, în toamna anului 1701, Narva (era suedeză) suporta asediul Rușilor. La un moment dat Carol profită de un fapt neașteptat.

Țarul necăjit că armata de ajutor și aprovizionare care trebuia să-i sosească nu mai venea, a plecat înaintea ei ca să-i grăbească sosirea. Faptul acesta a ușurat câteva manevre ale lui Carol, foarte reușite, așa că izbirea din urmă a celor două armate a fost o victorie suedeză. Lupta dela Narva (1701) s'a dat pe un viscol mare, foarte confuză, dar în urma ei au rămas 15.000 de morți și 20.000 de prizonieri ruși în mâinile lui Carol. În urma acestei victorii Carol ar fi putut să înainteze în Rusia. Greșeala lui a fost că desconsiderând pe Petru, el nu l-a urmărit, ci a socotit că Polonii sunt mai primejdioși

de aceea s'a îndreptat contra lor, dând astfel prilej Ruşilor să se refacă.

În vremea asta în Apusul Europei se desfășura un alt războiu, cel pentru succesiunea la tronul Spaniei. Ultimul mare războiu al lui Ludovic al XIV-lea, Murind ultimul habsburg din Spania, s'a pus problema succesiunii la tronul Spaniei, la care aveau dreptul doi pretendenți care se înrudeau cu fostul rege al Spaniei. Filip V nepotul lui Ludovic al XIV și Carol al Austriei. Ca să-l împiedice pe Ludovic să-și atingă scopul, Austria a format o coaliție, la care luau parte și Țările de Jos și Anglia și astfel Europa acum era împărțită în două coaliții îndreptate una contra lui Carol al XII-lea al Suediei, alta contra lui Ludovic al XIV-lea al Franței. Cei doi monarhi prin forța lucrurilor trebuiau să-și dea mâna și împreună cu ei și Turcii, care însă n'au intrat în luptă. Vom vedea că Ludovic face sforțări să-l aducă pe Carol cât mai aproape de el.

În Polonia se produce acum o mișcare contra

regelui care este răsturnat, o mare parte din Polonezi trecând de partea Suedezilor. Carol al XII-lea proclamă, în locul lui August al II-lea, rege pe un polonez, pe Stanislav Leszczynski, un om tânăr, de mare valoare, foarte inteligent dar cu păcatul în ochii Polonilor că fusese adus și impus de oștile străine, lucru cu care nu puteau să se împace. Luptele au continuat până în 1707. În cele din urmă, văzând că August al II-lea nu se mai astâmpără, Carol se luă pe urmele lui trecând tocmai în Saxonia unde era refugiat August - care era și ducele Saxoniei - și-l silește pe acesta să încheie pacea, care a avut loc la Alt Randstadt în 1707. Prin aceasta August renunță la Polonia. Rămânea acum singur adversar Petru și ar fi trebuit pe dată să se întoarcă în contra lui. Totuși Carol mai zăbovește un an și jumătate prin centrul Europei, până să facă acest lucru. Zăbava se datorește faptului că Ludovic XIV îl îndemna să se îndrepte contra Vienei și el ezita încotro să o apuce. În cele din urmă, împrejurările mai mult ca voința lui, l-au silit să pornească în

contra Rușilor.

Petre între timp, știuse să profite de împrejurări și să se refacă. Carol credea că va fi ajutat și de Turci acum, căci mereu îi îndemna contra Rușilor. Dositei însă îl ținea în curent pe Petru cu cele ce se întâmpla la Constantinopol, astfel că el reuși să înlăture intrigile suedezului la sultan. Petru cel Mare lăuda chiar pe Dositei pentru că l-a ținut în curent cu intriga lui Carol al XII-lea. Când Patriarhul Ierusalimului moare și deci nu mai era cine să-l informeze pe Petru de cele ce se întâmplau la Constantinopol, el pune în locu-i pe Hrizant Nottara, care este nepotul lui Dositei. Domnii noștri se pregăteau chiar să treacă de partea Rușilor, însă nu lăsau ca lucrurile să fie date pe față, mai ales Brâncoveanu. Dar cum spuneam războiul cu Turcii n'a izbucnit, lăsând astfel lui Petre mâinile libere. În adevăr Petru cel Mare se folosește de învățămintele înfrîngerilor de până acum și pentru noua luptă cu Carol își organizase și-și prevăzuse totul cu în-

grijire. Îndată regiunile dela gurile Nevei sunt cucerite și în 1703 pune bazele orașului care ia numele St. Petersburg al patronului țarului. San-Petersburg este însă un oraș construit pe un teren inunda-bil. Este un fel de Veneție a Rusiei. Dar din punctu! de privire strategic și comercial este însă foarte bine așezat, fiind cel mai apropiat punct la mare, de întretăierea unei întregi serii de drumuri de apă și de uscat. Cu o energie și o sfortare extraordinară, țarul a reușit să-și ridice o nouă capitală despre care se zice că a spus "am deschis o fereastră spre Occident".

Astfel Rusia acum ajunge stăpână pe o ieșire la o mare liberă, pe care va putea și ea face comerț.

Firește că victoriile lui Carol al XV-lea în Polonia, nelinișteau pe Petre cel Mare. După abdica-rea lui August al II-lea, el a încercat să ridice în Polonia pe altcineva. Interesant este că cel pe care Petru vroia să-l facă rege al Poloniei, este din Ar - deal; ungurul Francisc Rakoți din familia foștilor

principii ai Adealului, retras în Maramureș, unde încerca o rezistență ungurească în contra Austriecilor. Acestuia i s'a trimis de țară un sol, un român de origine din Brașov care a fost multă vreme în slujba lui Brâncoveanu, anume David Corbea Ceauș. Acesta ajunsese la Moscova, unde reușise să ~~intre~~ în vestitul poșelski pricz. Solia lui a fost încununată cu succes, Rakoți primind propunerea ce i se făcea, dar cu toate acestea n'a putut înlătura pe Carol al XII-lea și protejatul său.

Carol XII în Rusia și lupta dela Poltava. În 1708, Carol se hotărăște să pornească în contra Rușilor. Este demn de luat în seamă marșul pe care l-au făcut Suedezii lui Carol, care după ce ajunseseră până la Dresda, prin Polonia, se întorceau acum din nou spre Rusia, dar cu ținta: Moscova. Un tur de forță, dacă ne gândim la lungimea drumului și la mijloacele de transport din acea vreme. Cu toate că se îndreptase spre Moscova, Carol al XII-lea, dela o vreme a apucat-o spre Sud, modificându-și astfel planul. Această modificare se datorește mai multor fapte.

În primul rând, în interiorul Rusiei, a întâmpinat o rezistență foarte mare. Un corp de oaste al său, a fost chiar bătut la Lesnaia. Apoi în Ucraina, se născuseră unele tendințe separatiste. Cazacii Zaporojeni, din sânul statului rus, care știți că aveau o organizație autonomă, în frunte cu un hatman guvernator, un fel de voevod semi-independent, începuseră să nutrească idei de separație, în această vreme în care Mazeppa era hatman. Nemulțumit de Ruși el a chemat pe Carol la Cazaci și împreună să lupte contra lui Petru, ceeace regele Suediei primi. S'ar părea că expediția ar fi o nebunie dată fiind distanța cu care se depărtase Carol de bazele sale de operație, de rezistență. În realitate nu este o greșeală a lui Carol în această expediție, căci Polonia era supusă și aliată lui, așa că depărtarea de baza de rezistență nu mai poate fi socotită ca fiind prea mare. Nenorocirea lui Carol în această expediție a fost că Mazeppa a fost înfrânt înainte de a se fi făcut joncțiunea armatei lui cu a lui Carol. Apoi a

mai început și o iarnă grea care amenința pe Suedezi să moară de foame. În Ucraina era un oraș, Poltava, unde se găseau mari depozite de hrană și Carol se îndreaptă către el și-l asediază, spunând el că trebuie sau să-l ia sau dacă nu vor muri de foame. Dar până să cadă orașul, sosi și armata lui Petru.

În bătălia care se dădu aici la 8 Iunie 1709, armata lui Carol al XII-lea, care până acum nu fusese înfrântă, a fost distrusă de Petru. Carol abea a reușit să scape fugind pe teritoriul polon. Dar fiind urmărit de armatele lui Petru, el este silit să treacă Nistrul ducându-se la Tighina (Bender) care era raia turcească. Înfrângerea lui Carol al XII-lea de Rusia, a schimbat situația de până acum, statul rusesc devenind o mare putere, făcând din nou să se nască speranța în inimile creștinilor asupriți. Interesantă este o scrisoare a lui Brâncoveanu, tipărită în anexele Jurnalului lui Petru cel Mare, ce a fost tipărit în 1772. Aici se arăta cu oarecare ironie, cum Carol a venit bolnav la Bender, cum pașa

turcesc de aici i-a trimis o charetă care să-l aducă, primindu-l cu mare cinste, dându-i apoi locuință la Varnița în apropiere de Bender. Aici i se văd urmele așezării taberii lui. A fost deasemenea întrebat cum s'a făcut de a fost bătut de Petre cel Mare, la care Carol cu firea lui bruscă a răspuns că în definitiv dacă a fost înfrînt odată în zece ani de lupte, ce mare lucru este!! Va avea el în sfârșit tăria ca să se arate, până la urmă, ce poate.

Ceeace face pe Brîncoveanu să socotească, drept nebunie această trufie când se gîndea la situația disperată în care era Carol, care se mai putea hrăni cu iluzia revanșei. În vremea asta moare și Mazeppa, care-l însoțise pe Carol. În Apus Ludovic al XIV-lea era la rîndu-i înfrînt și nici el nu mai putea să-i ajute pe Carol. Deasemenea din Polonia nu se putea aștepta la vreun ajutor, căci Stanislas nu se poate menține.

Petru renunțase în urma victoriei asupra lui Carol, de a mai aduce pe Rakoți la tronul Poloniei și a adus iar pe August al II-lea.

De aici rezulta o tutelă a Rusiei asupra Poloniei al cărui rege era obligatul lui Petru. Este de acum începutul tendinței Rusiei de a pune mâna pe Polonia și a o îngloba în hotarele rusești. În situația aceasta, firește că nici tratatele de până acum cu Polonia nu mai sunt respectate de Petru, așa că toată regiunea Balticea cu Riga, este atașată Rusiei. În 1710 Petru cel Mare era atot puternic

---000---

Prelegerea XXV-a

Miercuri 16 Iunie 1938

Petre cel Mare. Politca externă (continuare)

Războiul cu Turcii (1711). Ajunsesem cu istoria politică a Rusiei lui Petru cel Mare, până la al II-lea războiu cu Turcii, primul fiind cel care s'a încheiat cu pacea dela Carlovitz.

Acest de al doilea războiu a fost o urmare a războiului nordic. Spuneam că în timpul luptelor cu Suedezii, Rușii nu aveau a se teme de vreun alt atac din afară. Carol al XII-lea a încercat să atragă în aceste lupte și pe Turci, care până la lupta dela Poltava s'au mulțumit să privească desfășurarea evenimentelor, fără să se amestece socotind că din această luptă oricare va fi învingătorul, nu va fi o primejdie pentru ei. Turcii însă au văzut că Petru cel Mare biruitor, oricând va putea să-i atace și pe ei. Au văzut aceasta numai după ce Carol al XII-lea

care mereu le ceruse să intre și ei în războiu cu Rușii în vremea luptelor cu Rușii - le-a trimis o serie de scrisori ale lui Petru, către domnii din Moldova și Muntenia, în care le vorbea de posibilitatea unei lupte cu Turcii și de ajutorul ce l-ar putea avea de la ei și pe care regele Suediei pusese mâna (prin Mazeppa). Dar când Turcii pornesc războiul, Carol al XII-lea, fusese înfrânt și nu mai putea lua parte la acțiunea turcească. Se atribue lui Petru cel Mare, în legătură cu politica lui față de Turci un testament în care Rușii sunt îndemnați să pună mâna pe Constantinopol, să treacă și în Asia, să cucerească Persia, etc., adică să nu mai ducă o politică de expansiune mai mult spre Apus ci și una de expansiune spre Răsărit, care și ea le-ar fi adus multe foloase.

Acesta ar fi fost scopul lui Petru cel Mare, dar acest testament este un fals și Petru nu s'a gândit niciodată la cele ce se arată în acest testament (a fost fabricat pe la 1812 de Lesur, partizan al lui Napoleon I).

În războiul cu Turcii, Petru spera foarte mult

pe ajutorul pe care i l-ar fi dat creștinii supuși Otomanilor, deaceea el își trimise agenții săi în toate țările creștinilor din Balcani. Acum însă o mișcare mare a creștinilor era puțin probabilă, nu mai erau conducători ca Șerban Cantacuzino, care să poată servi o asemenea cauză. Numai în Muntenegru, pătrunzând agenți de ai țarului, s'a produs o răscoală, care numai cu greu a fost înăbușită de Turci. Dela ceilalți creștini, dela Brâncoveanu și dela Sârbi - au fost trimiși numai niște soli, care să asigure pe Petru că în caz de luptă, ei sunt de partea lui, dar Brancoveanu s'a dovedit a fi oportunist în acțiunea contra Turcilor. Există o proclamație a lui Petru cel Mare, în limba latină (tradusă și în alte limbi), în care el spune că ar fi bine să se facă cu acest prilej un războiu de cruciată contra Turcilor. El caută să arate și motivele pentru care va face războiu Turcilor, plângându-se că aceștia i-au arestat solul său dela Constantinopol, și este o frază caracteristică ce zice: "gem apăsați sub jugul barbarilor Grecii, Români (Valahi), Bulgari și Sârbi, religia lor

este prigonită și chiar Ungaria a suferit multe de pe urma lor."

Arată apoi, cate provocări au făcut Turcii, care au adăpostit în teritoriul lor pe Carol al XII-lea, dușmanul Rușilor, cum Cazacii și Mazeppa, trădătorii Rușilor, au avut deasemenea bună primire la Turci, care fără îndoială făceau aceste fapte numai ca să creeze dificultăți Rușilor, fapte care firește nu pot duce decât la războiu și Turcii pentru aceasta trebuie atacați.

Interesantă este atitudinea Austriecilor, care nu priveau cu ochi buni ridicarea Rusiei, pe care o concureau, de teamă să nu înglobeze și țările române, pe care le doreau și ei. Din concurența ruso-austriacă numai noi am avut de câștigat, căci nu am încăput nici în mâinile Rușilor, nici ale Austriecilor, altfel cine știe ce s'ar fi întâmplat, căci pentru apărare principatele noastre de mult nu mai aveau armată.

De teamă ca Rușii să nu câștige prea mult, Austriecii au făcut propuneri, să ia și ei parte la lupta contra Turcilor. Petru însă n'a primit fiindcă

se temea că Austriecii vor profita mai mult decât vor contribui la războiu și aceasta fiindcă războiul Austriei cu Ludovic al XIV-lea continua și deci era slabă nădejde pentru Ruși că vor fi ajutați temeinic.

Petru s'a gândit că o armată care se afla în Ucraina, pentru ajutorul lui August al II-lea putea îndată trece la noi, sperând, după promisiunile ce i se făcuseră, că creștinii se vor ridica și ei să-l ajute.

Dimitrie Cantemir. Acum domnea în Țara Românească Brâncoveanu. În Moldova se produce o schimbare de domnie, când se aude de războiul cu Rușii. Până acum fusese domn N.Mavrocordat fiul lui Alexandru, cel ce reprezentase pe Turci la pacea dela Karlovitz . Fiind bănuît că nu este sincer, este scos și în locul său este adus Dimitrie Cantemir, la 1710. Acesta era fiul lui Constantin Cantemir și frate cu Antioh Cantemir, amândoi foști domni în Moldova. Încrederea Turcilor în el se datorea faptului că D.Cantemir trăise foarte multă vreme la Constantinopol, unde își însușise o cultură vastă, se apropiase și de cultura

musulmană și avea relații cu conducătorii religiei chiar, cu ajutorul cărora învățase limba arabă. Apoi politica tatălui său fusese de prietenie față de Turci, căci el nu trecuse de partea lui Sobieski, când acesta intrase în Moldova (la 1686), aceasta probabil că o făcuse și din cauză că fiul său era ostatec la Constantinopol. I s'au făcut chiar favoruri cu prilejul călătoriei în scaunului moldovean, lui D. Cantemir. Anume a fost scutită Moldova de birul către Poartă pe timp de un an, apoi a fost însărcinat între altele și cu supravegherea lui Brâncoveanu, pe care-l bănuiau, așa de mare încredere aveau Turcii în Cantemir. Dar Dimitrie Cantemir a înșelat amar speranțele Turcilor și a trecut îndată de partea Rușilor. Motivele care l-au îndemnat pe acest învățat domn al Moldovei să facă aceasta sunt mai multe. Desigur asupra lui va fi avut influență cele scrise de cronicari, în special de M. Costin, despre originea noastră și studiile sale proprii, și acestea vor fi fost motive care să-l facă să treacă de par-

tea Ruşilor, ca să scape neamul de asupritori. Dar fără îndoială că şi motive de alt ordin l-au determinat. El văzuse doar victoria lui Petru contra "leului Suediei" cum i se zicea lui Carol al XII-lea şi deaceea se va fi născut în el speranţa că şi Turcii vor fi bătuţi şi deci va putea scoate Moldova de sub jugul lor. Ruşii nici nu se aşteptau că noul domn va trece de partea lor. Iniţiativa acestui lucru din cauza aceasta a trebuit să pornească dela Cantemir. Când s'a suit pe tron, toţi credeau că va fi devotat cu totul Turcilor şi Suedezilor le spunea că şi el e gata să intre în luptă alături de ei. Cel care l-a trădat pe Cantemir că e de partea Ruşilor, a fost însuşi fratele său mai mare, Antioh. Acesta domnise de două ori şi probabil vedea cu ochi răi înlocuirea lui cu fratele său mai mic. Neculce este acela care ne spune că Antioh a fost cu pără la Constantinopol contra lui D.Cantemir. Turcii însă aveau prea mare încredere în domnul Moldovei trimes de curând şi n'au dat ascultare celor spuse de Antioh.

Solul pe care Dimitrie l-a ales ca să meargă

la Ruși, a fost logofătul Ștefan Luca cumnatul lui Ioan Neculce. El a fost trimis în localitatea Iavorov, în Galiția unde s'a încheiat un tratat între Dimitrie Cantemir și Petru. Este al doilea tratat încheiat cu Rușii, primul fiind cel a lui Gh. Ștefan din 1656.

Acest tratat este destul de favorabil Moldovei, care între altele trebuia să-și păstreze integritatea teritorială, la care trebuia să se adauge cetățile Chilia și Cetatea Albă, ce urmau să fie cucerite de la Turci. Moldova va trebui să plătească Rusiei o sumă de bani, dar nu ca bir, cum se plătea Turcilor. În ceea ce privește pe domn, acesta nu putea fi schimbat decât numai în caz de trădare și urmașul lui va fi tot din familia Cantemireștilor - Dimitrie voia să-și asigure continuitatea familiei la domnie, se stabilea astfel ereditată, - această clauză lipsește din cel al lui Gh. Ștefan. În cazul că Rușii vor fi învinși și țarul va trebui să renunțe la Moldova, atunci domnul va primi refugiu în Rusia, unde țarul va trebui să îngrijească de situa-

ția lui.

Acest tratat a fost reprodus în parte și în cronica lui Neculce.

Pasagiul privitor la domnia ereditară, a fost discutat de boieri, atunci când l-i s'a comunicat textul tratatului și ei au protestat fiindcă mulți poate se gândeau că ar fi putut ei să ia tronul.

Când Luca s'a întors în țară, a fost făcut mare vistier, așa că cei doi cumnați ocupau locuri de frunte sub domnia lui Cantemir, Neculce fiind mare hatman.

Și cronica lui N.Costin povestește aceste lucruri, dar din alt punct de vedere, decât Neculce care era un partizan al lui Cantemir. Dealtfel N.Costin spune că Neculce ar fi știut mai dinainte decât ceilalți, cuprinsul tratatului. Prin urmare, încheindu-se tratatul D.Cantemir s'a pregătit de oaste.

El a dat și o proclamație în limba latină, care ni s'a păstrat și în care el amintea de cetățile ce trebuiau reluate dela Turci, cum au fost niște capitulații în care Turcii își luaseră obligația să nu

încalce teritoriile românești în schimbul unor sume de bani și cum nu-și ținuseră cuvântul, călcând aceste capitulații. Deaceea el se ridică în contra lor. Cu toate acestea, el n'a putut ridica o armată.

Petre cel Mare în Moldova. Lupta dela Stăni-

lesti. În cursul lunii Iunie, prima parte a armatei ruse a trecut în Moldova sub conducerea lui Kropotov și apoi a doua sub comanda lui Seremetiev, în cele din urmă și Petru cel Mare vine în Moldova. Din corespondența lui se vede că a trimis trupele înainte pentru ca să aibă de vreme asigurată intrarea sa înaintea Turcilor, spre a nu fi luat pe nepregătite. În această vreme, Baltagi Pașa marele vizir, se pregătea și el să intre în Moldova pe la Ismail. Brâncoveanu care primise poruncă să se prezintă cu oastea sa la războiu, ezita, deocamdată, rămânând în așteptare.

Însfârșit Rușii au pătruns în Iași, unde s'au așezat deocamdată.

Din povestirea lui Neculce voi extrage câteva pasagii privitor la vizita lui Petru cel Mare la

Iași..."Dumitrașco Vodă au făcut împărăției masă frumoasă în curțile domnești, în casa cea mare cu cină. Iară când au fost să șadă împăratul la masă, n'au vrut să șadă în capul mesii, ce au șăzut în scaun lângă masă, iară în capul mesii au pus pe Dimitrașco Vodă...Se ospăta și se veselea prea frumos cu vin de Cotnar. Și lăuda vinul foarte și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin. Și mult se mira cum spre partea lor nu se face vin cu pelin așa bun."

În ce privește atitudinea lui Brâncoveanu, el se întărise la Urlați și aștepta rezultatul luptei. El era un om foarte prudent, dar în tabăra sa erau alții mai idealisti și mai puțin cumpătați, care socoteau că e bine să treacă de partea Rușilor. Unul dintre acești și anume cel mai important, spătarul Toma Cantacuzino, părăsește pe Brâncoveanu și trece la Ruși, cucerind Brăila. El fiind vărul domnului, i-a făcut mare rău acestuia, căci mai târziu când Brâncoveanu a fost judecat de Turci și omorât, unul din capetele de acuzare a fost și acesta.

Împreună cu Toma a trecut și Teodor Corbea ca-

re mai târziu a fost introdus de Petrru în Posolski prikaz . El e autorul unei psaltiri în versuri în românește și al unui dicționar latin-român.

Pe neașteptate la Stănilești (jud. Fălciu), Turcii atacă armatele țarului, care încercuit din toate părțile, de o armată mai numeroasă, cu toate meterezele ridicate și cu toate încercările de a rupe rândurile Turcilor, trebuiau să cedeze, țarul urmând să fie luat prizonier împreună cu întreaga sa oaste. În tabără cu țarul se afla și Dimitrie Cantemir, care știa ce-l așteaptă, dacă ar fi căzut în mâinile Turcilor. Neculce, care el însăși - ca hatman - era în tabără, descrie situația armatelor rusești. El spune cum i s'a propus de țar . ca să încerce cu un detașament de soldați călări, să rupă rândurile și să-l ducă pe țar pe locuri pe care el le cunoștea, în Ardeal, dar el a refuzat neputând să-și asume o asemenea răspundere. Deasemenea arată neastâmpărul lui Cantemir care se temea că Turcii vor fi pătruns în Iași, undă se afla familia sa. În cele din urmă au început tratativele de pace.

În schimbul unei însemnate sume de bani, Turcii arată că nu pretind să-l ia prizonier pe Petru, ci-l vor lăsa să se întoarcă în țară. În schimb Petru, să dea voie lui Carol al XII-lea să se întoarcă în Suedia, deasemenea țarul să renunțe la Azov și la Cazaci și să nu se mai amestece în Polonia. În ce privește pe D. Cantemir și Toma Cantacuzino, țarul să-i predea Turcilor. Dar aceste condițiuni dela început, au fost în timpul discuțiilor îndulcite și este o discuție, dacă "Marele Vizir" n'a fost cumpărat pentru a mai lăsa din pretenții. Fapt sigur în această chestiune este că vizirul întors la Constantinopol, a fost scos din funcție și condamnat apoi la moarte. Pacea aceasta încheiată în Moldova, poartă numele de "Pacea dela Prut" și a avut loc în 1711. Ea cuprinde în forma ei definitivă șapte puncte: 1. Orașele care au fost luate dela Turci să fie restituite (Azovul). 2. Rușii să nu se mai amestece în Polonia. 3. Negoțul va fi liber. 4. Carol al XII-lea va avea libertatea de a se reîntoarce în patrie. 5. Să nu se aducă pagube Rușilor. 6. Armatele rusești să părăsească terito-

riul țărilor noastre. 7. Prizonierii să fie toți restituiți.

Deci nicăeri nu se mai pomeneste ceva despre Cantemir sau Toma Cantacuzino și în afară de pierderea Azovului, pacea era destul de favorabilă, dat fiind condițiile impuse, pentru Petru.

Prin Polonia, țarul se reîntoarce în Rusia și D.Cantemir îl urmează. El este primit cu mare cinste și i se dau mai multe moșii din cele luate dela Mazeppa, ca și altor boieri care-l urmaseră pe domnul moldovean printre care era și Neculce. Cantemir mult a sperat că se va reîntoarce în țară și deaceea sta mai mult în Ucraina. Țarul însă l-a chemat la Petersburg, cu gândul să-l facă să colaboreze la ridicarea culturii în Rusia, prin vastele sale cunoștințe.

Sfârșitul Războiului Nordic. Terminând-o rău cu Turcii, Petru s'a gândit să se întoarcă iar contra Suediei. El a dat o proclamație în care spune că ce a obținut dela Suedezi, are o mai mare valoare decât cele ce a pierdut în urma războiului, în care a fost înfrânt de Turci. Pierderea Azovului nu era foar-

te mare, spune el, fiindcă și așa acesta era un port la o mare închisă, pe câtă vreme cucerirea țărmurilor Baltice delà Suedezi, deschideau perspective mult mai largi. În adevăr, Rușii au reușit să despoaie pe Suedezii de ultimele lor stăpâniri pe care țarul le râvnea.

Carol al XII-lea care era la Bender, s'a supărat rău pe Vizirul care încheiase o asemenea pace cu Rușii. Când l-a vizitat pe acesta, Carol a făcut în așa fel încât alunecând i-a sfâșiat cu pintenii haina lungă în care deobiceiu erau îmbrăcați Vizirii turci. Astfel suedezul a ajuns să se certe și cu Turcii, care primeau delà el scrisori în termeni drastici. În cele din urmă Turcii plictisiți, au hotărât să-l gonească din țară. Carol însă n'a vrut să plece și cu acest prilej s'a întâmplat un fapt aproape comic, căci când Turcii s'au dus să-l ia pe el și pe cei câțiva suedezi ce-l întovărășeau, Carol s'a baricadat în casa ce-i fusese dată la Varnița, și a început cu cei zece oameni ai lui dinăuntru să tragă

în Turci. Au fost însă dezarmați și după ce au fost legați, Turcii i-au transportat pe toți din grupul ce venise cu Carol, la graniță, de unde Carol trecu în Germania, unde mai erau câteva mici posesiuni suedeze. Dar după pierderea Pomeraniei luate de Prusieni, Carol XII începe un războiu cu Norvegia și este ucis la asediul unei cetăți (1718).

În 1715 Petru se duce în Franța și este primit la curtea din Versailles de Ludovic al XV-lea sau mai bine de regentul Franței, Filip de Orléans, căci regele era minor (5 ani). Dar și la curtea franceză Petru dă dovadă de lipsă de etichetă, ridicând cu entuziasm în brațe și sărutând pe micul rege francez. În timpul acesta izbucni un nou războiu. Austriecii, care tocmai terminaseră luptele cu Franța, se întorc acum contra Turcilor. Carol al VI-lea, cel care era să fie rege în Spania, deschise războiul cu Sultanul, războiu ce se termină cu pacea de la Passarowitz (1718). Prin această pace, Turcii care fuseseră înfrinți pierdută Oltenia care astfel deveni austriacă, despărțindu-se de Muntenia precum și Banatul. Și Rusia

pretenții, înșă fie ca Petru nu terminase lupta cu Suedezii, fie că se temea de o nouă înfrângere din partea Turcilor, la invitația de a lupta contra acestora, Petru a dat un răspuns negativ.

După moartea lui Carol al XII-lea, războiul cu Suedezii mai ține vreo trei ani și apoi în 1721 se încheie pacea la Nystadt în Suedia. Prin această pace Rusia renunța la o parte din cuceriri, și aruncă la Finlanda care rămâne Suedezilor. În schimb, câștigau Estonia, Livonia, Ingria și Carelia, Rusia asigurându-și astfel un ținut foarte întins la Baltica. Polonia trebuia să se mulțumească numai cu faptul că și-a păstrat independența. În urma acestui lucru, țarul își face o intrare triumfală în capitala sa Petersburg cu petreceri extraordinare, la care a participat și Dimitrie Cantemir.

Petru de acum se intitulează "Impărat", căci i se părea că termenul de gospodar sau mare cneaz, ori țar (care nu e altceva decât cezar) nu cuprindeau noua lui situație.

Războiul cu Persia (1722). Ultimul război

al lui Petru cel Mare a fost în 1722-3, purtat în
contra Persiei, dorind să ia regiunea din apropierea
tărmurilor Caspice. Centrul luptelor a fost în re-
giunile oraşului Derbend,

. pe M.Caspică,
Atunci a fost cucerit oraşul Baku/care a de-
venit unul din izvoarele de bogăție ale Rusiei, dato-
rită petrolului ce se găsește în regiunea sa.

La această expediție a luat parte și Dimitrie
Cantemir. A fost dusă și o tipografie ambulantă în
care se tipăreau proclamațiile date de țar și făcute
în limba locuitorilor de învățatul Cantemir. Fostul
domn moldovean, a lăsat interesante note geografice
despre aceste regiuni, note în care sunt pomenite și
inscripțiile pe care le-a întâlnit în regiunea mun-
ților Caucaz. Tot atunci a apărut la Moscova o carte
a lui Cantemir despre "Sistema religiei mahomedane."

Expediția s'a terminat cu bine pentru țar.
Cantemir n'a văzut sfârșitul expediției, căci îmbol-
năvindu-se a trebuit să se întoarcă la o moșie a sa.

În August 1723 Cantemir moare în Rusia, fără
ca să mai poată reveni în țara sa. Petru nu supravie-

țuește decât doi ani lui Cantemir, moare și el în 1725. Petru a fost căsătorit prima dată cu Eudoxia Feodorovna, cu care avu 3 copii: un fiu Alexie, care moare în chip misterios și două fete: Ana și Elisabetha. În timpul expediției dela Prut, el avea o femeie ce-l însoțea, anume Ecaterina, o livoniană foarte frumoasă, cu care nu era căsătorit, dar pe care a dat-o drept țarina. Fusese amanta lui Mencicov, care o găsisse în timpul expediției contra Suedezilor, și la care văzând-o Petru, o luă la sine. Ecaterina a luat un rol așa de mare în sufletul țarului, că aceasta a făcut-o chiar moștenirea sa la tron, după ce a făcut-o împărăteasă.

După moartea lui Ecaterina a și fost aleasă țarină și a domnit sub numele de Ecaterina I.

—ooo—

Prelegerea XXVI-a

Luni 21 Martie 1938

Reformele lui Petru cel Mare

Caracterul general al Reformelor. După ce am văzut politica externă a lui Petru cel Mare și împrejurările prin care Rusia, după atâtea veacuri, a izbutit să-și asigure o ieșire la mare, rămâne acum să vedem politica lui din punctul de vedere intern. Cu alte cuvinte să arătăm acum reformele lui Petru cel Mare.

Pentru aceasta trebuie să ținem seama de anumite considerente speciale care explică aceste reforme.

Spuneam că în vremea lui Alexie și Feodor s'a început influența apuseană să se exercite și asupra Rusiei. Nu trebuie să credem că anume personalități, fie ele oricât de mari, pot schimba numai cu propria lor forță fața unui stat, așa cum s'a spus de către

unii că a făcut Petru cel Mare cu Rusia. Schimbările nu pot fi făcute decât numai atunci când societatea simte nevoia lor, când ele sunt cerute de împrejurări. Cu alte cuvinte Rusia era mai dinainte coaptă pentru schimbările care au devenit mai necesare pe vremea lui Petru. Pe de altă parte, cultură din Apus trebuia să pătrundă și în țările din Răsărit, căci ajunsese la o mare dezvoltare, spre pildă în Franța cultura occidentului era atât de înaintată, încât nu putea să nu depășească hotarele strâmte ale unui stat și să se lățească și la celelalte. Nu insist aici cum a venit în Rusia această cultură apuseană, căci am făcut-o acolo unde i-a fost locul.

Nu dela începutul domniei Petru a căutat să facă reforma și să introducă cultura apuseană în Rusia. Faptele au venit pe rând, după cum s'a simțit nevoie de ele și trebuie să adăogăm că influența culturii apusene a venit și prin faptele întâmplare în însăși domnia lui Petru, mai ales prin seria de războaie, cele dintâiu care s'au terminat cu pacea dela Karlowitz, după care urmează războiul Nordic care a

ținut mai puțin de 20 ani și după aceea cu Turcii. Domnia lui a fost o perioadă de foarte mari tulburări războinice. Dacă ne gândim la faptul acesta, ne dăm seama că Petru neavând o domnie liniștită, n'a putut să stea să facă pe încetul reformele pe care le-a făcut, din care cauză caracterul acestora se resimte de împrejurările în care au fost făcute. Un istoric rus Miliukov a făcut o analiză a situației economice de pe vremea lui Petru cel Mare, ca să arate ce legătură a fost între starea economică și reformele lui. Miliukov a constatat că în vremea aceasta s'a cheltuit o energie foarte mare cu însemnate pierderi de oameni cauzate de continuele războaie ale țarului. Pe lângă aceasta, cheltuelile statului erau foarte mari, cu mult mai mari ca alte vremuri, iar mijloacele de acoperire a acestor cheltueli erau cu totul insuficiente pentru o domnie, care se vrea mare, după calapodul Apusului, deci cu cerințe extraordinaire.

Din cauza aceasta Petre a trebuit să facă reforme, să transforme cu totul vechea stare de lu -

cruri, pentru a avea veniturile ce-i trebuiau pentru atingerea scopului său. Abia în ultimii ani ai domniei au fost făcute unele reforme mai adânci și mai chibzuite, cele dela începutul domniei au fost date o mare parte numai ca un fel de ordine, de circulare, către funcționarii de stat din anumite regiuni și abia mai târziu erau extinse peste întregul stat. Așa, spre exemplu, când armata trebuia să meargă printr'o anumită regiune pentru a ajunge la locul destinat luptei cu dușmanul, Petru ordona reprezentanților autorităților statului din acea regiune să ia anumite măsuri, care dovedindu-se bune erau apoi aplicate pe întreaga țară. Trebuie să mai adăug la aceasta un lucru și anume caracterul lui, care l-a făcut să imite Apusul. Petru cel Mare era un om practic, am putea spune chiar utilitarist. Pentru el chestiunile literare, cele sufletești, cele de ideologie nu aveau niciun rol.

S'a observat de către unii istorici că în reformele bisericii Petru, de loc, nu a ținut seama

dacă ele se potrivesc sau nu cu mistica religioasă. Această mistică a fost tratată ca toate celelalte domenii în care a făcut el reforme, a pus-o pe acelaș picior cu reformele practice, spre exemplu cu cele de ordin administrativ, ceea ce evident nu se putea. Deasemenea nu a fost un încurajator al beletristicii. Caracterul practic al reformelor lui se simte până și în scrierile din vremea sa, făcute mai toate cu scopul de a-i servi, de pildă lucrările religioase sau cele geografice, tipărite toate în scop de propagandă.

În sfârșit mai observ faptul că în reformele sale, Petru cel Mare, nu a căutat să imite un singur model. El a luat din toate părțile câte ceva, chiar din Suedia, a cărei organizație o imită în parte, pe motivul că așa va putea să învețe cum s'o înfrîngă cu propriile ei arme. Imită și statele germane și firește și modelul tuturor statelor vremii, din Europa, Franța lui Ludovic al XIV-lea, regele soare - numit astfel fiindcă din lumina curții lui se adăpau cu toții. Acesta a făcut o serie de reforme și a domnit

absolut prin excelență. Ceea ce caracterizează domnia lui Ludovic, este faptul că el a vrut să centralizeze toate puterile statului în mâna lui, în capitala statului, ceea ce deosebește epoca aceasta de Evul mediu, în care tendința era, din contra, o decentralizare. În al doilea rând, în domeniul economic acum a fost așa numitul mercantilism. Prin mercantilism se înțelege o perioadă de predominare, dată negoțului care este socotit ca cel mai de seamă dintre toate veniturile statului și de aceea trebuie apărut,

Cu alte cuvinte se vor da privilegii mari comercianților, pe care statul îi va ajuta în întreprinderile lor. Prin urmare, în această epocă a mercantilismului, se ridică burghezia, la adăpostul puterii statului. Acest fapt a însemnat pentru unele state un mare rău dar pentru altele din contra un mare bine.

Colbert ministrul lui Ludovic al XIV-lea a fost acela care a făcut să se nască în Franța mercantilismul.

În Rusia însă agricultura era aceea care se găsea pe primul plan și nu comerțul sau industria. Cu toate acestea Petru n'a ținut seamă de aceasta și el a căutat să aducă în reformele sale cele ce arătarăm mai sus. În general reformele sale au izbutit, dar au fost și unele pentru care de drept Rusia nu era coaptă și nu aveau ce căutau în acest stat. Un exemplu este acela pe care ni-l dă industria; Petru a căutat să facă fabrici așa cum văzuse el în Apus, dar acestea au rămas deschise numai atâta vreme cât a trăit el, îndată de moartea sa, și-au închis porțile.

Firește că Petru a urmat în conducerea politică a Statului, pe linia autocratismului înaintașilor săi, astfel că reformele ce a făcut el nu trebuie să ne facă să credem că au deschis poarta spre libertate a poporului așa cum era în Olanda sau Anglia, țări pe care le vizitase. Din contra toate aceste reforme au fost așa fel făcute, încât duceau la mai deplină lor întărire.

Aceste reforme au fost foarte multe discuta-

te, unii istorici le-au lăudat, alții le-au criticat, spunând că în Rusia era alt spirit decât cel din Apus și deci aducerea din Apus a spiritului acestor reforme și a-l impune Rusiei, era a silii un popor să-și schimbe nu numai manifestările, felul de viață, dar însăși sufletul. În special, așa zișii slavo-fili au fost aceia care au criticat foarte mult pe Petru cel Mare, spunând că Rusia era un stat de viață ortodoxă bizantină nepotrivit Apusului de viață catolică sau protestantă.

Reformele sociale. Am arătat care a fost evoluția socială a Rusiei și spuneam atunci că nobilii nu izbutiseră să ajungă să înlăture puterea țărilor niciodată, căci pământul pe care îl stăpâneau aceștia în comparație cu nobilii era cu mult mai întins, așa cum nu se întâmplase în Apus, unde mulți dintre nobili aveau la un moment dat pământuri mai întinse ca regele - deci țarii totdeauna erau mai puternici decât clasa aristocratică. Totuși puterea lor era destul de însemnată și la începutul domniei Romanovilor se vede o colaborare a nobililor cu ța-

rul la conducerea statului prin Zemski Sobor. Această adunare însă, n'a mai fost convocată chiar din vremea lui Alexie și pe vremea lui Petru și mai puțin i s'a dat importanță.

În vremea lui Petru cel Mare calitatea de nobil nu mai era socotită după pământ; pentru ca să fii nobil, trebuia să fii și militar, cu alte cuvinte se lega boieria de militarie, toți nobilii fiind obligați să facă parte activă din armata țarului. În felul acesta nobilimea a ajuns și mai mult la ordinul țarului. Dar prin privilegiile date nobilimii, moșile nu mai puteau fi supravegheate acum la lucru de nobili, țăranii au fost lăsați într'o situație care pe încetul i-a dus la șerbie. Boierii începând să-și lucreze pământurile cu acești șerbi, s'au transformat în boieri cu curte, adică boieri ce-și lucrat pământurile cu alți oameni decât ei însăși. Mai erau însă țăranii care-și aveau pământurile lor, aceștia erau țăranii cu o singură curte sau odnedvor-tii ce-și lucrau singuri pământul, erau un fel de moșneni. Astfel că în vremea lui Petru cel Mare o

mare parte din țărani ajunsese în stare de șerbie, așa că domnia lui cu toate reformele făcute în loc să îmbunătățească starea clasei de jos, din contra a înrăutățit-o.

În sânul nobilimii acum, se face o distincție. Pe lângă acei care se trăgeau din viță de boieri, mai este acum o nobilime de funcție, alcătuită din așa zișii dvorenici, boieri de curte. Aceștia erau o clasă de nobili creată de țar, care astfel o putea mări sau micșora și întrebuința după propria sa voință.

Tot în vremea lui Petru cel Mare s'a încercat a se creea și o clasă de burghezi.

Reforme administrative. În ceea ce privește administrația statului, ea a fost centralizată în mâna țarului spre deosebire de vremurile primilor Romanovi, când administrația statului era mixtă, adică pe lângă funcționari dela centru, erau și din cei locali. Pe încetul această administrație mixtă a fost înlăturată și înlocuită cu cea dela centru. Acest lucru a fost făcut din motive de ordin econo-

mic și cultural, cași împărțirea Rusiei pe gubernii, dealtfel, care aveau de scop să aducă mai multe venituri înlesnind fiscalitatea. Cu alte cuvinte, în primul rând organizația administrativă era o organizație fiscală și militară. La început numai în anumite regiuni a fost aplicată această formă de organizare, apoi a fost extinsă la întreaga țară.

La centru se găseau douăsprezece colegii, care aproape corespund cu ministerele din vremea noastră, cu deosebirea că nu era un colegiu al cultelor, iar cel al finanțelor nu era unitar ca ministerele de finanțe de azi, el era împărțit în două, în cel al veniturilor și cel al cheltuelilor. Deasemenea industria și comerțul erau separate. Peste toată această organizație se găsea un consilier format din nobili, și care se numea senat - înlocuind vechea adunare a boierilor, care corespundea cu divanul dela noi. Printre membrii acestui senat a fost și Dimitrie Cantemir. Această organizație centralistă, care înlătura puterea nobililor a avut marele merit, în primul rând, că a dat foarte mulți bani lui Petru cel Mare.

În ceea ce privește chestiunea organizării industriei, aceasta a fost mai slabă datorită faptului că s'a căutat a se face fabrici și a se introduce deodreptul o viață care nu corespundea cu nevoile poporului rus. Organizația aceasta fiind deci mai mult artificială n'a corespuns și îndată după moartea lui Petru fabricile și-au închis porțile. Tot acum, ca în Franța și în general ca în Apus, s'au construit canale care legau între ele marile ape ale Rusiei pentru a se ușura legătura între regiuni. Acel mercantilism despre care am vorbit că fusese susținut în Franța unde găsisese sprijinul lui Colbert ministrul lui Ludovic al XIV-lea, a vrăit Petru cel Mare să-l aplice și în Rusia.

Cultura. În ceea ce privește cultura, spuneam că din cauza spiritului practic al lui Petru cel Mare, a fost mai slabă. Înspre sfârșitul domniei lui, Petru cel Mare, Leibniz filosof german, a stat o vreme în corespondență cu țarul Rusiei și a căutat să-l convingă pe Petru că rolul Rusiei este foarte important, ea fiind o țară așezată între două lumi:

Europa și Asia cu popoare de religie mahomedană sau budistă. Aceste credințe necunoscute - mai ales religia Indiei - în Europa ar putea fi studiate și aduse la cunoștința Europeanilor de către Ruși, contribuindu-se astfel la îmbogățirea culturii. Acest lucru ar putea fi făcut foarte ușor prin expediții științifice serioase trimise de Ruși în Asia. Indirect Leibnitz s'a interesat de călătoriile lui Millescu în Asia (China). În legătură cu această idee a lui Leibnitz, trebuie să spun că au venit mulți germani la Moscova. Tot această preocupare a fost aceea care l-a făcut și pe Dimitrie Cantemir să meargă spre Asia, fiind ales membru al Academiei din Berlin, din al cărei îndemnuri a început să scrie lucrări cu privire la Orient. Se pare că în Rusia, Cantemir a găsit mediul prielnic, pentru a scrie multe din vestitele sale lucrări, născute din vastele sale cunoștințe despre Orient. În legătură cu acest Orient s'a apucat el să scrie o istorie a imperiului otoman (Istoria creșterii și desc. curții otomane) și una asupra religiei mahomedane (Sistema

religiei mahomedane), cuprinzând întreaga viață a mahomedanismului, lucruri pe care avusese prilejul să le cunoască, din vremea când fusese la Constantinopol. Sistema religiei mahomedane de Cantemir fu tipărită din ordinul lui Petru cel Mare cu scop de propagandă, cu prilejul expedițiunei în Persia la 1722.

Petru cel Mare vroia mai întâiu să cunoască viața popoarelor din Orient, pe care dorea să le cucerească pentru ca să știe cum să le câștige. Pentru aceasta fusese luat Dimitrie Cantemir în expediția lui Petru depe coastele Caspice. Deci tot din motivul practic, caracteristica generală de altfel a întregii opere a lui Petru cel Mare - a pus țarul Rusiei pe Cantemir să scrie lucrări. Acest lucru se vede nu numai în legătură cu lucrările lui Cantemir, ci și cu ale altora. Așa de pildă, din cartea scrisă în italienește pela 1600, a lui Mauro Orbini "Despre slavi", se vede cum din scopuri de propagandă, din motive practice care să-i servească lui, a fost tradusă în rusește. Acest Mauro Orbini era din Ragusa și scrisese cartea sa cu peste un veac înainte de Petru

cel Mare. Ea avea un caracter fantastic și căuta să arate că Slavii nici mai mult nici mai puțin, sunt autochtoni în Balcani fiind urmași ai Illirilor și Thracilor. Petru a pus deci să se traducă această carte, fiindcă ideile din ea serveau din punctul de vedere al politicei sale externe, ideea panslavistă.

Lucrarea aceasta, vă amintesc în treacăt, a fost luată în rîs de Dimitrie Cantemir.

Și Coranul a fost tradus în rusește de un agent al Rusiei la Constantinopol, anume Petru Tolstoi.

Pentru cercetările științifice, s'a gândit Petru să deschidă și o Academie. Luase ca model de organizare pe cea din Franța, dar n'a apucat să o vadă deschizându-se, căci a murit, lucrul acesta făcându-se după moartea lui. Tot acum s'au adus și unele modificări alfabetului întrebuițat din cel bisericesc cirilic, făcându-se cel numit grajdanski, adică civil, care acum a mai fost întrucâtva simplificat de bolșevici.

Deasemenea s'a hotărît ca în locul cifrelor slave să se introducă cele arabe.

În domeniul calendaristic, cum am mai spus, s'a făcut o modificare după Occident în sensul că anii să se numească dela Hristos și începutul anului să fie la 1 Ianuarie, aplicându-se această reformă prima dată în anul 1699. În privința justificării acestei reforme s'a spus că ea trebuie făcută, fiindcă sunt o mulțime de popoare în Europa care o au și se citează o serie din aceste popoare, printre care suntem și noi pomeniți, cu toate că de fapt în vremea aceasta la noi nu era încă această reformă.

În vremea lui Petru cel Mare, de fapt o literatură rusească n'a existat, în sensul beletristic. A fost o literatură în limba latină, în care limba și-a scris și Cantemir lucrările, ca și alte lucrări științifice.

Este cred inutil să mai arăt introducerea obiceiurilor din Apusul pe care țarul a ținut să-l imite din multe puncte de vedere. A trebuit aproape cu forța să fie impuse obiceiurile acestea care erau rău primite de supușii săi. Se povestește că ordonând ca boierii săi să-și radă bărbile, cum unii nu vroiau,

a intrat chiar el țarul în sfat și a făcut aceasta. Nici învățatul domn al Moldovei, Cantemir - care n'a așteptat ca țarul să vină și îl ia el cu briciul - n'a fost scutit de ordinul împărătesc.

Biserica. Este interesantă de amintit și chestiunea bisericească ce se ivise în timpul domniei lui. La începutul domniei sale, Patriarh al Rusiei fusese Adrian. Acesta moare la 1700. Cum în vremea păstoritului său, Adrian avusese o foarte mare autoritate în Rusia, Petru nu a îndrăznit să intre în conflict cu el, amestecându-se în cele bisericești. Dealtfel era și îndatorat, căci, cum am spus, cu prilejul conflictului lui Petru cu sora sa Sofia, neînțelegere care i-a adus tronul, Patriarhul Adrian a fost acela care a făcut ca balanța victoriei să încline către Petru, trecând de partea lui. Nu s'a amestecat deci și din recunoștință. După moartea lui Adrian însă, Petru a trăgănat alegerea altuia și pentru ca scaunul să nu fie vacant a numit un vicar, un locțiitor al Patriarhului, în persoana lui Ștefan Iversky. Acesta era fostul rector al Academiei din

Kiev, care ajunsese întâiu mitropolit la Kiev, după care fu adus în postul de vicar ale bisericilor rusești de Petru. Prin alegerea lui în acest post, curentul Kievian învinsese deci în lupta ce se deschisese între clerul din Kiev susținătorul culturii Occidentale și a introducerii limbii latine și clerul vechii tradiții rusești. Cei care se opuneau reformelor au fost înlăturați și au fost aduși cei cu pregătire occidentală. S'a întâmplat că Ștefan n'a mai fost la moment dat socotit de Petru ca un om prea înțelegător al reformelor lui și s'au ivit neînțelegeri. Se ivise acum și un curent nou, pe lângă cel dela Kiev care se născuse sub influența catolicismului. O serie de prelați care învățaseră în Germania, țară protestantă, au pornit acest nou curent simpatizant al protestantismului.

În fruntea acestora se afla un om care a știut să-l câștige pe Petru cel Mare, anume Teofan Procopovici, autor al unei cărți "Regulamentul ecle-siastic", în care propunea țarului să desființeze pur și simplu funcția erarhică de Patriarh, căci tot-

deauna Patriarhul este un pericol pentru țar, putând oricând să se ridice contra lui. Să fie în fruntea bisericii în locul acestuia, o adunare care să aibe conducerea treburilor religioase. Și în adevăr se introduce adunarea numită "Sinod" . Nu mai e ^{să spun} nevoie/că odată cu această reformă, clericii greci sunt opriți să mai vină în Rusia. Contra lui Procopovici se ridică acuzații și apare chiar un pamflet al lui Dimitrie Cantemir contra lui (socotindu-l ca critic, protestant).

In problema religioasă Petru cel Mare ^{dorea} /să facă o reformă care să-l servească pe el, tratând lucrurile ca pe cele de ordin administrativ spre pildă, n'a căutat deloc să pătrundă mai adânc lucrurile și din cauza aceasta n'a reușit.

În general, în vremea domniei lui cu toate reformele ce a făcut, situația țăranilor nu a fost îmbunătățită cu nimic, din contra ei au devenit în cea mai mare parte serbi. Reformele occidentale au atins numai clasa nobililor și funcționarilor, adâncind deosebirea dintre ele și popor.

Prelegerea XXVII-a

Miercuri, 23 Martie 1938

Urmasii lui Petre cel Mare

Familia lui Petre cel Mare. In lectiunea de azi vom vorbi despre urmasii lui Pătru cel Mare până la domnia Ecaterinei a II-a, adică de o epocă ce se întinde dela moartea lui Petru, 1725 până la 1762 când Ecaterina a II-a se urcă pe tron, cam vreo 37 de ani.

In această perioadă de aproape patru decenii, au fost nu mai puțin de șase stăpânitori ai Rusiei, care însă n'au moștenit din tată în fiu tronul, ci ei au fost, când dintr'o ramură, când dintr'alta a Romanovilor. Este o epocă ce și din punct de vedere genealogic este foarte complicată. Inainte însă de a trece la expunerea faptelor, să facem un tablou genealogic, care ne va înlesni mai mult cele ce vom explica.

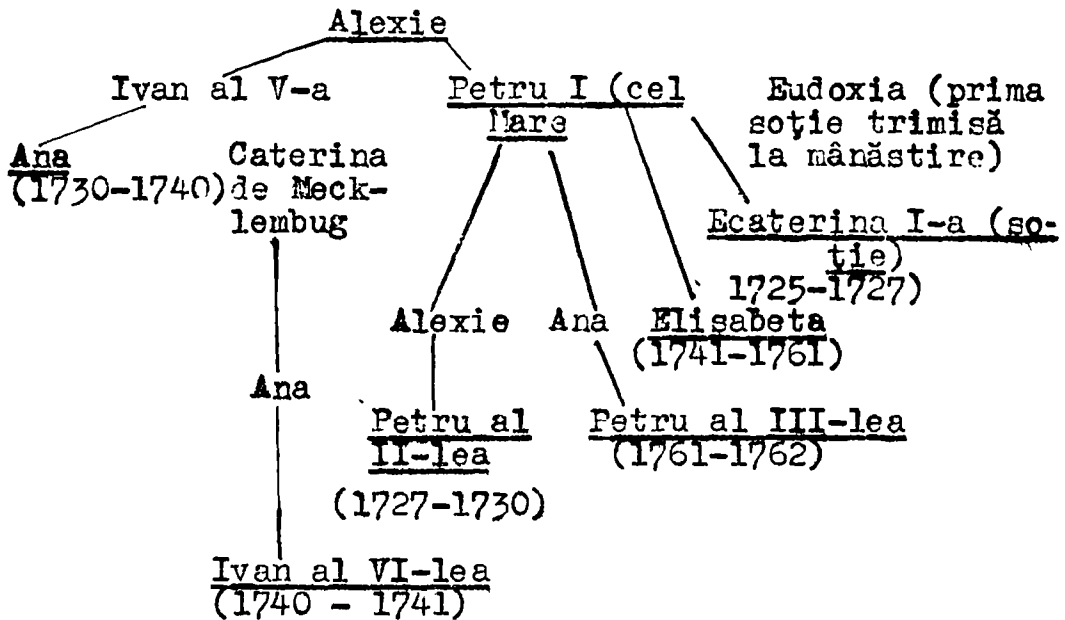
Vă aduceți aminte că Petru când s'a suit pe tron, a avut un frate cu care a domnit în tovărășie sub tutela Sofiei, anume Ivan, care a murit de tânăr. Erau amândoi fiii lui Alexie, Petru din a doua căsătorie, Ivan care cronologic era al V-lea cu acest nume pe tronul Rusiei, era din prima căsătorie. Ivan al V-lea a fost și el căsătorit având din această căsătorie două fete pe Ana și pe Caterina care prin căsătorie, s'a numit Caterina de Meklenburg. Aceasta a avut la rândul ei o fiică Ana, care a fost mama lui Ivan ce s'a intitulat ca țar Ivan al VI-lea.

Să trecem acum la spița lui Petru. El a fost căsătorit de două ori. Din prima căsătorie cu Eudoxia de care s'a despărțit și a trimis-o la o mănăstire, a avut trei copii: un fiu Alexie - mort înainte de tatăl său -, care a avut și el la rândul ei un fiu Petru al II-lea ca țar, și două fete pe Ana, mama lui Petru al II-lea și pe Elisabeta. Dintre acești membri ai familiei Romanovilor din ramura lui Ivan al V-lea deoparte și a lui Petru de cealaltă, s'au ales urmașii la tron ai lui Petru cel Mare. Nu-

mai o singură excepție a intervenit; domnia Ecaterinei a I-a care nu făcea parte din această familie decât prin căsătoria ei cu Petru cel Mare.

Cronologicește iată cum în cei 37 ani ce s'au scurs dela Petru la Ecaterina a II-a, s'au înșiruit domniile acestora. După Petru cel Mare a urmat întâ-tă Ecaterina I-a, soția lui, 1725-1727, apoi după ea, Petru al II-lea fiul lui Alexie, la rândul lui fiu al lui Petru cel Mare, 1727-1730, după acesta vine la conducere un membru din familia lui Ivan al V-lea a-nume fiica lui Ana Ivanovna (după numele tatălui) 1730-1740. La moartea ei tronul rămâne tot unui membru al acestei ramuri lui Ivan al VI-lea copilul Anei fiică a Caterinei de Meklenburg urmașe a lui Ivan al V-lea, deci soră cu Ana Ivanovna, Ivan al VI-lea a domnit numai un an 1740-1741. Deacum tronul trece iar în ramura lui Petru cel Mare, la fiica lui Elisabeta Petrovna, care a domnit între 1741-1761 și se continuă tot în această ramură cu Petru al III-lea fiul Anei, fiica lui Petru cel Mare, deci nepot al Elisabetei, domnind între anii 1761-1762. Să prezentăm acum

acest tablou și schematic pentru a putea fi și mai bine înțeles, subliniind pe cei care au domnit:

Am socotit necesar să dau aceste schițe atât cea genealogică și cea cronologică pentru mai deplină înțelegere a istoriei Rusiei, care în epoca aceasta, este deosebit de încurcată.

Mostenirea lui Petre cel Mare. Toată viața lui Petru a dorit să aibe un fiu care să-i rămână urmași, deaceea s'a și căsătorit a doua oară, fără rezultat însă. El avusese un fiu pe Alexie, dar

acesta fusese crescut de mama sa, Eudoxia, într'un spirit cucernic, într'un mediu bizantin, bisericesc și conservator și deaceea el rămăsese neînțelegător față de reformele tatălui său. Petru cel Mare, care până acum nu se ocupase de educația fiului său, observă acest lucru, dar prea târziu pentru a mai îndrepta ceva. Totuși el încercă să occidentalizeze pe fiul său, dar rezultatul a fost că a întâmpinat o vie rezistență care a ajuns nu peste multă vreme la dușmănie. Alexie a preferat să fugă din Rusia decât să cedeze reformelor statului făcute de tatăl său. După ce fusese la Neapole, Alexie fu prins în 1715, arestat și închis într'un castel.

Adus în țară, a fost judecat, și fiind socotit nedemn de a fi făcut urmaș al lui Petru, fu aruncat la închisoare, unde în împrejurări misterioare a fost omorât. În felul acesta urmaș direct în linie bărbătească nu-i rămăsese lui Petru I. Ar fi trebuit să fie Petru fiul lui Alexie, dar era mic. Obsedat de a avea un fiu, Petru cel Mare a avut chiar o intrigă cu fiica lui Dimitrie Cantemir, Maria,

o femeie foarte inteligentă și cultă, căruia Petru i-a promis că o va lua în căsătorie, dacă-i va face un băiat, pe care l-ar face urmaș. Lucrurile nu s'au împlinit și aceasta datorită și intervenției Ecaterinei, care nu putea să vadă cu ochi buni legătura țarului cu moldoveanca. Maria Cantemir fu îndată înlăturată dela curte. Petru în cele din urmă recunoscuse urmasă pe soția sa de a doua, Ecaterina, pe care din cauza unor neînțelegeri ivite și de teama, de a nu ajunge la tron oameni care nu le conveneau, nobilii au recunoscut-o și ei, alegând-o țarină.

Ecaterina I (1725-1727). În felul acesta, datorită împrejurărilor, livoniana prinsă în războiul încă de pe vremea luptelor cu Suedezii, ajunge țarină a Rusiei, pentru prima dată o femeie purtând acest titlu în statul rusesc, Sofia sau sora lui Petru care condusesese frânele statului în vremea minoratului fraților săi, fusese numai un fel de regentă, nu țarină. Domnia Ecaterinei I a fost însă de scurtă durată. Numai de doi ani - 1725-1727. În timpul ei a condus de fapt favoritul său, Mencișov.

Petre II (1727-1730). După moartea ei tronul a rămas fiului lui Alexie, Petru al II-lea, nepotul lui Petru I (1727-30) care fiind foarte tânăr, tot Mencicov a rămas la conducerea statului. Curând însă s'a debarasat de tutela acestuia, cu toate că atunci când s'a suit pe tron nu avea decât 14 ani. În jurul scaunului său se țeseau fel de fel de intrigări între boieri, care toți doreau conducerea, toți doreau să aibe influență mai mare. Între cei mai puternici era familia Dolgoruki, datorită căreia Mencicov este înlăturat, luându-i-se moșile și privilegiile și fiind exilat în Siberia. Familia Dolgoruki ia în mâinile ei puterea și dorind să-l lege pe țar de interesele ei, caută să-l căsătorească cu o fată a lor, făcându-se chiar logodna. Planurile acestei familii n'au reușit însă, fiindcă cu prilejul săvârșirii ceremoniei aruncării crucii în apă la Bobotează, țarul a răcit rău și curând a și murit, stingându-se astfel linia bărbătească a lui Petru cel Mare. După moartea lui urmă la tron cealaltă ramură din Ivan al V-lea. Urma să se facă însă o alegere și cei care

trebuiau să o facă erau boierii. Ei au căutat cu acest prilej să-și mărească puterile clasei lor, căpătând mai de voie mai de nevoie, o parte din drepturile pierdute, dela cel pe care aveau să-l aleagă. Au făcut un fel de "pacta conventa" poloneză, adică un fel de tratate în care se arătau punctele și privilegiile pe care noul ales trebuia să le respecte prin jurământ. Nu se mai văzuse până acum în Rusia așa ceva.

Propuneau nobili prin acest pact, ca deacum să se aleagă din mijlocul lor un înalt consiliu cu ajutorul căruia țarul să conducă. Țarul nu mai avea dreptul să facă ce vrea, ci trebuia să țină seamă de sfatul acestui consiliu. Deasemenea nu mai avea dreptul să condamne sau să scoată din funcția lor pe nobili, fără avizul consiliului, etc. Dupăce au făcut acest pact ei propun domnia atât Anei cât și Elisabetei ficele lui Petru I, dar ele n'au primit să-și ia asemenea angajamente.

Ana Ivanovna (1730-1740). În cele din urmă a fost aleasă în 1730 Ana fiica lui Ivan al V-lea, după

care s'a și numit Ana Ivanovna care a domnit până la 1740. Era o ființă foarte frumoasă, cu o fire energică și destul de inteligentă, reușind ușor să se scuture de jugul impus de nobilime la alegerea ei. Numai la un an după alegere, a și reușit să restabilească autoritatea țarului. Procedul a fost simplu pentru a scăpa de consiliul nobilimii. A convocat într'o sală acest consiliu și pe neașteptate s'au deschis niște uși alăturate ale unei alte săli, în care se găseau mulți membrii ai nobilimii mici. Ea a întrebat dacă cele ce au fost puse în pacta pe care a trebuit să jure erau făcute cu voia și adevărul tuturilor și membrii nobilimii mici au început să strige că nu. Atunci Ana s'a prefăcut că este foarte indignată de fapta nobilimei mari care îi înșelase buna credință.

Din cauza aceasta ea socotea că nu mai este obligată cu nimic față de jurământul prestat, pe motiv că nobilii însăși o făcuseră să jure pe lucruri false, deoarece ea jurase în credința că privilegiile cerute în pacta erau dorința tuturilor, când în realitate nu erau. Și în felul acesta jucând o inteligentă comedie,

Ana scăpă de tutela nobililor. Se pare că dintre nobili care au sfătuit-o cum să scape de autoritatea impusă ei de nobili, au fost și urmașii lui Cantemir, în special Antioh. Familia lor căzuse în disgrație către sfârșitul domniei lui Petru cel Mare și în timpul domniei urmașilor lui imediați, în care vreme, ea se retrăsese la omoșie departe de curtea țarilor. Acum însă, s'au întors la curte. Antioh era un om foarte învățat, scriitor distins, a fost trimis ambasador al Rusiei la Paris, unde având manieră occidentală și cunoscând mai multe limbi, a făcut impresie deosebită.

Ana în domnia pe care a avut-o (1730-1740) s'a înconjurat mai mult de Germani. Mai toți principii ruși erau căsătorii cu principese germane și invers. Această situație a produs proteste din partea Rușilor care se vedeau invadați și conduși de străini. Cu toate scăderile politice interne, domnia Anei e însemnată prin două războaie.

Cel dintâu a fost purtat pentru succesiunea Poloniei cel de al doilea cu Turcii. Cel pentru succesiunea Poloniei, s'a întâmplat astfel:

Vă aduceți aminte că Petru cel Mare reușise să repună în tron pe August al II-lea. După moartea acestuia (1733) se punea iarăși veșnica problemă care aducea mereu nesfârșite certuri și neînțelegeri, pentru alegerea urmașului.

Alegerea aceasta a unui urmaș al lui August al II-lea, era însă de foarte mare importanță pentru Rusia, care nu înțelegea deloc să-și piardă influența ce căpătase asupra treburilor Poloniei. Dieta polonă după multe dezbateri, hotărăște să-l aleagă pe Stanislas Leszczynski, cel care fusese impus Polonilor de Carol al XII-lea, dar care fusese izgonit de antipatia nobililor ce vedeau în el un rege adus de străini, și de Petru cel Mare. Era un om foarte distins și învățat. Se refugiase în Franța, în provincia Lorena, iar fiica lui Maria care era foarte frumoasă, a ajuns regină a Franței prin căsătoria cu Ludovic al XV-lea, ceea ce făcu să crească prestigiul lui Stanislas în ochii Polonilor, care socoteau că prin alegerea lui se asigurau de sprijinul Franței. Această alegere nu putea să convină Rușilor, căci Stanislas

doar fusese adversarul lor și de aceea Rusia a sprijinit pe fiul lui August al II-lea, care ca rege s'a numit August al III-lea. În timp ce Stanislas e primit cu pompă și intra în triumf în Varșovia, generalul Mûnich este trimis cu armata de Ruși să-l alunge. Armata rusească reușește să-l înlăture pe Stanislas, căci Franța fiind prea departe nu putea să-l ajute. Stanislas Leszczyński văzând că ajutorul francez întârzie s'a retras mai întâiu în orașul Danzig, așezat la vărsarea Vistulei în Baltică. Aici a fost asediat de armată rusească care în cele din urmă a reușit să ia orașul, Stanislas însă s'a imbarcat pe o corabie franceză și a plecat iar în Franța, unde a și murit. Dar cu aceasta nu s'a terminat conflictul, căci au intervenit Austriecii care au luat partea lui August izbucnind astfel războiul cu Franța împotriva căreia Austriecii luptau acum aliați cu Rușii.

În 1735 o armată rusească străbate prin Polonia și apoi prin Germania, ajungând până la Heidelberg. Dar un conflict între armata rusă și cea

franceză, nu s'a ajuns, căci s'a încheiat pacea. Lorena este dată de Franța lui Stanislas, iar August al III-lea a rămas rege în Polonia, influența Rusiei menținându-se deci și deacum înainte asupra Polonilor.

Războiul austro-ruso-turc. Din acest războiu, ca o urmare a lui s'a născut un al doilea, de data aceasta cu Turcii. Francezii făcuseră intervenție la Constantinopol ca Turcii să susțină pe Stanislas. Și pe motivul acesta, în 1736-39 se începe lupta. Austriei și acum sunt aliații ai Rușilor care comandați tot de Mûnich, atacă Azovul pierdut prin pacea dela Prut; după înfrîngerea dela Stănilești. Azovul este cucerit și este atacat și istmul Perekof ce leagă Crimeea de Europa. Armatele rusești au năvălit în Crimeea și sediul Tătarilor și al hanului lor este cucerit. Abia în 1739 Rușii care își păstraseră garnizoana în Polonia se hotărîse să atace pe Turci în Principate. Mûnich intră în Moldova și atacă Hotinul. Se observă că hotarele nu erau apărute de Moldoveni. Turcii după trădarea lui Cantemir se hotărîră să transforme Hotinul în raia, ca să fie un punct de

sprijin contra vecinilor. Armata rusă însă le-a cucerit după lupta dela Stânceni un sat în apropierea Hotinului. Prin victoria aceasta stăpânirea Moldovei era deschisă Ruşilor. Încă din anii precedenţi se arăta simpatia Moldovenilor cu Rusia.

O idee naţională este de observat că nu exista, dar acum ideea religioasă ţinea loc de idee politică. Foarte mulţi boieri s'au declarat în favoarea Ruşilor.

În vremea aceasta era domn în Moldova Grigore Ghica, un albanez de origine care acum domnea pentru a doua oară. Încă din 1737 se trimiseseră scrisori ţarinei atât de Moldoveni cât şi de Munteni, pentru a fi luaţi sub oblăduirea ei. Din Bucureşti boierii cereau ţarinei să vină în ţară şi să-i scape de Turci. Mulţi dintre Moldoveni au format cete armate care au trecut îndată în armata lui Mûnich. Din jurnalul lui Mûnich - scris în limba franceză şi acum publicat în colecţia Hurmuzaki -, ca şi din cronica lui Neculce, contemporan cu faptele acestea, se

vede clar entuziasmul cu care au fost primiți Rușii în Moldova. Printre partizanii de frunte ai Rușilor în Moldova, se număra însuși mitropolitul Moldovei Antonie, care i-a binecuvântat când au venit la noi. În armata lui Mûnich se mai aflau Moldoveni, dintre aceea care se stabiliseră în Rusia odată cu fuga lui Cantemir din Moldova. Odată cu Cantemir veniseră în Rusia și nepoții lui, fiii fratelui său Antioh mort la Constantinopol. Dimitrie și Constantin cum se numeau acești doi fii ai lui Antioh Cantemir, au făcut două cete de voluntari, care cele dintâu au intrat în Moldova și în Iași. Probabil că ei urmăreau să capete tronul Moldovei în caz de victorie. Din corespondența lui Antioh dela Paris, cu sora sa Maria, se pare că și fiul lui Dim. Cantemir dorea tronul Moldovei, căci îi vorbește de dreptul lui asupra domniei în Moldova, sorei sale. Dar îi plăcea totuși mai mult Parisul unde se acomoda mai bine și unde a și murit în 1743.

Cu toată dorința afișată de Moldoveni de a trece de partea Rușilor, purtarea acestora când au

pus stăpânire în principat, a produs o adâncă nemulțumire și dezaprobare, a înșelat foarte rău nădejdlile Moldovenilor și aceasta se vede clar din cronica lui Neculce, în care se găsesc arătate și condițiile ce puseseră Rușii Moldovenilor. Iată punctele pe care le-a dat generalul Münich către țară și din care se vede că nu puteau în niciun caz să producă altceva decât nemulțumire: "1. Să fie Moldovenii credincioși cu toată inima imp. Rusiei. 2. Să nu aibă Moldovenii respundenție cu neprietenii imp. Rusiei. 3. Boierii pribegi cu Grigore Vodă să se întoarcă toți până într'un an, iar carele nu s'ar întoarce până la anul, să nu aibe iertare. 4. Douăzeci de mii de oaste să ierneze țara și să o hrănească. Și să șadă prin târguri pre unde s'ar socoti. 5. Trei mii de salahori să nu lipsească peste toți anii, să lucreze pre la cetăți la ce ar trebui. 6. Pentru oamenii de oaste ce vor fi bolnavi să cheltuiască cu dânsii la apică (farmacie, spițerie). Să le dea oțet și usturoiu. 7. Ofițerilor ce vor fi cu acele douăzeci de mii de oaste iarăși să le dea ce le-ar trebui. 8. Muscal,

grec sau alți oameni străini să nu încapă nici la o dregătorie în țară, ce numai cu neguțătorie. 9. Câți boieri și câți slujitori ce n'or fi la vreo dregătorie, să încalece să meargă cu toții la oaste și leafă să le dea împărăția, iar birul și nevoia țării, ce le-ar fi partea să-și dea. 10. Nouăzeci de pungi de bani să dea poclonul lui Minich acum . 11. O sută de pungi de bani să dea masa lui Minich în toți anii (carii bani făcea douăsprezece mii de galbini de aur ungurești. Galbănul imbla patru lei pre această vreme). 12. Nime să nu tăgăduiască bucate sau haine sau bani turcești sau grecești, că cu capul vor da samă.

Aceste puncturi au dat Minih boierilor și le-au zis că de nu vor primi așa, a da foc târgului". Se vede deci că erau condiții la care boierii ce doriseră intervenția Rusiei, niciodată nu s'ar fi gândit.

Antioh scria dela Paris unde era ambasador, că Franța este foarte prost dispusă față de Rusia (mai mult față de Austria și indirect față și de Rusia).

În scrisoarea lui trimisă în calitate-i oficială, în care anunța că Franța va lua chiar atitudine, e interesant pasajul în care zice că "Rusia este singura putere care ar putea pune în cumpănă pe a Franței și aceasta nu va pierde ocazia să slăbească o putere care-i este opusă".

Se încheie în cele din urmă pacea la Belgrad (1739), fiind dezastruoasă pentru Austrieci, care pierd Oltenia și cuceririle din Serbia. Rușii au câștigat Azovul dar au restituit Crimeea Tătarilor.

Căderea Anei, Ivan VI și Elisabeta. În ultimii ani ai domniei Anei, din ce în ce mai mult s'a accentuat influența franceză la Petersburg. Francezii vedeau cu ochi răi influența Germanilor în Rusia și căutau să-i înlăture. Singura persoană care le putea ajuta la aceasta era Elisabeta Petrovna. La moartea Anei este adus la tron minorul Ivan zis al VI-lea, un copil care nu domnește decât un an, căci sub influența Franței este răsturnat de garda palatului și în locu-i este aleasă Elisabeta, Cu această ocazie Sue-

dezii au crezut că a sosit momentul ca să recuce-
rească ținuturile pierdute altădată. Dar Suedia acum
era dezorganizată și nu a fost prea greu să fie în-
frântă, ba să mai piardă și partea de sud a Finlan-
dei pe care o stăpânea prin restituirea ce avusese
loc după pacea dela Niestadt.

Epoca de douăzeci de ani de domnie ai Elisa-
betei, este pentru Europa o epocă de turburări. Asume
este vremea de războaie duse din inițiativa regelui
Prusiei, Friderik II. El a profitat de ridicarea în
scaunul Austriei a Mariei Thereza pentru cucerirea
Sileziei și a pornit lupta contra Austriei. Două
războaie a purtat el cu Austria. Primul numit ca
sucesiune la tronul Austriei și cel de al II-lea nu-
mit războiul de 7 ani. În cel dintâiu Rușii n'au in-
tervenit, dar în cel de al doilea au făcut-o, fiind
pentru prima dată când armatele Rusiei iau parte ac-
tivă la un războiu european. Intre 1756-1763 este
deci un războiu european, în care Franța, Austria și
Rusia, luptau contra Prusiei aliată cu Anglia. Era
de mirare alianța Franței cu dușmanii seculari

Habsburgii, cu care atâta vreme luptase. Prezența Angliei lângă Frederik era determinată de dorința de a pune mâna pe domeniile franceze din Canada și India. Armata rusă nu s'a sfiit nici de data asta să intre în Polonia fără a cere voie. Generalul Apraxin comandantul Rușilor, întâlnește armata prusacă la Gross-Jagerdorf, în care Rușii sunt bătuți cu pierderi foarte mari la 1759. Dar o nouă oaste rusească în 1760 atacă pe Frederik care de data asta e înfrânt la Künersdorf, Rușii intrând chiar în Berlin.

Era prima dată și ultima când oastea rusească intra în capitala germană.

Victoria lor a fost înlesnită mai ales de faptul că armata prusiană era împărțită pe mai multe fronturi. Lucrurile s'ar fi terminat poate rău pentru Frederik, dacă nu s'ar fi întâmplat cu Elisabeta să moară, iar în locul ei să fie ales Petru al III-a un mare admirator al regelui Prusiei. Petru al III-a îndată ordonă retragerea armatelor rusești și încheie pacea cu Prusia, ceea ce face ca Rusia să nu mai participe la încheierea păcii finale.

---ooo---

Prelegerea XXVIII-a

Luni 28 Martie 1938

Ecaterina II

Urcarea în scaun. Am arătat în lecțiunea trecută, cum s'au perindat domniile în istoria Rusiei, între stăpânirea lui Petru cel Mare și Ecaterina II-a. Au fost o serie de suverani care nu au făcut reforme ca Petru cel Mare; ba mai mult în vremea lor a fost chiar o reacție contra reformelor acestuia și unele din ele au căzut în desuetudine.

Opera lui Petru, dacă nu a găsit sprijin temeinic la urmașii lui, a fost continuată de Ecaterina II-a. Aceasta era o principesă germană, din familia Anholtzerbst. După moartea Elisabetei, moștenitor rămâne Petre al III-lea care se căsătorește, așa cum era obiceiul în înalta aristocrație rusă, cu o principesă germană. El a luat pe această principesă, care se numea Sofia - Friderika și numai după botezul ortodox, căci trecuse la ortodoxism, a luat nume-

le de Ecaterina. Când s'a căsătorit cu Petru, Ecaterina - o femeie foarte cultă, inteligentă, cunoștea limba franceză - nu avea decât 15 ani. Soțul ei însă era un om brutal, incult, care nu ieșise niciodată dintre zidurile cazărmei; având chiar unele apucături de nebun.

Se povestește că odată Ecaterina intrând la el în cameră l-a găsit spânzurând un șobolan. Când l-a întrebat că de ce face aceasta, el i-a răspuns că l-a pedepsit fiindcă l-a speriat. Petru al III-lea nu dorește decât ^{1a} până în 1762 căci repede a fost înlăturat de către Ecaterina, ajutată și de cea mai mare parte din nobili care erau de partea ei, fiindcă cu domnia unui om ca Petru, nimeni nu-și avea siguranța. Intre partizanii ei erau doi frați anume Grigorie și Alexie Orlof. Când țarina a găsit că momentul prielnic pentru înlăturarea lui Petru a sosit, prin ei a câștigat armata. Când a intrat în mijlocul soldaților, a fost primită cu strigătul de "trăiască țarina noastră", ceea ce l-a silit pe Petru părăsit de toți, să se predea. A fost trimis la un castel de vară, unde ceea ce s'a întâmplat cu el nu se știe, fapt cert este că cu toate

că era foarte sănătos când a fost adus la castel, nu-
mai după câteva zile dela sosire a murit de apoplexie,
cum spunea versiunea oficială. Este interesant că s'a
păstrat o scrisoare, pe care Ecaterina, care evident
era bănuită de moartea lui Petru, a ținut-o ascunsă
într'o casetă în tot timpul vieții, în care Alexie Or-
lof dela care o primise îi spunea: "matusca" (în ro-
mânește s'ar traduce mamă) nu știu cum ai să mă ierți,
dar l-am omorât, numai din greșeală" (pe Petru). Stând
la masă, după o discuție aprinsă, eram înfierbântați
amândoi, Petru s'a sculat și a tras sabia și atunci
la fel am făcut și eu; rezultatul fiind că țarul a că-
zut mort. S'ar părea deci că nu cu voia țarinei a
fost omorât, dar sigur e că numai datorită morții lui
a ajuns țarină și aceasta i s'a reproșat.

Voltaire, care, se știe, era un cinic, pare că
a încercat să o scuze. Când i s'a spus că el un filo-
zof, cu idei așa de înalte stă în corespondență cu o
țarină ce-și datorește tronul unui asasinat asupra
soțului ei, el a răspuns că a auzit că i s'ar repro-
șa Ecaterinei anume bagatele în viața ei particulară

dar acestea pe el nu-l interesează, n'au nicio importanță.

Dar alături de această bagatelă se rai află încă una. Mai era în vremea aceasta încă un prizonier, căruia i se zicea "prizonierul fără nume" și care nu era decât un alt. fost țar al Rusiei și anume Ivan al VI-lea. Când se suise pe tron Ivan al VI-lea fusese un copil și a fost înlăturat de Elisabeta, care nu l-a omorât. ci la pus la închisoare departe de viața politică, dar care acum devenise major și ca atare periculos. Ecaterina ca să scape de el a pus de l-a omorât. Pe lângă aceștia, la tronul căpătat de Ecaterina mai erau și alți pretendenți dintre care, se pare o aventurieră, care a trezit imaginația scriitorilor, este vorba de principesa Tarakanova, care pretindea că e fiica țarinei Elisabeta, dintr'o căsătorie morganatică. Ea se refugiase la Raguza de unde avea sprijinul Europei ca să ia tronul Rusiei, dar nu a avut prea mare răsunet și când Alexie Orlof a trecut odată cu flota rusească prin Mediterana, s'a oprit și la Raguza. Aici el a jucat o comedie, spunân-

du-i că e îndrăgostit de ea, că va lupta în Rusia până își va căpăta tronul, dar pentru aceasta să se căsătorească cu el și apoi să vină în țară. S'a oficialat chiar o căsătorie cu un preot care nu era decât un marinar travestit și căzând în cursă principesa Tarakanova a venit în Rusia, unde a fost aruncată la închisoare.

Reformele Ecaterinei. Cu toate că a avut scăderi din cauza influenței favoriților și a vieții ei particulare, totuși se poate spune că domnia Ecaterinei a fost o domnie mare pentru Rusia. A întărit și a mărit statul său făcându-l să joace un rol important în Europa de atunci.

Reformele făcute de Ecaterina, sunt deosebite de cele ale lui Petru. Reformele lui Petru erau luate din Europa care în vremea aceea era într'o perioadă de predominare a lui Ludovic al XIV-lea, care făcuse o organizare centralistă și autocratică a statului său, ceea ce se potrivea și pentru Rusia, care însă ajunsese la această situație pe altă cale decât aceea pe care ajunsese la ea Franța.

Acum în sec. al XVIII-lea spiritul era deosebit, acum în Europa predomina filosofia care de fapt era mai mult sociologie, în fruntea filozofilor găsindu-se tot Francezii (Montesquieu, Voltaire, Rousseau), la celelalte popoare fiind mai puțini numeroși - în Anglia era Hobes. În genere este o epocă a ideilor filozofice, Veacul luminei cum a fost numit. Ce se înțelege prin acest veac al luminei? Se socotea până acum că regele este de origină divină și misiunea lui e de a conduce.

În secolul al XVIII-lea, un suveran nu mai este stăpânul statului, socotit ca o proprietate a sa, ci el este servitorul statului, așa cum a spus Friderik al II-lea, el nu este un păstrător al trecutului, ci un reformator, un om care toată vremea trebuie să se gândească la reformele ce trebuiesc făcute. Observați că și la noi au fost domni cu idei de reformatori în concordanță cu ideile veacului luminei, un Constantin Mavrocordat care a dat libertatea serbilor. Suveranii deci trebuie să folosească puterea lor numai pentru a schimba lucrurile în bine

în favoarea poporului lor. Acești suverani au fost numiți "suverani luminați", care totuși erau despoți. Intre ei este și Ecaterina a II-a.

Dar după noile idei, trebuia acum să fie o educație care era diferită de aceea de până în sec. XVIII, căci pe educație se începe a se pune baza viitorilor cetățeni.

Se vede bine cum Ecaterina a fost influențată de suveranii europeni.

Ideile ei se văd bine dintr'o lucrare publicată și în limba franceză și în germană și care în românește s'a tipărit la Iași la 1773, intitulată în rusește "Nakaz" (învățătură). Această lucrare nu cuprinde altceva decât instrucțiuni pentru comisia însărcinată să stabilească noul cod de legi, cu alte cuvinte în această lucrare Ecaterina dă principiile după care comisia avea să facă legile. Cu toate că ea a fost o adeptă a principiilor liberale, a drepturilor individuale, totuși aceste principii frumoase nu le-a aplicat niciodată. Când a scris lucrarea Nakaz, Ecaterina s'a bazat pe principiile dife-

riților filozofi și juriști ai vremii și în special pe ale lui Montesquieu și juristului italian Becçaria.

În privința organizării sociale, în vremea Ecaterinei, ea s'a făcut pe o scară mai strânsă și mai ordonată ca în timpul lui Petru cel Mare. Privilegiul pe care ea l-a dat nobilimii (1785), arată că în fiecare regiune va fi o adunare a nobilimii care va alege un șef numit mareșalul nobilimii din acea regiune.

S'au făcut deasemenea o serie de reforme culturale și o operă de colonizare a Rusiei de sud, în regiunea luată dela Poloni, care până acum era autonomă, calitate pe care acum o pierde de tot, desființându-se și titlul de hatman al Cazacilor, Ucraina fiind alipită ca oricare altă regiune la Rusia. Pentru ca alipirea să fie mai durabilă, mai bine făcută, această regiune a fost colonizată mai ales cu Sârbi și Germani. Dar toate reformele Ecaterinei la un loc, nu au avut nicio urmare bună pentru pătura țară -

nească , deși principiile din Europa erau pentru ridicarea țăranilor.

Răscoala lui Pugacev. Nemulțumirea țăranilor, la care se adăoga aceea a Cazacilor a căror autonomie fusese luată, regiunea lor fiind alipită Rusiei, a dat naștere la răscoale sangeroase. Cea mai vestită a fost a lui Emilian Pugacev. Acesta era un cazac din regiunea fluviului Volga, din orașul Tzaritzin, în care s'a născut răscoala. Era cu totul un incult, cu o putere foarte mare, care nu a făcut altceva decât să repete răscoala lui Stenka Razin. Răscoala a avut un caracter mai mult social, dar s'a transformat mai apoi într'o răscoală al cărei șef pretindea tronul. În 1773 când a izbucnit revoluția lui Emilian Pugacev, lumea rusească a aflat că Petre al III-lea ar fi supraviețuit și acest Pugacev era chiar Petre III. Desigur că n'a fost crezut de prea multă lume, dar cei care aveau interes să-l creadă l-au proclamat ca țar. Mai multe oștiri trimise contra lui au fost învinse, în 1774 de oameni înar-

mați cu ce aveau la îndemână. Pe încetul la armata lui se adăogau forțe noi, astfel că la Kazan el a ajuns cu 150.000 de oameni. În cele din urmă, văzând înfrîngerile celor trimiși să înăbușe răscoala, Ecaterina trimise pe generalul Suvarov, care ajutat pe de altă parte și de generalul Michelsohn, au reușit să-l învingă pe Pugacev. Acesta s'a retras în regiunile Uralilor, unde locuitorii l-au predat. Fiind adus la Moscova, a fost condamnat să fie tăiat în bucăți, spre a fi dat exemplu, dar se spune că în înflăcărarea sa călăul s'a grăbit să-i taie întâi capul, astfel că pedeapsa de a fi tăiat bucăți nu mai avea rost.

În vreme ce poporul suferea așa de mult, încât pornise răscoala, la curtea Ecaterinei era un lux foarte mare, serbările ținându-se lanț, ceea ce făcea să se cheltuiască foarte mult. Ecaterina trăia într'o viață de cultură, întreținea corespondență cu capetele luminate ale epocii și în special cu Voltaire. La curtea ei a fost bine primită Enciclopedia franceză, care fusese interzisă chiar în Franța. Însăși Diderot a vizitat-o în Rusia.

Politica externă. Chestiunea poloneză. In

ceea ce privește politica externă, Ecaterina a continuat cu mai multă energie luptele cu Turcii. Am arătat cum Azovul pierdut, fusese reluat pe vremea Anei. Planul Rușilor era ca asigurându-și stăpânirea M. Negre, să poată ieși la M. Mediterană. Apoi ideea pan-slavistă și interesele religioase cu popoarele subjugate de Turci au fost deasemenea idei pe care Ecaterina le-a dus la maximum. Toată atenția ei acum se îndrepta spre Sud, fiindcă regiunile dela Blatică erau toate stăpânite de Ruși. De fapt războaiele cu Turcii au fost o urmare a amestecului Rușilor în Polonia.

La 1763 se puneă în Polonia chestiunea alegerii unui nou rege, Jăci August al III-lea care domni-se 30 de ani murise și acum dieta se întrunise pentru a proceda la cele necesare alegerii urmașului. Noul ales este însă o persoană impusă de Rusia, anume fostul favorit al țarinei Stanislav, August Poniatowski, despre care s'a spus că Ecaterina l-a făcut rege în Polonia, pentru că a vrut să-l îndepărteze

dela curtea din Petersburg. El este ultimul rege al Poloniei. In timpul domniei lui, fireşte că amestecul Rusiei în treburile Poloniei a devenit din'ce în ce mai puternic şi aceasta a făcut să se nască un început de rezistenţă contra influenţii ruseşti. Unii patrioţi au văzut că sunt ameninţaţi în independenţa lor şi s'au hotărît să facă o serie de reforme care aveau ca scop însănătoşirea ţării.

Dvs. ştiţi că în Polonia era celebrul "Liberrum veto", care făcea ca orice lege reformatoare, să poată fi împiedicată prin simpla rostire a cuvântului "veto" de un singur nobil chiar, care o făcea din interese personale şi adeseaori din interesele statelor vecine. Prin această organizare se ajunsese în Polonia, la un fel de anarhie nobiliară, nobilii nedându-şi seama că prin aceasta ameninţau echilibrarea statului, ba chiar existenţa lui. Ei credeau că salvarea numai de aici poate veni.

Dar în sânul nobilimii polone se născuseră şi mari neînţelegeri pe chestiunile religioase. Polonezii erau catolici, dar aveau în sânul lor şi nobili-

me ortodoxă și între aceste două tabere s'a deschis lupta "pro religionem et libertatem" , în contra ortodoxilor susținuți de Ruși.

Contra Rușilor, pentru apărarea patriei, s'a făcut de Polonii novili vestita "confederație dela Bar". Contra acesteia s'au ridicat ortodoxii care au fost numiți disidenți, adică cei de altă religie decât cea catolică, lângă ei fiind și protestanții. Aceștia firește cereau să se bucure de aceleași drepturi ca și catolicii, căci ei nu erau primiți în funcțiile înalte ale statului. Confederația din Bar însă, a refuzat să le dea drepturi și atunci ortodoxii s'au adresat Rusiei, care atât și aștepta. S'a produs și o răscoală în Ucraina unde nobilii Poloni aveau moșii întinse, pe care Rutenii au desfășurat răscoala lor. Răscoala aceasta a fost numită răscoala "haidamacilor", cuvânt care e și în limba noastră cu sens pejorativ. Au avut cu acest prilej, grozave prădăciuni. Armata rusă rugată să vină în ajutor de răsculații ortodoxi, primește ordin să pătrundă în Polonia pentru a restabili liniștea, ceea ce și face

sub comanda lui Suvarov.

Războiul ruso-turc 1769-1774. Dar erau multe state cu interes ca Rusia să nu intre în mâinile Rușilor și printre acestea era și Franța. Francezii îndată intervin la Turci, ca aceștia să ia partea Poloniei. Pe de altă parte membrii confederației din Bar sunt împrăștiți și o parte din ei se refugiază în Moldova, care era teritoriu turcesc. Rușii i-au urmărit până în principatul românesc și aceasta a făcut să se nască războiul, căci călcaseră fără a fi avut voie în țara turcească. Războiul a izbucnit în 1769 și a ținut până la 1774.

La început luptele s'au dat în Crimeea care cu greutate este supusă de Ruși. Ecaterina - care mută apoi lupta cu Turcii la noi, - avea două planuri în ceea ce priveau statele românești, un plan redus și unul mare. Planul redus privea alipirea Moldovei la Polonia ca mai târziu împreună cu aceasta să fie anexată la Rusia. În timpul domniei a mai făcut și alte planuri care se văd din corespondența și caetele sale. A mai fost și așa numitul plan dacic, în care

se cuprindeau Muntenia, Basarabia - Bugeacul cu cetățile Tighina, Cetatea Albă, etc. - și Moldova, unite la un loc sub un rege care avea să fie rus. Însfârșit către sfârșitul domniei, ea s'a gândit să alunge pe Turci și să formeze un nou imperiu de Răsărit - un nou imperiu bizantin pentru nepotul ei Constantin, botezat tocmai pentru aceasta cu numele fundatorului Constantinopolului care avea să-i fie capitală.

De Români, Rușii erau priviți ca niște liberatori și de aceea căutau să le dea ajutorul pe care în situația lor, îl puteau da. Nu trebuie de loc să-i condamnăm pentru aceasta, fiindcă pe vremea aceea nu era ideea de naționalism așa cum îl înțelegem noi azi. Din Rusia veneau mereu agenți care erau călugări mai ales, și împărțeau manifeste. Printre aceștia a fost și vestitul Nazarie Karazin, un ofițer travestit în călugăr.

Mulți dintre boieri și anume din familia Cantacuzinilor (Pârvu) și chiar Ardeleni, trecuseră de partea Rușilor și alcătuiseră o adevărată armată de

voluntari. Domnii din această vreme, Constantin Mavrocordat (în Moldova) și Grigore Ghica (în Muntenia) erau și ei favorabili Rușilor și au făcut tot ce le-au stat în putință pentru a fi luați prizonieri, lucrul acesta se vede și din frumoasa purtare, pe care au avut-o Rușii cu ei după ce i-au prins. Au fost chiar delegații de boieri români cu cereri la curtea din Petersburg, prin care Ecaterina era rugată să alipiască țările noastre la Rusia, de a le scăpa de stăpânirea turcească, dându-le libertatea și de a reda Moldovei Chilia și Cetatea-Albă.

---ooo---

Prelegerea XXIX-a

Miercuri, 30 Martie 1938

Ecaterina II (continuare)

Războiul ruso-turc 1769-1774 (continuare). Rămăsesem, în lecțiunea trecută, cu povestirea evenimentelor dela sfârșitul războiului cu Turcii, izbuc-
Fasc. 31

nit în 1769. Armatele Ecaterinei au pătruns la noi fără să întâmpine nici o rezistență și spuneam că însuși Domnii s'au lăsat să fie luați prizonieri, iar boerii au trimis îndată solii la Ecaterina care îi cereau înglobarea Principatelor române ca gubernii la Rusia, cu condiția însă de a se păstra situația de până acum și în plus să se dea Moldovei cetățile cucerite în Basarabia de Turci. În aceste solii au fost și niște călugări care ne-au lăsat descrieri ale călătoriei la Petersburg.

Ei sunt Vartolomeu și Benedict de la mănăstirea Moldovița. Au lăsat un jurnal, se pare scris de Benedict, în care au notat tot ce au văzut în drumul lor și cum erau niște oameni simpli, evident că sunt foarte multe lucruri naive, ca de pildă spun ei, cum au întâlnit pe Matei Beizadea, fiul lui D. Cantemir, proprietar în satul Dimitrovca. La Petersburg au văzut palatul cu grădinile sale și cu interiorul său care are pereți zugrăviți și..."un ceasornic care când bate după fiștecare ceas cântă și în naiuri bat un sfert de ceas. Este și o masă care singură se sloboade

cu meșteșug, în casele cele de jos și de acolo vine cu bucate iarăși în sus" era adică un ascensor pentru bucate,etc.(Publicat de Kogălniceanu în Archiva Românească).

Cu venirea armatelor rusești la noi se pare că a venit și influența franceză în principate,căci societatea rusească era influențată foarte mult de ideile franceze din acest timp.

În ultima vreme s'a constatat că anume idei de răscoală pentru libertate s'au născut acum în secolul al XVIII-lea la noi,prin ofițerii armatei rusești.Atunci apare la noi francmasoneria care nu era pe atunci cu aceleași scopuri ca azi. Ea are de scop liberarea oamenilor de jos, prin urmare, era un fel de mișcare revoluționară, care tindea către ridicarea clasei oprosite, a țăranilor.În contact cu boierii noștri ofițerii francmasoni,i-au inițiat și pe aceștia în ideile lor noi. În timpul ocupației rusești, la Iași s'au și bătut niște medalii de loje a ofițerilor ruși, cu următoarele inscripții:în italiană "Nu mă tem de cei de sus și nu disprețuesc

pe cei de jos." Iași 22 Aprilie 1772 și o alta în latină..."Calculus album Moldaviae adjecerunt majores" adică"străbunii au pregătit Moldovei o piatră albă". Piatra albă în latinește însemna semn bun, fericire, era o expresie de bine, cu alte cuvinte, străbunii au pregătit fericirea Moldovei. Importanța acestor medalii stă în faptul că ele fiind făcute într'o loje din Iași și vorbindu-se de viitorul Moldovei, trebuie că pe lângă Ruși, membri ai acestei loji, să fi fost și Moldoveni.

Pe când se petreceau aceste lucruri și Rușii credeau că sunt definitiv stăpâni pe țările noastre războiul se mai purta și pe alte părți. Rușii au făcut o încercare îndrăznească, trimițând flota lor din Baltica în spre Constantinopol, încercând Europa și intrând în Mediterana, sub comanda lui Alexie Orlof, care acum s'a oprit pe coastele Dalmației la Ragusa, de unde au luat-o pe prințesa Tarakanova și apoi pe coastele grecești unde, Grecii și Macedonenii văzând pe Ruși au prins și s'au ridicat și ei contra Turcilor, trecând de partea Ecaterinei.

S'a dat acum o luptă navală la Cesmé în 1769 în care flota turcească a fost înfrântă. Printre comandanții ruși se aflau și ofițeri Englezi.

Această victorie a avut mult răsunet, căci Turcii erau încă destul de puternici și era impresionant faptul că armata rusească, după ce ocolise Europa, într'o adevărată expediție, reuși să câștige la porțile Constantinopolului în ape streine. Dar nici acum Rușii nu au putut folosi victoria pentru câștiguri materiale însemnate, căci s'au ridicat Austriecii, care s'au aliat cu Turcii. Cu toate că armata rusească trecuse Dunărea, Ecaterina se gândește să încheie pacea cu Turcii și aceasta și are loc după o înțelegere la Focșani, la Kuciuc-Kainargi în 1774. Kuciuc-Kainargi este o localitate în Dobrogea de sud. Prin pacea aceasta se lăsa independența Crimeei care rămâne tot a Tătarilor, iar Rușii iau câteva puncte pe coasta Mării Negre. Regiunea dintre Nipru și Nistru cu cetatea Oceacov la vărsarea Niprului unde e Odessa, rămânea Turcilor, iar gurile Niprului Rusiei. De asemenea pacea mai prevedea dreptul de intervenție

al Ruşilor în favoarea creştinilor şi de a face anumite propuneri-nu obligatorii- atunci când va fi nevoie, în favoarea acestora. Atât la Iaşi cât şi la Bucureşti Ruşii cer şi obţin de la Turci dreptul de avea agenţi diplomatici. Natural că după ce s'a acordat acest drept Ruşilor, s'au grăbit şi alte state să-l ceară şi astfel de acum se începe şi la noi să fie diplomaţi ai statelor europene, fiind reprezentaţi la început Ruşii, apoi Austriecii, Prusienii, Francezii şi Englezii. Acest fapt are deosebită însemnătate, pentru legăturile ce ni se deschideau faţă de Apus.

În sfârşit tot acum Ruşii au căpătat şi voia de a naviga pe Marea Neagră.

Prima împărţire a Poloniei. Cam în acelaş timp când se întâmplau chestiunile acestea la noi, la Nord se întâmplă o nouă dramă; este vorba de problema polonă. Am arătat cum confederaţii din Bar au trecut la noi, iscând prin aceasta războiul Ruşilor cu Turcii.

Ideia împărţirii Poloniei a fost dată de Fri-

derik II regele Prusiei și deci ia și el parte la ea, precum și Austria. Înțelegerea are loc la 1771 când se semnează împărțirea Poloniei, dar îndeplinirea acestui lucru nu are loc decât în 1775. Firește că această primă împărțire a Poloniei nu avea de ce să convină Rușilor care prin Stanislas Poniatowski pus de ei rege sperau că Polonia va cădea toată în mâinile lor ca un fruct copt. De fapt, ceea ce au luat Rușii acum dela Poloni nu însemna decât o întregire națională, căci n'au luat decât regiuni locuite numai de Ruși. Din contra Frederic și Austria au luat partea leului.

Aceștia iau Galiția, fără Cracovia, o regiune cu mult mai însemnată ca a celorlalți căci cuprindea 2.500.000 de locuitori. Frederic lua partea de Apus a Poloniei, o regiune cu numai 900.000 de locuitori, iar Rusia relua Rusia Albă, o regiune cu 1.500.000 de locuitori. După împărțirea Poloniei, poftetele imperialiste au continuat. Se știe că pentru noi, una din urmările războiului ruso-turc și diplomatic ruso-austro-turc, a fost și răpirea Bucovinei. (1775). Regiunea de

Nord a Moldovei a fost cerută de Austria dela Turci ca răsplată pentru intervenția lor în război și Turcii le-au dat-o, dealtfel o ocupaseră ei mai înainte de a fi dată de Turci și prin diferite falsuri au luat mai mult decât li se dăduse. I-au dat numele de Bucovina acestei frânturi din trupul Moldovei, după pădurile ei de fag.

Războiul ruso-austro-turc. 1787-1792. După acestea a urmat o perioadă de pace. Dar Rușii nu se mulțumiseră cu această pace și Ecaterina s'a gândit să se împace cu Austria și să împartă de astă dată Turcia. S'au provocat mai întâiu- pentru izbucnirea conflictului răscoale în Crimeia. Rușii îndată sub pretext că intervin să liniștească lucrurile pătrund în această regiune, spunând Turcilor că după liniștirea spiritelor se retrag lucru la care Turcii se învoiesc. Ecaterina numește cu această ocazie guvernator al Crimeei pe un favorit al ei prințul Grigore Potemkin, poreclit pentru aceasta și Tauridskiĭ dela numele de Taurida pe care îl avea Crimeea în antichitate. În anul 1787, Ecaterina a vrut să vadă organi-

zația pe care o făcuse Potemkin.În această provincie și însoțită de un rege (Poniatowski al Poloniei)și de un împărat(Iosif al II-lea în vizită în Rusia)se duse în Ucraina de Sud. Potemkin făcuse aci drumuri mai bune și căutase să creieze sate model prin care cei trei monarhi erau purtați de el. Se poveștește cum pentru a da impresia că asemenea lucruri model sunt în toată Ucraina Potemkin a dat ordin să se facă în zare niște decoruri uriașe de sate,pe care oamenii lui le mutau pe tot parcursul ce trebuia să fie inspectat.A căutat să dea iluzia celor trei monarhi că făcuse mai mult decât realizase în realitate.

În 1787 se pornește cel de al doilea războiu al Ecaterinei cu Turcii,în care tot un domn al Moldovei își are partea lui de contribuție. Acum era Domn Alexandru Mavrocordat poreclit "Firaris", adică fugarul, care temându-se că va fi detronat și omorât de Turci, a fugit în Rusia. Cerut înapoi de Turci,Rușii au refuzat să-l dea și astfel ostilitățile au început. Acum în politica Ecaterinei s'a născut planul Daciei. Războiul a durat până în 1792 și singurul

mare succes a fost luarea Oceačovului, azi Odessa.

Dacă Rușii în Moldova au întâmpinat o primire favorabilă dela Domnul numit de Turci Manole Giani Russet, care a trecut de partea lor, (a murit în Rusia și a fost îngropat la Kerson)-observ că Ucraina era tot a Poloniei, dar Rușii treceau prin ea ca prin teritoriul lor, nesinchisindu-se de acest lucru, mai ales că nu întâmpinau nicio rezistență,- în Muntenia nu s'a mai întâmplat acelaș lucru. Domnul de acum din Țara-Românească era Nicolae Mavrogheni, un om foarte brutal, puțin cult, despuia pe boieri de bani-se spune că chema pe câte unul la el și-i zicea că a visat că i-a dat atâtea pungi de bani, iar boierul era dator să-i dea, altfel era rău de tot. Dar Mavrogheni era în schimb un domn viteaz, a întărit mănăstirile dela pasurile munților și câștigă chiar câteva victorii. Austriecii erau acum aliații Ecaterinei și Mavrogheni dă contfa lor o proclamație către Românii Ardeleni, care erau sub stăpânirea Austriei, în care le spunea ca să se răscoale și să se unească din nou cu țara dela care s'au despărțit. Incurajat de aceste

victorii Nicolae Mavrogheni a pus pe cronicarul Persiani să scrie o cronică, în care acesta îl compară cu Alexandru cel Mare. Intre Râmnic și Focșani, armatele Turcilor și Austro-Rușilor-comandate de prințul de Cobourg și Suvarov- se ciocnesc și Turcii sunt înfrânți. Muntenia cade în mâinile Austriacilor iar Moldova în cele ale Rușilor. Mavrogheni trece Dunărea dar pe nedrept este făcut ispășitorul înfrângerii și e ucis.

Armata rusească rămâne în Moldova sub comanda lui Potemkin care încearcă să câștige cât mai mult pe Moldoveni. El a întemeiat o tipografie în Moldova scoțând chiar și un ziar intitulat "Courier de Moldavie" scris pe două coloane, în franțuzește și românește, cu litere cirilice. Acest ziar a apărut la Iaș, dar din nefericire nu ni s'a păstrat la noi nici un număr din el. Se pare că într'o bibliotecă din Rusia se mai găsesc câteva numere. Este cel dintâiu ziar românesc. Tipografia lui Potemkin era ambulantă și a fost așezată apoi la Dubăsari pe Nistru fiind condusă de curteanul Stryblicki. Potemkin se îmbolnăvește

la Iași și moare pe drum spre Rusia. A fost adus și așezat câteva zile la mănăstirea Golia, unde este și o inscripțiune care ne spune acest lucru.

Victoriile austro-rusești au fost însă de scurtă durată. Iar s'a întâmplat o împrejurare externă, care a împiedicat pe Ruși ca și pe Austrieci de a stăpâni țările noastre.

În Franța, izbucnise "revoluția" și toți suveranii o priveau ca pe un mare pericol, mai ales Austria, căci sora împăratului, Maria Antoinetta, era soția lui Ludovic al XVI-lea. Leopold al II-lea, temându-se de rezultatele revoluției din Franța se hotărâște să încheie pacea cu Turcii, care are loc la 1791 la Șistov, lăsând astfel Rusia singură. Ecaterina preferă și ea să înceapă tratativele de pace care au loc în Ucraina la Nemirov și Turcii trimet ca reprezentanți pe Grecul Alexandru Moruzi. Rușii au propus să li se dea ca graniță Prutul. Vedem că cel puțin ca idee acum apare faptul care se va întâmpla mai târziu, răpirea de la Moldova a ținutului dintre Prut și Nistru. Turcii însă au refuzat cu tărie a-

ceasta, preferând să continue războiul. În cele din urmă se încheie pacea la Iași în 1792. Prin ea Rușii căpătară Crimeea și Oceacovul, înaintând până la Nistru, pentru prima dată atingând ca graniță o regiune românească. A doua împărțire a Poloniei va face ca granița cu Moldova să fie Nistrul aproape în întregime, de unde acum atingerea cu Moldova era numai într'un singur punct.

A doua împărțire a Poloniei. 1792. În Polonia acum se schimbaseră spiritele. Ideea aristocrației de a lupta pentru păstrarea privilegiilor nobilimei a început să fie înlăturată, mai ales sub influența revoluției franceze cu ideile de egalitate. Astfel, prea târziu Polonia se deșteaptă și vede prăpăstia în care trebuia să cadă. Dela 1789 până la 1791 se ține adunarea "Dietii" care s'a numit "cea lungă" și care dă la 3 Maiu 1791 o Constituție-(data aceasta a devenit sărbătoare națională la Poloni) prin care se desființează "liberum veto". În ce privește pe rege, deasemenea se stabilește ca tronul să fie e-

reditar și pe lângă o adunare a camerei trebuia de acum să fie și un senat. Confederații nu se mai admit, căci acestea dădeau naștere la lupte civile. În ce privește raporturile nobililor cu țărani, aceștia n'au fost eliberați din șerbie, ceea ce la noi se făcuse cu vreo 30 ani mai devreme și le-ar fi putut servi de exemplu bun de imitat. Acest început de salvare a Poloniei a fost inutil, din cauza unor nobili care nu înțelegeau interesele țării sau erau în serviciul străinilor. O parte din nobilii mari au venit la Iași-ca Branicki, Potocki, - unde s'au sfătuit cu Rușii, ce să facă față de această constituție. Ei au fost sfătuiți să facă o confederație, care s'a numit confederația dela Targovița care să caute să răstoarne constituția cerând ajutorul Rușilor. Stanislas Foniатовski s'a dovedit a fi un trădător căci a trecut și el de partea acestor confederații și cu toată rezistența patrioților, Rușii ies învingători, mai ales că și Prusienii intraseră în Polonia.

În situația aceasta, a doua împărțire a Polo-

niei este hotărâtă și ea are loc în 1792. Ea are loc între Prusia și Rusia, Austria neputându-se amesteca deoarece pregătea războiul contra revoluției franceze. Acum Rusia ia o foarte mare parte din Polonia, întreaga Ucrainie, fără o mică regiune din Volhinia. Deasemenea își rotunjește și regiunile locuite de Rușii ce mai rămăseseră Poloniei din prima împărțire. Prusia a luat regiunea Poznaniei și coridorul Danzig croit de Poloni încă din vremea luptelor cu Cavalerii Teutoni. Atunci a avut loc celebra dietă polonă dela Grodno. A fost convocată cu ordinul de a vota împărțirea țării. Firește că toți erau contra, dar Rușii au amenințat cu tunurile localul și timp de o zi, ca o demonstrație- cel puțin sub forma aceasta- nimeni n'a vorbit, nici contra, nici pentru. In cele din urmă mareșalul dietei, Bielinski a citit textul și a întrebat cine este contra să o spună și nimeni n'a răspuns ceva. El a zis atunci că nerăspunzând nimeni, aceasta înseamnă că toți aprobă.

A treia împărțire.1795. In sânul poporului s'a produs însă o reacție.In mijlocul șleahței s'a ridicat un nobil care fusese în America,Tadeu Kosciusko un om de mare energie, care s'a dus la Cracovia, apoi la Varșovia și a început să organizeze o mișcare de rezistență. La prima ciocnire cu Rușii a învins și le-a luat tunurile, intrând victorios la Varșovia. Se spune că atunci când a intrat în capitală, nici nu s'a uitat la rege, pe care-l disprețuia.In cele din urmă, Suvarov, care în urma victoriei dela Râmnic, își luase numele de Rimniski după moda antică, a pornit contra lor și în lupta de la Macejovice, Polonii au fost înfrânți. Atunci se zice că Tadeu Kosciusko ar fi strigat cuvintele "Finis Poloniae" dar în realitate el n'a spus acest lucru.Aceste lucruri au adus în 1795 și cea de a treia împărțire a Poloniei, la care au luat parte toți trei tovarăși din prima împărțire. Rușii iau regiunea întregei Litvanii de azi și Polonia, până aproape de Varșovia. Partea dela Apus împreună cu Varșovia a fost luată de Prusieni.

Austria ia la rându-i regiunea Cracoviei cu un vârf de țară ce mergea până aproape de Vistula, Polonia dispărând astfel depe harta Europei.

La puțină vreme după împărțirea Poloniei, în 1796, Ecaterina moare. În ultimii ani Ecaterina se pronunțase contra revoluției franceze, adică în contra ideilor pe care le acceptase ba încă și scrisese despre ele în anii de la începutul domniei.

---ooo---

Prelegerea XXX-a

Luni, 4 Aprilie 1938

Cultura rusă în veacul al XVIII-lea

Pe măsură ce înaintăm în studiul istoriei Rusiei, cercetarea culturii în amănuntele ei devine mai complexă, din cauza creșterii valorii producțiilor intelectuale. Nu mai putem intra în amănunte, ceeace ne-ar duce prea departe, ne vom mărgini la indicarea curenților mai importante în legătură cu de-

voltarea istoriei Rusiei.

Cadrul acestei lecțiuni este așezat în epoca aceasta de schimbare, care s'a produs după moartea lui Petru cel Mare (1725) și până la moartea Ecaterinei a II-a (1796).

Influența apuseană. Am văzut că erau deosebiri foarte mari între domnia lui Petru și a Ecaterinei. În timp ce domnia lui Petru era influențată ca și a altor monarhi din Europa de Ludovic al XIV-lea, centralism politic a Ecaterinei a fost sub influența ideilor filozofice ale vremii (despotismul luminat). În vremea lui Petru cel Mare tot ceea ce se publica se făcea din interes practic, pentru a servi anumite scopuri ale țarului, acum sub Ecaterina II, avem tendințe artistice, literatura, filosofia. Deasemenea e alta calea pe care influența apuseană a pătruns în Rusia. În vremea lui Petre această influență era suedeză și germană, cea franceză directă fiind aproape inexistentă. Petru a căutat pe toate căile să imite pe Suedezi pe care-i numea profesorii lui. În vremea Ecaterinei a II-a însă, influența este cea franceză,

aceeași care câștigase mai toate curțile din Europa, având acum o intensitate așa cum niciodată nu mai avusese. Pretutindeni se făcea acum corespondența în limba franceză, care era la modă și până și portul începuse a fi imitat după cel francez. Curentul care predomină toate țările este curentul filozofic. Dar când vorbim de această influență în Rusia, trebuie să ne gândim numai la clasa boierilor, clasa aristocratică, singura care putea fi influențată de buna stare de spirit din Europa. Celelalte clase duceau aceeași viață veche rusească, moscovită, deosebită cu totul de a aristocrației. Influență străină în Rusia s'a datorit și marei afluențe de străini ce veniseră în diferite împrejurări. Prin ucazul din 1763, Ecaterina a II-a a dat ordin să se dea mari privilegii străinilor care se vor așeza în Rusia, preferindu-se aceea care se vor ocupa cu industria și comerțul. În adevăr în urma acestui ucaz se constată că 45% din fabrici erau ale străinilor, ceea ce nu se socotea deloc ca ceva periculos, pentru socie-

tatea rusească, fiindcă nu poate fi vorba de idei naționaliste asemănătoare celor din vremea noastră. Dar aceasta nu a avut o influență directă asupra culturii în Rusia.

S'au făcut statistici care să arate ce consumație de cărți străine se făcea în Rusia în vremea asta și s'a constatat că s'a cheltuit într'un an o sumă de 200.000 de ruble pe cărți franceze, ceea ce seamnă că mai mult franceza era uzitată acum.

Numai o carte a lui Voltaire a fost desfăcută în Rusia în 3000 de exemplare. Nu mai vorbesc despre port sau despre dansuri care erau imitate după Paris, orașul care da semnalul în această direcție. Toți erau de părere că cineva pentru a se socoti om cu educația completă trebuia să cunoască limba franceză. Atunci se fundează vestitul institut pentru domnișoare nobile: "Institutul Smolnijii", pentru educarea domnișoarele din înalta societate, după model francez- Acest institut imita institutul creat în Franța sub influența dnei de Maintenon, favorita lui Ludovic al XIV-lea, numit "Institutul Saint-Cyr".

Teatrul și Presa. Deasemenea este adus în Rusia și teatrul francez. În vremea lui Petru cel Mare exista un teatru în piața numită "Roșie", dar acum este adus la curtea țarinei.

Aici se jucau tot felul de piese care erau scrise într'un stil pseudo-clasic. Dintre scriitorii ruși pseudo-clasici este și Ecaterina II-a, care imită pe Shakespeare, pe care nu-l cunoștea din engleză, limbă pe care nu o vorbea, ci din traduceri franceze și germane. Deasemenea imită pe scriitorii francezi între care Corneille și Racine.

Mai toate aceste piese ale Ecaterinei nu au nicio valoare. Unele din ele au titluri și subiecte luate din vechea istorie a Rusiei, ca de pildă "Rurik și Oleg", sau o alta (pe vremea luptei contra francmazonilor) "O tempora, o mores". Se vede cu ușurință că nu era o societate prea rafinată, în care privește estetica, și nici nu prea își da seama această societate rusească de valoarea teatrului, căci ni s'au păstrat unele documente în care cineva se plângea că se vorbea prea tare în sala în care se

juca așa că nu mai auzea nimic, sau în timpul spectacolului unii din spectatori spărgeau nuci. Ba chiar doamnele dela curte nu vroiau să vină la teatru și sunt pentru aceasta amenințate cu amendă pentru a fi determinate să asiste la spectacole.

Presă ia și ea acum o deosebită dezvoltare, dar nu prin ziare ci prin publicații de revistă ce aveau - unele din ele - caracter literar așa cum se întâmplă cu revista numită "Pictorul". Chiar Ecaterina avea o asemenea revistă *Всѣмъ и Всѣмъ* care s'ar traduce cu "de toate", "amestecate". Apoi erau o serie de publicații politice. Și studiile istorice n'au fost neglijate. Novicov a publicat acum vechile cronice rusești, începând tipărirea izvoarelor istorice rusești.

Literatura. În ce privește literatura, acum era un mediu favorabil dezvoltării ei, totuși caracterul pe care-l are este acela al lipsei de originalitate. Firește că poporul rus care era așa de deosebit de popoarele apusene putea da subiecte numeroase originale, însă scriitorii erau prea influențați de

Occident ca să se îndrepte spre poporul din care făceau parte și să cerceteze și să observe lucrurile care-i înconjurau și în care puteau găsi subiecte admirabile. Din cauza aceasta lucrările literare care imitau și ele Apusul, au un caracter de superficialitate. Apusul se găsea din nefericire și el acum destul de slab, predominat fiind de genul neoclasic, care căuta să imite personagiile antice. În Rusia în aceste timpuri, fiind la începuturile ei, literatura ne prezintă scriitori care nu se pot concentra pentru a da lucruri temeinice. Scriitori care lucrează au credința că trebuie să scrie ceva și cât de repede, fără să se gândească și la calitatea scrisului lor. Este ceva asemănător cu epoca din literatura noastră, pe vremea lui Heliade Rădulescu, care spunea că să se scrie cât de mult, ca să ajungem pe celelalte popoare care ne-au lăsat mult în urmă. Cantitatea însă a stricat calitatea. Dintre scriitorii din secolul al XVIII-lea, trebuie să amintim pe Axtion Cantemir socotit ca cel dintâlu scriitor beletristic, în limba rusă, prin Sati.

rile sale. Era prieten cu Teófan Procopovici autorul reformei bisericești din Rusia. Antioh Cantemir a intrat în contact direct cu Occidentul, fiind numit ambasador la Londra și Paris. A avut aici corespondență cu Voltaire și se cunosc două scrisori ale lor în legătură cu un lucru destul de interesant, anume cu privire la originea familiei Cantemireștilor. Când Voltaire scrie "Istoria lui Carol al XII-lea", pomeneste și de D.Cantemir pe care-l arată ca fiind de origine grecească. Antioh atunci i-a scris că greșeste când spune aceasta, căci familia lui e de origine tătară (de fapt nici el n'avea dreptate). Voltaire îi răspunde atunci, cam ironic, că va face în lucrarea sa cuvenita rectificare, dar adaugă el că poate tot e mai bine să descinză din Pericle, decât din Tamerlan.

Din satirele sale, se vede că Antioh era un om căruia îi plăcea să nu prea aibă multă bătaie de cap, să trăiască bine și în societate aleasă, cultă, un adept al epicureismului. Este influențat mai ales de Boileau.

Dintre scriitorii ce-i urmează, trebuie să menționez pe doi din ei, originari din regiunile foarte îndepărtate ale Rusiei, tocmai din Astrahan. Unul este Trediakovski și celălalt Lomonosov. Propriu zis ei nu au fost scriitori beletristici, ci numai autori de gramatici, au fost profesori la Petersburg și Moscova, unde au căutat să facă manuale pentru elevii lor. Trediakovski are chiar un manual despre puritatea limbii, în care dă semnalul luptei împotriva neologismelor. Interesant faptul că Trediakovski a fost primul profesor rus la Academia din Moscova - încolo erau numai străini și aceștia s'au opus la numirea lui, pe motiv că el ar putea împiedica influența Apusului, dacă va căpăta un asemenea post.

Celălalt Lomonosov a scris și poezii între care poezia "Odă la luarea Hotinului" (1739). Era și profesor de Chimie în care domeniu a făcut și unele descoperiri ca spre exemplu în legătură cu propagarea luminii, etc. A studiat în Germania și avea cunoștințe în multe domenii, era un enciclopedist.

Dacă în privința școlii și a primelor încercări literare, Trediakovski și Lomonosov au fost cei mai însemnați, dintre cei care au pus bazele în aceste domenii, apoi în teatru avem un alt scriitor anume Sumarokov. Acesta a ajuns directorul teatrelor și în această situație a trebuit să scrie piese de teatru pentru scena sa. A fost dealtfel foarte fecund. Din cauza aceasta, fiind scrise pentru a avea ce se juca pe scenă, piesele lui Sumarokov se resimt fiind făcute la comandă. Ele erau imitate în mare parte după cele apusene, dar unele din aceste piese aveau și subiecte rusești. Numărul mare de piese scrise de el (ca valoare n'a rămas aproape niciuna în literatură) a făcut să se înrădăcineze acest gen în literatura rusă.

Sumarokov însă, era foarte mândru și se socotea de aceeaș valoare cu Molière și Shakespeare. Spunea că ar fi o minunată operă dacă el ar fi ajutat să întreprindă o călătorie în Europa, pe care apoi să o descrie cu pana lui măiastră, neuitând să adauge că aceasta n'ar costa decât vreo 300.000 de ruble.

Către sfârșitul vieții sale, a început să se ocupe și cu satira, servindu-se pentru aceasta de diferite tipuri reale, funcționari, câte un personajiu dala curte, etc.

Dintre scriitorii din această perioadă de încercare, de pregătire, unul singur a rămas ca valoare reală în literatura rusă, este un scriitor tot de piese de teatru, dar de comedii, este vorba de "Von Vitin" care era un german de origine, cum îl arată și numele de altfel. Intre comediiile lui mai însemnate sunt două: "Brigadirul" și "Minorul", ambele cu caracter satiric dar cu o acțiune nu prea încheagată.

Ideile revoluționare. In ceea ce privește influența în idei a Apusului, mai ales către sfârșitul domniei Ecaterinei, ideile politice revoluționare, n'au putut rămâne străine Rușilor. Ecaterina a început să dea înapoi în ceea ce privește acele mari privilegii și reforme, pe care le prea slăvea la începutul domniei. Când a izbucnit Revoluția franceză (1789), atunci și Ecaterina s'a speriat și a inter-

zis pătrunderea în Rusia a tot ceea ce ar fi putut pune la curent pe Ruși cu aceste idei. Dar cu toate acestea nu s'a putut împiedica pătrunderea lor în Rusia. Este adevărat însă că ele erau cunoscute tocmai de aceea care nu aveau nici un interes să le aplice, adică de aristocrație, dar s'au găsit totuși printre nobili, oameni mai generoși care au căutat să le aplice și în Rusia. Dintre aceea care au dorit aplicarea acestor idei au fost doi mai însemnați și anume Alexandru Radicev și Nicolae Novicov.

Despre Radicev s'a spus că era cam excentric și că în opera sa sunt așa de multe contradicții, încât a fost bănuit că ar fi chiar nebun. În realitate nu e tocmai așa. În 1790 a scris el lucrarea cu sume-
lenia de contradicții "Călătorie dela Petersburg la Moscova", care a provocat nedumerirea, în ce privea facultățile lui mintale. Este adevărat că el netrăind în Franța, nu prea vedea clar lucrurile și aceasta explică acele contradicții din lucrarea sa. În unele locuri Radicev laudă libertatea individuală pentru că nu prea departe să spună cuvinte frumoase despre auto-

crăția sfântă din Rusia. El socotea că aceste două noțiuni se pot împăca foarte bine și de aceea le lăuda.

În genere Radicev a fost influențat de ideile franceze, dar nu le poseda prea bine; își făcuse studiile în Germania și-l citise și însușise pe Voltaire

O idee clară însă pentru el era desființarea șerbiei, lucru ce nu trebuie totuși făcut pe cale revoluționară după părerea sa, ci prin voința țarului. El este deci un precursor al revoluțiunii, fără să fie un revoluționar complet, în Rusia.

Pentru ideile sale socotite periculoase de Ecaterina, Radicev a fost trimis în Siberia ca pedeapsă, care de altfel era prea gravă el ne fiind un om periculos, deoarece era un simplu intelectual și nicidecum un om de acțiune.

Celălalt N. Novicov a fost un scriitor fecund. El a publicat izvoarele istoriei rusești, zis Biblioteca a vechilor scrieri rusești. Avea și o tipografie, în care a publicat o serie de lucrări cu caracter educativ și chiar ziare. Era de toate, un fel

de Heliade Rădulescu al nostru, ziarist, scriitor, editor, etc. A înființat o societate culturală, "Societatea tipografică", ce avea drept scop încurajarea tiparului și a scos și ziarul "Gazeta de Moscova". Printre ideile sale au fost câteva asemănătoare cu cele filozofice apusene. Socotit periculos, a fost arestat și apoi pus în libertate. De teamă să nu fie condamnat, Novicov a renunțat de a mai scrie și a fost uitat. În vremea asta trebuie să spun că printre aceia care au răspândit ideile de libertate ale revoluției franceze, au fost și francmazonii.

Spuneam de întemeierea primei loji francmasonice din Iași, cam tot în vremea asta se întemeiază și prima loje în Petersburg și întemeitorul este un sas, Schwartz, din Ardeal. S'au recrutat din acestea cei mai însuflețiți revoluționari ai Rusiei, cu toate că deocamdată nu se constată mișcări care să amenințe pe țar. Aceasta fiindcă ideile venite din Franța nu¹ prinseseră în pătura de jos, care nu le cunoștea² încă, ci numai în nobilime, care le luase mai mult din diletantism,³ nu pentru a le pune în practică.

Pentru, ca și pătura de jos să le cunoască bine, a fost nevoie de contactul direct cu armata franceză, în războaiele cu Rusia, armată care a ajuns chiar în Rusia, și astfel fermentul revoluției să se prindă și aci.

---ooo---

Prelegerea XXXI-a

Miercuri. 6 Aprilie 1938

Rusia. Revoluția franceză și Napoleon I

1

Ecaterina II și Revoluția Franceză. Arătam în

lecția precedentă cum în timpul Ecaterinei a II-a, ideile revoluției franceze, care începuseră să se răspândească în Rusia, o făcuseră pe țarină să-și schimbe părerea și să le considere ca o primejdie și pentru tronul țarilor. Astfel de unde entuziasmul pentru reforme fusese foarte mare la începutul domniei sale, la sfârșitul domniei, este din contra o pornire de represiune care să împiedice răspândirea ideilor revoluției franceze. Se știe că scopul pri-

mordial al revoluționarilor era ca ideile revoluției să nu se mărginească numai la Franța, ci să fie duse în toate părțile, să fie cunoscute de toți oame-nii de pe pământ. Ca o reacție, diferiții suverani, în special principii germani și Austria s'au unit formând așa numitele coaliții contra Franței revoluționare. La cea dintâiu coaliție Rusia nu a luat parte, nici nu s'a amestecat în acest conflict al Franței cu Europa și această atitudine a durat tot timpul domniei Ecaterinei, care a avut cuminenția de a sta de o parte.

Este interesantă de văzut și situația Rusiei în legătură cu apusul european.

Paul I - 1796-1801. Când Napoleon s'a întins în Europa, interesele Rusiei s'au izbit de ale Franței în Orient. Lupta aici începe între Franța și Rusia, după 1796 în vremea lui Paul I fiul Ecaterinei și al lui Petru al III-lea. Asupra acestuia soarta tatălui său Petru al III-lea a avut o adâncă influență, din cauza aceasta, el era un om foarte neliniștit și bănuitor. Era și la el aceeași formațiune psihică

ce se întâlnește la întreaga familie a Romanovilor - care mai dăduse câțiva membri ai tronului rusesc, nesănătoși. Paul I era un om cu nervii zdruncinați și din această cauză foarte influențabil. La începutul domniei sale a avut câteva acte de mărinimie, liberând pe unii din arestații politici din domniile precedente, căutând astfel să repare unele din greselile mamei sale în această privință. Corpul tatălui său Petru al III-lea a fost adus din ordinul lui în capitală și dintre arestații eliberați cel mai însemnat este Kosciusko eroul polonez. Deasemenea pe Stanislas August fostul rege al Poloniei l-a adus la Petersburg.

În momentul urcării lui în scaun în Europa, situația era astfel. Partea cea mai grea, mai sângeroasă a revoluției franceze se terminase și acum guvernul Directoratului care tocmai trimisese în Italia pe viitorul consul Bonaparte a cărui expediție este încununată de succes. În urma înfrîngerii, Austria încheie la 1797 pacea de la Campo-Formio. Această pace

Fasc. 33

cuprindea un articol care atingea influența Rusiei în Orient. El se referea la fostele stăpâniri ale republicei Veneției asupra insulelor Ionice, dintre care cea mai importantă era Corfu. Aceste foste stăpâniri ale Veneției, au fost puse sub protecția Franței. În felul acesta Franța a ajuns să aibe cuvânt și mai mult să pună chiar picior militar în Orient, ceea ce a spăimântat pe Rușii care socoteau până acum că Orientul era terenul lor exclusiv.

Armata franceză intră în Orient cu prilejul expediției generalului Bonaparte în Egipt (1798), când în trecere flota lui s'a oprit în insula Malta ocupată până acum de ordinul Cavalerilor Ioaniți, de la care e luată și anexată Franței. Cavalerii însă s'au dus la Petersburg unde au oferit lui Paul I titlul de mare maestru (titlul pe care îl purtau șefii lor) socotindu-l pe țarul Rusiei ca șef de cruciată contra Turcilor.

Flota generalului Bonaparte debarcă în Egipt unde învinge pe Mameluci, vasalii Turcilor. Din această cauză, Turcia declară războiul Franței și cum

forțele ei nu erau suficiente pentru a lupta cu Franța, Sultanul cere ajutor dela Ruși, în afară de ei ne mai având la cine altul să apeleze. Deci din dușmani seculari, Rușii devin prieteni cu Turcii. Față de cererea de ajutor a Turcilor, Rușii răspund că vor întinde mâna lor protectoare Turciei. Bonaparte cu acest prilej al conflictului cu Turcia, a dat o serie de proclamații în arăbește către populațiile din Egipt și Siria, arătând că a venit ca să elibereze pe cei oprimați de jugul stăpânitorilor. Aceste proclamații traduse grecește și românește au circulat la noi. Cam în 1798 are loc a doua coaliție împotriva Franței, de data aceasta iau parte și Rușii, alături de Anglia, Austria, Olanda și o serie de state germane. S'a hotărât chiar ca la această coaliție Rusia să participe cu o armată foarte mare și în fruntea ei a fost pus cel mai însemnat general pe care îl avea în această vreme Rusia, bătrânul Suvarov. Armata acestuia se unește cu cea Austriacă și se îndreaptă spre Italia în Nordul căreia, Lombardia, devenită republica Cisalpină prin cucerirea

franceză, era scopul cuceririi lui Suvarov. Armata franceză era inferioară ca număr și în luptele dela Verona și ca decisivă dela Cassano, Francezii sunt înfrinți, astfel că Suvarov își poate face o intrare triumfală în Milano. Francezii nu vor să cedeze ușor și Directoratul ridică o nouă armată, pe care o trimete sub comanda lui Jaubert contra Ruso-Austriacilor, dar acesta este și el înfrânt aproape complet la Novi, astfel că Lombardia rămâne a lui Suvarov.

După ce aliații au cucerit Italia, s'au gândit să atace Franța prin două părți, o armată să pornească peste Alpi din Italia și alta prin Elveția. S'a aranjat în așa fel încât Rușii să atace prin Elveția, și cei care au propus aceasta au fost Austriecii, pe motiv că Rușii sunt mai obișnuiți cu gerul și cu zăpada - uitându-se totuși că nu erau obișnuiți cu regiunile muntoase.

În fruntea armatei franceze din Elveția se afla generalul Massena care avea o armată mai mică decât a Rușilor, dar el a știut să profite de două împrejurări extrem de favorabile oferite de teren. În

primul rând de schimbul ce trebuia să se facă între armata austriacă și cea rusă, care venea să-i ia locul și în al doilea de drumurile foarte grele pentru comunicație în munți. Massena nu a dat o bătălie decisivă, el a profitat de momentul când armata rusă luă locul celei austriace și atunci a atacat în mai multe locuri deodată. Toate aceste atacuri ale lui Massena sunt cunoscute sub numele de lupta dela Zü-rich (1799). Armata rusă este înfrântă în aceste atacuri, totuși Suvarov care avea acum 70 de ani reuși să se retragă, e adevărat, cu pierderi foarte mari, fiind aproape gata să fie distrus, dar putând până în cele din urmă să scape de armata franceză.

A fost o retragere cu mari pierderi, dar totuși glorioasă, cu toată bătrânețea lui Suvarov. Această înfrângere însă a făcut pe Austriaci să nu mai aibe curajul de a trece în Franța și astfel aceasta a scăpat de pericolul ce o amenința.

De pierderea suferită de Ruși țarul Paul a acuzat pe Austriaci că au trimis Ruși acolo, unde ei nu cunoșteau locurile. În timp ce aliații nu se în-

păcau între ei, Bonaparte s'a întors pe o corabie din Egipt, a răsturnat îndată Directoratul și se proclamă prim consul. După aceea intră în tratative cu Rusia și izbutește să-l facă pe Paul să se retragă din coaliție, promițându-i sprijinul și făcând din el aproape un aliat. Dar pe neașteptate Paul a fost asasinat. Cum însă nu se știe, decât numai că principalul vinovat a fost un oarecare nobil Pahlen. Dar desigur că acesta nu din proprie inițiativă a făcut faptul, se pare că vor mai fi fost și alții, căci asentimentul gărzii l-a avut, deoarece n'a fost împiedicat să intre la țar, unde cu tovarășii săi l-au silit să abdice, ceea ce pe țar l-a făcut să ridice sabia. Lupta a fost scurtă și inegală, iar țarul a fost ucis. A rămas țar Alexandru fiul mai mare al lui Paul. Se pare că Alexandru știa de complotul pentru detronarea țarului Paul, dar nu se aștepta că se va termina astfel.

Alexandru I (1801-1825). Acest lucru a avut o mare influență asupra lui Alexandru, care toată viața a fost urmărit de uciderea lui Paul. Ispăși-

rea faptei sale l-a transformat într'un mistic și cu toată cultura și finețea sa niciodată n'a putut scăpa de imaginea asasinării fostului țar. Chiar dacă adevăratul motiv al asasinării nu se cunoaște, fapt cert este că de moartea lui Paul a avut de profitat în primul rând Anglia ale cărei interese fuseseră astfel servite din plin. Ba chiar jurnalul oficial dela Paris spunea străveziu că e ușor de înțeles care e puterea sub îngrijirea căreia s'a pus la cale asasinarea țarului.

Când Alexandru I a fost ales țar, Napoleon a trimis și el reprezentanți la încoronare. Cu toate că țarul Alexandru spunea că va căuta să fie un mediator între Franța și Anglia, totuși partida englezo-filă a avut destul influență pentru ca în curând să-l facă să fie contra Franței, unde spunea că se găsea la conducere un uzurpator, a cărui stăpânire nu era justificată prin nimic legal. Napoleon nu se mulțumește cu situația de prim consul ci în 1804 se încoronează ca împărat. Acum se face o nouă coaliție contra Franței, era cea de a III-a coaliție la care

luau parte Anglia, Rusia și Austria. Aliații sperau că vor învinge, dar repeziciunea lui Napoleon - el zicea că "victoriile mele le-am câștigat cu picioarele soldaților mei" - a dejucat planurile lor. Armatele franceze au silit repede pe coalițați să cedeze. Austriecii sunt atacați chiar la ei în imperiu, în Boemia. Țarul Alexandru trecuse cu armata prin Galiția peste Carpați și în Cehoslovacia de azi se întâlnește cu împăratul Francisc, armatele lor unindu-se și astfel ajungând cam la vreo 80.000 de oameni.

Armata lui Napoleon cu toate că era ceva mai mică - 70.000 de soldați - totuși era superioară mai ales ca artilerie. Lupta hotărâtoare se dă la Austerlitz la 2 Decembrie 1805 și înainte de începerea atacului, aliații erau siguri de victorie. Locul pe care s'au desfășurat ostilitățile era așa: în centru era un platou, de jur împrejurul lui erau o serie de mlaștini înghețate nu prea gros. Atât platoul cât și terenul mlăștinos erau în stăpânirea armatei austro-ruse. Scopul lui Napoleon a fost de a pătrunde cât mai repede la centru și de a pune mâna pe

platoul de aici, de unde putea să domine regiunea, de aceea atacul lui cu toată vigoarea spre acest punct a fost îndreptat și a reușit ca platoul din centru să cadă în mâna lui. Faptul acesta a hotărât rezultatul luptei, căci de pe platou cu ușurință putea bombarda cu artileria în vale, izbind în plin pe dușmani. Pe deasupra gheața mlaștinilor fu și ea spartă de artilerie, contribuind astfel la distrugerea armatei aliaților, care în mare număr se și înceasă în retragerea dezordonată din fața armatelor franceze victorioase. E cea mai mare victorie a lui Napoleon. Rușii pierdeau 20.000 de oameni și 30 de steaguri în această luptă, iar imp. Austriei trebui să încheie pacea care avu loc la Presburg, azi Bratislava. Prin această pace, Veneția și Tirolul sunt luate de Franța. Cum Austria deocamdată nu mai însemna o forță pe care aliații se sprijine, Anglia și Rusia s'au gândit să ridice în locul ei alt dușman contra lui Napoleon. Acesta a fost, dealtfel un vechi adversar al Franței, găsit îndată în Prusia și astfel se naște coaliția a IV-a.

Războiul franco-ruso-prusian (1806-1807). Si-

tuația era grea pentru Alexandru, căci el începuse tot atunci războiul cu Turcii, împărțindu-și deci forțele pe două fronturi. Și de data aceasta armata lui Napoleon a fost mai repede decât aliații. În scurtă vreme Prusienii fiind bătuți la Iena, Napoleon pătrunde în Berlin, de unde apoi se pune în urmărire a Rușilor, trecând prin Prusia Orientală și intrând în Polonia. Cum Rușii au întârziat pe drum sunt ajunși și ciocnirea are loc la Eylau în 1807 în luna Februarie.

Cum vremea era foarte rea, iarna, pe un crivăț în care abea se vedeau oamenii unii cu alții, lupta a rămas nehotărâtă, dar cum veni primăvara, armatele se ciocnesc din nou, de data asta la Friedland pe râul Ale și victoria rămâne tot de partea lui Napoleon, țarul fiind astfel obligat să cedeze. Napoleon își dă în aceste momente seama de imposibilitatea și absurditatea unui plan de cucerire al Rusiei - ceea ce nu se va mai întâmpla ceva mai târziu - de aceea s'a gândit să se împace cu Rușii ba chiar să și-i

facă prieteni, pentru aceasta închee cu Alexandru o pace în cele mai favorabile condițiuni pentru Ruși, toate greutățile suportându-le Prusienii.

Pacea s'a încheiat pe o plută în mijlocul râului Niemen, lângă Tilsit la 1807, pe malurile apei fiind deoparte armata franceză, de cealaltă resturile armatei rusești. Pe plută s'au întâlnit cei doi împărați Napoleon și Alexandru pentru a discuta condițiile păcuu. Venise - crezând că va putea lua parte la discuții și regele Prusiei Frideric Wilhelm al III-lea, dar el n'a fost primit și a trebuit să rămână călare pe mal. În urma întrevederii celor doi împărați, soarta Prusiei a fost foarte rea, pentru că Napoleon i-a creat atât la Apus cât și la Răsărit câte un stat sub influența Franței și prin care putea fi ținută în frâu. La Apus luase astfel naștere statul Westfaliei, ce fu dat unui frate al lui Napoleon, cuprinzând o mare parte din Germania, iar la Răsărit fu refăcut statul Poloniei, dar nu sub acest nume, ci sub cel de ducatul Varșoviei. Napoleon avusese acest stat și din motive de datorie de recunoștință, căci

mulți Poloni luptau alături de Francezi în armata lui Bonaparte. Și aceasta era un motiv în plus care determinase dușmănia Rusiei față de Napoleon și care o făcuse să participe la coalițiile de până acum. Marele ducat al Varșoviei, fusese format din regiunile pe care Prusienii le luaseră dela Poloni cu ocazia împărțirii țării acestora și în fruntea lui a fost pus un principe din casa de Saxonia, Frederic August. În schimb Rusia nu pierdea nimic din conflictul cu Franța terminat defavorabil pentru ea pe câmpul de luptă. Singura condiție ce-i fusese impusă era adărea la Blocusul Continental, care era o măsură luată de Bonaparte contra Englezilor, încă de când intrase în Berlin. Prin această măsură nici un popor din Europa nu mai trebuia să primească în porturile pe care le avea vreo corabie engleză. Lucrul acesta era însă foarte greu de ținut, totuși Rușii au promis că se vor ține de obligația pe care și-au luat-o prin pacea dela Tilsit, dar prin interzicerea legăturilor cu Anglia, Rusia își făcea un rău foarte mare, ruinând comerțul său care se îndrepta prin Baltica spre

Anglia.

Războiul ruso-turc. Mai era acum o chestiune, aceea a Orientului. Franța pusese piciorul în Răsăritul Europei și unii din Francezi l-au sfătuit pe Napoleon să dea mână liberă Rusiei în aceste părți ale Estului, dar se zice că Napoleon le-a răspuns că nu mă gândesc la așa ceva, căci aceasta ar însemna stăpânirea Constantinopolului de Ruși și stăpânirea acestui oraș înseamnă stăpânirea lumii.

În 1806 izbucni războiul ruso-turc. În vremea aceasta Francezii trimiseseră la Constantinopol ca reprezentant pe generalul Sebastiani. Acesta trecând prin București a făcut un raport către Napoleon, prin care-i arăta că ambii domni și C. Ipsilanti și Moruzi din Muntenia și Moldova, - pe cel din urmă nu-l văzuse însă - sunt infeudați Rusiei, dar că se găsesc și boieri care văd cu simpatie pe Francezi. Ba mai mult chiar printre familiile fanariote care domniseră sau puteau să domnească în țările noastre, se găseau francofilii, așa de exemplu familia Șuțu sau Calimachi.

Deasemenea familia Manu dela un membru al căreia Napoleon a primit o scrisoare de felicitare pentru victoria contra Prusiei, la care Napoleon a răspuns din Berlin, mulțumindu-i și făcând aluzie că va veni vremea să intervină în principate. Cum au aflat de intenția lui Napoleon, boierii noștri i-au și scris, rugându-l să libereze principatele de Turci și să formeze din ele o republică. Napoleon nu prea a dat atenție cererii lor și pare că nici nu prea i-a înțeles bine cine sunt, ce vroiau și de aceea a pus următoarea apostilă - cam ridiculă, pe cererea boierilor: "Demander à ce individus, ce que je pourrais faire pour leur service". Dar mai târziu a văzut Napoleon că noi i-am fi putut servi mult și Sebastiani cere sultanului schimbarea domnilor dela noi, ceea ce în adevăr se întâmplă, fiind numiți în locul lor domni francofilii: Scarlat Calimach și Alexandru Șuțu. Această schimbare de domni a provocat războiul cu Rusia, Ipsilanti s'a refugiat în Rusia, iar Moruzi s'a ascuns. Informați că este completă anarhie în Turcia, Rușii socotiră că acum este momentul să

lupte contra Otomanilor. Indată ei intervin și cer energic Turcilor să readucă pe foștii domni. La demersul Rusiei se alătură și Anglia care și trimite pe amiralul flotei ei din Mediterană în fața Constanti-nopolului. Dar această amenințare n'a ținut prea mult, căci după trei zile flota se retrage de teamă să nu-i fie tăiată calea înapoi. Astfel concomitent cu luptele franco-ruse din Prusia Orientală începe și războiul ruso-turc. Armatele Rusiei pătrund la noi și pun în fruntea țărilor noastre pe C.Ipsilanti care stă câteva luni domn peste amândouă țările românești.

O altă împrejurare care a încurcat pe Turci acum a fost răscoala Sârbilor.

În 1804, Sârbii, care nu mai aveau niciun fel de drept politic, pornesc acum să-și ajute autonomia și chiar independența. Mulți din ei se ocupau cu negoțul în special cel de porci. Dintre acești negustori s'a ridicat unul anume Caragheorghe sau Cernigheorghe, din care se trage familia domnitoare din Serbia. Acesta a format o oaste, pe care o înarmat-o

cu ce a putut și fiind un om foarte viteaz, a reușit la început să bată pe Turci și a format un stat, care firește nu putea rezista prea multă vreme Turcilor; de aceea el a cerut ajutor dela domnii noștri și în adevăr C. Ipsilanti îl ajută cu bani și apoi cere și ajutorul Rușilor, care vin în principate cu prilejul începerii războiului. Cu prilejul păcii dela Tilsit, Napoleon îndeamnă pe țar să închee pacea cu Turcii, ceea ce Alexandru nu avea interes să facă.

Se întâmplă că dela o vreme socotelile lui Napoleon se încurcă mai ales din cauza Spaniolilor, cărora el voia să le pună un rege (Iosif Bonaparte), pe care ei nu-l vroiau.

Din cauza aceasta Bonaparte este nevoit să dea mană liberă Rușilor în Orient încheind cu ei un tractat la Erfurt (1808), care era de fapt un adițional al păcii dela Tilsit și prin care se învoia la recunoașterea supremației rusești în Răsărit.

---000---

Prelegerea XXXII-a

Luni 11 Aprilie 1938

Răpirea Basarabiei și expediția lui

Napoleon în Rusia (1812)

Războiul ruso-turc (continuare). La sfârșitul

lecției trecute arătam cum după urma războaielor cu Napoleon ajunsese Rusia într'un mare războiu cu Otomanii, care schimbaseră sub influența lui Napoleon, pe domnii din țările noastre, cu alții simpatizanți ai Francezilor. Totuși Rușii n'au avut cine știe ce victorii în acest războiu, fiindcă cetățile turcești rezistară cu îndârjire și se pare că și generalii care comandau armata țarului din principate erau slabi. Doi au fost acești generali ruși care au luptat în acest războiu cu Turcii: Michelson și Miloradovici. Cel dintâiu era prea bătrân; se distinsese

cu prilejul răscoalei lui Pugacev, cel de al doilea era un om foarte petrecăreț și se ținea numai de nimicuri. Scrisese pe o sabie ca titlu că el e "Sauveur de Bucarest", ceea ce a făcut pe boierii noștri să-î zică "le sauteur de Bucarest", fiindcă îi plăceau dansurile și balurile. În Muntenia, în înțelegere și cu Rușii, boierimea în frunte cu C.Filipescu a aranjat înlăturarea lui C.Ipsilanti repus în scaun odată cu venirea Rușilor. Ei au răspândit zvonul că vin Turcii și C.Ipsilanti de frică a fugit, dar cum aceștia n'au venit, el s'a făcut de râs prin fuga sa și nu s'a mai putut întoarce în scaun. A intervenit însă la țară și era gata să reușească. să se răzbune pe cei care-l făcuseră de râs. Intervenția lui la țară o făcu printr'un secretar al său, un francez foarte cult, anume marchizul de Saint-Aulaire, care a prezentat țarului un memoriu, arătându-i nevinovăția lui Ipsilanti și nedreptatea făcută de boierii și de generalii ruși din București, făcându-i tot deodată și o propunere în sensul de a crea un stat român independent format din unirea principatelor sub pro-

tecția Rușilor, având în frunte un principe român sau grec identificat cu interesele românești. De asemenea organizația noului stat să fie făcută în chip occidental. Pentru câțeva vreme țarul îl restabilește pe C.Ipsilanti, dar el intrând din nou în conflict cu Rușii din Țara Românească, în cele din urmă este scos din scaun și exilat la Kiev, unde a și murit. Un fiu al lui a intrat în armata rusă, luptând și distingându-se în războiu și el a fost vestitul Al.C.Ipsilanti conducătorul eteriștilor greci.

După tratatul dela Erfurt prin care Napoleon dădea mari concesii Rușilor în Orient, țarul a încercat să continue lupta cu Turcii. De data asta armata este comandată de generalul Kutușov. În 1809 este cucerită Brăila, după care Rușii au trecut Dunărea în Dobrogea. În 1811 la Slobozia lângă Giurgiu se dă o luptă, în care Rușii au lăsat la început pe Turcii de peste Dunăre să treacă în oarecare măsură și deodată au trecut la atac, luându-i prin surprindere pe ostașii care apucaseră să ajungă dincoace, rupându-le podurile și împingându-i în apă.

A fost o victorie completă care aducea stăpânirea Dunării în mâinile Rușilor. Ei trec fluviul, amenințând Balcanii. Dar curând armata țarului este oprită de Napoleon.

Conflictul cu Franța. Impăratul francez socotea că în Europa nu trebuie să fie decât două puteri mari, în Apus Franța, în Răsărit Rusia, dar pe încetul prietenia cu țarul se stricase.

Motivul era că din această prietenie numai Napoleon era cel care avea de câștigat mai ales că Rusia era obligată să adere la Blocul Continental, prin aceasta Rușii pierdeau și mai mult, comerțul lor fiind gâtuit, pieța cea mai importantă de cumpărare și vânzare a lor fiind Anglia. Apoi mai era încă ceva. Cele mai multe familii nobile din Rusia și însăși familia Romanovilor aveau foarte multe rude în statele germane pe care Napoleon le cucerise și înlăturase dela conducere pe rudele Rușilor. În sfârșit ultima nemulțumire era provocată de creerea ducatului Varșoviei, care fusese mărit prin mai multe ținuturi luate dela Austriaci, ceea ce firește măreau puterea

statului nou, care prin dorința Polonilor, putea deveni o nouă Polonie primejdioasă Rusiei.

Ceeace a făcut ca definitiv să se strice prietenia între cei doi monarhi, a fost luarea unei măsuri de către Alexandru, care dă voie Englezilor să intre în porturile rusești. Atunci Napoleon face o mare armată cu care în 1812 pornește din Dresda contra Rușilor ce se găseau tocmai în războiu cu Turcii.

Pacea dela București. Pentruca să fie liber cu Napoleon, țarul caută să încheie pacea cu sultanul și locul ales pentru aceasta este București. Astfel că la 16 Mai 1812 delegații celor două state se întâlnesc în capitala Țării Românești la Hanul lui Manuc care era pe locul actualului hotel Dacia. Au fost multe discuții cu privire la această pace.

În primul rând un cronicar moldovean Manolache Drăghici care a scris o lucrare "Istoria Moldovei pe 300 de ani", arată că cu acest prilej a fost o trădare din partea delegaților turci, care s'au lăsat cumpărați de Ruși. Reprezentanții Turcilor erau tot niște Moruzești anume Dimitrie marele dragoman și

Panaioti Moruzi. Drăghici spune că Napoleon cere în acest moment printr'o scrisoare delegației turcești să nu încheie pace, căci el pornește lupta contra Rușilor. Scrisoarea însă este dosită de Moruzești și astfel că Rușii au scăpat cu fața curată. Dl.Iorga în lucrarea sa "Moruzeștii și răpirea Basarabiei" - în An.Ac.Rom.- a căutat să arate că Moruzeștii nu sunt vinovați, pe motiv că nu a existat nicio scrisoare trimisă de Napoleon, deoarece în corespondența acestuia nu există așa ceva. Fapt cert este însă că delegații turcești au plătit cu capul iscălireă păcii, și se știe că Moruzeștii erau rusofili convinși.

Prin pacea aceasta se spune că apa Prutului va despărți deacum înainte imperiul otoman de Rusia, iar mai jos apa Dunării va fi hotar.

Deacum regiunii dintre Nistru și Prut i se dă numele Basarabia dela numele pe care-l purta până acum regiunea ce era stăpânită de Turci, Bugeacul. In felul acesta se răpește o bună parte din Moldova de către Ruși. In celelalte puncte ale tratatului se mai prevedea între altele că Rușii vor evacua principa-

tele care timp de doi ani vor fi scutite de impozite.

Corăbiile rusești vor putea pătrunde pe Dunăre numai cât ține stăpânirea lor, adică până la vârsarea Prutului în Dunăre. Deasemenea nu se vor mai clădi cetăți noi, iar cele vechi vor fi dărîmate.

Regiunea aceasta răpită de Ruși cuprîndea de fapt trei părți: prima parte din centru și cea mai mare era luată dela Moldova, a doua dela Sud și a treia dela Nord - raiaua Hotinului - fuseseră luate dela Turci. Au fost unite toate trei la un loc. Noii regiuni i s'a recunoscut caracterul de provincie românească prin faptul că țarul a dat o proclamație, în care spunea între altele că...."scopul meu stă întru aceasta, ca să-i dăruesc ei (Basarabiei) o politică ocârmuire, potrivită cu moravurile și obiceiurile populației ei."

Cu alte cuvinte Basarabiei i se va da o organizație potrivită ca populația românească a ei. Foarte mulți din locuitorii ținutului răpit au fugit peste Prut și țarul îi sfătuiește să vină înapoi, că nu li se va întîmpla nimic. Basarabia până pela 1840, o

avut o autonomie a sa, în care puterea o avea un divan de boieri români care o conduceau. Administrația bisericească a rămas tot românească, așa cum se întâmplase cu cea civilă. În fruntea bisericii Basarabiei este numit Gavriil Bănulescu, originar din Bucovina, și el a fost acela care a scris în limba română proclamația țarului prin care invita populația să nu mai fugă, proclamație ce a fost citită în toate bisericile din Basarabia, tot el a înființat școli și tipografie de cărți românești în Basarabia. Rusificarea s'a încercat numai mai târziu.

Campania lui Napoleon în Rusia. Să ne întoarcem însă la războiul țarului cu Napoleon. În ciocnirile de până acum cu împăratul Franței Rușii nu puseseră prea mult suflet, deoarece chiar înfrinți oricât de greu, țara lor nu era în primejdie, fiind departe de teatrul evenimentelor. Când însă războiul a venit în Rusia și chiar Moscova a fost invadată de Francezi, firește că toată Rusia s'a deșteptat cu dorința de a izgoni dușmanul din sânul ei. Rezultatul

a fost că Napoleon e înfrînt.

Napoleon își da seama că Rusia era greu de cucerit datorită mărimii ei, climei pe care o avea, apoi depărtării prea mari de baza lui de operațiune și de aceea a crezut că victoria nu-i poate fi adusă decât numai de viteza operațiunilor sale militare și asta înainte de a veni iarna. El a vrut să atragă armata rusă contra sa și s'o convingă înainte de a se retrage. Apoi să slăbească Rusia formând un stat în coasta lor, anume refacerea Poloniei. O parte din generali Ruși erau de părere că o luptă cu Francezii, care erau în număr de vreo 600.000 din care oaste făceau parte și aliații (Prusieni, Austriaci), care mai de voie, mai de nevoie trebuiseră să ia parte la expediție, la câmp deschis ar fi o distrugere completă pentru Rusia și din această cauză e mai bine să se evite acest lucru. Cel mai bun mijloc după părerea lor era de a-l atrage pe Napoleon în Rusia, unde fără îndoială că va avea soarta lui Carol al XII-lea, cum s'a și întâmplat.

Armata țarului era împărțită în două: cea dela

Nord era comandată de generalul Bagration, cea de la sud, la vreo 60.000 de soldați de generalul Barclay. Oastea lui Napoleon era pe lângă Tilsit, se îndreptă repede spre Vilno, având pe marginile sale diferite corpuri conduse de diferiți generali care trebuiau să susțină aripile și să prevină un atac din flancuri, de pildă era un corp austriac care venea din Galiția sub comanda lui Schwartzberg, altul care venea dealungul Balticei.

În fața acestui pericol, țarul Alexandru a dat îndată o proclamație prin care arăta că Rusia e în primejdie și că dușmanul trebuie să găsească în orice rus :un Pojarski - cel care apăraseră cu eroism la 1615 Moscova atacată de Poloni. Catastrofa se apropia și Vilno fusese ocupat, fără prea mare rezistență. Aici Napoleon a cunoscut toată nobilimea litvană, căruiă îi aminti de trecutul țării ei, promițând că din nou va face statul polono-litvan, dar cu condiția să nu ajute pe Ruși. Cele două armate ale țarului erau amenințate să fie tăiate de Napoleon, dacă nu s'er

fi unit. Când se producea acest fapt, armatele rusești au fost surprinse și silită să dea o luptă la Smolensk, care a durat patru zile cu rezultatul final: retragerea Rușilor care nu mai puteau ține piept. Dar victoria nu fusese decisivă și Napoleon a declarat că-și dă seama că este atras în interior, ceea ce firește că nu voia.

Aliații Francezilor Austriacii și Germanii au început să dezerteze și să atace la rândul-le armata franceză și mai ales trupele cu provizii. Pe de altă parte se mai ivi un neajuns pentru Bonaparte, armatele laterale ale sale înaintau prea încet și numai cea din Baltica ajunsese la Riga. În același timp în oastea rusă se iviseră nemulțumiri, pe motivul că armata lor se retrage din fața lui Napoleon. S'a spus că această retragere poate fi socotită drept o lașitate și că ea nu e demnă de un stat ca Rusia, de aceea se cerea cu insistență ca să se dea o luptă decisivă. Asaltat de părerile acestea, țarul se hotărâște să schimbe comandamentul armatei, punând în locul generalilor Bagration și Barclay pe Kutusov care a ales

locul luptei la satul Borodino lângă Moscova (Franzezii îi zic acestei lupte, lupta dela Moscova, adică dela râul Moscova care trece prin oraș, Rușii îi zic dela Borodino). Lupta care s'a dat la 7 Septembrie 1812, a fost una din cele mai mari bătălii ale împăratului francez. Napoleon avea o armată de 115.000 de oameni, iar Rușii 110.000 de ostași întăriți pe Muntele Roșu. La început atacul a fost favorabil lui Napoleon, care era gata să dea lovitura de grație Rușilor, dar pentru aceasta el trebuia să arunce în luptă și rezervele și garda sa și se pare că în această situație Napoleon a ezitat, căci se gândea cât era de departe de Franța, de unde ar fi avut ajutorul prea târziu, deci să-și cruțe rezervele. Rușii din nou reușesc să se retragă, fiind iar în - vinși, dar nu distruși, lăsând drumul liber spre Moscova, pe care Napoleon o cucerește, așezându-se la Kremlin. Armata rusă s'a retras spre Sud, spre Riezan, pentru ca astfel să fie apărate regiunile Ucrainei mai bogate și care puteau asigura aprovizionarea. La Moscova îndată încep incendiile. Ora-

șul e cuprins și însuși Napoleon era să piară în flăcări, astfel că armata franceză rămâne fără adăposturi, sub cerul liber. E o mare discuție în privința incendierii Moscovei. Unii spun că Francezii au aprins orașul, alții din contra că Rușii în retragerea lor i-au dat foc la îndemnul guvernatorului orașului, Rostopcin. Este puțin probabil însă că Rușii au făcut acest lucru după un plan bine stabilit, dar cete de ale lor în retragere, l-au aprins. La Borodino s'a dat lupta la 7 Septembrie, iar la 14 Sept. are loc intrarea în Moscova, în plină toamnă, ceea ce pentru Napoleon era primejdios. El credea că dacă va cuceri Moscova, va sili pe Ruși să încheie pacea, ceea ce nu s'a întâmplat. Țarul face apel la țărani și continuă rezistența, astfel că Napoleon intră într'o situație disperată. Din această cauză el începe să întrebuițeze diferite mijloace pentru a-și face prieteni, întâiu caută să atragă prin promisiuni pe nobilii ruși, apoi pe șerbi, făgăduindu-le libertatea și chiar pe Tătarii din Crimeea, caută să-i ispitească printr'o proclamație în care le promitea

independența. Dar n'a izbutit. S'a gândit chiar să se îndrepte spre Petersburg, dar era și mai rău, căci îl apuca iarna pe drum. Cu disperarea în inimă trebuia să se retragă. La început a căutat să apuce pe alte drumuri decât cele pe care venise, însă Kutusov într'o luptă ce a avut loc la Molo-Iaroslave, l-a oprit, astfel că el a trebuit să se întoarcă tot pe unde venise, adică în regiuni pustii de lupte. Nu e nevoie să mai povestesc toate greutățile acestei celebre retrageri, în care armata franceză răpusă de hărțușelile Rușilor, dar mai ales de foame și de frig, a pierit mai toată pe drum. În situația aceasta nenorocită pentru Francezi, Kutusov se decide să atace armata lui Napoleon, crezând că va înmormânta pe Bonaparte în Rusia. Lupta are loc la trecerea Berезinei (în Rusia Albă) și disperarea, dă forțe noi armatei slute de foame și frig și Napoleon reușește să treacă apa dar cu pierderi extraordinare. Trei sute de mii de Francezi pieriseră în luptele din Rusia și rezultatul acestor lupte a fost pierderea

prestigiului armatei franceze, coborîrea lui Napoleon de pe primul plan politic și ridicarea lui Alexandru, din care aceste împrejurări fac un arbitru al Europei.

---000---

Prelegerea XXXIII-a

Miercuri, 13 Aprilie 1938

Pacea de la Viena (1815) și Sfânta

Alianță

Campania din Germania (1813). După înfrîngerea lui Napoleon în Rusia, situația Rusiei era destul de nelămurită. Se punea acum întrebarea, după victoria contra lui Napoleon ce trebuie să facă Rusia? - să-l urmărească pe Napoleon, sau să se mulțumească numai cu izbânda militară. Câtă vreme lupta s'a dat în Rusia, Rușii luptau pentru interesele naționale, dar de acum acesta fusese înlăturat, urmă-

rirea lui nu mai avea rezonanța sufletească pe care o avusese lupta în inima Rușilor, când patria fusese amenințată. Apoi o expediție a Rușilor în Europa ar fi putut să aibe un rezultat mai puțin favorabil, mai ales că Franța era mult mai bine organizată și putea oricând să recruteze o oaste mare care să o apere. După înfrîngerea suferită de Francezi dela Ruși, s'a născut în sufletul celorlalte popoare ideea că vor putea să se elibereze bătând și ele la rându-le armatele lui Napoleon. Cel dintâi popor care a început o mișcare de liberare contra lui Napoleon, a fost poporul german. În 1813 se ridicară Germanii și formară o mare armată, în vreme ce Austria rămâne neutră. Se dau mai multe lupte în Saxonia, în care la început victoria era de partea lui Napoleon. În urma luptelor dela Lützen și Bauzen se încheie un armistițiu și cancelarul Austriei, Metternich căuta o mediație, dar care de fapt nu era decât așteptarea prilejului prielnic de a intra și Austria de partea aliaților. Cu toate eforturile sale, Napoleon se găsea acum în inferioritate armată și din punctul de vedere al

numărului și din cel al calității - soldații cei mai buni pieriseră pe câmpul Rusiei. Lupta decisivă se dă la Leipzig la 18 Decemv. 1813 și e cunoscută sub numele de "bătălia națiunilor" în care Napoleon este înfrânt și pierde hegemonia în Europa. El rămâne numai cu Polonii - care l-au urmat până la capăt - ca aliați, ceilalți fiind numai contra sa.

Iosif Poniatowski, nepotul ultimului polon, a luptat cu prețul vieții în armata împăratului Franței, răscumpărând gloria familiei sale. A murit înecat în bătălia de la Leipzig și a fost proclamat mareșal al Franței după moarte.

Campania din Franța 1814. Dușmanii toți năvălesc în Franța și niciodată Napoléon nu a arătat geniul său militar mai mult decât acum. El a izbutit cu puțini soldați să oprească pe dușmani și se pare că mulți din principii din armatele aliaților văzând această rezistență, se hotărîseră să încheie pacea cu Franța. Cel care a determinat pe toți să meargă cu toate forțele spre Paris, a fost țarul Alexandru.

Napoleon cu marea lui pricepere s'a și gândit cum să lovească pe aliați, socotind că cel mai bun lucru era să cadă în spatele lor după ce vor intra în Franța. Se tăia în felul acesta retragerea și soarta luptei era pecetluită, în locuri pe care el le cunoștea cu precizie. Socoteala lui era bună, dar credința ce se punea era ca Parisul, ținta aliaților, să fi rezistat încercărilor de cucerire, până ce înaintarea armatei franceze s'ar fi terminat. Dar acest lucru nu s'a întâmplat, Parisul s'a predat și Napoleon a renunțat la rezistență. Sosind la Fontainebleau el își luă rămas bun de la soldații săi și abdică, în locu-i fiind adus Ludovic al XVIII-lea. În această vreme aliații intrară în Paris și țarul a fost primit cu lingușire, spunându-i-se de unii nobili că de mult așteptau Parisienii să-i vadă fața. La aceasta, foarte indignat de fapta acestora, țarul a răspuns că și el ar fi dorit de mult să-i vadă, dar că l-a împiedicat vitejia armatelor Franței.

Congresul dela Viena. Waterloo 1815. După aceasta are loc la Viena un congres la care Rușii sunt

reprezențați de prințul Adam Czartoriski - polonez - de grecul Capo d'Istria care trăia la curtea țarului și a ajuns mai târziu președinte al republicei grecești și încă vreo câțiva alți delegați ruși. În acest congres Rușii au o situație cu mult superioară și cum ei nu aveau motiv să dorească distrugerea Franței, au căutat să tempereze pe aliații care căutau să profite de situație pentru a o înșenunchia definitiv. Ceeace vroiau Rușii în primul rând era ducatul Varșoviei și țarul a cerut ca el să fie acela cărui să i se recunoască titlul de rege al Poloniei, ceea ce a și obținut țarul delegând cu conducerea regatului pe fratele său Constantin numit vice rege al Poloniei. Dar pe când se discutau aceste lucruri la Viena, se aude deodată că Napoleon s'a întors în Franța unde a fost primit cu mare pompă, după ce stătuse o vreme în insula Elba unde fusese exilat. Aliații au uitat de toate discuțiile din Viena, toți au reluat armele și au pornit contra Franței. Au loc din nou lupte sângeroase care se termina înainte de sosirea Rușilor. În cele din urmă la Waterloo în

Belgia (1815), Napoleon este definitiv înfrânt, aliații pătrund iar în Franța și în timp ce Napoleon este exilat la Sf. Elena, țarul intră în Paris. La încheierea păcii, Alexandru continuă atitudinea sa de mediator, de frâu față de aliații, care doreau distrugerea Franței. Ludovic XVIII este repus iar pe tronul Franței.

Sfânta Alianță. Spuneam că țarul Alexandru era un mistic, un om veșnic chinuit de remușcări și către sfârșitul vieții sale a fost foarte mult influențat de o doamnă, autoare de romane pioase, doamna de Krüdener. Sub influența ideilor acestei doamne, Alexandru s'a gândit să formeze o alianță la care să ia parte toți creștinii pentru apărarea ideilor creștine și contra războiului.

În felul acesta s'a născut Sf. Alianță. În acest plan al Sf. Alianțe, Alexandru nu avea decât idei pur religioase și morale, dar alianța aceasta a fost îndepărtată dela ideile ei fundamentale de Metternich, cancelarul austriac. El a aplicat-o împotriva tuturor mișcărilor revoluționare, oricare ar fi

fost, fie chiar națională, în special pentru binele Austriei, statul format dintr'un conglomerat de popoare, astfel că Sf.Aliantă a devenit de fapt un fel de jandarm contra tuturor popoarelor oprite din Europa.

În fiecare an trebuiau să se adune într'un congres membrii Sf.Alianțe și cel dintâi congres a fost în 1818 la Aix-la-Chapelle, al doilea cel dela Karlsbad (1819), unde s'a discutat chestiuni în legătură cu Germania, apoi cel dela Leibach (Liubliana) în 1821 în care pe prim plan a fost chestiunea revoltei Italienilor, iar în 1822 a avut loc congresul la Verona, unde s'au luat măsuri față de revoluția din Spania cu liniștirea căreia a fost însărcinat regele Franței Ludovic al XVIII-lea. Câtă vreme mișcările revoluționare au fost în Spania, Italia sau Germania, firește că i-a venit ușor lui Alexandru să intervină în contra revoluționarilor. S'a întâmplat însă că au venit și timpuri în care interesul Rușilor să fie mai mare și atunci evident că lucrurile s'au cam în-

curcat. Observ că din această Sf. Alianță nu făceau parte nici Turcia, ca păgână, și nici Anglia, care o dezaproba, pe motiv că era o țară democratică, în care regimul din statele Sf. Alianțe a fost desființat, Ea care este contra oprimirii de popoare, nu poate lua parte la o asemenea alianță care înăbușe orice mișcare de a scăpa de sub jugul asupritorilor, orice mișcare de libertate.

Chestiunea Orientului. Răscoala Grecilor 1821.

În Serbia începuse la 1815 mișcarea lui Miloș Obrenovici, care făcuse din ea un stat semi-independent (vasal Turcilor). După Sârbi însă, au început și alte popoare de sub stăpânirea Turcilor să se miște, în primul rând Grecii, care erau destul de bogați, făcând comerț în mai toată Europa. La Viena apăreau chiar ziare și reviste în grecește. Toți Grecii bogați și culti din Europa s'au gândit să formeze o societate cu scopul de a lupta pentru liberarea Greciei, societate pe care au numit-o Eteria. În fruntea lor era Capo d'Istria, iar mai târziu în Rusia s'a ridicat

Alexandru Ipsilanti, care ajunsese prin cultura și gloria militară - fusese rănit în mai multe lupte ale Rusiei cu Napoleon, luptând vitejește - să fie foarte cunoscut în societatea înaltă rusească în care a găsit multe promisiuni de ajutor. El s'a dus în sudul Rusiei unde - se pare cu știrea Rușilor - a strâns o armată de voluntari cu care sub ochii autorităților rusești, a trecut în Moldova unde e primit bine de domnul Mihai Șuțu și apoi în Muntenia unde luase naștere mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Politica rusească în Pen.Balcanică era de a provoca totdeauna rășcoale pentru ca apoi să poată interveni pe motiv că face liniște, dar în realitate pentru a cucerii mereu teritoriul dela Turci. De data aceasta însă, nu s'a întâmplat așa. Agentul Rusiei în Bucu - rești anunțase că Rusia este favorabilă rășcoalei Grecilor - era și el un grec Pinis - lucrurile însă nu erau adevărate.

Țarul a declarat că dezaprobă mișcarea lui Ipsilanti, pe care îl consideră ca pe un dezertor și

a dat o proclamație prin care arată că s'au spus minciuni când s'a anunțat că el va sprijini pe Greci și că de altfel lui Ipsilanti i s'au luat toate drepturile de ofițer în armata rusă. Aceasta a produs o mare deziluzie în tabăra creștinilor și probabil că această atitudine a țarului l-a determinat pe Tudor Vladimirescu, care la început nu vedea cu ochi răi răscoala Grecilor, să spună că locul Grecilor este în țara Grecilor și că noi n'avem nimic comun cu ei. Se pune întrebarea, de ce țarul n'a urmat politica tradițională, și n'a dat deci ajutor lui Ipsilanti? Se pare că au fost aceleași motive, care l-au făcut să înființeze Sf. Alianță, adică de a nu ajuta pe niște revoluționari în contra stăpânilor lor.

Cu toate că mișcarea grecească avea mulți simpatizanți printre aristocrații ruși, totuși Alexandru a refuzat sprijinul său. Se știe care a fost urmarea acestui refuz. Al. Ipsilanti a fost înfrânt în principate la Drăgășani. Iar în patrie, Grecii sunt bătuți la asediul cetății Missolonghi la 1824 și poate lucrurile ar fi fost și mai rele pentru ei, dacă

n'ar fi murit Alexandru la 1825.

Politica internă. Înainte de a trece la domnia lui Nicolae I, să vedem situația internă a Rusiei în domnia lui Alexandru I. Țarul Alexandru era un om care s'a lăsat influențat de miniștrii săi în special de Adam Czartoryski. Acesta era un principe polon, retras la curtea țarului, și care credea că Polonia nu se va reface ca stat, decât numai prin intervenția pe cale pașnică la Ruși și se pare că Alexandru îi și promisese aceasta. Fusesse numit ministru de externe. În timpul guvernării lui s'au luat o seamă de măsuri importante, în primul rând s'a dat voie ca tinerii să meargă în străinătate la studii, căci până acum fuseseră opriți sub Paul I ca să nu mai vină cu idei revoluționare.

Deasemenea s'a încetat cu prigonirea Rascolnicilor formați cu prilejul traducerii noi a cărților bisericești sub patriarhul Nikon, pe care ei nu le admiteau. S'au desființat colegiile lui Petru cel Mare (un fel de comitete), fiind înlocuite cu ministere, în care conducătorul era un singur ministru

ajutat de o serie de funcționari. Vechiul senat format dintr'o mulțime de membri din nobilime este înlocuit deacum cu un "Consiliu de stat" imperial.

La 1806, Czartoryski cade în dizgrație. El vedea că dorințele Poloniei nu erau satisfăcute de Alexandru, care refuza să se ocupe de ea în sensul în care vrea primul său ministru și atunci Czartoryski s'a gândit să se retragă. A rămas totuși în termeni buni cu țarul, pe care l-a reprezentat în Congresul dela Viena. În locul lui a fost numit Speranski, un om clar la minte, profesor de matematici și mare admirator al lui Napoleon. Când s'a făcut pacea dela Tilsit, el a căutat să introducă o serie de reforme după modelul celor din Franța și printre acestea a fost și introducerea Codului civil. Se știe că din ordinul lui Napoleon s'a alcătuit codul civil francez, care măcar din punctul de vedere al principiilor, dacă nu în întregime, a fost introdus mai târziu în toate țările Europei. Speranski din cauza simpatiei lui pentru Francezi, era bănuț că vrea să introducă și în Rusia liberarea șerbilor.

Până la 1812 el a izbutit să se mențină la cârmă, dar când Napoleon a pornit spre Rusia, el care era pe față admiratorul imperiului francez, a fost sacrificat. Suntem în epoca în care Alexandru se găsea sub influența amantei sale, doamna Krüdenor, Țarul se credea acum mai mult decât era mai înainte, mai ales după victoria asupra lui Napoleon se socotea liberatorul Europei de pericolul napoleonian și mai ales după înființarea Sf. Alianțe își închipuia că Europa face ceea ce vrea el.

Aceasta l-a determinat să retragă o serie din reformele făcute de Czartoryski și Speranski și să pună piedici ideilor liberale de a intra în Rusia fără de a putea face ca aceasta să nu aibă răsunet în Rusia.

În ultimii săi ani, țarul Alexandru a început să fie tulburat de vechile lui muștrări de conștiință și adesea părăsea palatul plecând din Petersburg și dând impresia că vrea să fugă de domnie. La un moment se afla la Taganrog în sudul Rusiei, unde pe neașteptate a murit. În legătură cu aceasta s'a ră -

spândit zvonul că țarul s'a gândit că e vremea să renunțe la putere și a anunțat că a murit, pe când în realitate s'a îmbrăcat cu o haină de călugăr, începând să meargă din sat în sat, ca să-și ispășească vechiul său păcat, ce-i sta pe conștiință în legătură cu moartea tatălui său. Dar lucrul acesta este o poveste veche, prea des întâlnită în istoria Rusiei pentru a putea fi crezută ca fiind adevărată.

După moartea lui Alexandru, trebuia să vină la tronul țarilor, fratele său Constantin vice regele Poloniei. Când i s'a propus acestuia domnia, el a refuzat, astfel că a fost adus Nicolae I fratele lor mai mic.

---000---

Prelegerea XXXIV-a

Luni 2 Maiu 1938

Inceputurile mișcării democratice în
Rusia (1825). Războiul ruso turc (1828-
1829).

Decabriștii. Origina mișcării lor. Ajunsesem în ultima lecțiune, cu povestirea evenimente - lor din istoria Rusiei, până la moartea lui Alexandru I, care s'a întâmplat în anul 1825. Aceasta este o dată deosebit de importantă pentru Ruși, fiind socotită ca începutul istoriei contemporane a Rusiei. La începutul cursului acestuia am socotit și noi această dată ca atare și aceasta fiindcă în epoca ce urmează întâlnim un factor ce o deosebește de celelalte epoci din istoria Rusiei

și anume de acum începe o mișcare în contra absolutismului țărilor, mișcare ce are un caracter cu totul nou.

Au mai fost până acum astfel de mișcări, dar ele erau făcute de pătura aristocrată, de nobilimea care dorea să capete puteri mai mari în stat în detrimentul puterii țarului. Acum însă se începe o mișcare în contra absolutismului țărilor, mișcare ce are un caracter cu totul nou.

Când s'a pornit această mișcare în anul 1825, ca orice început ea nu a reușit. Fiindcă s'a pornit în luna lui Decembrie s'a numit mișcarea "Decabristă", iar cei cu care au pornit-o "Decabriști".

Să vedem care au fost împrejurările care au favorizat izbucnirea acestei revolte și cauzele care au determinat-o.

Firește că toate mișcările ce au loc acum în Europa-în unele țări aceste mișcări au un caracter

naționalist, în altele, ca în Rusia, un caracter politic intern - firește că toate își au originea în Revoluția Franceză. Ideile acesteia au fost răspândite în primul rând de armatele lui Napoleon care au străbătut Europa în lung și în lat, astfel că se poate spune că Napoleon - poate fără să vrea - a făcut ca aceste idei la început numai franțuzești, să devie ceva european. În jurul țarului, ajunsese să se formeze o clasă de intelectuali alcătuită mai ales din mica nobilime și din clasa mijlocie, negustorească, cu anume idei din acestea europene. Aceste idei veniseră în Rusia în primul rând tot prin armata franceză, dar și printr'un alt izvor și anume prin Germani, care totdeauna au avut o influență în Rusia.

În epoca de decădere a lui Napoleon începuse în Germania o mișcare nouă, care a dat în literatura germană romantismul, în filozofie pe Fichte, iar în politică a făcut să se nască naționalismul german, provocat de fapt de Napoleon, care cu ale lui cuceriri asupra teritoriilor germane, a făcut pe toți Germanii să se ridice pentru liberarea de stăpânirea

franceză. Este perioada ce începe cu anul 1813.

În vremea aceasta foarte mulți Ruși se duceau pentru studii în Germania, unde au putut ușor cunoaște idei ca ale lui Schiller și Fichte care dezavauau tirania, conducerea despotică. Este adevărat însă, că în această epocă dela începutul sec. al XIX-lea, pătura influențată de ideile europene ale vremii, era destul de mică față de imensitatea Rusiei, dar cum această pătură era masată în anumite centre, în care viața pulsa mai intens, ea își căpăta importanța ei, pe care altfel n'ar fi avut-o.

Majoritatea populației Rusiei era în șerbie, muncind pământul nobilimei și, în urmă, în primul rând, după planul acestei clase cu idei europene, - care a pornit mișcarea din decembrie 1825, - liberarea poporului din starea de șerbie.

În al doilea rând, trebuie înlocuită forma de conducere a statului și anume trebuia înlăturat absolutismul și intronată, de preferință, conducerea republicană - dacă nu o alta - bazată pe o constituție.

Cât a domnit Alexandru I - mai ales la începutul domniei - s'a înconjurat de intelectuali, de care s'a servit la conducerea statului căruia îi acorda-se și o serie de reforme. La sfârșitul domniei, sub influența cancelarului Austriei, Metternich, Alexandru a restrâns foarte multe din aceste reforme.

In epoca aceasta asistăm la o dramă în istoria Rusiei, la lupta dusă de clasa aceasta mică de reformatori formată dintr'o infimă parte a nobilimii contra despotismului, pentru liberarea poporului, care a ținut aproape 100 de ani până în 1917 Dintre decabriști doi sunt mai însemnați: un german Pestel și al doilea un rus, care se trăgea dintr'o veche familie, anume Nikita Muraviev. Intre ei - deși amândoi revoluționari luptând pentru liberarea de șerbie a poporului - exista totuși o deosebire și anume, în timp ce Pestel era un revoluționar care vroia reforme integrale, după modelul Franței, cu un parlament format din două corpuri, iar forma de guvernământ să fie republicană, celălalt - Muraviev, - era mai

tradiționalist; făcuse chiar un proiect de constituție în acest sens, prin care el vroia să se introducă viața parlamentară în Rusia. Dar această constituție, -care nu s'a aplicat niciodată firește -, nu prevedea însă votul universal. Votanți puteau să fie numai știutorii de carte în primul rând, iar țărani, pătura de jos era foarte puțin admisă la vot, față de numărul ei mare și în comparație cu celelalte clase. Cum aceste idei nu puteau fi scoase la lumină din cauza cenzurii, revoluționarii au căutat să le răspândească pe cale tainică. Astfel s'au născut societățile secrete, din care două au fost mai importante: "Uniunea salvării" cu sediul în capitala Rusiei, și "Societatea sudului" cu centrul în regiunea Podoliei. Mișcarea prinsese mult printre intelectuali, dar ea spera sprijin puternic de la militari printre care se găseau foarte mulți adepți, care puteau aduce pentru susținerea luptei mai multe regimente de soldați.

Răscoala din Decembrie 1825. Evenimentele care au precipitat acțiunea aceasta încă necoaptă, s'au

ivrit cu prilejul morții țarului Alexandru I. Acesta murise în sudul Rusiei la Taganarog și trebuia să-i fie urmaș fratele său, Constantin, care renunțase la tron printr'o înțelegere ce avusese loc între el și Alexandru, în favoarea lui Niculae, căruia nu i se spusese nimic despre acest lucru. Alexandru nu avusese timp s'o facă, deoarece murise pe neașteptate. Constantin renunțase la tron dintr'o cauză sentimentală. El se căsătorise cu o poloneză, care nu era de sânge regal și deci nu putea fi făcută țarină; se mulțumise cu titlul de vice-rege al Poloniei și sta la Varșovia unde guverna în numele țarului. Auzind de moartea lui Alexandru, care nu mai putuse lua măsuri privitoare la succesiunea sa, Niculae neștiind cine este urmașul, s'a grăbit să meargă la catedrală, unde a depus jurământul de credință față de fratele său Constantin, pe care-l considera ca urmaș de drept, fiind mai mare. Au fost unii care i-au spus că nu trebuie să facă aceasta, fiindcă el va fi țar, dar el n'a vrut să țină seamă de ce i se spunea și ca să fie sigur, a trimis la Constantin ca să afle cum stau lucrurile.

Până să vină răspunsul din Polonia, au trecut câteva zile, în care Rusia n'a avut țar. Intre timp se răspândise șvonul că Nicolae ar fi mai puțin favorabil liberării șerbilor, decât Constantin, ba mai mult că el ar vroi să-l împiedice pe Constantin de a ajunge țar. Spiritele fiind agitate, s'a pornit răscoala, revoluționarii strigând "trăiască Constantin; trăiască Constituția". Populația însă era foarte puțin pregătită în ce privea un regim constituțional. În legătură cu aceasta, un adversar al constituției zice în memoriile sale, că a întrebat pe un răsculat, ce înțelege el prin constituție. Aceasta foarte naiv i-a răspuns, cum ce este constituția?! Bine, dar aceasta este soția lui Constantin?!

Cu prilejul acesta au fost mari vărsări de sânge. Acum a murit generalul Miloradovici care fusese poreclit la București "le sauteur de Bucarest". El era guvernatorul Petersburgului în care calitate a încercat să potolească revolta. În cele din urmă lucrurile s'au liniștit, iar Niculae fu ales țar. Pe

încetul s'a descoperit firul revoltei și o mare parte a membrilor societăților secrete au fost executați, iar o altă parte au fost deportați în Siberia.

Nicolae I (1825-1855) și chestiunea Orientului. Țarul Nicolae I domnește din 1825-1855. Revoluția cu care a început domnia lui a avut darul să-l facă foarte bănuitor. Spre deosebire de Alexandru I, el era un om mult mai realist, care știa foarte bine ce vrea. Era un om sobru, cu o viață foarte retrasă; trăia cu aproape nimic ca hrană, ca pat și îmbrăcăminte; ca un călugăr departe de sgomot și mulțime. El credea că trebuie să guverneze în mod absolut, iar poporul trebuie să fie apărat de ideile apusene și din cauza aceasta domnia lui din ce în ce a fost mai absolută, mai bazată pe teroare. Acum au avut loc cele mai multe execuții și deportări. Se pare că la început a fost favorabil liberării serbilor, dar pe încetul situația țăranilor a ajuns și mai rea. Mai mult, el a oferit sprijinul chiar statelor europene, care vroiau să restabilească domnia absolută, fără ca prin aceasta să aibe vreun folos direct, de ex.

Austria.

Am arătat că Alexandru I nu vroise să ajute pe răsculații Greci, contra Turcilor, dintr'o greșită interpretare a principiilor pe care se încheiase Sf. Alianță.

Nicolae I care principial era și el pentru Sf. Alianță, față de revolta creștinilor din Balcani a avut însă altă atitudine, pe motiv că cu aceștia lucrurile stau altfel.

El a spus că Grecii se revoltaseră contra unei stăpâniri a unui popor împotriva căruia luptau creștinii, deci se revoltaseră ca creștini contra păgânilor, care nu puteau fi cuprinși în Sf. Alianță, care avea la bază preceptele Bibliei. Din cauza aceasta Grecii trebuesc ajutați. Astfel Nicolae I revenia la vechea politică tradițională a Rusiei. Deși revoluția greacă fusese oprimată, mai rămăseseră câteva focare ce continuau să țină spiritele treze. Turcii deveniseră antipatici Europei, prin actele lor de nemaipomenită cruzime cu prilejul înăbușirii revoluției, Grecii a-

trăgând simpatia Apusului. Au fost oameni de știință, savanți chiar, care au intervenit pe calea științei pentru Greci, spunând că nu se cuvine ca urmașii vechilor Greci să aibă o asemenea soartă. În baza clasicismului simpatiile pentru Greci creșteau și mulți învățați au luptat în rândurile revoluționarilor greci, Unii - ca Byron - au murit chiar pentru a -
ceștia.

La început Nicolae nu a putut interveni direct, fiindcă era încurcat în niște lupte în Persia (unde lupta mareșlul Paskievici).

Tratatul din București nu fusese întru totul aplicat de Turci, fiindcă garnizoanele turcești rămăseseră și mai înainte în Belgrad și în întreaga Serbie cu toate că aceasta căpătase independența. Aceasta a făcut pe Sârbi să protesteze, ceea ce însemna o nouă nemulțumire contra Turcilor în Balcani, alături de a Grecilor. În fruntea Serbiei se găsea în vremea asta Miloș Obrenovici. Sârbii cer Rușilor să intervină pentru ca Turcii să-și retragă garnizoanele și să se conformeze tratatului din Bucu-

rești și aceștia atât au așteptat. Se încheie în cele din urmă o înțelegere la Ackerman (1826), prin care Turcii trebuiau să recunoască libera plutire a vaselor de comerț rusești pe M. Neagră și se mai adăugă la tratatul din București încă o măsură în baza căreia domnii în principatele noastre vor fi aleși pe șapte ani și cu avizul Rusiei - ceea ce oferea posibilitatea de amestec oricând Rusiei în treburile Turciei.

În 1827 are loc lupta de la Erivan care pune capăt conflictului cu Persia, după care Rusia - ne mai fiind supărată în Orient - are mână liberă în politica ce ducea față de Turci. În Grecia mișcarea revoluționară era în curs de înăbușire și masacrele făcute de Turci continuau. Pentru salvarea femeilor, copiilor, bătrânilor, etc., Englezii, Francezii, etc., trimeau serie de corăbii pe care aceștia să se poată refugia. Rușii au trimis și ei două corăbii. S'a întâmplat că între corăbiile de ajutor trimise de Rușeni în apele grecești și flota turcească - de fapt aceasta era flota lui Mehemet Ali pașa al Egiptului -

tului, care o trimesese sub comanda fiului său Ibrahim, în ajutorul Turcilor - să se nască un conflict care a dus la totala distrugere a flotei turcești. Conflictul a avut loc la Navarin în 20 Octombrie 1827. Este de mirare cum s'a născut această luptă, date fiind relațiile de prietenie ale Englezilor și Turcilor. Nici azi nu se cunosc cauzele care au determinat ciocnirea, fapt cert este că la un moment dat a izbucnit un foc de armă după o corăbie engleză și cum Turcii au răspuns, incidentul s'a transformat într'o catastrofă pentru flota turcească. Cine va fi fost vinovatul în acest conflict nu se știe. Și unii și alții s'au acuzat și e de amintit că amiralul englez care comanda corăbiile engleze aici a fost admonestat de țara sa. Lupta odată începută a continuat și mai departe tot greu fiind dus deacum de Rusia, atât Englezii cât și Francezii refuzând să mai ia parte. Francezii au trimis numai câteva detașamente în Moreea și atâta tot.

Războiul ruso-turc 1828-9. În războiul acesta început în 1828 cu Rușii, Turcii au arătat cât sunt

de slăbiți. Armatele rusești au fost la început sub comanda generalului Wittgenstein care fu înlocuit apoi cu Diebici. Rușii intrați în principate au dat o proclamație în acelaș sens, în care mai dăduseră și altă dată: solidaritate ortodoxă împotriva păgânilor. În principate erau acum domni Ion Sandu Sturza în Moldova și Grigore Ghica în Muntenia. Despre acesta se spunea că e rusofil; I. Sandu Sturza însă, era francofil și nu-i iubea pe Ruși, deaceea i-a primit rău. Când Rușii au intrat în Iași, el a fost poftit să meargă la Chișinău, pentru care lucru i s'a trimis o gardă care să-l însoțească. Domnul moldovean a refuzat-o spunând că n'are nevoie de ea. Acum Rușii nu mai erau socotiți ca altădată, drept liberatori, ci ca niște cotropitori. Cu toate acestea și acum au fost Români entuziasmați care s'au strâns în cete de voluntari și li s'au atașat. Intre conducătorii acestor cete au fost unii care au jucat un rol însemnat mai târziu în istoria noastră, este vorba de Magheru și Solomon care, ca și Odobescu, au ajuns la gradul de colonel în epoca dela 1848. Nu

cu prea mare greutate Brăila e cucerită de Ruși și distrusă, fiind reconstituită după plan rusesc. Ii urmează apoi Giurgiul, armata turcă fiind aruncată peste Dunăre. Armata rusă trece Dunărea și atacă apoi Șumla, care însă nu poate fi luată, cu toate că Rușii mai câștigă o victorie aproape de Șumla la Culevcea. Generalul Diebici se gândește la un plan îndrăzneț; acela de a lăsa în urma sa dușmanul, întărit la Șumla și să se îndrepte către Adrianopole, în fața sa ne mai având nicio altă oștire turcească ce ar fi putut să-l împiedice. Văzând că Rușii au trecut Balcanii și-au intrat în Adrianopole, Turcii propun pacea.

Facea dela Adrianopol - 1829. Rușii datorită faptului că între timp Austria se gândea să intervină, se grăbesc să o primească și astfel se ajunge la tratatul din Adrianopole din 1829. Acesta este foarte important pentru istoria Orientului și mai ales pentru noi. Prin el Grecia este declarată independentă, ca formă de guvernământ devenind republică. Primul ei președinte a fost fostul ministru al lui

Alexandru I Capo-d'Istria, care însă n'a stat mult în această situație, găsindu-se în dificulte din cauza unor conflicte cu unele din vechile familii grecești. Este în cele din urmă asasinat, iar Grecia devine regat. Rusia capătă regiunea Caucazului din Asia, atribuindu-i-se și gurile Dunării. La sfârșitul tratatului a fost pus și un protocol privitor la principate. Raiaalele din ele vor fi cu toatele desființate - ele aveau de scop supravegherea domnilor din țările noastre. Cele din Moldova fuseseră desființate mai demult prin alipirea Basarabiei la Rusia. În Muntenia erau în număr de trei: la Brăila, Giurgiu și la Turnu (Măgurele). Sunt cedate apoi Țării Românești optzeci de insule din cursul Dunării care devine liberă. Se stabilește deasemenea ca monopolul turcesc asupra comerțului românesc să fie desființat. În același timp s'a hotărât să se dea o nouă organizare țărilor noastre, care urma să fie stabilită mai târziu, și în sfârșit se mai stabilea protectoratul rusesc asupra noastră, ceea ce era egal cu suzeranitatea turcească. Față de Turci noi nu mai aveam decât obligația de a

le plăti tributul.

Deacum înainte însă, domniile principatelor erau să fie aleși pe viață. Intrucât se mai prevedea prin tratat și o mare despăgubire de războiu, care n'a fost plătită decât foarte târziu de Turci, Rușii au hotărât ca armatele lor să rămână în principate până la achitarea despăgubirii, astfel că dela 1829-1834 țările noastre servește de gazdă armatei rusești. În vremea aceasta Rușii numesc un guvernator, care a fost ales în persoana generalului Pavel Kiselef, un om foarte luminat, care a căutat liberarea clăcășilor, fiind influențat de ideile Apusului. A trăit o vreme și la Paris (ca ambasador al Rusiei), ajungând să vadă unirea principatelor, intervenind chiar pentru înlesnirea acestui lucru. Nu este cazul să fac aici istoricul ocupației rusești, care ne-a dat "Regulamentul Organic", primul început de constituție ce prevede și un parlament. Prin prevederile tratatului din Adrianopol, programul politic al lui Nicolae I începea să se îplinească.

Revolta polonă, îl va îndepărta însă din nou de acest program.

---ooo---

Prelegerea XXV-a

Miercuri 4 Maiu 1938

REVOLUTIILE DELA 1830 și 1848 .

Revoluția polonă din 1830. Prin tratatul dela Viena, situația Poloniei, am arătat că era întrucât-va deosebită de aceea creată prin ultima împărțire a ei. Partea polonă ce fusese dată Prusiei, cu Varșovia și o porțiune din cea dată Austriei se transformaseră într'un regat, ce fusese atribuit Rusiei, al cărei țar era și regele acestei noi Polonii. O mare parte a fostei Polonii rămăsese însă tot sub stăpânirea celor care luaseră parte la împărțirea ei, deslipită deci de statul nou format. Astfel Galiția rămăsese Austriacilor, Danzigul Prusiei, Lituania și Rusia Albă și de sud tot sub stăpânirea Rusiei. Țarul stăpânea acum două feluri de regiuni polone: regiunile luate prin împărțirea Poloniei anexate Rusiei, și re-

giunile ce alcătuiau regatul Poloniei. Polonii anexați Rusiei duceau o viață foarte grea, fiind opri-
mați mai ales din cauza tendințelor lor naționaliste,
care au făcut să fie foarte multe deportări în Sibe-
ria. Printre exilați a fost și vestitul poet polon
Mickiewicz, deportat în Crimeea, unde a scris renu-
mitele sale "sonetele Crimeii". Intre aceste sonete
este unul "Stepele dela Akerman", în care el spune
că este o așa de mare liniște în aceste regiuni, încât
lui i se pare că aude un glas care-i șoptește tainic
tocmai din țara sa.

Până la 1830 a funcționat la Vilno o universi-
tate - era înființată de Ștefan Bathory, dar fu de -
sființată.

Fratele țarului marele duce Constantin, era
vice regele Poloniei.

Cu toate că-i mergea numele că e un democrat
iubitor al Polonilor, a fost de fapt un asupritor al
acestora; avea spioni pretutindeni, unde credea că
poate exista un nucleu naționalist polon. A fost în
pravința aceasta, foarte mult ajutat de ministrul

său Novosilțov. După obiceiul de atunci din Europa, al societăților secrete, extins din Italia, unde era societatea secretă vestită a "Carbunarilor", s'au înființat și în Polonia societăți secrete. Când au fost descoperite, membrii lor, pe un capăt au fost trimiși în Siberia. Totuși ele au pregătit spiritul pentru o rezistență dărză.

Ceeace a împins spiritele la revoltă a fost mișcarea decabristă din Rusia, printre membrii căreia au fost și Poloni, căci ideile revoluției franceze au pătruns mai înainte în Polonia decât în Rusia și deci Polonii erau mai pregătiți pentru a le primi și aplica.

În 1830 izbucnește în Franța revoluția care aduce la tron în locul Bourbonilor cealaltă ramură a familiei prin Ludovic Filip de Orléans. Această revoluție a fost imitată și în alte țări; în Belgia mai întâiu și în acelaș timp și în Italia. În aceste momente și Polonii au crezut că e timpul potrivit unei mișcări contra stăpânirii rusești a lui

Constantin și astfel în 23 Noembrie 1830 izbucnește revoluția care în istoria Poloniei este cunoscută sub numele de "revoluția din Noembrie", spre deosebire de cea de mai târziu din 1863, numită "revoluția din Ianuarie", fiindcă a izbucnit în luna Ianuarie. Elementul principal al mișcării îl formau elevii școalei militare din Varșovia care puseseră la cale asasinarea marelui duce Constantin .

În rândurile revoluționarilor se afla și fostul prim ministru al lui Alexandru I Adam Czartoryski. Acesta fusese prietenul fostului țar al Rusiei de la care spera ca prin mijloace pacifice să fie refăcută Polonia. Văzând că eliberarea patriei sale, care îi fusese promisă de Alexandru, nu mai devenea fapt îndeplinit, Czartoryski părăsi Rusia și se stabilă în Polonia, unde în scurt timp, datorită averii, numelui și culturii sale, fu socotit ca șef al mișcării poloneze. Atacul îndreptat contra lui Constantin nu a reușit însă, atentorii necunoscându-l a fost omorât din greșeală un ofițer, fratele țarului

pasc. 37

având timpul să fugă în Rusia. Revoluționarii, care cuceriseră citadela formată la Varșovia și în care se găses garnizoana rusă, au format un guvern provizoriu în fruntea căruia se găsea Czartoryski. Încă dela început însă căpeteniile revoluției nu s'au înțeles între ei. Czartoryski și cu o parte din ei erau de părere să se oprească lucrurile în faza aceasta, încetându-se revoluția și să se caute a intra în legături cu Ruși ca prin tratative duse pe cale pașnică să se înțeleagă cu țarul în privința eliberării Poloniei, sperând că Nicolae I va fi un om înțelegător care nu se va opune acestui fapt. Cealaltă parte, mai numeroasă s'a ridicat contra acestei păreri, având un program mai radical, înlăturarea completă a puterii rusești, prin continuarea războiului contra Rusiei. Între cele două partide mai era o deosebire: Adam Czartoryski și partizanii părerii lui erau nobili și înțelegeau o conducere a statului polon, ca și cea de odinioară, în care puterea nobililor să fie mai mare și fostul ministru rus, nu ar

fi văzut cu ochi răi dacă i s'ar fi dat coroana Poloniei, familia lui fiind înrudită cu a regilor Poloniei.

Cealaltă partidă însă era din clasele cele mai de jos, dorind o conducere liberală ca în Franța, republica fiind forma de guvernământ pe placul lor. În cele din urmă ei au reușit să se impună și guvernul fu format de generalul Chlopicki, care a proclamat căderea Romanovilor și deslippingea Poloniei de Rusia. Cum armata rusă trebuia să sosească din moment în moment, Polonii au cerut ajutorul Angliei și Franței, care însă nu s'au mișcat. În schimb Austria și Prusia au înțeles să sprijine pe tovarășa lor de împărțire a Poloniei, Prusienii permițând armatelor lui Nicolae I să pătrundă în Polonia prin teritoriul lor, izbind astfel pe revoluționari pe la spate. În fruntea armatei rusești se afla generalul Diebici numit Zabalkanski, adică cel care a trecut Balcanii. Acesta n'a putut da o luptă hotărâtoare, deoarece s'a îmbolnăvit și a murit. În

locul lui a fost numit generalul Paschievici, care se distinsese în luptele din Persia. Lupta hotărâtoare se dăde la 24 Maiu 1831 la Ostrolenka, în care Polonii au fost înfrânți de prea marele număr al Rușilor. Totuși Rușii n'au putut să cucerească Varșovia decât tocmai în toamnă, aceasta fiindcă Polonii reușiseră să-și formeze o mică dar foarte bună armată pe care populația civilă o ajuta prin continua rezistență pe care o opunea înaintării Rușilor și pe deasupra Rușii trebuiau ca să cucerească și o serie întreagă de cetăți în care Polonii se întăriseră și se apărau cu dârzenie.

În sfârșit în toamnă Rușii au intrat în cartierul Praga din Varșovia, unde a avut loc un masacru groaznic, care a dus la predarea orașului. E vestit anunțul cuceririi Varșoviei trimis de Paschievici țarului, în care-i spune simplu ca și cum nu ar fi costat atâtea vieți, că "ordinea domnește la Varșovia". Regatul polon este iar desființat și de acum înglobat la Rusia. Universitățile dela Vilno

și Vargovia sunt desființate. Garnizoane rusești au fost puse peste tot, iar limba rusă a devenit limba oficială a Poloniei. Pedepsele și exilurile se țineau lanț.

Emigrația polonă. O mare parte dintre revoluționarii de frunte emigrară în Apus unde au început o mare propagandă. Intre ei erau oameni dintre cei mai distinși, posesori ai unei distinse culturi, care au reușit să deschidă ochii Europei nu atât asupra nedreptății făcute Poloniei de Rusia, cât mai ales au reușit să răspândească ideea că Rusia era o țară periculoasă pentru statele cu idei liberale, prin tendința ei de cucerire, de imperialism în dreptate spre Europa apuseană. În hotelul Lambert așezat în insula Saint-Louis (în mijlocul Senei în cursul ei prin Paris), s'a stabilit Czartoryski și aici s'a așezat și sediul emigranților. Czartoryski avea o mulțime de agenți pretutindeni și mai ales în capitalele mari la Londra, la Constantinopol, - unde era Czaika Czaikowski. Acesta a fost cel dintâi ca-

re a intrat în legături cu Români, socotind că protectoratul rusesc care nemulțumise pe Români, este un prilej de a-i atrage pe aceștia alături de Poloni. Dintre șefii naționaliști români contra Rușilor din această vreme Ion Cămpineanu, a fost acela care a avut legături mai de aproape cu Polonia. Mișcarea însă la noi n'a reușit și Cămpineanu a fost prins și trimis la mănăstire. Dintre Poloni care au făcut propaganda cea mai intensă, poetul Adam Mickiewicz se numără printre cei dintâi. Acesta grație talentului său literar și cunoștințelor vaste pe care le avea a fost foarte cunoscut în Apus, lucrările lui fiind traduse și mult răspândite. A fost numit profesor la Collège de France la catedra de istorie a Slavilor, din care a făcut un mijloc de propagandă contra Rusiei.

El a emis teoria libertății popoarelor, prin care toate popoarele au dreptul la viață și nu se cuvine ca unele să fie subjugate de altele, teoria libertății naționale. A avut o mulțime de elevi, din

tre care fără îndoială că au fost și dintre Români care se duceau la Paris.

Chestiunea Orientului. Nu mult după pacea de la Adrianopol prin care Turcii arătaseră slăbiciunea lor, s'a deschis din nou problema Orientului.

O pledică pentru ca țarul să-și realizeze planurile asupra Orientului, era amestecul statelor europene care socoteau că trebuie să intervină, mai ales din motive de ordin economic, căci comerțul ar fi fost împiedicat în aceste părți, dacă Rusia ar fi eșit victorioasă. Cei mai interesați erau din acest punct de vedere Englezii. Pe lângă aceasta Franța vedea cu ochi răi întinderea Rusiei în Europa. S'a întâmplat că pe neașteptate izbucnește un războiu între Statul turcesc și Egiptul lui Mehemet-Ali, a cărui flotă fusese distrusă la Navarin. Mehemet simțindu-se mai tare ca Sultanul, i-a cerut acestuia Siria, cum sultanul n'a vrut să i-o dea s'a deschis războiul turco-egiptean care n'a lipsit mult să se termine cu victoria lui Mehemet, al că-

rui fiu Ibrahim era un foarte priceput militar. Pe dată însă Rușii s'au deșteptat și de teama unei regenerări a imperiului turcesc prin victoria Egiptului au oferit sprijinul lor Sultanului, ceea ce era extraordinar, căci dintr'o dată din dușmani li s'au oferit ca amici. Cum sultanul a primit oferta aceasta, s'a încheiat un tratat în acest sens la Unkiar-Skelessi (nu înseamnă decât portul Unkiar pe turcește) (1833), în care se face jocul Rusiei care apărea ca protectoare a Sultanului. În cele din urmă s'a încheiat pacea, dar în 1839 conflictul izbucnește din nou acum cu urmașul lui Mehemet, cu Ibrahim care ridică și el pretențiile tatălui său, reușind să ajungă fără prea mare greutate cu armatele prin Siria și Asia Mică până aproape de Constantinopole. De data aceasta n'a lipsit mult ca lucrurile să se transforme într'un conflict european. Francezii au socotit că e bine să ia partea Egiptului, în vreme ce Rusia o luase pe a Sultanului.

Când s'a auzit de amestecul Franței în această chestiune a Orientului, faptul acesta a fă-

cut să se nască mari speranțe și la noi, dar mișcare ce luă naștere fu repede înăbușită. Franța este silită să cedeze fiindcă toate statele mari ale Europei trec de partea Rusiei și conflictul se termină printr'o "Convenție a strâmtorilor" (1841) prin care se stabilea libertatea strâmtorilor și comerțului pe M. Neagră.

Autoritatea sultanului rămâne și pe mai departe asupra strâmtorilor și a regiunilor vecine, fiindcă la toți convenea faptul ca ele să se găsească în mâini mai slabe care să nu le împiedice interesele, ceeace nu s'ar fi întâmplat dacă Rușii ar fi reușit să le ocupe. Din nou Rusia este silită să cedeze, neputând profita de situația prielnică ce i se oferise cu acest prilej, de a-și atinge scopul său față de imperiul turcesc. Și la noi s'a născut acum o mișcare care dorea un stat democratic. Ideile franceze făcuseră pe Români să urască pe Ruși fiindcă acum Românii își dau singuri seama că intenția Rușilor nu era alta decât să cu-

cerească țările noastre nu să le ajute. Deja o parte din țara noastră fusese lipită statului țarist și acum mai venise și protectoratul rusesc care apăsa așa de greu, ceea ce a deschis ochii a lor noștri.

Revoluția dela 1848 în Principatele române.

Românii, în urma acestor fapte, preferau acum de suzerani pe Turcii cărora nu trebuiau să le plătească decât tribut și de care nu mai aveau motiv să se teamă ne mai fiind așa de puternici. Acestea erau ideile dela baza revoluției din 1848 dela noi. În Moldova această mișcare a fost repede înăbușită și capii revoluției au fost nevoiți să se împrăstie. În Muntenia însă lucrurile au fost mai serioase și organizarea revoluției mai bine făcută, astfel că a fost mai însemnată. Rusia nu putea interveni repede cu armata la noi ca să înăbușe mișcările acestea care luaseră naștere, fiindcă după tratatul din Adrianopol, n'aveau dreptul să țină oaste în principate. Pe deasupra o intervenție armată nu-și avea rostul fiindcă revolta s'a petrecut în chip

pașnic, fără varsări de sânge prin abdicarea lui Bibescu Vodă și formarea unui guvern provizoriu.

Din cauza aceasta Rușii au cerut Turcilor să intervină. Se știe cum s'au petrecut lucrurile. A venit la început în Țara Românească Soliman Pașa care a fost primit în triumf la București și care văzând că mișcarea este pașnică și nu contra Turcilor, a ascultat pe revoluționari și a hotărât ca țara să fie condusă până la noi dispozițiuni de o locotonerță domnească. Rușii însă nu s'au mulțumit cu aceste fapte, au cerut să fie trimes alt pașe care să vadă cum stau lucrurile și în adevăr a fost trimes Omer Pașa, la venirea căruia nu s'a putut evita vărsarea de sânge în urma incidentului din Dealul Spirei cu **pompierii** (13 Septembrie 1848). Acest lucru era așteptat de Ruși și pe dată armatele lor care intraseră în Moldova, au pătruns și în Muntenia. Revoluționarii români nefiind bine organizați din punct de vedere militar, n'au putut rezista. În Oltenia se înfiripase o oștire sub conducerea lui Mogheru, dar

n'a încercat nicio rezistență. Garnizoanele ruse rămân în țară până pe vremea lui Gr.Ghica și Știrbey, în timp ce capi revoluționari sunt siliți să părăsească Muntenia. În 1849 se încheie convenția de la Balta Liman între Rusia și Turcia, prin care se stabilea ca Regulamentul Organic să rămână și mai departe în vigoare, domnii însă vor fi aleși pe șapte ani, iar obșteasca adunare a fost suspendată.

Intervenția Rusilor în Ungaria (1849). Dar armata rusă lăsată la noi, mai avea o menire, aceea de a supraveghea mișcarea ce se născuse în Ardeal și Ungaria. În Austria, acest mozaic de neamuri, se născuseră o serie de revolte, dintre care cea mai însemnată a fost a Ungurilor sub conducerea lui L. Kosuth. Austriacii în luptă acum și cu Piemontul, s'au văzut grav amenințați în existența lor ca stat și au cerut ajutorul Rușilor. Ferdinand abdică și lasă coroana fiului său, Frantz Iosif care era în vârstă numai de 18 ani. La apelul făcut de acesta către Ruși, Nicolae I, credincios Sf. Alianțe și având și interesul să ajute să nu se

desmembreze Austria, pentru a nu se pune astfel în libertate regiunile poloneze de sub stăpânirea Habsburgilor, primește să facă aceasta, Polonia își dăduseră seama de ce însemna pentru ei desmembrarea Austriei și de aceea mulți luptau în armatele revoluționarilor și chiar oastea ungurească era condusă de un polon, generalul Bem , care a cucerit Ardealul. De acolo trece în Moldova la Târgul-Ocna, unde a dat o proclamație în limba română, spunând că vine să dea libertatea Românilor asuprași. S'a sperat la un moment dat ca să se facă un regat în principate, a cărei coroană să fie dată lui Bem. Armata rusă condusă de generalul Lüders a intrat în Ardeal și după ce o serie de detașamente rusești trimise înainte fuseseră înfrânte, în 1849 în jud. Arad la Șiria, în ungurește Vilagász, Rușii sub conducerea lui Paskievici înconjoară armata ungară care trebuie să se predea. Tacea fu restabilită în Austria și Habsburgii grație Rusiei își recăpătară puterea. E caracteristică intervenția Rusiei pentru triumful ideii despotice în Austria, unde altfel nu avea

niciun interes direct ca să intervie.

Faptul că țarul Nicolae ajunsese acum tocmai în mijlocul Europei, începu să fie socotit ca un real pericol pentru Europa de celelalte state, mai ales că la întărirea acestei impresii contribuia în largă măsură și propaganda pe care o făceau Polonii. Nicolae I începu să fie văzut cu ochi răi și nu peste multă vreme Rusia va trebui să suporte consecințele politice ei externe, care nemulțumise pe Apuseni, consecințe care se vor concretiza în războiul ce va urma, cunoscut sub numele de războiul Crimeii.

---000---

Prelegerea XXXVI-a

Luni 9 Maiu 1938

Războiul Crimei și liberarea serbilor.

Chestiunea Orientului în 1853. În lecția trecută am arătat intervenția făcută de țarul Rusiei atât la noi cât și în Ungaria în favoarea Austriei cu prilejul revoluției dela 1848. Am văzut cum această intervenție trezise în Europa bănuiala că țarul nu urmărea numai să dea ajutor pentru reîntronarea absolutismului, dar că se gândea la o expansiune spre mijlocul Europei, ceea ce firește că neliniștea statele apusene. Ca și acum statele Europei de atunci erau legate între ele de anume afinități care priveau situația lor internă. Astfel de o parte era o alianță a statelor democratice (Franța, Anglia) și de alta statele a căror conducere

era despotică. Impăratul Franței din vremea aceas-
ta, Napoleon al III-lea era un om care trăise multă
vreme în exil în Italia, unde fusese în legături
cu revoluționarii italieni, cari doreau unirea po-
porului italian. Se pare că el și-a luat un angaja-
ment față de aceștia ca atunci când va ajunge în
fruntea statului francez să ajute la unirea Ita-
liei. La baza politicii lui Napoleon III stă prin-
cipiul naționalităților pe care Napoleon al III-lea
l-a urmat, continuând în privința aceasta politica
unchiului său Napoleon I. A avut o politică roman-
tică - este vremea romantismului care e caracteri-
zat prin ignorarea realității - și e o întrebare
dacă Franța trebuia să se sacrifice pentru alții
- aceasta i-a adus de altfel și înfrângerea din
1870. Fapt este că Franța purta dușmănie Rusiei,
latură în care se întâlnea cu Anglia, în care dom-
nea acum regina Victoria. În timpul acesta Anglia
de fapt era condusă de ministrul Palmerston. Motivul
care făcea pe Englezi să fie alături de Franța nu

era un idealism ca cel francez, de a căuta eliberarea popoarelor subjugate, ci era un motiv ca toate cele care au dominat politica de totdeauna a Angliei, un motiv pur de interes comercial, care le dicta să lupte pentru a nu fi cucerit Imperiul Otoman, căci dacă Dardanelele și Bosforul ar fi căzut în mâinile Rușilor ar fi fost mai greu să-și asigure accesul în Orient, cum o făceau acum când Imperiul Otoman era stăpânul M.Negre. Deaceea s'a produs o apropiere de Franța cu scopul de a opri Rusia în imperialismul său. Lucrul era necesar, căci se văzuse clar că țarul urma un program bine stabilit cu țintă rinală de a cuceri Imperiul Otoman.

Aceste planuri ale țarului s'au dat pe față cu ocazia unei convorbiri care a avut loc la o seară în Petersburg, între țarul Nicolae și ambasadorul englez.

Cu prilejul acesta țarul i-a spus reprezentantului Angliei că în Europa este un om bolnav care curând, curând va trebui să moară, deaceea e

bine să se gândească la moștenirea lui. În convorbirea aceasta particulară Niculae aminti că ar fi bine să împartă cu Anglia statul turcesc. Se pune întrebarea dacă ceea ce a făcut, după această convorbire personală, ambasadorul Angliei, cadra cu buna credință și cu un gentleman englez, totuși reprezentantul englez a crezut că e bine să pună la curent guvernul său cu cele ce gândea țarul Rusiei în legătură cu statul turcesc. În Anglia s'a făcut mult caz în jurul acestor informații mult trâmbițate prin ziare. Rușii au protestat că o convorbire intimă a fost divulgată și a devenit publică.

Indată după-aceasta s'a născut un conflict între Ruși și Turci, conflict mult dorit de Ruși, a cărui cauză au fost cheile Sf. Mormânt. Chestiunea aceasta a fost totdeauna un punct de discordie pentru creștini, fiecare dorind avantagii dela Sultan. Cu acest prilej sultanul a considerat că o apropiere de catolici este mai potrivită pentru statul său și de aceea a dat cheile și protectoratul catolicilor din imperiul otoman, Francezilor. Rușii pe dată au cerut

și ei să le acorde protectoratul asupra ortodoxilor din imperiul otoman, ceea ce nu era tot una pentru sultan, catolicii fiind numai în număr de câteva mii, pe câtă vreme ortodoxii alcătuiau o bună parte a locuitorilor imperiului turcesc deoarece se răspunse negativ trimisului rusesc, Mencicov, care venise la Constantinopol să arate pretențiile Rusiei. Rezultatul acestei intervenții rusești refuzate, este începerea războiului în Iulie 1853 și conform obiceiului Principatele sunt ocupate de Ruși. Austriacii au propus mediațiune și multă vreme s' stat în cum-pănă, până când în cele din urmă se produce o ruptură și Rușii atacă pe Turci. Se dă bătălia navală de la Sinope, în care flota turcă este înfrântă. Acum, cu asentimentul Turcilor, flota franco-engleză intră în M. Neagră pentru a ajuta pe sultan. Se încearcă o nouă mediațiune de către Napoleon al III-lea, care trimete o scrisoare lui Nicolae I, prin care-l roagă să facă pace cu sultanul; Rusia însă nu primește.

Războiul Crimeii (1854-1856). Indată se încheie o alianță între Englezi, Francezi și Turci care garantează teritoriul turcesc și avea să lupte contra tendinței de cucerire rusească. În același timp se mai încheie o alianță cu Austria și Prusia, care re-și luau angajamentul că vor sta neutre, astfel că Rusia rămâne singură. Aliații se ciocnesc mai întâi cu Rușii în Dobrogea, unde armata turcească comandată de Omer Pașa, cel care provocase incidentul din Dealul Spierei, este ajutată la asediul Silistrei. Cartierul general turcesc era la Șumla, unde a venit și o serie de delegați români în frunte cu Tell și Eliade, care au cerut Turcilor să se facă o legiune de ostași români, care să lupte alături de Turci în acest război, ceea ce Turcii au refuzat pe motiv că sunt destul de tari și apoi Francezii și Englezii le vor da ajutorul de care ar avea nevoie. Adevăratul motiv al refuzului era de fapt altul, acela de a nu creea vreo obligație a statului turcesc față de Români, care ajutându-i în război, fără îndoială că ar fi cerut și ei apoi o răsplată pentru aceasta.

Au fost Români care totuși au luat parte la acest războiu. Singurul mai de seamă dintre ei, a fost Grigore Sturdza riul lui Mihail Sturdza, fostul domn al Moldovei, fapt care de altfel a răcut să se ridice glasuri care să-i conteste dreptul de a mai putea candida la tronul țării cu prilejul alegerii lui Cuza, candidatură la care totuși a fost admis. În rândurile aliaților au luat parte și Polonii, cu toate că Turcii i-au refuzat și pe ei pentru că să nu se supere Austria.

Totuși au fost Poloni care socotind că totul poate fi sacrificat chiar și demnitatea lor - când era vorba de a lupta contra Rusiei, au cerut să fie primiți să lupte nu ca Poloni, ci ca Turci, ceea ce a fost admis de Poartă. Firește că turcirea era numai de formă. Printre aceștia se afla și Czayka Czaykowski, care și-a luat numele de Sadik Pașa, ca și fostul comandant al armatelor ungurești, generalul Bem

Armatele engleze și franceze au debarcat repede pe coastele M. Negre, la Varna, la Constanța, etc., și cu acest prilej au fost destui ofițeri învățați

care au descris luptele ce s'au purtat aici. Ei pomenesc în descrierile lor despre un monument antic care până acum nu fusese cunoscut Europei apusene și care nu este altul decât monumentul dela Adam-Klissi. Aliații au avut însă de suferit în Dobrogea, căci izbucnise holera.

Rușii se retrag din principate și fac acest lucru nu atât din cauza armatelor anglo-franceze, cât mai ales din cauza Austriei care amenință că va intra în războiu, dacă nu părăsesc țara noastră. Principatele rămân astfel libere și ar fi putut fi ocupate de trupe de ale aliaților, dar aceștia au socotit că nu e bine să-și lase din armată aici când aveau nevoie de forțe în lupta cu Rușii. În această situație, Austriacii au cerut atunci să le ocupe ei și cum acest lucru s'a admis de către aliați, armata lor a intrat în principate sub conducerea generalului Coranini. Cu mare greutate abia la sfârșitul războiului au fost mai apoi convinși să le evacueze, lucru care a produs o mare agitație printre patrioții români entuziasmați.

de victoriile aliaților contra Rușilor.

Deocamdată armatele aliate nu se hotărâseră unde să ataca pe Ruși. Se vorbea de un atac prin M. Baltică, unde fuseseră ocupate insulele Aland și niște trupe pătrunseseră până în M. Albă, ba chiar la gura Amurului au fost bombardate o serie de așezări rusești din Siberia. În cele din urmă s'a luat hotărârea ca atacul să pornească spre Crimeea, aceasta în primul rând pentru ca armatele aliate să nu aibă cumva soarta lui Napoleon I, care a fost atras în centrul Rusiei pentru a fi învins. S'a căutat - ca planul să fie bun - un centru vital al Rusiei în părțile Mării Negre și a fost ales Sebastopolul din Crimeea. Planul a fost inspirat mai ales de Englezi, care aveau ținta ca să distrugă întăriturile de aici ale Rusiei și astfel să împiedice veșnica amenințare ce atârna asupra Turcilor și a Strămtorilor. În 14 Sept. 1854 trupele aliate debarcă în Crimeea, unde se dă lupta dela Alma, în care Rușii sunt învinși. Se pare că ei au fost găsiți nepregătiți, căci Sebastopolul nu era întărit

din toate părțile.

Cum însă după această victorie aliații nu au pornit îndată asupra orașului, ci au așteptat să le vină noi întăriri, Rușii au avut vreme destulă ca să-l întărească pentru rezistența la atacurile ce aveau să urmeze. A fost necesar un an de zile apoi pentru a fi cucerit. Fortificationul Sebastopolului a fost generalul Totleben, care era așa de mult socotit ca un specialist în asemenea lucrări ale trupelor de geniu încât, când în 1877 Turcii au rezistat așa de viguros la Plovna, a fost chemat ca să colaboreze la planul de atac, împreună cu principele Carol al României. Armatele franco-engleze nu au înconjurat de așa natură Sebastopolul încât să-l împiedice de a se putea aproviziona. Rușii lăsaseră o armată în afară de întăritură, care a dat mult de lucru aliaților. Cu această armată s'au dat lupte la Balaclava și Inkerman, dar Rușii nu au izbutit să arunce pe aliați în Marea Neagră. Cum avea pierderi foarte mari - flota pentruca să nu cadă în mâinile aliaților

o scufundară - țarul a căutat să se sinucidă și moartea lui a semănat cel puțin cu un asemenea act disperat. A ieșit dela o recepție la Petersburg încălzit în frig afară, unde și-a deschelat mantaua inspirând aerul rece. Doctorul său i-ar fi atras atenția că ar putea să se îmbolnăvească - avea și o vârstă destul de înaintată - dar el i-a răspuns că-l înțelege pe doctor să-și facă datoria sa, dar să-l lase pe el să-și facă datoria de țar - adică de a muri. A căpătat în urma acestei împrejurări, o pneumonie și a murit în 3 martie 1855.

După Nicolae I a venit la tron Alexandru II un reformator adevărat al Rusiei. Este cea mai frumoasă figură dintre țarii Rusiei. Acesta propuse aliaților pacea, dar este refuzat. În fruntea armatei apusene din Crimeea este pus acum un francez foarte priceput, generalul Pélissier, totdeodată mai alăturându-se la războiu și regatul Piemontului de sub domnia regelui Victor Emanuel II, care căuta astfel să câștige simpatia aliaților și să creeze obligații

lui Napoleon al III-lea, de care doreau să se servească la unirea Italiei. În Septembrie 1855 se dă un atac general al Sebastopolului care este respins din toate părțile, numai turnul Molakof căzu în mâinile aliaților. Astrel lanțul de forturi fiind rupt, armata rusă fără a fi silit să se predea, se retrase din Sebastopol spre Nord, orașul fiind apoi ocupat de aliați. Cum pierderile erau foarte mari și de o parte și de alta s'a hotărât să se încheie pace.

Pacea dela Paris (1856). Se făcu un congres la Paris, după care urmă pacea din aceeași localitate în 1856. Singurul popor care a profitat de pe urma acestui războiu au fost Românii, iar dintre aliați Englezii.

Prin pacea dela Paris, Rusia renunța la protectoratul asupra Principatelor, care sunt puse sub garanția țărilor din Apus. În ceea ce privește integritatea noastră, ea dessemenea era garantată de marile puteri. Ca schimbare teritorială se stabilește ca din sudul Basarabiei trei județe: Cahul, Bolgrad

și Ismail - să fie restituite Moldovei și aceasta pentru motivul de a îndepărta Rusia dela gurile Dunării, care fluviu devine internațional, înființându-se acum o comisie internațională în grija căreia este dată Dunărea și care ființează și azi. M. Neagră devine neutră; de acum înainte nici o corabie de războiu ne mai având dreptul să plutească pe apele ei; deasemenea nici o cetate nu se putea întări pe malurile ei.

În ceea ce privea pe ortodoxi din Imperiul Otoman, aceștia au făcut obiectul unui articol prin care Turcii se obligau să le acorde libertatea religioasă cu adaosul că nerespectarea acestui articol nu implica dreptul nimănui de a se amesteca în treburile Turciei, pentru ei. S'a atins și chestiunea unirii Principatelor, ceea ce coincidea cu dorința lui Napoleon III, care vroia să înjghebeze o solidaritate a popoarelor latine, dar aceasta a dat naștere la discuții aprinse, la început Austria opunându-se probabil gândul că unirea Principatelor va

atrage mai târziu și unirea cu Ardealul și Bucovina. Tot așa și Englezii spuneau că Românii odată uniți vor avea mereu alte pretenții, de pildă independența, ceea ce ar atinge integritatea Imperiului Otoman, apărută de ei. Deaceia chestiunea s'a amânat pentru a fi întrebat și poporul român ce dorește și știți cum a răspuns prin Divanurile ad-hoc convocate pentru aceasta. Răspunsul a adus în cele din urmă, după mari greutăți unirea dela 1859.

Liberarea șerbilor (1861). Odată cu înscăunarea lui Alexandru al II-lea, în Rusia venise un monarh cu idei mai liberale, cu mai multă bunăvoință față de popor, care curând după războiul Crimeii a dat reformele ce i-au atras numele de "Țarul Liberător", căci a desființat șerbia.

Numărul șerbilor era în Rusia de 47.200.000, liberarea lor era deci cea mai mare reformă socială a sec. al XIX-lea din Europa. Aproape 20.000.000 de șerbi erau numai pe moșiile imperiale, având drept o situație mai bună, cu comuncători proprii și chiar

un fel de adunare locală; vreo 21.000.000 erau pe moșiile nobililor, 1.500.000 erau oameni de servicii (vizitii, lucrători, etc.), vreo 4.700.000 erau întrebuințați în industrie și alte feluri de munci. Faptul care a dus la eliberarea serbilor, a fost fără îndoială și războiul Crimeii. După atâtea lupte ale Rusiei s'a putut constata că ostașii nu se luptă cu inimă, cu dorința de a învinge, de aceea Rusia cu toată mărimea ei era o forță puțin însemnată. Ceva era putred în acest mare stat și s'a ajuns la concluzia că țăranul trebuie făcut liber ca să-și iubească pământul pe care-l apără de dușman. Cei înzestrați cu mai multă cultură erau cu toții pentru liberarea serbilor și îndreptarea situației interne, în care cei însărcinați cu funcții de încredere erau oameni venali care căutau să facă afaceri. Opinia publică era pregătită pentru noua reformă, mai ales că Alexandru al II-lea dăduse libertatea presei, care a căutat să lumineze lucrurile în acest sens. Țarul a căutat să nu facă o liberare bruscă, ci să împace și

pe unii și pe alții. La început a convocat un comitet numit "comitetul pentru îmbunătățirea soartei țăranilor", în care s'a discutat chestiunea liberării serbilor și mulți nobili s'au declarat pentru ea. Ba unii dintre marii proprietari, din Livonia mai ales, au făcut eliberarea aceasta din proprie inițiativă. Comitetul superior din 3 Martie 1861 stabili definitiv eliberarea țăranilor din Țările de Jos.

Dependența de un proprietar de acum e desființată, dar în schimb trebuia să se dea țăranilor posibilitatea de muncă și atunci li s'a dat și lor o parte din pământul stăpânit de proprietar și aceasta prin expropriere. Pământul acesta s'a hotărât să fie cumpărat de țărani cu o sumă de bani plătită într'un termen lung. S'a desființat obrocul care era o dănie ce se da boierului de țărani și s'au înființat mijloace de credit, care să le pună țăranilor la dispoziție banii ca să-și rescumpere pământul. Această reformă a fost un lucru de mare importanță în istoria Rusiei și este o întrebare dacă ea nu a avut

răsunet și peste hotare, în special la noi, unde în 1864, adică numai la 3 ani după cea din Rusia, are loc înproprietărirea țăranilor de către Cuza și Kogălniceanu, care evident s'a făcut în alte condițiuni, dar a putut să aibe un exemplu în cea rusă.

—000—

Prelegerea XXXVII-a

Miercuri 11 Maiu 1938

Cultura rusească în prima jumătate
a sec. XIX-lea

Influențele din afară. În lecțiunea de azi ne vom opri asupra literaturii și curenților de idei în Rusia în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Cum am spus și cu altă ocazie nu voi căuta să intru în detalii prea mult, întrucât nu acesta este scopul cursului nostru. Ceeace ne interesează pe noi în primul

rând este progresul spiritual al societății rusești și cum această societate diferită de cea din secolele trecute este reflectată în literatura rusă.

Am arătat că în vremea Ecaterinei a II-a, începuse în Rusia imitarea modelor franceze - firește e vorba de pătura care-și putea permite aceasta. Manifestările spirituale aveau modele în cele franceze. Sub această influență se naște în Rusia teatrul care începe să-și ia avânt; apar apoi reviste literare, o serie de ziare, nuvele, etc. În literatura rusă dela sec. al XVIII-lea nu găsim însă opere de mare valoare, ci sunt numai opere de adaptare a spiritului apusean, iar servitorii care apar acum sunt numai cu o valoare de începători ai drumurilor, pe care vor veni cei care apar mai târziu. În prima jumătate a sec. al XIX-lea încep însă să apară scriitori de valoare ca Pușkin, Gogol și Turgheniev. În epoca aceasta avem în Europa o nouă școală literară Romantismul, care a cuprins toate țările, întâlnindu-se acum în Europa un romantism englez în care a strălu-

cit Lord Byron și Walter Scott, un romantism german în frunte cu Schiller în literatură și Hegel în filozofie, un romantism francez cu un Victor Hugo , etc. Este acum o epocă în care acest curent al romantismului s'a manifestat în toate ramurile de activitate ale spiritului; astfel a existat o muzică romantică, o literatură romantică, o artă romantică și chiar o politică romantică (liberalismul romantic). Este un curent caracterizat în primul rând prin lirism. Până acum sufletul omenesc nu era lăsat liber să apară individual în artă și acum el izbucnește ca o revărsare de sentimente în toate domeniile de activitate. O altă caracteristică a curentului este tradiția medievală care este acum la modă din ea inspirându-se operele de artă. Se renunță la inspirația din clasicismul depărtat și rece. Literatura are acum un caracter național, fiecare popor inspirându-se din istoria sa națională. Forma în acest curent este dată într'un chip strălucit, dar lipsește - ceea ce clasicismul a avut - o adâncime sufletească a lucrurilor,

este ceva strălucitor de tineresc, dar de foarte multe ori superficial. Mai este încă ceva. Ați auzit la literatură de formula romantică - pe care romanticii n'au aplicat-o însă artă pentru artă. După această formulă artistul trebuia să se inspire și să creeze opera sa fără de nici un alt considerent decât acela de a servi arta, să lucreze numai pentru a atinge scopul pur artistic. De fapt romanticii au socotit că un artist este un propovăduitor al ideilor noi care trebuiau răspândite în popor și în acest scop au pus arta în serviciul acestui scop. Astfel stau lucrurile cu ideea națională de pildă, care la noi ca și la Polonezi și-a găsit răsunetul în artă romantică. Ducându-se o luptă - în domeniul politic - pentru eliberarea popoarelor subjugate de alte popoare, romanticii sprijineau astfel și democrația, ei susținând și eliberarea poporului de împărați, de stăpânitori, de veacuri. Cam acestea sunt ideile principale ale curentului romantic, pe care le întâlnim în anume laturi și în Rusia.

Curente de idei. Am arătat că pe vremea lui Alexandru al II-lea, au fost eliberați serbii din situația lor de până atunci. Am văzut cum opinia publică a contribuit și ea la eliberarea serbilor, în fruntea ei găsindu-se în primul rând scriitorii vremii, dintre care mulți au răscolit trecutul, inspirându-se din tradiția poporului rus, arătând creația artistică a țaranului rus și astfel au contribuit la cunoașterea mai deplină a vieții țărănești strivită la un moment dat de șerbie, care în urmă s'a constatat că trebuie desființată pentru a se da dreptul la viața liberă și poporului de jos.

În afară de problema țărănească, mai era o problemă care s'a pus. Deosebiriile dintre Rusia și Europa făceau să se pună întrebarea: ce atitudine trebuia Rusia să ia, să caute să primească civilizația apuseană integral sau să-și continue vechea ei civilizație? În această privință s'au produs două curente: primul a fost curentul "Zapadnicilor" (Za-

pad în rusește = apus) și cel de al doilea curentul celor care au reacționat contra Zapadnicilor. Curentul Zapadnicilor era favorabil îndreptării spre Apus. Zapadnicii spuneau că Rusia a rămas în urmă față de Apus și de aceea trebuie să se facă eforturi pentru a fi pusă la curent cu civilizația apuseană care trebuie adoptată în Rusia. Se aduceau argumente cu care se arătau motivele pentru care Rusia a rămas în urmă față de Apus (d.ex. năvălirea tătarilor, absolutismul). Prin imitația Apusului, în primul rând scriitorii trebuiau să fie corifeii acestui curent. Dar s'au găsit și scriitori care au opus altă teorie. Aceștia ziceau că nu este ușor să faci un popor atât de mare răspândit pe o suprafață aproape cât Europa, să renunțe la deprinderile și trecutul lui și să-l silești să primească o civilizație care nu e a lui, cu care nu se poate adopta. Apoi este o greșeală să se creadă că numai ceea ce vine din Apus este bun, iar ceea ce este rusesc este prost. Poporul rus are o civilizație a lui proprie, moștenită de la vechii Slavi,

ce duceau o viață patriarhală continuată dealungul vremurilor și sunt nepotrivite cu sufletul lui civilizațiile altora, care l-ar sili să renunțe la a lui pentru a le primi pe ale. Mai era pe deasupra și religia poporului rus care-l îndepărta și mai mult de Apusul Europei, căci religia ortodoxă este deosebită ca spirit de catolicismul și protestantismul apusean. În sfârșit mai argumentau ei că viața țărănească, este la drept vorbind superioară celei industriale din Apus și deci n'are nici un rost să se renunțe la ea . Aderenții acestui curent de idei se numeau slaviano-fili.

În ceea ce privește influența occidentală, în Rusia a existat pe lângă cea franceză foarte puternică pe vremea Ecaterinei, și cea germană și engleză. Dintre autorii englezi, în afară de Shakespeare sunt cunoscuți mai ales romanticii Lord Byron și Walter Scott care și-a ales toate subiectele din literatura medievală.

În ce privește pe Germani, mai mult filozofii

sunt cunoscuți, în special Hegel care este propovăduitorul individualismului, fiind continuatorul lui Kant a cărui filosofie o completează. Teoria lui metafizică a întărit ideea demnității omului ca individ, ridicându-l la dorința de a fi liber, ceea ce sprijinea democrația.

Scriitorii mai însemnați. Cel mai însemnat scriitor rus din această perioadă este Al. Pușkin (1799-1837), care după cum se vede a murit foarte tânăr. Era un om cult, care cunoștea bine pe Apuseni. La vârsta de 21 de ani Pușkin a scris o operă foarte însemnată, având ca model pe romanticii francezi, intitulată "Ruslana și Liudmila". Aceasta nu este decât o poemă plină de fantezie în care nu se vede viața poporului rus, dar care i-a atras mare dușmănie din cauza ideilor de libertate al cărui rezultat a fost exilarea lui în Basarabia.

Ideile liberale ale acestei opere l-au făcut să stea o vreme în Chișinău, care exil însă i-a folosit, căci aici el a intrat în contact cu foarte

multă lume deosebită de cea pe care o cunoștea. Intre alții a cunoscut pe Caragheorghe exilat din Serbia, a cunoscut pe Costache Negruzzi și Alecu Donici și amândoi au fost influențați de Pușkin, deasemenea a putut vedea pe Grecii lui Al.Ipsi - lanti. In afară de asta a putut să cunoască po - porul român, și pe Țigani despre care a scris un poem. Tot în vremea când se găsea aici la Chiși - nău, s'a gândit să facă o serie de lucrări cu ca - racter istoric, din viața poporului rus și astfel a scris mai târziu poemul istoric "Boris Gudunov" și o serie întreagă de balade ca spre pildă "Șa - lul Negru" tradus și de Negruzzi în românește.Cea mai însemnată lucrare a lui este un poem în care se oglindește viața dela țară în Rusia, anume "Eu - geniu Oneghin" , scris în 7000 de versuri ce cu - prind lucruri frumoase, dar simple.

Intors la Petersburg, Pușkin a avut o soar - tă tragică fiindcă având un duel a fost ucis.

Dintre scriitorii romantici din epoca lui

Pușkin , demn de amintit este Yukovski,care pe lângă faptul că era un romantic și el, a prezentat o notă particulară în literatura rusă,prin aceea că el a fost unul din rarii scriitori care au cunoscut viața și literatura orientală,în special persană și caucaziană. Multe din lucrările sale s'au inspirat din acest izvor. Yukovski era un pesimist și tocmai motivele orientale sunt acelea care mai luminează pesimismul baladelor sale. Krylov a fost un fabulist, care l-a influențat și pe Donici. În sfârșit voiu pomeni și pe Lermontov care este continuatorul lui Pușkin El este autorul unui mare poem pesimist anume "Demonul". Toți acești scriitori de care am amintit sunt în primul rând poeți și poezia este inspirată mai ales din literatura apuseană, însă constatăm că ei încearcă totuși să cunoască și viața rusească, răscolind din legende, tradiția sau în trecutul istoric rusec.

Acei care au reușit însă a face mai bine acest lucru au fost nu atât poeții cât mai ales proza-

torii. Dintre prozatori cel mai însemnat e N.Gogol ale cărui scrieri, mai toate sunt traduse și în românește. El a scris vestitul roman din viața căzăzească "Taras Bulba", dar cred că mai interesantă decât acest roman este romanul "Suflete moarte", în care este vorba de șerbi. Din cinci în cinci ani se făcea câte o nouă înregistrare de către stat, pentru a ridica dăjdiile, a șerbilor de pe moșile rusești. Până la o nouă înregistrare se întâmpla că unii din cei înregistrați, mureau, cu toate acestea, stăpânul continua să plătească pentru ei până la noua înregistrare, când erau șterși și aceștia sunt sufletele moarte ce alcătuiesc subiectul lucrării în care se vorbește de un personaj care cumpără aceste suflete moarte de la boieri, pentru ca, apoi, urmărind câștigul să le vândă statului. Dar romanul nu este interesant prin acțiunea acestui personaj ci cât prin faptul că ne înfrățisează diferite regiuni și aspecte ale vieții rusești în drumul din moșier în moșier al acestuia. Este o operă ce pentru prima dată o putem numi realistă în această epocă de

romantism. Este cea dintâiu operă în care apare caracteristica prozei rusești, care dă acele figuri bine studiate psihologic, care de la Gogol va ajunge la eroii marilor psihologi ruși care formează gloria literaturii rusești, Tolstoi, Dostoiewski, etc.

Zapadnicii. Spuneam că în literatura rusă erau două curente acum, unul de a adânci cunoașterea trecutului, a tradiției, și altul de a se îndrepta și primi influența Apusului. Dintre Zapadnici, doi sunt mai însemnați: Cadaiev și Bielinski.

Primul a fost un catolic și a scris o lucrare numită "scrisori filosofice" în care a încercat să arate cauzele izolării Rusiei de Europa, între care a pus pe primul plan ortodoxismul, de aceea el propovăduia trecerea la catolicism, care singur i-ar fi putut da Rusiei o civilizație ca cea europeană. Era de părere că de fapt ar trebui să se ajungă la o singură religie comună pentru toți oamenii. Lucrarea i-a fost foarte mult criticată și cum era și firesc, mai ales de ortodoxi. S'a ajuns până acolo încât i s'a spus că

e nebun și i s'a interzis să mai scrie. Totuși el a mai scris și o a doua lucrare numită "Apologia unui nebun" în care arată că deoparte de a fi nebun e un om cu idei sănătoase care dorește binele țării sale. Cel de al doilea Bielinski, a avut idei mai aproape de realitate, care ar putea fi aplicate. În calitate de critic literar, el ajunsese chiar la o autoritate așa de mare încât, dacă o carte ce apărea era criticată favorabil de el se bucura de succes, dacă era negativ criticată, cădea. Acest critic literar a făcut o lucrare de critică istorică, în care arată începuturile influenței apusene în Rusia, ajungând la concluzia că ceea ce a răcut Petru cel Mare prin introducerea civilizației apusene nu a reușit decât să dea o haină superficială, căci în realitate sufletul rus nu s'a transformat cu nimic. El este acela care s'a întrebat cui revine cinstea de a fi socotit aprijinitorul influenței Apusului în Rusia dintre cei doi Petru? (e vorba de Petru Movilă mitropolitul Kievului și Petru cel Mare țarul). El socotește că pri-

mele lucrări cu adevărat serioase în literatura rusească sunt ale lui Antioh Cantemir, care spune Bieleński, se vede că e român fiindcă nu pune în ele nimic rusesc.

Slovianofilii. Față de acest idealism în care Zapadnicii arată fericirea ce s'ar fi realizat prin introducerea și imitarea operilor apusului, s'au ridicat ceilalți care doreau cunoașterea trecutului și tradiției rusești dintre care cel dintâiu a fost un istoric anume Karamzin.

El este autorul mai multor nuvele și poezii, dar opera sa principală este "Istoria Rusiei", făcută după un calapod foarte dezvoltat, în unele ediții cu 12 vol. bazată pe documente, dar care nu merg decât până la 1613, când începe domnia Romanovilor.

În această operă el caută să arate că viața trecută a Rusiei se deosebește total de cea a Europei. Întrebuințează extrase întregi din cronici și ca toți istoricii romantici este foarte iubitor de

anecdote și fapte pitorești, pe care le pune în opera sa. Dintre acești susținători ai ideii deosebirii Rusiei de Europa au fost mai însemnați frații Axacov a căror teorie se numește slovanofilie iar ei slovanofili. Ce se înțelege prin aceasta?

Slovanofilie nu este altceva decât prietenia pentru Slavi. Ei au susținut că poporul rus tragându-se din Slavi a moștenit dela aceștia un suflet și o civilizație deosebită de Europa și ar fi o greșeală să se impună în Rusia o civilizație care nu se potrivește cu sufletul ei, cum era cea apuseană. Ei erau într'un fel romantici naționaliști și căutau să arate originalitatea poporului rus. Nu erau susținătorii absolutismului, fiind de părere ca și șerbia să fie desființată. Autoritatea rusească i-a socotit mai puțin periculoși decât pe zapadnici pe care i-a tratat ca pe revoluționari. În teoria Axacovilor, se face o deosebire între public - care este condus de demagogi - și popor - care trăiește în viața patriarhală departe de frământările în care trăiește "publicul" și

deci mai fericit. Această idee a fost reluată cu mai multă strălucire și talent genial de Dostoiewski, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Acestea sunt în general problemele importante, care prin literatură și critică zguduiau societatea rusă în prima jumătate a veacului al XIX-lea.

---000---

Prelegerea XXXVIII-a

Luni 16 Maiu 1938

Alexandru II (continuare)

Reformele. In lecția trecută ne-am ocupat cu literatura rusă și ideile din epoca romantică în Rusia în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Ne vom întoarce acum la evenimentele politice din Rusia. Am arătat cum s'a ridicat Alexandru al II-lea în scaun, tocmai în vremea războiului Crimeii și în urma morții, care semăna mai mult cu o sinucidere, a lui Nicolae. Primul act politic pe care l-a făcut Alexandru, spuneam că a fost liberarea serbilor. După acest act, speranțele celor care credeau că deacum Rusia va fi dusă pe drumul care avea să o pună la rând cu statele Europei, au crescut încă mai mult, se așteptau că în curând țarul va acorda poporului rus și un

parlament, dar aceasta nu s'a întâmplat, speranțele rămânând zadarnice în acest sens. În jurul țarului se găseau membrii din ambele curente din Rusia și care căutau ca ei să reușească să-l facă pe țară să apuce pe drumul trasat de ei. În cele din urmă, în loc de parlament, țarul Alexandru a căutat să organizeze un fel de adunări locale numite zemstva, dar care nu se puteau asemăna cu un parlament apusean. Zemstvele erau de două feluri, unele mai mici, ale județelor, și altele mai mari, ale guvernelor. La ele luau parte trei feluri de deputați aleși pe clase sau pe colegii cum se ziceau la noi. Era colegiul nobililor, al negustorilor și al țăranilor. În conducerea politică aceste adunări locale nu aveau prea mare importanță. Erau însemnate cu deosebire din punctul de vedere gospodăresc, ele ocupându-se mai ales cu întreținerea drumurilor, facerea podurilor, aveau grija înlesnirii semănăturilor prin procurarea semințărilor necesare, etc. În această latură s'au făcut progrese datorită acestor zemstve și

ideea lor a fost bună. Mai spuneam că între reformele lui Alexandru al II-lea, a fost și desființarea cenzurii. Aceasta însă nu era făcută complet. Ziarele puteau scrie orice, dar trebuiau să aibe un reprezentant responsabil de tot ce scriau, care atunci când apăreau lucruri ce nu plăceau conducerii putea fi ~~tras~~ la răspundere.

S'a făcut și o reformă a școalelor, în sensul că s'au împărțit școlile secundare în două ramuri, una în care se accentua latura științifică, cealaltă latura clasică, literale. Față de aceste reforme s'au ridicat și alte pretenții. Sub ascultarea absolutismului țarist erau și alte neamuri decât Rușii, și acestea doreau libertate mai multă. Cu alte cuvinte aceste popoare reclamau drepturi cu caracter național care nesatisfăcute de țarul care pornise pe drumul reformelor dela începutul domniei, oricând ar fi dat naștere la revoluții.

Revoluția polonă (1863). Intre popoarele acestei subjugate de Ruși cei mai organizați erau Po-

lonii, care văzând înțelegerea de care Alexandru al II-lea dăduse dovadă față de nevoile de reformă internă, au venit cu încredere la el să ceară și ei libertate, dar speranțele le-au fost de scurtă durată, căci țarul le-a spus să nu-și facă iluzii, căci el are o politică bine trasată de înaintașul său, pe care are de gând s'o urmeze. Cu tot acest răspuns, în special ministrul Gorciakov - care în timpul când a fost conducătorul politicii externe a avut un rol important și în politica din Balcani - a căutat ca, fără să înlăture autoritatea țarului în Polonia, să dea Polonezilor o oarecare autonomie. În Polonia erau două partide; unul care dorea lupta cu Rușii și altul care vedea libertatea Poloniei obținută numai pe cale de înțelegere cu aceștia, deasemenea știți că țărani din Polonia nu mai erau șerbi dar nici proprietari nu erau, căci nu se făcuse o expropriere, totuși ei puteau arenda moșii dela boierii latifundiați. Marii proprietari au format "societatea agronomică" care sub această înfățișare care arăta

că motivele care duseseră la înființarea ei erau de ordin gospodăresc, agricol, ascunde de fapt un nucleu politic. În fruntea acestei societăți, și în general și a partidului alcătuit de marii proprietari era cunoscutul marchiz Wielopolski. Acesta a căpătat în multe rânduri funcții și putere mare de la țară, căruia reușise să-i câștige încrederea până într'atât încât a fost numit în cele din urmă chiar guvernator al Poloniei. În ceea ce privește conducerea Poloniei, Alexandru a fost foarte nehotărât. Uneori numea ca guvernator un militar energic, care conducea cu o autoritate dusă până la asprime, pentru ca apoi să-l înlocuiască cu un civil, uneori chiar polon care aducea o destindere prin o conducere mai blândă, mai îngăduitoare. Cu toată organizația ei secretă, societatea agronomică, n'a putut face o revoltă însemnată, căci a fost înăbușită și în cele din urmă este numit de țară ca guvernator fratele său marele duce Constantin (care nu e tot una cu cel care renunțase la tronul Rusiei când fusese ales țarul Nicolae). Wielopolski îi fu dat ca ajutor și pentru a se împiedica revoltele

în Polonia, țarul Alexandru a introdus recrutarea în Polonia,hotărînd ca tinerii din familiile nobile de Polonezi să facă obligatoriu armata în Rusia,ce-eace nu convenea Polonilor care se vedeau astfel îndepărtați din țara lor. Pentruca să nu fie totuși luați cu sila, tinerii au luat calea codrilor,unde s'au format o mulțime de cete, care atacau pe Ruși, și astfel începe cea de a doua mare revoluție a Polonilor, pentru libertate. Este revoluția numită din Ianuarie, iar anul izbucnirii ei este 1863. Această revoluție este o încercare disperată a unor bande, fiindcă acum Polonia nu mai aveau o armată organizată ca în prima revoluție, bande care nu se puteau măsura cu o armată rusă în câmp deschis.Totuși luptele au durat aproape un an și jumătate.Se formase chiar un consiliu superior revoluționar care avea sediul în Varșovia, de unde conducea ostilitățile. Cu toate încercările Rușilor, membrii acestui consiliu reușeau să nu fie prinși. In acest consiliu se luau hotărîri, care apoi erau executate

cu promptitudine și datorită ordinelor lui, mulți Ruși din posturile de conducere au fost asasinați. Se hotărîse să se poarte doliu în toată Polonia și se pare că membrii care hotărîră aceste lucruri își aveau sediul chiar în localul Universității. După anul 1864 însă membrii acestui consiliu au fost prinși și condamnați la moarte. Nu s'au dat cu acest prilej lupte mari, ei au fost numai hărțueli cărora în cele din urmă Rușii le-au pus capăt prin numirea unui guvernator în Lituania, cu o mână de fier care a încercat la sânge mișcarea. Este vorba de Muraviev care a fost poreclit "călăul din Vilno".

Intervenția Europei. Martirul Polonilor a trezit însă simpatia Apusenilor. Dacă Bismark, cancelarul de fier al Prusienilor închisese granițele Prusiei pentru refugiații din Polonia, celelalte state, Franța, Anglia, și spre mirarea tuturor, chiar Austria, i-au primit cu simpatie. Toate trei aceste state au trimis o notă Rusiei, prin care cereau țarului să înceteze odata cu asuprirea polonilor și să le facă oarecare reforme. Țarul și-a dat însă seama de

platonismul intervenției acesteia și n'a ținut cont de ea. Se pare că Napoleon al III-lea ar fi făcut un plan atunci contra Rusiei, care prin oarecari indiscreții a fost cunoscut de gazete și care ne privește și pe noi.

Planul ar fi fost începerea unui război cu Rusia după care să se refacă Polonia prin anexarea provinciilor răpite de Rusia, iar Austria să dea la rândul ei Galiția, în schimb ca despăgubire să i se dea principatele noastre.

Dar lucrurile au rămas baltă și se pare că nici Polonii n'au fost încântați de acest plan. Știți că șeful Polonilor pribegii ce luptau pentru libertate pe alte meleaguri fusese Adam Czartoryski care murise și dela 1858 locul lui fusese luat de fiul său Vladislav. Acesta a avut o întrevedere cu Ioan Alecsandri, fratele poetului V. Alecsandri, la Paris, căruia i-a spus că "noi Polonii nu consimțim să căpătăm libertatea cu prețul subjugării altui popor" și de fapt noi vrem să avem sprijinul Românilor în mișcarea ce o facem.

Cum după acest plan principatele erau periclitate, Cuza s'a gândit la o intervenție îndrăznească. El scrisese chiar lui Napoleon al III-lea, căruia îi mulțumește pentru câte a făcut pentru principate, iar referitor la plan îi spune ca despre cele ce se spun prin ziare, crede că sunt niște calomnii, căci nu poate să-și închipue că Napoleon care a creat statul condus de el, Cuza, ar avea acum de gând să-l distrugă. Adaogă deasemenea că dacă e vorba de un războiu cu Rusia, atunci principatele vor avea un rol însemnat, căci Francezii acum vor putea să atace pe aici pe Ruși și spune mai departe că ar fi fericit să lupte alături de soldații lui Napoleon III, învingătorii dela Magenta și Solferino. Cu această misivă, a fost special trimis la Paris Vasile Alecsandri, care a fost primit în audiență de Napoleon, lucru pe care-l povestește el mai târziu. Intre altele, Napoleon, care avea o hartă dinainte, l-a întrebat pe V.Alecsandri, care sunt regiunile în care mai locuiesc Români. Alecsandri arătându-le a adăugat că ar fi o operă frumoasă din partea lui Napoleon,

dacă ar ajuta la unirea lor. La aceasta însă Napoleon i-a răspuns evasiv, că deocamdată nu este vorba de un războiu, dar cine știe, poate mai târziu.

Lupta dela Cestangalia. Un episod ce a avut loc în legătură cu noi, în vremea revoluției aceasteia din "Ianuarie" a Polonilor, este un conflict armat între un grup de Poloni și ostașii domnitorului Cuza-Vodă. Spuneam că mulți Polonezi intraseră în armata turcă cu prilejul războiului Crimeii, numai ca să poată lupta contra Rușilor. Cu prilejul revoluției ei căutară să ia parte la lupte și să ajute pe frații din patrie. Intre acești Poloni din Turcia se găsea și scriitorul - un romancier anume Milkowski (care ca scriitor semna Yez). Acesta a format o armată pe care vroia să o treacă prin Dobrogea care era a Turcilor și apoi prin Basarabia în Podolia. Partea de Sud a Basarabiei era acum însă a Românilor, după tratatul dela Paris. Această trecere ar fi însemnat o violare a neutralității Românilor, ceea ce firește nu

convenea lui Cuza-Vodă, care dacă ar fi permis trecerea, s'ar fi văzut deodată în conflict cu Rusia, ceea ce ar fi fost o adevărată nebunie. Prin urmare, în situația aceasta Cuza n'a permis trecerea și atunci Polonii au căutat să forțeze trecerea.

Cuza a trimis îndată armata și astfel nu poate fi evitată ciocnirea, care are loc la Constanța în jud. Ismail, în care Polonii au trebuit să se predea. Se vede bine că Al.Cuza era favorabil Polonilor, din faptul că după ce a fost luat prizonier Milkowski, a fost primit în audiență de domnul român. În această audiență Cuza a căutat să-l dojenească puțin, amintindu-i, că cu toate că știa că Milkowski se află în țară cu familia sa, nu i-a făcut nimic, iar el drept mulțumire s'a purtat astfel cu țara care l-a primit. Polonezul i-a răspuns că el nu și-a făcut altceva decât datoria față de patria sa și i-a dat sabia, domnitorul român însă i-a dat-o înapoi spunându-i păstrează-o că poate să mai ai nevoie de ea. Polonezii au fost opriți de a trece în grup

dar Cuza a închis ochii pentru cei care au trecut individual, astfel că mulți din ei au putut lua parte la revoluția din patrie. Din cauză că n'a permis Polonilor să treacă prin țară, s'au găsit oameni care l-au acuzat pe Cuza de rusefilism și printre acuzaatori se numără Rosetti și I.Brătianu.

Reacția în Rusia. Dar revolta Polonilor nu a produs simpatie numai în Europa. În Rusia purtarea autorității față de Poloni, a nemulțumit pe mulți și au fost democrați, ca Bacunin de pildă, care s'au pronunțat deschis favorabili Polonilor. Aceste nemulțumiri însă au produs în surletul țarului liberator o reacție. De unde până acum rusele de principii liberale, de acum înainte, și sub influența contelui Tolstoi (nu are nimic comun cu scriitorul Tolstoi care și el a fost conte) a început să mai înfrâneze avântul luat pe drumul libertății de societatea rusească. Și a început cu ziarele, apoi a venit rândul celor cu idei liberale și în special al studenților care dovedeau ca atare idei pe dată erau dați

afară din universitate. Au fost acum mulți oameni trimiși în Siberia. În cele din urmă a început să se nască o opoziție contra țarului. Sistemele de luptă din Apus au pătruns în Rusia. Cam pe la 1865 a început în Rusia socialismul, până acum necunoscut nici ca o mișcare mai largă. Socialiștii la început au căutat să activeze în chip legal.

Au trimis petiții țarului, au ținut întruniri, însă când au văzut că sunt împiedicați, au început să întrebuințeze metode neobicinuite în Europa și anume teroarea a fost metoda lor cea mai obișnuită, ajungându-se astfel ca sfârșitul domniei lui Alexandru al II-lea să fie presărat cu atentate.

Înainte de a vedea rezultatele acestei mișcări teroriste, să trecem la politica externă a lui Alexandru al II-lea.

Politica externă a lui Alexandru II. Alexandru al II-lea se urcase pe tronul Rusiei în momentul unei mari înfrîngerii, cu toate acestea Rusia pe încetul s'a refăcut. Datorită lui Gorciacov, Rusia a căutat o apropiere de Franța. Acest lucru a conti-

nuat până pe la 1863 când se produce o schimbare, din cauza simpatiei trezite în Franța de Poloni. Cum se aflase de planul de războiu al Franței cu Rusia, Gorciacov se văzu silit să caute o altă prietenie și a găsit-o în statul care se ridica acum, este vorba de Prusia condusă de cancelarul Bismarck, care va reuși să impună statul său Europei, prin înfrângerea Austriei în chestia supremației între statele germane, conflict provocat de pretenția asupra ducatelor Schleswig și Holstein.

Ideia imperiului german prinsese și se înfi-ripă după victoria asupra Franței în 1870. În acest războiu diferiți agenți francezi în special Thiers au venit în Rusia pentru a o face să intervină pentru Franța, arătând că Prusia e un pericol, dar țarul a refuzat, ba după victoria de la Sedan l-a și felicitat pe Wilhelm I regele Prusiei. Din acest războiu, la care Rusia n'a luat partea niciunui din adversari, Gorciacov a căutat totuși să câștige ceva pentru faptul că Rușii au stat în neutralitate

și a obținut revizuirea tratatului din Paris. Unul din punctele care izbeau interesele Rusiei prin acest tratat era neutralitatea M. Negre și înlăturarea cetăților de malurile acestei mări. Acum Rușii obțin dreptul de a construi cetăți și a ține o flotă de război pe M. Neagră. Pentru această revizuire s'a convocat un congres la Londra (1871), în care Franța fiind învinsă a trebuit să cedeze, iar Anglia rămasă singură nu a putut face altfel decât Franța. În felul acesta Rusia intra iar pe drumul pe care o călăuzise până acum dorința de a pune mâna pe Turcia. Cum toate acestea indicau gândurile Rusiei de a face un nou război Turcilor, Gorciacov și-a dat seama că trebuie să urmeze un drum care să nu ducă la o nouă luptă ca războiul Crimeii. Pentru Rusia, deocamdată Franța nu era un pericol, cu Germania Rusia era prietenă și se pare că țarul a stat în neutralitate, riindcă-și luase acest angajament față de Germania, cu condiția probabil ca Wilhelm la rândul său să se poarte la fel în caz că Rușii vor începe lupta cu

Turcii. Țarul chiar se întâlnea cu împăratul Germaniei, când se pare că se aranjase aceste lucruri . Austria nu s'a amestecat fiind sfătuită de Germania în acest sens, iar Angliei îi lipsea curajul să încerce singură o aventură contra Rusiei. În aceste condițiuni Rusia putea să pregătească în liniște războiul, iar în Balcani agenții săi începură să curgă pentru a pregăti spiritele.

Războiul în Orient. În 1874 începu în Bosnia o răscoală și numai un an mai târziu (1875) izbucni și în Bulgaria. Turcii făcură greșala de a aduce în aceste regiuni o serie de trupe nedisciplinate pentru a face ordine, trupele de Cerchezi, care îngroziră lumea cu barbariile lor, astfel că autoritatea turcească începu să apară într'o lumină defavorabilă și din ~~cauza~~ intervenția Rusiei pentru Slavi să fie privită cu multă simpatie. Sârbii conduși de principele Mihail Obrenovici, declarară război Turcilor, dar cu toate că la răscoala Sârbilor se adăogară și Muntenegrenii, Turcii reușiră repede să învingă pe

răsculați și să ajungă până aproape de Belgrad, spre surprinderea Rușilor care-i credeau destul de slabi. În Noembrie 1876 țarul ține un discurs în care arată că toată simpatia lui merge cu frații Slavi și că va lupta contra barbariei Turcilor. Statele Apusene s'au gândit să înlăture războiul și astfel se strânge la Constantinopol o conferință în care Turcii sunt sfătuiți să facă reforme.

Sultanul chiar dă o constituție care însă a nemulțumit și mai mult spiritele, căci căuta să înglobeze la statul turcesc și provinciile ce se bucurau de autonomie, spre pildă țările noastre. În cele din urmă Rușii declară războiul și deschid lupta în 1877, dar ca să se bată cu Turcii armatele lor trebuiau să treacă pe la noi. Este adevărat că Românii fiind vasalii Turcilor, Rușii puteau să spună că au intrat într'un stat dușman și deci să nu mai ceară voie, dar aceasta nu putea conveni țarului, căci Românii se puteau opune, în aceste timpuri ei având o bună armată și apoi ar fi dat loc la nemulțumiri mai ales

că familia domnitoare în Germania ne dăduse un vîlăstar la domnie nouă. Din cauza aceasta Rușii au căutat să ducă tratative ca să obțină trecerea.

În principate erau spiritele foarte puțin hotărîte, mulți erau contra războiului, dar toți își dădeau seama că o opunere contra Rusiei era absurdă. Atunci principele Carol a trimis în Crimeea pe Ion Brătianu, care la Livadia, la sfârșitul anului 1876 a avut mai multe întrevederi cu Gorciacov, care s'au redus numai la niște simple convorbiri de caracter verbal, nefiind nimic consfințit în scris. Se pare că Brătianu și-a dat seama că Rușii urmăresc să reea sudul Basarabiei; de altfel Gorciacov a lăsat să se întrevadă unele lucruri, căci i-a spus lui Brătianu că Dca ești un om inteligent și poți vedea care sunt planurile Rusiei pe care nu ți le pot spune. Față de aceste aluzii prințul Carol s'a arătat foarte neliniștit și când Nelidov a venit la București să încheie un tratat cu noi i s'a cerut ca o condiție sîne qua non ca Rusia să recunoască integritatea Româ-

nei și Rusia a trebuit s'o răcă. Față de această necunoaștere Rusia a obiect mai târziu că integritatea recunoscută de ea nu privea Basarabia, ci că a înțeles să facă acest lucru garantând integritatea numai față de Turci. Explicația era firește cam mănăvetică, dar ei erau mai tari și orice proteste ar fi fost zadarnice, astfel că punctul lor de vedere reuși.

---000---

Prelegerea XXXIX-a

23 Maiu 1938

Alexandru II (continuare) și Alexandru III

Războiul româno-ruso-turc 1877-1878. Incepusem la sfârșitul lecțiunei trecute să arăt cum a izbucnit războiul ruso-turc din 1877. Se știe care au fost rezultatele întrevederii dela Livadia: Rușilor li s'a

permis să treacă spre Balcani, pe la noi. Turcii au considerat acest lucru ca un act de ostilitate din partea noastră și atunci au bombardat orașele de pe Dunăre. Răspunsul nostru a fost bombardarea orașelor de peste Dunăre și proclamarea imediată a independenței, făcută de parlament și ratificată de Domn

Participarea noastră la războiul din 1877, a dat naștere la multe discuții în istoriografia nouă. În ultima vreme a apărut lucrarea Dlui G.Brătianu: "Les problèmes des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877-78 et au congrès de Berlin" 1933, în care se arată de ce au preferat Românii să participe la acest război, ce nu le putea da decât un profit, acela al independenței, care de fapt era consfințit prin tratatul de la Paris, numai cu condiția de a plăti tribut Turcilor. Românii voiau să participe, fiindcă se punea problema reluării Basarabiei de Ruși în caz de victorie și pentruca să nu se întâmple aceasta, Ioan Brătianu și domnitorul Carol și-au făcut socoteala ca prin participarea :

noastră , să oblige astfel moralicește pe Ruși la respectul față de teritoriul unui aliat. Se pare că tocmai de această obligație se fereau și Rușii, când au refuzat sprijinul armatei române. Totuși armata noastră, chiar dacă era mai mică, fiind aproape de centrul operațiilor militare, ar fi fost de un real folos Rușilor, ale căror ajutoare trimise din patrie ar fi trebuit să străbată atâta drum. Nefiind însă primită, armata noastră s'a retras în Oltenia.

Nu voiu insista asupra participării noastre la acest războiu, căci lucrurile vă sunt cunoscute Dvs., socot că e dectul să arăt momentele lui mai însemnate. Armata turcească era formată din mai multe corpuri așezate însă în diferite puncte izolate, toate sub comanda unui general - mediocru dealtfel - anume Abdul Herim.

Dintre aceste corpuri trei erau mai însemnate: cel din Serbia sub comanda lui Soliman Pașa, apoi un altul așezat la Vidin, sub comanda celui mai priceput dintre comandanții turci de acum, Osman Pașa și

cel de al treilea care se găsea cu cartierul la Șum-
la și era comandant de Mehomet Ali Pașa.

Rușii își făcuseră planul ca bazându-se pe vi-
teza de execuție să treacă repede Balcanii și să la-
se în urma lor armatele turcești, având astfel drumul
deschis spre Constantinopol, tăind astfel drumul ar-
matelor turcești de a merge să apere orașul pe care
detășamentele rusești l-ar fi atacat. Armata țarului
îndată trece Dunărea pe podul făcut la Zimnicea, a-
vând în fruntea ei pe marele duce Nicolae, care după
câteva ciocniri, repede ajunge și cucerește în urma
unui violent atac pasul Șipca din Balcani. Se părea
după aceasta că ceea ce se întâmplase la 1829 la Adria-
nople se va repeta, dar pe neașteptate s'a produs
un lucru la care Rușii nu se așteptau.

Cele trei armate turcești pomenite mai sus,
reuesc să comunice și să taie retragerea Rușilor
spre Dunăre. Prin unirea celor trei corpuri de arma-
tă forța turcească creștea și Osman iese din Vidin
și se întărește în Plevna ceva mai la sud-est de Vi-

din, în vreme ce Mehmed reuşeşte câteva victorii contra Ruşilor. În situaţia aceasta, Ruşii s'au hotărât să atace Plevna, dar aceasta rezistă celor două asalturi date la 20 şi la 30 Iulie 1877. Cu această ocazie a avut loc apelul făcut Românilor de a veni în ajutorul armatei ruseşti prin depeşa trimisă de marele duce Nicolae, domnitorului Carol. Se zice că Nicolae ar fi scris principelui Carol să treacă Dunărea "pe unde va vrea" şi în condiţiunile în care va vrea, "căci Turcii ne prăpădesc". În realitate el îi scrie "Treci Dunărea aşa cum ai voit..." făcând prin această aluzie la dorinţa noastră dela începutul războiului de a merge de partea Ruşilor în luptă, dorinţă refuzată de aceştia.

Armata română participă la asediul Plevnei, după ce trecu şi ea Dunărea tot pe la Zimnicea. Fortăreaţa turcească s'a dovedit foarte bine întărită, căci a rezistat atacurilor duşmane şi a fost adus de Ruşi chiar specialistul Tottleben, cel care întărise Sebastopolul, pentruca să studieze această întăritură şi

să-i găsească punctul slab, care să dea posibilitatea de cucerire. La luptele de aici, principele Carol a participat personal, îndurând multe lipsuri, între care lipsa unei locuințe bune a fost cea mai simțită. El a participat personal nu atât din dorința de a se acoperi de glorie militară, cât mai ales pentru faptul, avându-se în vedere că domnitorul Românilor avea gradul cel mai înalt și se trăgea dintr-o familie domnitoare, lui i-a fost încredințată comanda armatelor ruso-române. Nu insist asupra asediului Plevnei care a fost foarte greu.

Atacul dela 30 August (20 Sept. st.nou) a fost un eșec general, în afară de câștigarea unei singure redute de către Români și anume reduta Grivița. Dar de multă folosință nu era nici acest câștig, căci s'a dovedit că în spatele acesteia se mai afla o redută, Grivița nr. 2, foarte bine mascată de prima care a oprit înaintarea. Abia la 10 Dec. (28 Noembrie), Plevna e cucerită și aceasta fiindcă Osman Pașa lipsit de proviziuni pentru iernat a încercat

o ieşire din Plevna, dar care fiind respinsă, după câţva timp el capitulă. Situaţia acum, după căderea Plevnei , era următoarea:

Armata din N. de Balcani era distrusă. Pasul Şipka ce fusese foarte mult disputat zadarnic, a rămas tot în mâinile Ruşilor. Dar cu toate că armata turcească era înfrântă, mai erau garnizoane turceşti în N.Nici Vidinul, nici Rusciucul sau Şumla nu fuseseră luate şi aceste lucruri puneau la încurcătură pe Ruşi dacă ar fi înaintat spre Constantinopol. In contra părerii multora dintre generali şi a lui Totleben însuşi, marele duce Nicolae a hotărît să lase în contra acestor garnizoane, o parte din trupele ruseşti şi cu grosul armatei să plece spre Constantinopol. Se ştie că Românii au fost însărcinaţi cu asediul garnizoanei din Vidin, cu care prilej Românii au dat câteva lupte între care cea dela Smârdan. In scurt timp Ruşii iau Sofia, apoi Filipopole şi Adrianopole, ajungând

la începutul lui Februarie în fața Constantinopolului. Față de această situație de lucruri, statele Europei natural că intervin. Am arătat că Gorceacov reușise să neutralizeze orice posibilitate de intervenție europeană. Singurii care nu aveau garanție în privința aceasta față de Ruși, erau Englezii.

Ei au amenințat Rusia că vor interveni în războiu și au și trimis flota lor care a intrat în M. de Marmara. Rușii însă și-au dat seama că Englezii neavând o armată de uscat, nu sunt periculoși și au amenințat la rândul-le că vor asedia orașul silind astfel pe Turci să încheie pacea.

Tratatul de la San Stefano și Berlin. Aceasta a avut loc într'una din mahalalele Constantinopolului, anume mahalaua San-Stefano la 3 Martie 1878 și s'a încheiat numai între Ruși și Turci, fără participarea celorlalte popoare care luaseră parte la războiu, ca de pildă noi sau Sârbi.

Punctele mai însemnate ale acestei păci sunt: România ca și Serbia dobândesc independența. Munte-

negrul este mărit cu o fâșie ce mergea până la Adriatică, iar Serbia cu o fâșie până la Niș. Ceea ce este mai important este că se formează acum un nou stat și anume statul bulgar, care până acum - încă din vremea lui Mircea cel Bătrân fusese atașat imperiului otoman. Cuprindea, în afară de regiunea dela N. de Balcani, Macedonia și Rumelia ajungând până la M.Egee. Era un stat cu mult mai mare ca azi, care însă, trebuia să plătească tribut Turcilor, dar avea să fie sub protecția Rușilor. Cele trei județe de sud ale Basarabiei ne erau luate în schimb ni se dădea de către Ruși cărora le fusese încredințată, Dobrogea veche (jud Tulcea și Constanța).

Pacea aceasta, cum era și firesc, a ridicat multe nemulțumiri. În primul rând nemulțumiți eram noi, care oram tratați ca dușmani, prin răpirea celor trei județe. Era chiar gata să izbucnească de aici un conflict cu Rușii, căci prințul Carol era hotărât să trimeată armata în Basarabia sudică pen-

tru a se opune intrării Rușilor în cele trei județe românești. Dar mai importantă a fost nemulțumirea statelor Europei, decât a noastră. Englezii au reușit să convingă pe celelalte puteri că inactivitatea lor face să crească puterea Rușilor, care în situația de față, oricând vor putea pune mâna pe Constantinopol și deci pe Orient. În acest moment de fapt imperiul german era arbitrul Europei, prin cancelarul său Bismark. Anglia câștigă de partea ei pe Bismark și atunci, pe cale diplomatică Rusia fu silită să cedeze mult din cele ce câștigase prin pacea de la San-Stefano și să primească o revizuire a acestui tratat, hotărîndu-se pentru aceasta convocarea unui Congres la Berlin, care a avut loc în lunile Iunie-Iulie 1878. La acest congres au luat parte toate puterile mari ale Europei în frunte cu Prusia și Anglia. Englezii au fost aceia care au câștigat cel mai mult din acest congres. Ei au cerut între altele Rusiei să renunțe la protecția Bulgariei, a cărei autonomie a fost menținută, dar

al cărei teritoriu a fost revizuit în sensul că Bulgaria a rămas numai cu fâșia dintre Balcani și Dunăre, Rumelia formând alt stat, care însă la 1885 s'a unit iar cu Bulgaria. Dela imperiul Otoman, printr'un tratat secret, Englezii au obținut și ei insula Cipru și tot așa Austriacii, au căpătat Bosnia și Hertegovina. Astfel au fost stabilite chestiunile ce interesau marile puteri, rămânând discuții pentru celelalte chestiuni socotite secundare, care au fost rezolvate favorabil Rușilor, cum a fost chestiunea Basarabiei. Este adevărat că Românii au trimis și ei doi delegați la Berlin, pe Ion Brătianu și M.Kogălniceanu, dar nu li s'a permis să ia parte activă la congres. Li s'a dat voie să citească un protest pentru răpirea Basarabiei, care însă n'a găsit nici un răsunet și deci n'a fost ținut în seamă. Dobrogea însă, dată, în schimbul celor trei județe basarabene, de Rusia - a rămas Românilor.

Sfârșitul domniei lui Alexandru II. Să ne

întoarcem, după acest semi-succes rusesc socotit astfel nu din punctul de vedere militar, ci din cel de vedere diplomatic la istoria internă a Rusiei. În epoca aceasta formele violente ale opoziției sunt din ce în ce mai accentuate, mai dese. Se părea că aureola câștigată de țar prin izbânda contra Turcilor va abroga simpatia poporului său, însă n'a fost așa. Este adevărat că pătura care era conservatoare, nu voia schimbarea Rusiei după felul Europei, era de partea țarului, dar totuși elementele de teroare, care erau mai puține, erau însă mai puternice. În vremea aceasta s'a născut teoria politică a nihilismului, care susținea că tot ceea ce a fost până acum în Rusia erau și că pentru a se ajunge în ritmul vremii, la forme noi și mai simple, trebuie ca totul de până acum să fie distrus. Spiritul nihilist e descris de Turgheniev în romanul "Părinții și Copii", care face portretul unui nihilist Bazara. Nihilistii întrebuintau teroarea ca armă politică. În situația aceasta, țarul a făcut apel la popor prin acele adu-

nări numite zemstve, ca să se poată face iarăși liniște, dar apelul a rămas fără ecou, ba unele dintre aceste adunări au răspuns prin cereri de noi reforme. Văzând aceasta regimul țarist a recurs și el la teroare. Bătaia cu cnutul, deportările în Siberia și condamnarea la moarte, erau pedepse care au început să se țină lanț. Atunci pe neașteptate s'a publicat în Rusia condamnarea la moarte a țarului de către teroriști.

Atentatele au început să curgă. De două ori țarul a scăpat ca prin minune; prima dată fusese minat palatul în care locuia, a doua oară un tren în care se știa că va călători, călătorie la care a renunțat în ultimul moment, a fost aruncat în aer. Țarul se gândește că trebuie să câștige simpatia poporului cu orice preț și deaceea numește în posturile de conducere pe generali ce se făcuseră simpatizați în urma campaniilor armatei rusești. Astfel la Odessa numi pe Totleben, la San Petersburg pe Gurko, la Ckarkov pe Loris Melikof, care se distinse în luptele pentru cucerirea ținuturilor din Caucaz. I s'a dat acestuia

la un moment dat, chiar puteri dictatoriale, dar teroriștii n'au fost împiedicați deloc să continue cu metoda lor. În cele din urmă țarul s'a hotărât să dea o constituție, dar hotărârea a venit prea târziu, căci în 13 Martie 1881 Alexandru al II-lea a fost asasinat, aruncându-se o bombă pe când el trecea pe stradă cu cupeul, care însă nu l-ar fi atins, dacă din motive de umanitate el n'ar fi deschis ușa trăsurii pentru a vedea ce se întâmplase celor care-l însoțeau, în care moment o nouă bombă aruncată i-a pus capăt vieții. Țarul Alexandru al II-lea a fost unul din cei mai liberali țari ai Rusiei, dar de un caracter mai nehotărât, care s'a lăsat depășit de cele două curențe politice care dominau Rusia, luptându-se între ele. De multe ori s'a lăsat influențat de ele și în fața sistemului terorist a dat înapoi.

Alexandru III. 1881-1894. După el a urmat Alexandru al III-lea 1881-1894, un om de o constituție fizică aproape uriașe, lipsit de legături de orice natură cu Apusul și care prin teroare a voit să păstreze prerogativele țarului. Din această perioadă

se pot explica formele extrem de violente la care s'a ajuns în revoluția rusească din zilele noastre.

Alexandru al III-lea a spus că va continua politica liberală proiectată de tatăl său și că va menține la conducere pe Loris Melikof, dar erau în jurul lui mulți care-l sfătuiau să ia atitudine contra acelor care uciseseră pe tatăl său și care numai decât trebuiau pedepsiți. Printre cei care susțineau că nu trebuie nici o concesie pentru asasinii țarului era și generalul Ignatief care din lupta cu Loris ieșea învingător în spiritul țarului care-l aduce în locul lui Melikof. Dar odată ajuns la conducere, Ignatief însăși s'a speriat de acțiunea teroriștilor și a căutat să introducă reforme, ceea ce i-a adus înlăturarea. Caracteristica aceasta a domniei absolute de teroare dusă de Alexandru al III-lea nu a fost singura trăsătură însemnată a stăpânirii sale, și față de popor s'a dus o politică de opresiune. S'a încercat mai ales rusificarea popoarelor subjugate, chiar a acelor care se bucurau de o oa-

recare autonomie, de pildă în Finlanda sau în Basarabia. Tot în această vreme Rusia a înaintat foarte mult în Asia. În ce privește peninsula Balcanică, Rușii au căutat pe cale pașnică să câștige teren, intrând în relații în primul rând cu noi. Românii erau însă puțin încrezători în Ruși, ceea ce ne-a făcut să intrăm în Tripla Alianță (Germania, Austria, Italia), care câștiga teren în Balcani, devenind astfel adversară a Rusiei. Austriacii câștigau simpatia Bulgariei lui Alexandru de Battemberg care intra sub influența Austriei. Rusia nu mai avea acum influență în Balcani decât asupra Serbiei lui Milan Obrenovici. Ba în această vreme s'a iscat și un războiu între Sârbi și Bulgari, din care Sârbii au ieșit înfrinți (1885), dar Battemberg, la intervenția Rușilor este silit să părăsească scaunul Bulgariei. A fost adus în locul său principele Ferdinand de Cobour și e interesant că acum se pusese chestiunea dacă nu era bine să-l aleagă Bulgarii pe regele Carol (devenise rege în 1881) al nostru, care însă se pare că a refuzat pro-

punerea. Nici Rușii nu s'ar fi învoit la aceasta, căci ar fi însemnat o întindere mai mare a influenței Triplei Alianțe spre Răsărit. Orientarea Rusiei acum înspre Europa, a suferit o nouă schimbare prin alianța cu Franța. În Europa acum avem două grupe de alianțe: deoparte Tripla Alianță în care intrau pe lângă Germania, Austria și Italia și alte state mai mici ca România; de altă parte Tripla Înțelegere în care Rusia se adăogă Franței și Angliei. În legătură cu aceasta nouă orientare a politicei externe a Rusiei, țarul era să facă chiar o călătorie la Paris, dar nu ajunse s'o facă fiindcă muri în Noemvrie 1894 la Livadia.

---000---

Prelegerea XL-a

Miercuri 25 Maiu 1938

Nicolae II - Rusia asiatică și războiul
ruso-japonez

Expansiunea Rusiei în Asia. În lecțiunea de astăzi, care va fi și ultima a cursului de anul acesta, vom vorbi despre domnia ultimului țar al Rusiei, Nicolae al II-lea (1894-1917). Înainte însă de a vorbi de domnia acestui țar, să ne întoarcem puțin și să cercetăm întinderea stăpânirii rusești în Asia, care este în legătură cu un eveniment destul de însemnat și anume cu războiul ruso-japonez. Am arătat cum în sec. XVI și XVII a început expansiunea rusească în Asia. Siberia la început era destul de slab populată cu triburi tătare. Cei dintâi care au pătruns în țî-

nuturile ei punând mâna pe unele din regiunile ce au fost atașate Rusiei, au fost Cazacii care au luptat contra Tătarilor. Am văzut că pe vremea lui Alexie aceste regiuni din Asia au fost descrise de spătarul N.Milescu care le-a străbătut în timpul unei călătorii făcute în China. În secolul al XIX-lea expansiunea Rusiei în Asia s'a făcut în trei direcții. Prima înspre regiunea Caspicea și Caucaz, spre orașul Tiflis și regiunea petroliferă a orașului Baku, deși în regiunea Transcaucazului locuită de Georgieni. Cucerirea rusească în aceste regiuni, a fost terminată în 1878 (dela Turci). O a doua direcție a fost în - spre regiunile de dincolo de Caspică, regiuni de stepă necultivate, locul de baștină al Tătarilor, de unde au pornit Gingiskan și Tamerlan. Încă din 1864 un general rus Cernaieff a pătruns după multe greutăți aici, unde a întâlnit hanatele dela Bukara și pe cel dela China (pe Amu Daria). În aceste părți mai multe trupe rusești au avut de suferit mari pierderi, mai

ales din cauza naturii - locurile erau cu deosebire lipsite de apă - decât din partea locuitorilor. Apele la 1870 regiunile Bukara și Chiva sunt cucerite. Însfârșit Rușii au ajuns la podișul din centrul Asiei cucerindu-se pe la 1881 orașele Merv, Samarkand, pentruca apoi în 1891, cel mai înalt podiș din lume, podișul Pamirului să fie ocupat. Această întindere a Rusiei în Asia a neliniștit pe Englezii care stăpâneau India. Stăpânirea lor în Asia ar fi fost periclinită dacă Rușii ar fi reușit să-și întindă puterea spre Afganistan și Belucistan, căci în felul acesta ar fi ajuns la Oceanul Indian. Când în 1885 a izbucnit conflictul Rusiei cu Afganistanul, Anglia de teamă ca Rușii să nu-l cucerească, au amenințat să intervină, dar conflictul a fost rezervat nu pe calea armelor, ci prin diplomație. Pentru a-și asigura stăpânirea în aceste regiuni, Rușii au făcut o cale ferată numită transcaspiană care lega aceste regiuni și apoi mai târziu se legă și cu linia cea mai lungă de

cale ferată din lume care lega Vladisvostok., punctul extrem al Siberiei în Orient cu Rusia Europeană, linie ce s'a numit Transiberiană, fiindcă străbătea întreaga Siberie. Această înaintare a Rusiei și clădirea de căi de comunicație în regiunile cucerite, au făcut pe Ruși să creadă căci sunt destinați să stăpânească Asia și ideea aceasta apare și la scriitori chiar. Astfel un scriitor rus care a cunoscut bine aceste regiuni, prințul Okhtomski a scris o carte despre misiunea pe care o are Rusia în Asia, care trebuia să fie moștenitoarea lui Gingischan și Tamerlan. El susținea că dealtfel ei sunt îndreptățiți de aceasta și pentru faptul că sunt mai aproape de sufletul asiatic, mai obișnuiți cu caracterul asiaticilor, având și ei unele trăsături din caracterul asiatic, de aceea misiunea de civilizator al Asiei, Rusiei îi revine. Generalul Skobelef dădu chiar ideea înființării unei armate uriașe de cavalerie cu care să pornească la cucerirea Asiei și la izgonirea Englezilor din India. Înaintarea Rușilor în Asia, de altfel n'a fost oprită

de Englezi, ci de un alt popor, la care Rusia nu se aștepta. Țarismul își întinsese stăpânirea pînă departe la Vladivostok (la Oceanul Pacific), în regiuni pe care deocamdată nu le stăpâneau definitiv, avându-le numai sub protecția lor, cum era actualul stat Manciuco (Manciuria) pe atunci al Chinei de la care căpătaseră dreptul de a face căi ferate și de a ridica fortărețe. Astfel ridicară în aceste părți fortăreața dela Port Arthur care ținea între ea și Vladivostok peninsula Coreea, altădată a Chinei. În Coreea la un moment dat se născu o mișcare separatistă de China, o mișcare de independență pe care Japonezii au sprijinit-o, ceea ce le-a adus protectoratul Coreei. De aici s'a născut conflictul cu Rusia care socotea că Japonia nu avea să-i reziste prea mult. Rușii au căutat la început să-i încurce pe Japonezi în 1894-5 într'un războiu cu China, din care, spre mirarea tuturor, Japonia ese totuși învingătoare. În această situație care nu putea place Rușilor căci se așteptau la o vic-

torie a colosului chinez Rusia a intervenit impunând astfel tratatul între China și Japonia care s'a încheiat la Simonoraki. Prevederile acestui tratat deloc nu conveneau Japonezilor, care timp de 10 ani au stat într'o continuă neînțelegere cu Rușii, Rușii cerînd Japoniei să evacueze Coreea și invers, Japonia Rusiei să evacueze Manciuko.

Războiul ruso-japonez (1904-5). Spiritele fiind încordate, în 1904 a început războiul. Port Arthur este atacat de Japonezi, dar nu poate fi luat dela început. Flota rusă era împărțită în două: o parte la Port Arthur, cealaltă la Vladivostok. Japonezii căutau să le împiedice să se unească, reușind chiar să distrugă flota ce fusese închisă la Port Arthur. În vreme ce amiralul Togo făcea aceste isprăvi, armata de uscat japoneză trecea sub comanda generalului Nogi în Asia, îndreptându-se spre locurile către care țintea și armata rusă destul de greu transportată aici cu transiberianul. Comandă Rușilor aici o avea generalul Kuropotkin.

S'au dat două bătălii mai însemnate: cea dela Yalu (un râu) și dela Mukden capitala Mancuriiei, în care Rușii au fost învinși, mai ales în ultima cu pierderi foarte mari. Această victorie japoneză a stârnit o neașteptată mirare în Europa, unde se credea că Japonezii vor fi striviți de Ruși. Alții credeau până acum că numai rasa lor este aceea rostită să conducă destinele omenirii, dar au văzut acum că și alte rase pot să se opună și să se amestece la conducerea aceasta, cu succes. Acum s'a emis teoria pericolului galben, care amenință Europa.

Rușii care își văzuseră armata și flota lor distrusă, au făcut o ultimă efortare pentru salvarea Port Arthurului. Au trimis flota lor din Europa (Baltica), tocmai în Asia. Anglia care ajută din interes pe Japonia, nu a permis însă trecerea prin canalul de Suez, de aceea această flotă a trebuit să ocolească Africa și după mai multe luni de drum oboșitor sperau să ajungă la Port Arthur înainte ca asediul lui să se fi terminat. Dar portul a căzut înain-

te de a fi primit ajutorul, astfel că flota aceasta s'a oprit în Madagascar, care era stăpânit de Franța, alia-ta Rusiei, ceea ce a făcut pe Japonezi să protesteze. Flota rusă era superioară celei japoneze, dar era obo-sită de drum. Locul ales de amiralul Togo pentru a da lovitura flotei rusești a fost în strîmtoarea dintre Koreea și Japonia. Lupta se numește după numele insu-lei în jurul căruia s'a dat, anume lupta dela Tușima. Pe neașteptate atacați, Rușii n'au avut vreme să se a-șeze în ordine de bătaie și pe deasupra vasul amiralu-lui a fost printre primele scufundat, iar el s'a sal-vat pe o corabie mică, care a fost prinsă repede de Ja-ponezi. În situația aceasta flota a fost complet în - frîntă, terminându-se războiul cu o victorie totală a Japoniei. Japonezii totuși și-au dat seama că era ab-surd să urmărească pe Ruși în Siberia pentru a profita la maximum de aceste victorii, căci se temeau de soar-ta lui Napoleon sau Carol al XII-lea și de aceea n'au făcut-o. Apoi mai era ceva; au intervenit și Statele Unite care vedeau ca și azi, cu ochi răi ridicarea Ja-

poniei. In urma acestui războiu Japonezii au câștigat jumătate din insula Sakalin și anume partea de sud și protectoratul asupra Coreii (mai târziu anexată).

Revoluția dela 1905.- Infringerea Rușilor aici a avut repercusiuni adânci în politica internă.

Cași după războiul Crimeii s'au ridicat gla - suri care să strige contra organizației sociale, ajun - gându-se chiar la o revoltă mai mică decât cea de azi, în 1905. Toată lumea era de părere ca absolutismul să fie înlăturat și se pare că la început mulțimea a ma - nifestat pacinic în fața palatului, dar garda fără socoteală a tras în mulțime, făcând astfel să curgă mult sânge. Important că și flota din M. Neagră s'a re - voltat, începând cu vasul Potemkin, care a venit la Constanța unde s'a predat Românilor, dar noi resti - tuindu-l, marinarii au plecat în alte părți.

In conducerea Rusiei a fost adus un guvern sub conducerea contelui Witte cu care sfătuindu-se țarul a hotărât să formeze un parlament. In acest parlament duma, la început parlamentarii poloni luase superio -

ritate, ei fiind oameni mult mai pregătiți, veșnic luau cuvântul și vorbeau cerând libertatea țării lor. S'au format în această adunare, mai multe partide, între care partidul absolutist și de altă parte partidul cadeților (creștini democrați) erau cele mai însemnate. La aceștia s'au adăugat socialiștii revoluționari, împărțiți mai târziu în două: menșevici, adică cei care se mulțumeau cu reforme mai mici în favoarea muncitorilor și maximaliștii sau bolșevicii, cei care doreau mai mari reforme cu dictatura proletariatului. Aceste partide au ajuns la mare autoritate în Dumă. Reformele de până acum au fost socotite ca insuficiente și s'au cerut altele față de care țarul dând înapoi, Witte a trebuit să lase locul altuia. Țarul s'a gândit să strângă frînele și de aceea a adus pe Stolipin, care a dizolvat Duma și a schimbat legea electorală, dând mai mare număr deputaților țărani și micșorând numărul reprezentanților muncitorilor. Dar îndată a reînceput sistemul teroarei. De aceea la o reprezentație de gală la teatru la Kiev un tă-

năr l-a ucis pe Stolipin.

Cauzele revoluției rusești. În această situație internă se găsea Rusia, când a intrat în războiul mondial. A urmat apoi revoluția din zilele noastre. Nu este însă cazul să povestesc războiul și revoluția rusească, pe care mare parte le cunoaștem fiind de domeniu recent. Să vedem însă cauzele revoluției. În primul rând trebuie să pornim dela clasele sociale. Clasa țăranilor nu era într'o situație prea fericită, căci chiar dacă se făcuseră unele împrumietăriri, pământul dat le era puțin, apoi lipseau mijloacele de muncă. Dar cu toată starea lor, se poate spune că nu dela ei a pornit revolta, se poate spune chiar că această clasă a fost pasivă cu ocazia revoluției. Lucrul este explicabil datorită răspândirii țăranilor pe o suprafață așa de mare, care nu permitea unirea lor la un loc. În Rusia mai fuseseră revolte țărănești, dar care tocmai din această cauză au fost înăbușite, aceea a lui Stenka Razin și a lui Pugacev. De fapt revoluția rusă a pornit dela armată, care singură avea mijloacele de

luptă, iar fermentul ei a fost burghezia și mai ales au fost proletarii industriași, care erau cuprinși de ideile socialiste și comuniste. Aceștia erau foarte numeroși în anume regiuni ca în regiunea Donețului și în capitală, astfel că nu mai putea fi vorba de inconvenientul arătat mai sus la clasa țăranilor. Revolta aceasta a fost pregătită și de literatura rusă.

Intre scriitorii care au pregătit-o sunt câteva figuri care domină literatura mondială. Am arătat că încă din sec. al XVIII-lea scriitorii ruși începuseră să scrie romane realiste. Dintre cei care trebuie să-i fie menționați aici avem pe Tolstoi, care totuși a fost un spirit adânc religios. În scrierile lui nu a căutat să împingă la răscoală, dar el a scris lucruri din viața rusească, arătând suferințele poporului, ceea ce a contribuit indirect la pregătirea spiritelor. Firește că el nu s'a gândit nici odată că scrierile sale vor contribui la revoltă. Dintre cei care au fost contra revoluției sunt de

amintit cei care erau contra introducerii ideilor apusene, având ca talent cu adevărat genial, pe Dostoiewski. Acesta a fost exilat în Siberia unde a scris o lucrare "Casa Morților", în care povestește amintirile din viața petrecută în aceste părți. Întorcându-se de acolo el a emis teoria ortodoxismului rusesc, în care el arată că ideile revoluționare trebuie înlăturate și a scris o carte "Diavoli" la care a pus moto un pasagiu din Evanghelie, în care se vorbește de spiritele necurate scoase de Hristos din oameni și bătate într-o turmă de porci care s'au aruncat în mare. Face aluzie vizibilă prin acest moto la Rușii cu idei revoluționare pe care-i compară cu porcii posedați de diavoli.

Privită mai de aproape după cele văzute în cursul nostru, firește că s'ar părea explicată revoluția rusească dar și absolutismul țarist își are explicația lui. În cele din urmă s'a ajuns la căderea absolutismului, revoluția rusă și-a întrecut scopu-

rile sale. Reacția contra stăpânirii țariste a provocat această revoluție, această mișcare disperată, care explică împrejurările și faptele de azi care se petrec în Rusia, prin cele din trecut. Acest lucru a făcut să insist asupra faptelor istorice din trecutul vecinilor noștri care sunt asemănătoare cu cele din istoria noastră pentru a se permite o înțelegere mai bună a lor.

---000---

F I N E

